

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Arkeoloji Anabilim Dalı

ARKEOLOJİK ALAN YÖNETİMİ: EFLATUN PINAR ÖRNEĞİ

Yıldırım İNAN

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2018

ARKEOLOJİK ALAN YÖNETİMİ: EFLATUN PINAR ÖRNEĞİ

Yıldırım İNAN

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Arkeoloji Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2018

KABUL VE ONAY

Yıldırım İNAN tarafından hazırlanan "Arkeolojik Alan Yönetimi: Eflatun Pınar Örneği başlıklı bu çalışma, 02.10.2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jüriimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Halime HÜRYILMAZ (Başkan)

Dr. Öğretim Üyesi Yiğit Hayati ERBİL (Danışman)

Prof. Dr. Burcu ERCİYAS (Orta Doğu Teknik Üniversitesi)

Doç. Dr. Halil TEKİN

Doç. Dr. Veli KÖSE

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof. Dr. Musa Yaşar SAĞLAM

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun ...⁵... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

02.10.2018

Yıldırım İNAN

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

- Tezimin/Raporumun tamamı dünya çapında erişime açılabilir ve bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir.

(Bu seçenekle teziniz arama motorlarında indekslenebilecek, daha sonra tezinizin erişim statüsünün değiştirilmesini talep etmeniz ve kütüphane bu talebinizi yerine getirirse bile, teziniz arama motorlarının önbelleklerinde kalmaya devam edebilecektir)

- Tezimin/Raporumun ^{02.10.2018} tarihine kadar erişime açılmasını ve fotokopi alınmasını (İç Kapak, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) istemiyorum.

(Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir, kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir)

- Tezimin/Raporumun.....tarihine kadar erişime açılmasını istemiyorum ancak kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisinin alınmasını onaylıyorum.

- Serbest Seçenek/Yazarın Seçimi

02 / 10 / 2018

Yıldırım İNAN

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Tez Danışmanının Dr. Öğretim yesi Yiğit Hayati ERBİL danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Yıldırım İNAN

TEŞEKKÜR

“Arkeolojik Alan Yönetimi: Eflatun Pınar Örneği” başlıklı tez çalışması süresince beni sürekli motive eden, her türlü yardım ve desteği vererek bu çalışmanın ortaya çıkmasını sağlayan saygıdeğer danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Yiğit Hayati ERBİL’e anlayışı, desteği ve yönlendirmeleri için sonsuz teşekkürü bir borç bilirim.

Yüksek lisans eğitimim boyunca bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım Hacettepe Üniversitesi Arkeoloji Bölümü’nün saygıdeğer tüm öğretim üyelerine verdikleri emeklerden dolayı saygılarımla teşekkürlerimi sunarım.

Tez çalışmasının başlangıcından itibaren büyük bir sabırla bilgi ve deneyimlerini benimle paylaşan, teknik ve manevi destekleri ile sürekli beni yüreklendiren Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nün saygıdeğer uzmanları Evrim ULUSAN, Kıvılcım Neşe AKDOĞAN, İpek ÖZBEK, Pınar KUŞSEVEN, Pınar BURSA, Canan ZÜLFİKAROĞLU başta olmak üzere tüm çalışma arkadaşlarım ve yakın dostlarıma şükranlarımı sunarım.

Tez çalışmasının biçimlenmesinde sağlamış oldukları katkı ve desteklerden dolayı İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Mimarlık Bölümü Dr. Öğretim Üyesi Sayın Zeynep AKTÜRE ile İngiliz Arkeoloji Enstitüsü çalışanlarından Dr. Işıl GÜRSU’ya, Eflatun Pınar Alanı ile ilgili yapılan saha ziyareti ile bilgi ve verilere ulaşmamda kolaylık sağlayan Konya Müzesi Müdürü Yusuf BENLİ ile Arkeolog Sevgi GÜRDAL’a teşekkür ederim. Ayrıca, tezin haritalarını oluştururken sağladığı özverili katkılardan dolayı işimi kolaylaştıran Arkeolog Levent KOÇAK ve tecrübelerini benimle sabırla paylaşan Arkeolog Cansın ÖZER’e çok teşekkür ederim.

Son olarak hayatım her anında yanımda olan, bana olan güvenlerini ve maddi-manevi desteklerini her fırsatta hissettiren annem Hülya Nesibe İNAN ile babam Lisan İNAN’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

İNAN, Yıldırım, *Arkeolojik Alan Yönetimi: Eflatun Pınar Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2018

Arkeolojik alanlar, somut kültürel mirasın bir parçası olarak, insanlığın varoluşundan itibaren gerçekleştirilen faaliyetlere ilişkin bütün kalıntıları içeren ve arkeolojik yöntemler bakımından birincil bilgileri sağlayan alanlar olarak tanımlanmaktadır. Arkeolojik alanların korunması, geliştirilmesi ve değerlendirilmesinde, bütünsel bir bakış açısı ve paydaş katılımını öngören anlayışa ilişkin yöntemlerin geliştirilmesi yönünde çalışmalar özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaygın biçimde benimsenmektedir. Bu doğrultuda, arkeolojik alanların korunması adına uygun bir planlama içinde ele alınan alan yönetimi ile korunacak alan, sadece fiziksel müdahaleler ile değil, sosyal, kültürel ve ekonomik açılardan da ele alınarak değerlendirilmektedir.

Konya ili, Beyşehir ilçesinin yaklaşık 22 km. kuzeyinde, genişçe bir alana yayılan yatay bir kaynak mecrasında yer alan Eflatun Pınar Kutsal Su Anıtı, olasılıkla dini ritüeller ve bahar bayramlarının gerçekleştirildiği kutsal bir havuz yapısı olarak Hititler'in inanç sistemine dair bilgiler taşıması bakımından oldukça önemlidir. Hitit çekirdek bölgesinden güney ve güneybatıya giden yolların üzerinde yer alan Eflatun Pınar Anıtı fiziki yapısı, fonksiyonu, ikonografik tasvirleri ile diğer örneklerden ayrılmaktadır.

“Arkeolojik Alan Yönetimi: Eflatun Pınar Örneği” başlığı altında oluşturulan bu çalışmada yönetim planlarının hazırlanmasına ilişkin yayınlanan uluslararası dokümanlarda belirtilen hususlar ve onaylanmış ulusal yönetim planlarında uygulanan yöntemler doğrultusunda, Eflatun Pınar'ın bütüncül biçimde ve ilgili paydaşların katılımıyla korunması amacıyla ilkelerin belirlenmesi için hazırlanan bir yönetim planı çalışması gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar sözcükler

Kültürel miras, Arkeolojik alan yönetimi, Hitit dini, su kültürü, Eflatun Pınar

ABSTRACT

İNAN, Yıldırım, *Archaeological Site Managment: The Case of Eflatun Pınar*, Master's Thesis, Ankara, 2018

Archaeological sites are defined as areas of concrete cultural heritage that contain all the remnants of the activities undertaken since the beginning of mankind and provide primary information on archaeological methods. In the protection, development and evaluation of archaeological sites, efforts to develop methods for a holistic viewpoint and an understanding of stakeholder participation are widely adopted, especially since the second half of the 20th century. In this respect, the area to be protected by the field management which is considered in the planning appropriate for the protection of archaeological sites is evaluated not only by physical interventions but also by social, cultural and economic aspects.

The Eflatun Pınar Sacred Water Monument which is located in Konya province, approximately 22 km from Beyşehir district in a horizontal source space spreading to a wide area in the north is very important as a sacred pool structure in terms of bearing information about the Hittites belief system, possibly religious rituals and spring festivals. The Eflatun Pınar Monument located on the roads to the south and southwest from the Hittite core region is separated from other examples by its physical structure, function, iconographic depiction.

In this thesis, under the heading "Archaeological Site Management: Eflatun Pınar Example", a management plan study has been tried to be carried out. The study has been prepared for the determination of principles in order to protect Eflatun Pınar in a holistic manner, with the participation of relevant stakeholders in accordance with the methods specified in the published international documents related to the preparation of management plans and the methods applied in the approved national management plans.

Key words

Cultural heritage, Archaeological site management, Hittite religion, Water culture, Eflatun Pınar

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	iii
ETİK BEYAN.....	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xi
TABLO LİSTESİ	xii
HARİTA LİSTESİ	xiii
LEVHA LİSTESİ.....	xiv
GİRİŞ	1
1. KORUMA KAVRAMININ TARİHSEL GELİŞİMİ.....	5
1.1. DÜNYADA KORUMA ANLAYIŞININ GELİŞİMİ	6
1.1.1. Dünyada Arkeoloji Biliminin Gelişimi	6
1.1.2. Dünyada Koruma Anlayışının Yasal Süreci	15
1.2. TÜRKİYE’DE KORUMA ANLAYIŞININ GELİŞİMİ.....	24
1.2.1. Türkiye’de Arkeoloji Biliminin Gelişimi	25
1.2.1.1. Osmanlı Devleti Dönemi.....	25
1.2.1.2. Türkiye Cumhuriyeti Dönemi	28
1.2.2. Türkiye’de Koruma Anlayışının Yasal Süreci.....	32
1.2.2.1. Osmanlı Devleti Dönemi.....	32
1.2.2.2. Türkiye Cumhuriyeti Dönemi	34
2. KÜLTÜREL MİRAS YÖNETİMİ: TANIM, AMAÇ ve PLANLAMA	36
2.1. KÜLTÜREL MİRAS KAVRAMININ TANIMI.....	36
2.2. KÜLTÜREL MİRAS YÖNETİMİ KAVRAMININ TANIMI VE AMACI	38
2.3. ARKEOLOJİK ALAN YÖNETİM PLANLAMASI	42
2.4. YÖNETİM PLANI	45
3. ARKEOLOJİK ALAN YÖNETİMİ UYGULAMA ÖRNEKLERİ.....	54
3.1. STONEHENGE VE AVEBURY YÖNETİM PLANI – İNGİLTERE	54
3.2. ÇATALHÖYÜK YÖNETİM PLANI - TÜRKİYE	57

4. ARKEOLOJİK ALAN YÖNETİMİ: EFLATUN PINAR ÖRNEĞİ TANIM, ÖNEM VE DEĞERLERİ	61
4.1. ALANIN TANIMI	61
4.1.1. Alanın Coğrafi ve Jeolojik Özellikleri	62
4.1.2. Alanın Genel Tarihçesi	63
4.1.2.1. Hitit Siyasi Tarihi.....	65
4.1.2.2. Hitit Dini	74
4.1.2.2.1. Hitit Dininde Su Kültü	78
4.1.3. Eflatun Pınar Anıtı Araştırma ve Kazı Çalışmaları Tarihçesi	82
4.1.4. Eflatun Pınar Kutsal Havuz ve Anıtı	85
4.2. ALANIN ÖNEM VE DEĞERLERİ	89
4.2.1. Alanın Önemi	90
4.2.2. Anıtın Yakın Çevresinde Yer Alan Diğer Hitit Anıtları ile Karşılaştırılması	92
4.2.2.1. Yalburt	92
4.2.2.2. Köylütolu Anıtı	93
4.2.2.3. Hatıp Kaya Anıtı	93
4.2.2.4. Fasıllar Anıtı	94
4.2.3. Alanın Değerleri	95
5. EFLATUN PINAR - MEVCUT DURUM	98
5.1. YASAL KORUMA DURUMU	98
5.2. YÖNETİM VE ORGANİZASYON	100
5.3. SOSYAL VE EKONOMİK DURUM	102
5.3.1. Nüfus ve Eğitim Durumu	102
5.3.2. Ekonomik Gelir Kaynakları	102
5.3.3. Turizm.....	103
5.3.4. Ulaşım	104
5.4. Alanın Güçlü ve Zayıf Yönleri İle Fırsat ve Tehditleri	104
5.4.1. Alanın Güçlü Yanları	105
5.5.2. Alanın Zayıf Yanları ve Sorunları	105
5.5.3. Alana İlişkin Fırsatlar	107
5.5.4. Alana İlişkin Tehditler	109
6. EFLATUN PINAR - YÖNETİM PLANI VİZYON, AMAÇ VE HEDEFLERİ	111

6.1. YÖNETİM PLANI VİZYONU İLE AMAÇ VE HEDEFLERİ.....	111
6.2. YÖNETİM PLANI FAALİYET ALANLARI	116
7. EFLATUN PINAR - YÖNETİM PLANININ UYGULANMASI.....	117
7.1. UYGULAMADAN SORUMLU PAYDAŞLAR	117
7.2. EYLEM PLANI.....	118
8. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	146
KAYNAKÇA	153
TABLolar	177
HARİTALAR	190
LEVHALAR	195
EK 1. ORİJİNALLİK RAPORU	223
EK 2. ETİK KURUL MUAFİYET İZİNİ	225

KISALTMALAR

bkz.	: Bakınız
cm.	: Santimetre
çiz.	: Çizim
fig.	: Figür
GEEAYK	: Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu
ICAHM	: International Committee on Archaeological Heritage Management
ICCROM	: International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property
ICOMOS	: International Council on Monuments and Sites
IUCN	: International Union for Conservation of Nature
km.	: Kilometre
lev.	: Levha
M.Ö.	: Millattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
no.	: Numara
şek.	: Şekil
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

TABLO LİSTESİ

1. Eflatun Pınar Güçlü ve Zayıf Yönler ile Fırsat ve Tehdit (GZFT) Özet Tablosu
2. Eflatun Pınar Yönetim Planı Eylem Planı Tablosu (Bilimsel Araştırma ve Dokümantasyon)
3. Eflatun Pınar Yönetim Planı Eylem Planı Tablosu (Sürdürülebilir Koruma ve Restorasyon)
4. Eflatun Pınar Yönetim Planı Eylem Planı Tablosu (Çevre Düzenlemesi ve Ziyaretçi Yönetimi)
5. Eflatun Pınar Yönetim Planı Eylem Planı Tablosu (Turizm ve Tanıtma)
6. Eflatun Pınar Yönetim Planı Eylem Planı Tablosu (Eğitim)
7. Eflatun Pınar Yönetim Planı Eylem Planı Tablosu (Yerel Katılım ve Sosyo-Ekonomik Gelişim)
8. Eflatun Pınar Yönetim Planı Eylem Planı Tablosu (Risk Yönetimi)

HARİTA LİSTESİ

1. Harita 1: Eflatun Pınar Yönetim Alanı sınırlarını gösteren harita
2. Harita 2: Hitit İmparatorluğu haritası (Gurney, 2005: 43)
3. Harita 3: Eflatun Pınar Öneri Çevre Düzenleme Projesi
4. Harita 4: Konya İli Hitit Kültürü (Anıt, Havuz ve Su Kaynağı) Öneri Gezi Rotası

LEVHA LİSTESİ

1. Levha 1, a Stonehenge genel görüntü (Stonehenge, Avebury and Associated Sites Management Plan Summary, 2015: 2)
2. Levha 1, b Stonehenge genel görüntü (Stonehenge, Avebury and Associated Sites Management Plan Summary, 2015: 8)
3. Levha 1, c Avebury taş çemberi genel görüntü (Stonehenge, Avebury and Associated Sites Management Plan, 2015: 31)
4. Levha 1, d Avebury – Sillbury Tepesi genel görüntü (Stonehenge, Avebury and Associated Sites Management Plan, 2015: 31)
5. Levha 2, a Stonehenge, kapatılan A344 yolunun görüntüsü (Stonehenge, Avebury and Associated Sites Management Plan, 2015: 31)
6. Levha 2, b Stonehenge ziyaretçi merkezi (Stonehenge, Avebury and Associated Sites Management Plan, 2015: 50)
7. Levha 3, a Çatalhöyük güney koruma örtüsünden bir görünüş (Çatalhöyük Yönetim Planı, 2013: 10)
8. Levha 3, b Çatalhöyük 4040 korugandaki kazılardan genel bir görünüş (Çatalhöyük Yönetim Planı, 2013: 10)
9. Levha 4, a Eflatun Pınar Anıtı'nın ilk fotoğrafı (Bachmann, 2006: 252, fig.2)
10. Levha 4, b Eflatun Pınar Anıtı'nın ilk fotoğrafı (Bachmann ve Özenir, 2004: 94, fig.13)
11. Levha 5, a Eflatun Pınar Anıtı'nın J. Mellaart tarafından yapılan tamamlama çalışması (Mellaart, 1962: 115, fig.2)
12. Levha 5, b Eflatun Pınar Anıtı'nın J. Klahn Börker ve C. Börker tarafından yapılan tamamlama çalışması (Börker ve Börker, 1976: 12)
13. Levha 6 Eflatun Pınar Kutsal Su Havuzu ve Anıtı planı (Bachmann, 2006: 255, fig.4)
14. Levha 7, a Eflatun Pınar Kutsal Su Havuzu ve Anıtı kuzey duvarı kabartmaları çizimi (Özenir, 2001: 54, Lev XV, Çiz.1)
15. Levha 7, b Eflatun Pınar Kutsal Su Havuzu ve Anıtı kuzey duvarındaki pınar tanrıçaları çizimi (Özenir, 2001: 56, Lev XVII, Çiz.4)
16. Levha 8, a Eflatun Pınar Kutsal Su Havuzu ve Anıtı kuzey duvarı kabartmaları fotoğrafı (Erbil ve Mouton, 2012: 69, fig.13)
17. Levha 8, b Eflatun Pınar kutsal Su Havuzu ve Anıtı kuzey duvarı kabartmaları fotoğrafı (Ünal, 2005: 230)
18. Levha 9, a Eflatun Pınar Kutsal Havuzu ve Anıtı güney duvarı tanrı çifti kabartması çizimi (Özenir, 2001: 57, Lev XVIII, Çiz.5)
19. Levha 9, b Eflatun Pınar Kutsal Su Havuzu ve Anıtı güney duvarı tanrı çifti kabartması fotoğrafı (Bachmann ve Özenir, 2004: 99, fig.18)
20. Levha 10, a Eflatun Pınar Kutsal Havuzu ve Anıtı doğu duvarı tanrı çifti kabartması çizimi (Özenir, 2001: 58, Lev. XIX, Çiz.8)
21. Levha 10, b Eflatun Pınar Kutsal Havuzu ve Anıtı doğu duvarı tanrı çifti kabartması fotoğrafı (Bachmann ve Özenir, 2004: 98, fig. 17)
22. Levha 11, a Eflatun Pınar Kutsal Havuzu ve Anıtı trakhit blok, boğa protomu fotoğrafı (Bachmann ve Özenir, 2004: 102, fig.24)
23. Levha 11, b Eflatun Pınar Kutsal Havuzu ve Anıtı trakhit blok, boğa protomu fotoğrafı (İnan, 2015)

24. Levha 12, a-b Eflatun Pınar Kutsal Havuzu ve Anıtı kuzeybatı bölümünde bulunan iki aslan gövdesinin çizimi (Özenir, 2001: 60, Lev.XXI, Çiz.10)
25. Levha 13, a Eflatun Pınar Kutsal Havuzu ve Anıtı batı kanadında ele geçirilen küçük buluntuların fotoğrafı (Özenir, 2001: 53, Lev. XIV, Res.26)
26. Levha 13, b Eflatun Pınar Kutsal Havuzu ve Anıtı batı kanadında ele geçirilen hiyeroglif yazıt parçasının fotoğrafı (Özenir, 2001: 53, Lev. XIV, Res.27)
27. Levha 13,c Eflatun Pınar Kutsal Havuzu ve Anıtı batı kanadında ele geçirilen hiyeroglif yazıt parçasının çizimi (Özenir, 2001: 61, Lev. XXII, Çiz.11)
28. Levha 14, a-b Eflatun Pınar Kutsal Su Havuzu ve Anıtı rekonstrükrüyon çizimi (Bachmann, 2006: 262, fig.14)
29. Levha 15, a-b Eflatun Pınar Höyüğü genel görüntü (Yıldırım İnan, 2018)
30. Levha 16, a Eflatun Pınar Kutsal Havuzu ve Anıtı kuzey ve güney duvarı kabartmaları çizimi (Ökse, 2011: 224: fig.3)
31. Levha 16, b Eflatun Pınar Kutsal Havuzu ve Anıtı kuzey duvarı kabartmaları fotoğrafı (Yıldırım İnan, 2015)
32. Levha 17, a-b Eflatun Pınar Kutsal Havuzu ve Anıtı kuzey duvarı solundaki pınar tanrıçası fotoğrafı (Bachmann ve Özenir, 2004: 97, fig. 16)
33. Levha 17, c Eflatun Pınar Kutsal Havuzu ve Anıtı kuzey duvarı dağ tanrıları fotoğrafı (Bachmann ve Özenir, 2004: 96, fig. 14)
34. Levha 18, a Eflatun Pınar Kutsal Su Havuzu ve Anıtı kuzey duvarı dağ tanrıları üzerindeki deliklerin detay fotoğrafı (Bachmann, 2006: 257, fig.7)
35. Levha 18, b Eflatun Pınar Kutsal Su Havuzu ve Anıtı arkasında bulunan savak fotoğrafı (Özenir, 2011: 46, Lev VII, Res. 13)
36. Levha 19, a-b-c Yalburt Anıtı fotoğrafları (www.hittitemonuments.com/yalburt)
37. Levha 20, a-b Köylütolu Anıtı fotoğrafı (www.hittitemonuments.com/köylütolu)
38. Levha 21, a-b Hatıp Kaya Anıtı fotoğrafı (Ehringhaus, 2005: fig.186,187)
39. Levha 22 Fasıllar Anıtı fotoğrafı (Erbil, 2017: 9, fig.7)
40. Levha 23, a Konya-Karaman Bölgesi, 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı (<http://mpgm.csb.gov.tr/konya-karaman-planlama-bolgesi-i-82220>)
41. Levha 23, b Güneybatı Konya Planlama Alt Bölgesi 1/25.000 ölçekli Nazım İmar Planı (<http://mpgm.csb.gov.tr/konya-karaman-planlama-bolgesi-i-82220>)
42. Levha 24, a Eflatun Pınar Kutsal Su Havuzu ve Anıtı güncel görünüm (Yıldırım İnan, 2018)
43. Levha 24, b-c Eflatun Pınar Kutsal Su Havuzu ve Anıtı güncel görünüm (Yıldırım İnan, 2018)
44. Levha 25 a Eflatun Pınar Höyüğü genel görüntü (Yıldırım İnan, 2018)
45. Levha 25 b-c Eflatun Pınar Höyüğü kuzeydoğu yamacı (Yıldırım İnan, 2018)
46. Levha 26 a-b-c Eflatun Pınar Kutsal Su Havuzu ve Anıtı kuzeybatısındaki iki adet yapı (Yıldırım İnan, 2018)
47. Levha 26 d-e Eflatun Pınar Höyüğü kaçak kazı tahribat çukuru (Yıldırım İnan, 2018)
48. Levha 27 a Eflatun Pınar Kutsal Su Havuzu ve Anıtı, ziyaretçi tuvaleti (Yıldırım İnan, 2018)
49. Levha 27 b Eflatun Pınar Kutsal Su Havuzu ve Anıtı bilgilendirme panosu (Yıldırım İnan, 2018)
50. Levha 27 c Eflatun Pınar Kutsal Su Havuzu ve Anıtı el işi sergisi yapan kadınlar (<http://konyalife.com.tr/haber/turist-yolu-gozluyorlar-1360.html>)

GİRİŞ

Yüksek lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışmada kültürel mirasın korunması adına 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ortaya çıkan yeni anlayış doğrultusunda, alanın çevresi ile birlikte ve sosyal, ekonomik, kültürel açıdan bütüncül olarak değerlendirilmesini amaçlayan “alan yönetimi” kavramı ele alınmış ve bu kavramının arkeolojik alanlar üzerindeki uygulanabilirliği anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda, Konya ili, Beyşehir ilçesinde yer alan Eflatun Pınar Kutsal Su Havuzu ve Anıtı ile höyüğünün, etrafındaki kültür varlıkları ve sosyal dokusu ile birlikte sürdürülebilir bir şekilde, bütüncül anlayışla korunmasını hedefleyen bir yönetim planı hazırlanarak, arkeolojik alan yönetimi kavramının uygulanmasına yönelik süreç değerlendirilmiştir.

Kültür ve tabiat varlıklarının geçmiş dönemlerden devam eden değerlerini gelecek nesiller için güven altına almayı amaçlayan her türlü yasal tedbir ve eylem “koruma” kavramı içinde yer almaktadır. “Koruma” anlayışı dünyada ve ülkemizde uzunca bir dönem tek yapı ölçeğine dayandırılmış ve sadece fiziki müdahaleler ile gerçekleştirilmiştir. Ancak, koruma kavramına yönelik bakış açısı 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren değişmiştir. Kültürel mirasın korunmasına yönelik yapılan düzenlemeler ve uygulamalardan elde edilen tecrübe doğrultusunda tekil koruma anlayışı yerine bütüncül bir bakış açısıyla, korunacak mirasın çevresi ile birlikte değerlendirilmesi gerektiği bilincine ulaşılmıştır.

Benimsenen bütüncül yaklaşım doğrultusunda korunacak alan, sadece fiziksel müdahaleler ile değil, sosyal, kültürel ve ekonomik açılardan da ele alınarak değerlendirilmektedir. Özellikle 1964 senesinde imzalanan Venedik Tüzüğü’nde yer alan ilkeler doğrultusunda yaygınlaşan yeni bakış açısı 20. yüzyılın sonlarına doğru uluslararası gelişmelere paralel olarak ülkemizde de benimsenmeye başlamıştır.

İnsanoğlunun tarihi süreç içinde yaşadığı biyolojik ve sosyal gelişimler, arkeoloji biliminin en önemli araştırma alanlarından birini oluşturmaktadır. Yapılan çalışmalarla ortaya çıkarılan buluntular tüm insanlığın ortak mirası olarak görülmekte ve bu mirasın

gelecek nesillere aktarılması da bu bilimin en önemli amaçları arasında yer almaktadır. Ancak, arkeolojik alanlar sürekli değişen ve etkisi giderek daha yıkıcı hale gelen tehdit unsurları ile karşı karşıya kalmaktadır. Arkeolojik alanlar, fiziksel özellikleri ve mimari öğeleri ile korunmaya en çok gereksinim duyulan en önemli kültür varlıklarıdır.

Arkeolojik alanlarda bilimsel yöntemlerle gerçekleştirilen kazı ve araştırmaların yanı sıra bakım, onarım, çevre düzenlemesi, teşhir ve tanzim gibi sunuma yönelik çalışmalar ile eğitim, tanıtım faaliyetleri bir bütün olarak değerlendirilmelidir. Bu doğrultuda, arkeolojik alanların korunmasında ve bakımlarının sağlanmasında bütüncül yaklaşımların uygulanması oldukça önemlidir.

Arkeolojik alan korunmasında bütünsel bir bakış açısı ve paydaş katılımını öngören anlayışa ilişkin yöntemlerin geliştirilmesi yönünde çalışmalar günümüzde geçmişe oranla daha yaygın biçimde benimsenmektedir. Bu kapsamda, dünyada birçok alanda uygulanmakta olan stratejik planlama ve alan yönetimi kavramlarının Türkiye’de arkeolojik alanlar için de uygulanabilirliğinin ortaya konması gerekmektedir.

Bu çalışmada, arkeoloji bilimi ve kültürel mirasın koruma anlayışının tarihsel gelişim sürecinde ortaya çıkan “alan yönetimi” kavramına ilişkin teorik tartışmalar ve anılan kavramın gelişim süreci incelenerek arkeolojik alanlar üzerindeki alan yönetiminin etkisi ve uygulanabilirlik düzeyini ortaya koymak amaçlanmıştır.

“Alan yönetimi” kavramının gelişimine yönelik kuramsal tartışmalar ile örnek uygulamaların değerlendirilmesinin ardından Türkiye’nin UNESCO Dünya Miras Geçici Listesine 2014 senesinde dâhil edilen Eflatun Pınar Kutsal Su Havuzu ve Anıtı ile çevresine ilişkin hazırlanan taslak bir yönetim planı ile söz konusu alanın çevresiyle birlikte bütüncül olarak korunup değerlendirilmesinin amaçlandığı örnek bir çalışma oluşturulmuştur.

“Arkeolojik Alan Yönetimi: Eflatun Pınar Örneği” adlı yüksek lisans tez çalışması yedi bölümden oluşmaktadır. Çalışma kapsamında hazırlanan “Eflatun Pınar Yönetim Planı”nın sağlıklı bir temele oturması bakımından öncelikle koruma kavramının tarihsel

gelişimi üzerinde durulmuştur. Bu doğrultuda ise ilk olarak arkeoloji biliminin gelişim süreci ve bu süreç içinde ortaya çıkan koruma yaklaşımlarına değinilmiştir. Arkeolojik kazılarda ortaya çıkarılan taşınmaz kültür varlıklarına ilişkin başta arkeologlar olmak üzere bilim insanları ve uluslararası koruma kuruluşlarının görüşleri ile şekillenen çağdaş koruma yaklaşımları doğrultusunda dünyada ve ülkemizde değişen ve gelişen anlayış dile getirilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, “kültürel miras yönetimi” ve “arkeolojik alan yönetim planı” kavramlarına ilişkin kuramsal değerlendirmeler ele alınmıştır. Arkeolojik alanların yönetiminde de etkili olan, 1980’lerden sonra gelişerek bugün dünyada yaygın olarak kullanılan stratejik yönetim planı kavramı ile söz konusu planın hazırlık süreci ve plan içeriğine de bu bölümde yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise, “alan yönetimi” ve “yönetim planı” kavramlarına yönelik benimsenen anlayışın uygulama sürecine ilişkin örnek çalışmaları değerlendirebilmek adına “Stonhenge ve Avebury Yakın Alanları” ve “Çatalhöyük” Yönetim Planları incelenmiştir.

Çalışmanın son dört bölümünde ise Eflatun Pınar’ın sürdürülebilir bir şekilde korunmasını hedefleyen yönetim planı çalışması yapılmıştır. İlk olarak alanın tanımı, kültürel önemi ve sahip olduğu değerler ele alınmıştır. Alanın kültürel önemi ve değerlerinin sağlıklı bir şekilde tespit edilebilmesi için öncelikle Hitit siyasi tarihi incelenmiştir. Hititlerin sosyo-kültürel yapılarının anlaşılması adına dini inanç sistemlerine değinilerek özellikle su kültü üzerinde durulmuştur. Alanın kültürel önemini ortaya koymak adına yakın çevresindeki benzeri havuz ve anıtlarla ilişkisi değerlendirilmiştir.

Eflatun Pınar yönetim planı çalışması kapsamında, alana yönelik bütüncül bir anlayışla eylem kararların oluşturulabilmesi için öncelikle alanın mevcut koruma durumu ile bölgenin sosyal ve ekonomik yapısı hakkında eldeki veriler kanalıyla gerekli bilgiler derlenmiştir. Eflatun Pınar ve çevresinin coğrafi ve iklimsel özellikleri, korunma durumu, kurumsal yönetimi, bulunduğu çevrenin sosyal yaşamı ve ekonomik gelir kaynakları, alanın turizm potansiyeli ve ulaşım imkânları gibi başlıklar altında mevcut durum değerlendirilmesi yapılmıştır. Mevcut durum değerlendirmesi yapılırken, alana

ilişkin yapılan bilimsel çalışmalar ile bölgenin sosyal ve ekonomik yönden güncel durum tespitlerini ortaya koymak adına kamu kurumlarından temin edilen bilgi ve belgelerden yararlanılmıştır. Bu doğrultuda, alanın güçlü özellikleri ve potansiyel fırsatları tespit edilmiş, sorunları ile olası tehdit unsurları belirlenmiştir. Yönetim Planı hazırlık sürecinde gerekli olan tüm bu çalışmaların ardından, Eflatun Pınar'ın kültürel ve tarihi önemi ile birlikte günümüzdeki durumu doğrultusunda, alan ve çevresinin ihtiyaçlarına yönelik uygun müdahale kararları oluşturabilmek için gerekli olan vizyon tanımı yapılmıştır. Alan için tanımlanan vizyon doğrultusunda yönetim planının amaç ve hedefleri belirlenmiş, faaliyet başlıkları oluşturulmuş ve planın uygulanması için gerekli olan eylem planı hazırlanmıştır. Bu doğrultuda, alanın mevcut durum tespitine yönelik çalışmada tespit edilen sorunlara bilimsel yöntemler, sürdürülebilir koruma anlayışı ve paydaş katılımının desteği ile çözüm üretebilmek adına belirlenen faaliyet başlıkları altında eylem önerilerinde bulunulmuştur.

Yüksek lisans tezi için yapılan araştırmalar sırasında; İngiliz Arkeoloji Enstitüsü, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Hacettepe Üniversitesi ile Bilkent Üniversitesi'nin kütüphanelerinden yararlanılmıştır. Academia ve JSTOR gibi online erişime açık veri tabanları da araştırma sırasında kullanılmıştır. Ayrıca, alanın mevcut durumunu yerinde değerlendirebilmek adına Konya Müze Müdürlüğü yetkilileri eşliğinde alan incelemesi gerçekleştirilmiştir.

Eflatun Pınar yönetim planı hazırlığı aşamasında, alanın tescil kararları Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'ndan, 1/100.000 ve 1/25.000 ölçekli çevre düzenleme planları ve plan notları Konya Büyükşehir Belediyesi Koruma Uygulama ve Denetim Bürosu'ndan, 2011 yılında gerçekleştirilen çevre düzenleme projesine ilişkin bilgiler Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Uygulama Dairesi Başkanlığı'ndan temin edilmiştir. Ayrıca, Eflatun Pınar'ın yönetim planı bölümlerini belirleyebilmek için UNESCO, ICCROM, ICOMOS ve IUCN'in konuyla ilgili rehberleri incelenmiştir. Bununla beraber, ülkemiz yasal mevzuatı doğrultusunda onaylanarak uygulama çalışmaları başlamış olan Çatalhöyük Neolitik Kenti, Ani Arkeolojik Alanı, Göbekli Tepe, Nemrut, Efes ve Afrodisias Antik Kenti yönetim planlarından da yararlanılmıştır.

1. KORUMA KAVRAMININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Koruma eylemi Türk Dil Kurumu Sözlüğü¹ tarafından “Bir kimseyi veya bir şeyi harici etki, tehlike ve güç durumlardan uzaklaştırmak, esirgemek ve muhafaza etmek,” olarak tanımlanmaktadır. Kentbilim Terimleri Sözlüğü’ne göre ise **koruma** tanımı; “Şehirlerin bazı bölümlerinde bulunan tarihsel ve mimari değerleri yüksek yapıtlar ve anıtlar ile doğal güzelliklerden gelecekte de istifade edilmesi adına bütün yıkıcı, saldırgan ve dokuncalı faaliyetlere karşı gerekli tedbir ve önlemler ile güvence altına alınması” olarak yapılmaktadır.

Koruma ve korunma; Türkiye Cumhuriyeti yasal mevzuatı çerçevesinde 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun 3. maddesinde, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri; taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon işleri olarak tanımlanmaktadır.

Kültür varlıkları, geçmiş ile gelecek arasında kurdukları bağlantı sayesinde kültürel sürekliliğin oluşmasında önemli bir araç olarak değerlendirilmektedir. Sürdürülebilirliğin öncelikli görevi ise, gelecek kuşaklara geçmişin değerlerini yansıtarak, bugünün değerlerini aktarmaktır (Tapan, 2007: 59). Toplumlar kimliklerini kendileri için esin kaynağı olan kültürel ve doğal varlıklardan oluşan değerlerde buldukları için kendi kültürel varlıklarını savunma hakkı bulunmaktadır. Söz konusu hakkın kullanımı ve bu doğrultuda gerekli vazifelerin ifa edilmesi, bilimsel bilgilerle desteklenmiş ve hayatın olağan akışı içinde doğal bir şekilde uygulanan, herkes tarafından benimsenmiş bir koruma anlayışı ile gerçekleşebilmektedir (Madran, Özgönül, 2005: 140).

---

¹ Bkz.:

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5afb011b62bd1.86839736
(01.03.2018)

1.1. DÜNYADA KORUMA ANLAYIŞININ GELİŞİMİ

Eski eserlerin korunmasına yönelik kaygı, tarihin tüm dönemlerinde farklı amaçlar ve sebeplerle gündeme gelmiştir. Bu doğrultuda, insanlık tarihi boyunca, dini ve ideolojik anlam yüklenen bazı taşınmaz varlıklar, yüklendikleri anlamlar sebebiyle korunmuştur. Toplumun tüm bireyleri tarafından önemli oldukları kabul edilen bu taşınmaz varlıkların zarar görmemeleri adına büyük önem gösterilmiştir. Koruma müdahalelerinde ise yine dönemin sanatsal ve estetik anlayışının izleri seçilmektedir (Ahunbay, 1999: 8). Dolayısıyla her çağın sosyal yapısı ve sanatsal akımlarının etkileri koruma yaklaşımlarında gözlemlenebilmekte ve koruma yaklaşımları tarihsel süreç içinde gelişim göstermektedir.

19. yüzyılın sonlarından itibaren milliyetçiliğin politik ideoloji olarak giderek yaygınlık kazanması arkeolojik çalışmaların amaç ve yöntemini de etkilemiştir. Bugünün modern ulus-devletleri oluşurken, ulusların geçmişteki atalarına ait buluntuların keşfedilmesinde arkeoloji bir araç olarak kullanılmıştır. Günümüzde dünyanın pek çok ülkesinde kültür tarihinin temel paradigmasını hala arkeoloji oluşturmaktadır. Bu kapsamda, arkeolojinin sergilediği gelişim, kültürün korunmasındaki rolünü daha iyi ortaya koymak adına ayrı bir başlık altında değerlendirilmiştir.

1.1.1. Dünyada Arkeoloji Biliminin Gelişimi

İnsanlığın geçmişini anlayarak yorumlamayı amaçlayan arkeolojik çalışmalar, başlangıçta geçmiş dönemlere ait “kıymetli” eşyaların toplanıp biriktirilmesi şeklinde başlamıştır. Zamanla bilimsel bir yapıya kavuşan “arkeoloji” süreç içerisinde çeşitli teori ve görüşlerin etkisiyle gelişmiştir.

Eski Mısır ve Mezopotamya'da, eski eserler ve yapılar yalnızca eski yöneticiler ve siyasi dönemlerin kalıntıları olarak değil, geçmiş hakkında bilgi kaynağı olarak değerlendirilmiştir (Trigger, 1989: 43). Mısır'da, XII. Hanedan'ın başlangıç döneminde (M.Ö.1991–1786) kraliyet hizmetinde görevli ustalar Eski Krallık'ın sanat ve mimarlık stillerini kopyalamaya başlamıştır. Bu dönemde, eski kraliyet anıtlarının planlarından kopyalanan özellikler kraliyet mezarlarında kullanılmıştır (Edwards, 1985: 210-217).

Güney Mezopotamya’da M.Ö. 556-539 yılları arasında yaşamış olan Babil Kralı Nabonidus’un Ur kentinde önceki dönemlerde yapılan tapınak temelleri üzerine yeni mabetlerin inşası sırasında temele bırakılan kitabe ve adak eşyalarına ulaşılma istenmiştir. Yapılan kazılar sırasında bulunan kitabeler ile adak eşyaları Nabonidus’un kızı tarafından kendi evinde biriktirilmiş ve bu yapı Leonard Wooley tarafından dünyanın bilinen en eski müzesi olarak tanımlanmıştır (Wooley, 1950: 152-154). Hem Mısırlılar’ın hem de Mezopotamyalılar’ın geçmişin maddi kalıntlarına olan ilgileri, güçlü bir dini anlayış doğrultusunda gelişmiştir. Dini nedenlerin yanısıra kendi varlıklarını görkemli geçmişle ilişkilendirmek için geçmişe dair verileri ortaya çıkarmak da söz konusu ilginin oluşmasında etkili olmuştur (Trigger, 1989: 44, Tekin, 2017: 20) Antik Yunan ve Roma’da önceki dönemlerde yaşamış kahramanların kullandıkları ve kutsal olduğuna inanılan eşyalar toplanabilir olarak değerlendirilmiştir. Bu dönemlerde, daha çok sanat koleksiyoncuları ile elit kesime satılmak üzere mezar kazıları ve eski eser toplayıcılığı faaliyetleri gerçekleştirilmiştir (Hester, 1976: 9, Bahn, 1999: 20-21, Trigger, 2014: 45, Bostancı, 2016: 75, Tekin, 2017: 22).

Orta Çağ’da, özellikle Batı Avrupa’da yer alan birçok Roma yapısı veya mezarlar; surlar, kiliseler, binalar gibi yeni yapıların inşasında kullanılmak için yağmalanmıştır. Söz konusu dönem, eski eserlerin en fazla tahribata uğradığı karanlık bir çağ olarak nitelendirilmektedir. Sadece azizler ile ilişkilendirilen ve kiliselerin kutsanması amacıyla gerekli olan kalıntıların bulunması için kazılar yapılmıştır (Trigger, 2014: 24, Bostancı, 2016: 75). Bunun yanında, yağmalama esnasında ortaya çıkan kitabeler ve sanat eserlerinin keşfi eskiye olan merakı da beraberinde getirmiştir. Roma lahitlerinin 16. yüzyıldan itibaren yeni gömülerde kullanılmak için boşaltıldığı bilinmektedir. Bu şekilde Roma kalıntıları yağmalanırken ortaya çıkan taş malzeme, madeni paralar ve fildişi gibi buluntular çoğu zaman geri dönüştürülerek yeni sanat eserlerinin yapımında kullanılmıştır. Ayrıca, doğaüstü güçlere sahip olabileceği inancı doğrultusunda klasik heykellerin koparılarak parçalandığına ilişkin örnekler de mevcuttur (Sklenar, 1983: 15; Trigger, 1989: 48; Tekin, 2017: 23).

“Yeniden Doğuş” olarak da adlandırılan 15. ve 16. yüzyıllarda skolastik düşüncenin yadsınması diğer alanlarda olduğu gibi sanatta da kendini göstermiş, özellikle mimaride

klasik dönem anlayışı tekrar canlanmıştır (Erder, 1975: 18-22). Böylece, Rönesans dönemi hümanistlerinin antik dönem sanat yapıtlarına yönelmeleri ile arkeoloji bilimi de bir disiplin olarak gelişim göstermeye başlamıştır. Bu dönemde, İtalya’da aristokrat sınıf eski eserleri toplamaya ve yeni antik sanat eserlerinin bulunması için gerçekleştirilen kazılara finansal destek sağlamaya başlamıştır. Din adamı ve soyluların Klasik ve Roma Dönemleri’ne ait eser toplama faaliyetleri ve yapılan kazılara mali destek sunmaları koleksiyonculuğun gelişimini desteklemiştir (Yaldız, 1993: 295, Trigger, 2014: 53). 16. ve 17. yüzyıllarda İtalya’nın Venedik şehrinde yaklaşık yetmiş koleksiyonerin bulunduğu bilinmektedir (Pomian, 1990: 79). Kuzey Avrupa’da da İtalya’daki koleksiyonculara özenerek eski eserlerin toplanması girişimi başlamıştır. Koleksiyonculuk faaliyetinin sonucunda Avrupa aristokrat sınıfında arkeolojiye duyulan ilgi bir kat daha artmıştır (Karaduman, 1999: 6). 18. yüzyılda ise ulusal müzelerin kurulmasıyla arkeoloji ve sanatın dar bir kesimin ilgi alanından çıkarılarak geniş kesimlere ulaşması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda 1753 yılında İngiliz Paramentosu Sir Hans Salaone’ye ait koleksiyonu satın alarak 1759 yılında British Museum’un açılmasını sağlamıştır. 1793 yılında halka açılan Louvre Müzesi ise dönemdeki diğer ülkelerdeki ulusal müzelerin kuruluşunda bir model olarak ele alınmıştır (Kohl, 1998: 227; Toliaş, 2011: 73).

Yukarıda da değinildiği üzere, Avrupa’da 16. ve 17. yüzyıllarda aristokratlar arasında hızla yayılan koleksiyonerlik, beraberinde eser sayısını artırma isteği getirmiş ve 18. yüzyıldan itibaren günümüz sistematiğinde olmasa da arkeolojik kazıların yapılmasının önü açılmıştır. Eser koleksiyonunu geliştirmek isteyen Elbouef Prensi, M.S. 79 yılında Vezüv Yanardağı’nın püskürmesi sonucu Pompei ile birlikte tuf tabakasının altında kalan Herculenum’da heykel parçalarının olduğu söylentisi üzerine 1710 yılında kuyu ve tünel şeklinde kazı çalışmaları yaptırmıştır. Napoli Kralı IV. Karl ve Kraliçesi de 1738 yılında aynı amaçla Herculenum’da kazı çalışmalarını başlatmıştır (Daniel, 1981:13-18; Ceram, 2003: 16; Trigger, 2014: 56). Ancak, söz konusu kazılar hiçbir sistem ya da yonteme dayandırılmadan yürütülmüş, kazılardaki temel hedef de somut buluntular üzerinde yoğunlaşmıştır (Bologna, 1990: 80-91; Kundakçı, 1999: 1).

Johann Joachim Winckelmann'ın (1717-1768) Napoli'nin güneydoğusundaki Pompei ve Herculaneum'u ziyaret etmesinin ardından 1762-1767 yılları arasında yazdığı "Herculaneum Üzerine Açık Mektuplar", "Eskiçağ Sanatı Tarihi", "Yayımlanmamış Eski Anıtlar" yayınları bilimsel içerikleri bakımından arkeolojinin gelişiminde önemli bir aşamayı yansıtmaktadır (Ceram, 2003: 20-24). Winckelmann'ın, 1764 yılında yayımlanan "Eskiçağ Sanatı Tarihi" adlı kitabında Yunan ve Roma Dönemi'ne tarihlendirilen yapıtlar sanat anlayışları arasındaki farkların ortaya koyulması ile ilk kez sınıflandırılmıştır. Ayrıca, yapıtların aralarındaki üslup farklılıklarına dikkat çekilmiş ve tarihsel gelişimleri incelenerek yeni bir bakış açısı ortaya koyulmuştur. Winckelmann'ın yayınları sayesinde arkeolojiye ilgi artarak yeni kazılar başlamıştır (Boorstin, 1983: 585).

18. yüzyılın sonlarına doğru, daha çok müze koleksiyonlarının geliştirilmesi amacıyla günümüz bilimsel yaklaşımından uzak biçimde gerçekleştirilen arkeolojik araştırmalar ve kazılar siyasi ve politik sebeplerin etkisiyle Mezopotamya, Mısır ve Filistin Bölgeleri'ne yayılmıştır. Böylelikle insanoğlunun binlerce yıllık geçmişinin kapıları aralanmış, ayrıca arkeolojinin en önemli yardımcı bilim dallarından olan dil biliminin de temelleri atılmıştır (Sevin, 1995: 20-21). Özellikle Fransız Kralı Napoleon Bonaparte'nin Mısır seferine eşlik eden bilim insanlarının Mısır'da gerçekleştirdikleri gözlemler ve Mısır hiyerografisinin çözülmesini sağlayan ünlü Rozette taşının keşfi arkeoloji alanındaki gelişimin önemli bir temsilcisidir (Hester, 1976: 10). Mısır arkeolojisinin ilk adımlarının atıldığı bu çalışmalardan elde edilen bilgilere dayanılarak 1822'de Jean-François Champollion (1847) eski Mısır yazısını çözümleyerek "Description de L'Egypte" adlı yayını yayımlamıştır (Kundakçı, 1999: 1).

Arkeolojik kazı çalışmalarının sayısındaki artış, insan elinden çıkan çeşitli taş aletler gibi uygarlık tarihinin erken dönemlerine ışık tutacak verilerin açığa çıkmasına ve Orta Çağ'da Kutsal Kitap'ın insanlık ve evrenin yaratılışına yönelik bilgilerinin sorgulanmasına yol açmıştır. Öte yandan bu kazı çalışmalarının çoğunun asıl amacın Avrupa müzelerine eser kazandırmak olmuştur. 1834'te Sir Charles Fellows (1799-1860), 1856'da Sir Charles Thomas Newton (1816-1894) Güneybatı Anadolu'da; 1841'de Paul-Emilie Botta (1802-1870) Assur İmparatorluğu başkentlerinden Kuzey

Irak Musul şehir merkezinde yer alan Ninive (Koyuncuk) ve Khorsabad'da (Dur-Şarrukin); 1845'de Sir Austen Henry Layard (1817-1894) Ninive ve Nimrud'da (Khalhu); 1863'te John Turtle Wood (1821-1890) Ephesos'da ve 1878'de Carl Humann (1839-1896) ve Alexander Conze (1831-1914) Bergama'da; 1870'ler ve 1880'lerde Heinrich Schliemann (1822-1890), Yunanistan'da Mykenai ve Türkiye'de Troya'da ve Sir Arthur Evans (1851-1941) Girit Adası'nda bulunan Knossos'da kazı çalışmaları yapmıştır (Botta, 1849; Fellows, 1841; Fellows, 1852; Layard, 1853; Wood, 1877; Conze, 1880; Wood, 1890; Conze, 1912; Schliemann, 1878, 1880, 1884; Evans, 1906, 1935). Bu kazı çalışmaları sonucunda açığa çıkarılan eserler British Museum, Louvre Müzesi, Berlin Müzesi gibi Avrupa'nın ulusal müzelerinin ana koleksiyonunu oluşturmuştur (Sevin, 1995: 20-21, Tekin, 2017: 30).

19. yüzyılın ortalarından itibaren arkeolojik çalışmaların doğa ve sosyal bilimlerle birlikte değerlendirilmesi arkeolojinin yalnızca ulusların görkemli geçmişlerine kanıt aramak için araç olarak kullanılması ya da koleksiyonculuğu beslemenin ötesinde bilimsel bir yapıya kavuşmasında da oldukça etkili olmuştur (Özdemir, 2013: 10). Bu kapsamda, Danimarkalı Arkeolog ve Küratör Christian Jürgensen Thomsen (1788-1865), Danimarka Ulusal Müzesi'ndeki görevi sırasında Müze'deki eserleri Taş Çağı, Tunç Çağ ve Demir Çağı buluntuları olarak üç ana grupta sınıflandırmış, C.J. Thomsen'in asistanı Jens Jacob Amussen Worsaae (1821-1885) ise insanlığın geçirdiği bu dönemleri kazı çalışmalarıyla desteklemiştir (Fagan, 1985: 91-93). C.J. Thomsen'in oluşturduğu bu sistem, sınıflandırmanın veriler üzerindeki modellerinin gözlemlenmesiyle gelişen tümevarımsal yöntemle ilişkin başarılı bir çalışma olup, kronolojinin temelini oluşturmaktadır (Gamble, 2014: 5). C.J.Thomsen ve J.J.A.Worsaae'nin savunduğu üç çağ sistemi, John Lubbock'un (1834-1913) "Prehistoric Times" adlı yapıtında taş çağının Paleolitik ve Neolitik olarak ikiye ayrılmasıyla dört çağlı bir sisteme dönüştürülmüştür (Lubbock, 1872). Daha sonraki araştırmacılar da taş çağını Paleolitik, Neolitik, Mezolitik ve Kalkolitik olarak dört alt döneme ayırmıştır (Sklenar, 1983: 91).

Sir Charles Lyel'in (1797-1875) jeolojik ilkeleri belirlediği "Principles of Geology" ve sonra Charles Darwin (1809-1882) tarafından yayınlanan "The Origin of Species"

(Darwin, 1859) yapıtları ile pozitif bilim dallarından jeoloji ve biyolojide yaşanan gelişmelerle birlikte arkeolojinin bilimsel bir disiplin haline gelmesinin önu açılmıştır (Sevin, 1995: 21). Charles Lyel, fosilleşmiş kalıntıların yaşının toprak altında buldukları katmanla belirlendiği görüşü ile insanın çok uzun yıllara dayanan bir geçmişi olması gerektiği hususunu savunmuştur (Rudwick, 1985: 133-135).

Bunların yanı sıra arkeolojik kazı tekniklerinde de yeni yöntemler uygulanmaya başlanmıştır. Güneybatı İran'ın Huzistan bölgesinde bulunan Susa'da Jacques de Morgan (1857-1924) tarafından (1905), 1897-1908 yılları arasında gerçekleştirilen kazılarda uygulanan derinlik sondajı tekniğine başvurulmuştur. Bu teknik ile yerleşimin tarihöncesi döneminden yakın zamana değin devam eden stratigrafisi tespit edilmiştir (Trigger, 1989: 72). Stratigrafiyi tespit etmeye yönelik derinlik sondaj kazısı, W.M.F. Petrie ve R. Koldewey gibi arkeologlar tarafından geliştirilmiş ve zamanla Yakın Doğu'daki arkeolojik alanların kazılarak sağlıklı bir şekilde kaydedilmesine öncülük etmiştir (Trigger, 1989: 271; Tekin, 2017: 46-47). 1899-1913 yılları arasında, Alman arkeolog Robert Koldewey (1855-1925), Babil kazılarında bu şehrin planıyla ilgili bilgi edinmek üzere Susa kazılarında J.Morgan'ın uyguladığı derinlik sondajı kazısı yerine yatay bir kazı tekniği uygulamıştır (Trigger, 1989: 72; Wartke, 2008). Bu kazı tekniği ile geniş bir alanda, katmanlar yüzeyden itibaren yatay hatlar şeklinde açılmış ve Babil'in üst tabakalarından oldukça verimli bilgiler elde edilmiştir (Tekin, 2017: 49).

19. yüzyılın son çeyreğinde İngiliz Pitt Rivers (1827-1900), Dorset - Cranborne Chase'de tarihöncesi ve Roma Dönemi'ne tarihlendirilen alanlarda yürüttüğü kazı çalışmalarında arkeolojik yerleşim yerlerinin tarihini kronolojik sıra içinde anlamak amacıyla kazı alanının tümünü açmadan aralarda kazılmamış toprak bırakmıştır. Bu sayede meydana gelen kesit ile stratigrafiyi saptamayı hedeflemiştir (Thompson, 1977). İngiltere'de kamu tarafından finanse edilen kazıların gelişmesiyle, İngiliz arkeolog Mortimer Wheeler (1890-1976), 1921-1937 yılları arasında gerçekleştirdiği kazı çalışmasında ise ilk kez araziye toprak kaideleriyle ayrılmış çizik kareler kullanarak ızgara şeklinde bölümlere ayırmıştır (Trigger, 1989: 294, Tekin, 2017: 94-95). Günümüzde de genel kazı sistemi olarak kullanılan bu teknik daha sonra "grid sistemi" olarak tanımlanmıştır.

Günümüz arkeolojisinin kazı sistematliğini belirleyen belgeleme yöntemi ise William Matthew Flinders Petrie'nin (1853-1942) önce Mısır daha sonra Filistin'de gerçekleştirdiği kazı çalışmaları sırasında kronolojik tespitler için geliştirdiği stratigrafi ve profil kayıtlarına ilişkin metotlar ile ortaya çıkmıştır. W.M.F. Petrie, geliştirdiği sistemli kazı yönetimi ve ilkelerini "Methods and Aims in Archaeology" adlı yapıtında özetlemiştir (Uphill, 1972: 356-379, Petrie, 1972: 10-25).

19. yüzyılın sonunda uygulanmaya başlanan sınıflandırılma yöntemiyle arkeolojik çalışmalarda elde edilen buluntular benzerlik ve farklılık karşılaştırılması yapılarak kültürlerarası ilişkilerin oluşturulmasında kullanılmış ve bu ilişkiler de kronolojik bir sıraya yerleştirilmiştir. I.Dünya Savaşı'nın ardından farklı alanlardan ortaya çıkan arkeolojik verilerin çeşitli tipolojik karşılaştırmalarının yapılmasıyla bölgeler arasında bağlantı kurulmaya çalışılmıştır. Arkeolojik çalışmaların etnik bakış açısıyla biçimlendirildiği bu uygulama, Gustaf Kossina (1858-1931) tarafından "yerleşim arkeolojisi" olarak tanımlanan teori doğrultusunda gelişmiştir. Bu teori ile etnik toplulukların geçmiş zamanlarda yaşadığı bölgeleri belirlemek adına arkeolojik buluntuların yayılım alanı ile bazı etnik toplulukların yaşam alanları arasında ilişki kurulmaya çalışılmıştır (Özdemir, 2013: 10; Tekin, 2017: 58-60).

Tüm bu gelişmelerle birlikte 1950'lerin başlarında radyokarbon tarihlmesi ile arkeoloji, büyük bir bilimsel yenilik tarafından dönüştürülmeye başlanmıştır. Willard F. Libby (1908-1980) tarafından geliştirilen bu yöntem ile geleneksel tipoloji karşılaştırmasına ilişkin kullanılan yaklaşımdan uzaklaşmıştır (Trigger, 1989: 382; Tekin, 2017: 78). Bunun sonucunda, arkeolojide küresel bir perspektif yaratmak için radyokarbon tarihlendirme potansiyelini sistematik olarak kullanan ilk arkeolog olan Grahame Clark, "Dünya Prehistoryası (World Prehistory)" (1961) adlı kitabını yayınlamıştır.

Teorik olarak, arkeoloji bilimine değişen çevresel koşulların belirleyici etken olarak girmesi Vera Gordon Childe (1892-1957) ile olmuştur. G.Childe, Paleolitik Çağ'ın avcı toplayıcı ekonomisinden tarımın başlaması ve hayvanların evcilleştirilmesi sonucu insanın üretim aşamasına geçişi Neolitik Devrim olarak tanımlamıştır. Dönemin arkeolojik bilgileri doğrultusunda Neolitik Devrim'in sadece Mezopotamya ve Mısır'da

yer alan büyük nehir yataklarında gelişmesinin ardından, Avrupa'dan başlayarak, dünyaya yayıldığı görüşü benimsenmiştir (Childe, 1936, 1942; Özdoğan, 2007: 13). Ayrıca, sürekli bir arada ele geçen çömlekler, aletler, süs eşyaları, mimari kalıntıların birleşiminin kültürel grup olarak tanımlanması gerektiği savunulmuş, böylelikle farklı nitelikteki arkeolojik buluntuların öneminin tarihöncesi kültürlerdeki fonksiyonlarının dikkate alınmasıyla belirlenebileceği öne sürülmüştür.

Öte yandan, Amerikalı bir etnolog olan Julian Steward (1902-1972) ise arkeolojinin, kazı çalışmaları ile ortaya çıkarılan aletlerin, biçim ve tiplerine göre sınıflandırılmasından vazgeçilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. J.Steward'a göre, bu aletler incelenerek elde edilen veriler, geçim ekonomilerindeki değişiklikleri, nüfus ve yerleşme düzenini anlamak için kullanılmalıdır (Trigger, 1989: 372-373). II. Dünya Savaşı'ndan sonra Amerika'da ortaya çıkarak Avrupa'da da benimsenen “Süreçsel Arkeoloji – Processual Archaeology” akımı ile arkeolojik çalışmalarda çevresel yaklaşımın önemine dair artan farkındalık, disiplinlerarası takımları içeren büyük araştırma programlarını teşvik etmiştir. Bu programların en önemlilerinden biri de, Robert Braidwood'un (1907-2003) 1948-1955 yılları arasında Irak'ın Kerkük bölgesinde yürüttüğü Jarmo kazılarıdır (Braidwood 1953; Trigger, 1989: 373).

Yukarıda değinilen “Süreçsel Arkeoloji- Processual Archaeology” akımının ana hatlarını belirleyen kişi Lewis Roberts Binford (1931-2011), “Antropoloji olarak Arkeoloji” adlı makalesi ile arkeolojik alanlarda yer alan buluntuların değerlendirilmesinde kullanılan yöntemler ile yaklaşımların analizini yapmaya çalışmıştır (Binford, 1962: 218). Süreçsel Arkeoloji yaklaşımını benimseyen bilim insanları tarafından söz konusu akımın amacının “tanımlamak” değil “açıklamak” olduğu savunulmuştur (Sabloff, 2013: 267). Bu doğrultuda, eserden çok o eseri üreten insanı, insanın kültürü ile kültürün farklılıklarını incelemek hedeflenmiştir (Özbaşaran, 2002: 170). Bu yaklaşım ile kültürlerin zamana bağlı değişimlerinin belirli düzenler kapsamında geliştiği, olaylar arasındaki ilişki ve bağlantıları anlamının geçmiş toplumları anlamada kullanılması gereken ana unsur olduğu görüşü benimsenmiştir (Sabloff, 2013: 271; Hodder ve Hutson, 2010: 270). 1970'li yıllarda ilk eleştirilerini almaya başlayan “Süreçsel Arkeoloji” kavramının savunduğu geçmiş dönemlerin

toplumsal oluşumlarının maddi kültür kalıntıları ile ortaya çıktığı varsayımına “Süreç Sonrası Arkeoloji – Post Processual Archaeology” yaklaşımı ile karşı çıkmıştır (Trigger, 2014: 430). Bu yeni anlayışa göre insanları sosyal yönden etkileyen maddi kültürün, inançların, kavramların ve kuralların sosyal çerçevesi içinde değerlendirilmesi gerektiği savunulmuştur (Hodder ve Hutson, 2010: 36).

Tüm bu kuramsal yaklaşımlar doğrultusunda, diğer disiplinlerle birlikte çalışma metodu, arkeoloji dünyasında da saygınlık kazanan ve gittikçe yaygınlaşan bir yöntem olarak benimsenmiştir. Özellikle fen bilimlerindeki gelişim, arkeolojinin deneysel yöntemlerle bilimsel veri üretimine katkı sağlamıştır. Bu kapsamda, arkeolojik çalışmalar sonucunda bulunan organik ve inorganik her türlü malzemenin yaşı, üretildikleri materyallerin veya oluşmuş organik yapının kimyasal, fiziksel, mineralojik, mikromorfolojik özellikleri ile bulunduğu ortamın paleocoğrafik ve iklimsel özelliklerini araştıran “arkeometri”, disiplinler arası çalışmaların bir sonucu olarak hızla gelişmekte ve önem kazanmaktadır. Günümüzde buluntu üzerinde veya aynı kültür tabakasından gelme başka bir malzeme üzerinde radyokarbon (C-14), dendrokronoloji, termolüminesans, paramanyetik rezonans veya arkeomanyetizm gibi metodların biri veya birkaçı birden uygulanmakta ve doğru yaş saptaması yapılabilmektedir (Yalçın, 2012: 39-41).

Bunun dışında, biyoloji, tıp ve antropoloji gibi doğa ve sağlık bilimlerinde uygulanan yöntemler ile insan yaşamı, beslenme alışkanlıkları, sağlık durumları, akrabalık bağları ve hastalıkları ile ilgili bilgiler elde edilebilmektedir. Bu sayede arkeolojik çalışmalarla ortaya konulan buluntuların insanlık tarihindeki sosyal, ekonomik ve kültürel boyutları da sorgulanarak insanlık tarihi her yönden anlaşılmaya çalışılmaktadır. Ayrıca jeofizik bilimi, yerin altındaki kalıntıların belirlenmesi için çeşitli metotlar geliştirmekte, bu durum da arkeolojik çalışmaları daha iyi planlanmasını sağlamaktadır. Kazılarda ortaya çıkarılan seramik, metal gibi inorganik buluntuların kimyasal, izotop ve mikro analizlerinin yapılmasıyla, eserler daha kesin tanımlanabilmekte ve söz konusu eserlerin nasıl üretildiği anlaşılabilir. Bu durum da eserlerin korunması adına gerekli olan en sağlıklı yöntemlerin belirlenmesine olanak sağlamaktadır.

1.1.2. Dünyada Koruma Anlayışının Yasal Süreci

Günümüzde geçerli olan çağdaş ve bütüncül koruma ilkelerinin temelleri 19. yüzyıl Avrupa'sında atılmıştır. 19. yüzyıldan önce, Rönesans Dönemi'nde koruma anlayışı, Papaların Roma Dönemi'ne ait kalıntılarını kapsayan koruma talimatnamelerinin etkisiyle şekillenmiştir (D'Agostino, 1984: 73). İtalyan yarımadasını işgal eden Papalık Devleti döneminde, arkeolojik buluntularla ilgili hükümler de dâhil olmak üzere 1624-1750 arasında tarihlenen sekiz önemli talimatname bulunmaktadır (Mumcu, 1969: 55). Öte yandan, 17. yüzyılda İskandinavya'da eski eserler, tarih öncesi anıtlar, höyük ve megalitler yasal koruma altına alınmıştır. Eski anıtların ilk yasal koruması, 1666 İsveç Kraliyet Bildirgesi ve "Collegium Antiquitatum"un kurulmasıyla yürürlüğe girmiştir (Kristiansen, 1989: 25). İtalya'da, Papalık Devlet Kralı Pius VII, 1802 yılında "Editti Doria Pamphili" adlı bir kararname ile ülkedeki anıtların ve sanat eserlerinin korunmasını düzenlemiştir (Mumcu, 1969: 55-56; D'Agostino, 1984: 73). Danimarka'da ise, 18. yüzyılın sonlarındaki tarım reformlarının ardından anıtların giderek tahrip edilmesi nedeniyle antik anıtların ve arkeolojik buluntuların sistematik olarak korunmasına yönelik uygulamalar 1807'de prenslerin tavsiyesiyle başlamıştır (Mumcu, 1969: 57; Kristiansen, 1984: 22).

19. yüzyılda, arkeolojik mirasın korunması tüm Avrupa'da benimsenmiş bir kavram haline gelmiştir. Bu yüzyıl, arkeolojik araştırmalar ve koruma bakımından oldukça önemli bir dönemdir. Arkeolojik araştırmalar ve koruma kavramının tüm Avrupa ülkelerinde yansımaları politik, sosyal ve ekonomik gelişmelerle bağlantılıdır. Bu bağlamda, arkeolojik alanların korunmasını geliştiren temel faktörlerden biri, tarımın genişlemesi sonucunda arkeolojik alanların tahrip edilmesidir. Bir diğeri, Fransız Devrimi'nden sonra antik eserler ile anıtlara karşı değişen tutumlardır. Bu tarihten itibaren tarihi eserler, halkın kökeninin ifadesi olarak yorumlanmıştır.

Bu gelişmelerden yola çıkarak, 19. yüzyılın sonlarında birçok Avrupa ülkesi, arkeolojik miraslarını korumak için ilgili kurumları oluşturmuş ve yönetmelikleri düzenlemiştir. İngiltere'de, John Lubbock'un çabaları sonucu Antik Anıtların Korunması Yasası'nın yürürlüğe girmesiyle 1882'de arkeolojik miras için koruyucu bir yasal çerçeveye yönelik ilk adımlar atılmıştır. Eski anıt kavramının ilk olarak İngiliz yasalarına girdiği

1882 tarihli Yasa, devlete, satışa sunulan eski anıtları satın alma ya da hediye yoluyla devir yetkisi vermiştir. (Cleere, 1984: 54). Söz konusu Yasa ile “Vasilik” kavramı oluşturulmuş ve anıtların kontrolü, gönüllü olarak Kamu Yönetim Kurulu Üyeleri'ne teslim edilmiştir (Grenville, 1999: 34). 1882 Yasası'nda, belirtilen anıtlarda herhangi bir tahribat yasaklanmış ve denetim mekanizması olarak Antik Anıtlar Müfettişliği oluşturulmuştur. İlk müfettişlik görevini ise General Pitt Rivers üstlenmiştir (D'Agostino, 1984: 73). İtalya'da ise, 1889'da, o dönemde Kazılar ve Müzeler Genel Müdürü G. Fiorelli'nin çabalarının bir sonucu olarak arkeolojik, sanatsal ve anıtsal mirasın korunması için on iki bölge müfettişliği kurulmuştur (Mattero vd, 1998: 133).

19. yüzyılın son çeyreğinde, İtalyan Camilo Boito'nun anıtsal yapıların korunmaları adına daha evvel benimsenen teorilerin fonksiyonel taraflarından faydalanarak açıkladığı restorasyon ilkeleri çağdaş restorasyon kuramının oluşumunun ilk adımı olarak değerlendirilmektedir (Ahunbay, 1999: 18). Camilo Boito'ya göre tüm insanlığın tarihini belgeleyen anıtların restorasyonları sırasında yapılacak değişiklikler yanılıcı neticeler doğurabilmektedir. Boito'nun ilkeleri, bir yapının yeniden canlandırılması için ilk olarak sağlamlaştırma tekniğine başvurulması, sağlamlaştırmanın yetersiz kaldığı durumlarda onarım yoluna gidilmesi, yapının korunabilmesi için en son çare olarak restorasyona başvurulması gerektiği hususunu vurgulamaktadır. Yapının restorasyonu sırasında yapısal sebepler dolayısıyla yapıya ek yapılmasının zaruri olduğu durumlarda yapılacak eklerin yapının görsel bütünlüğüne saygı göstererek özgün haliyle ayırt edilebilmesi gerektiği de söz konusu ilkelerde belirtilmiştir (Erder, 1975: 84-86).

20. yüzyılın başlarından II. Dünya Savaşı'na (1939-45) kadar geçen süreçte, Avrupa ülkelerinde arkeolojik mirasın korunmasına ilişkin yasal düzenlemeleri oluşturmaya yönelik büyük çabalar gösterilmiştir. Bu bağlamda, bazı ülkeler ilk ulusal yasalarını yürürlüğe koyarken, diğerleri arkeolojik anıtlarla ilgili önceki yönetmeliklerinde revizyonlar yapmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nde ise eski eserlerin tahrip edilmesi veya yağmalanmasını önlemek adına cezai yaptırımlar oluşturmak ve ülkedeki tarihi, bilimsel ve ulusal anıtların korunmasını teşvik etmek için 1906'da ilk Federal Eski Eserler Yasası yürürlüğe girmiştir (Mattero vd., 1998: 133). İtalya'da ise 1902 yılında yürürlüğe giren ve ilk olarak sadece anıtsal yapılar ile antik eserlerin korunmasını içeren

yasa, sonraki yıllarda arkeolojik, tarihi ve kentsel alanlar ile doğal mirası barındıran parklar ve bahçeleri kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Söz konusu yasa ile taşınır ve taşınmaz somut kültürel mirasın korunmasının yanı sıra insan haklarını da içeren modern bir düzenlenme sağlanmıştır (Mumcu, 1965: 55-56; D’Agostino, 1984: 73).

Koruma anlayışında yeni yaklaşımların benimsendiği 1930’lardan sonra, gerçekleştirilen uluslararası toplantılarda korumaya yönelik problemlere çevre ölçeğinde ortak çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır (Hermann, 1989: 35). Bu bağlamda, koruma kavramına yönelik bakış açısının gelişimine katkı sağlayan uluslararası toplantılarda alınan kararlar doğrultusunda imzalanan tüzük ve sözleşmeler kronolojik olarak değerlendirilmiştir.

“I. Uluslararası Tarihi Anıtların Korunması ile İlgili Mimar ve Teknisyenleri Konferansı” 21-30 Ekim 1931 tarihlerinde Atina’da düzenlenmiştir. Konferans sonucunda anıtların korunmasına ilişkin temel ilkeler uluslararası işbirliği ile ortaya koyulmuş, bu ilkeler doğrultusunda taslak bir sözleşme hazırlanmıştır (Mattero vd., 1998: 133; Ahunbay, 1999: 18).

Bu konferans sonucunda imzalanan “**Atina Tüzüğü**” ile kabul edilen ilkelerin içinde en önemlisi, yapıların bulunduğu çevre ile birlikte korunması gerekliliğidir. Bu ilkede altı çizilen hususun bütüncül koruma anlayışına yönelik gelişimin önemli bir adım olduğu düşünülmektedir. Arkeolojik alanlarla ilgili olarak Atina Tüzüğü’nde yer alan ilkelere, kazılar sonucu ortaya çıkarılan buluntuların korunamayacak durumda olanlarının gerekli belgeleme çalışmalarının yapılmasının ardından tekrar toprak ile örtülmesi önerilmiştir. Ayrıca, kazılarda yıkıntı halinde ortaya çıkarılan mimari kalıntıların hiçbir yeni unsur eklenmeksizin, eski özgün haline getirilmesi anlamına gelen “anastilosis” uygulaması için her türlü imkânın sağlanması gerektiği belirtilmiştir (Erder, 1975: 282-286). Mevcut ancak birbirinden ayrılmış parçaların bir araya getirilmesi yöntemi ile oluşturulan anastilosis uygulamasına örnek olarak Atina Parthenon Tapınağı, Efes Celcius Kütüphanesi, Sagalassos Antoninler Çeşmesi ve Side Apollon Tapınağı gösterilebilmektedir (Kaderli, 2014: 33).

1931 senesinde Atina Konferansı'nda alınan ilkeler, İtalya'da "**Restorasyon Tüzüğü (Carta del Restauro)**"² ile kabul edilmiştir (Kuban, 1962: 149, Binan 1999: 12). 11 maddeden oluşan Carta del Restauro'da, anıtsal yapıların sürekli bakım ve sağlamaştırılmasına önem verme, yapılardaki tamlamamaların kesin verilere dayanılarak yapılması gerektiği, arkeolojik yapılarda sadece anastilosis uygulamasının yapılması, anıtlara verilecek yeni fonksiyonlar belirlenirken yapıya zarar verilmemesi gerektiği hususları belirtilmiştir (Binan 1999: 13, Ahunbay, 1999: 148-151).

Atina Konferansı'nın ardından kısa bir süre sonra gerçekleşen II. Dünya Savaşı sonrası, Avrupa'da kentler ve tarihi yapılar büyük ölçüde tahrip olmuş ve kullanılamaz duruma gelmiştir. Savaşın ardından yok olan bu eski kent dokularında, yeni yapıların inşası yerine eski kent dokusunun tekrar canlandırılması isteği uyanmış ve koruma konusunda yeni anlayışlar ortaya çıkmıştır (Ahunbay, 1999: 19; Cleere, 2000: 2; Biornstad, 2000: 70). Bu doğrultuda tahribata uğrayan kentsel dokuların tarihsel, yapısal, sanatsal, kültürel ve sosyal değerlerini de içeren bütüncül bir anlayışla korunması yönünde bir anlayış benimsenmiştir.

II. Dünya Savaşı'nın yarattığı tahribat, ülkeler arası ilişkilerin sadece çıkar ilişkisi ile biçimlenmemesi, bunun yanında devletlerin birbirine yakınlaşmalarını sağlayacak sosyal, kültürel ve eğitim alanlarında da işbirliği yapmaları gerektiğini göstermiştir. Bu doğrultuda Birleşmiş Milletler bünyesinde eğitim, bilim ve kültür alanlarında faaliyet gösterecek UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) 1946 yılında kurulmuştur (Jokilehto, 2002: 419). Kültürel mirasın korunması konusunda da çeşitli standartlar geliştiren bu örgüt kapsamında, üye devletler tarafından kültürel çeşitlilik, kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi adına çok sayıda sözleşme onaylanmıştır.

Arkeolojik ve kültürel mirasın korunmasına yönelik uluslararası işbirliği doğrultusunda 14 Mayıs 1954 tarihinde "**Lahey Sözleşmesi: Silahlı Çatışma Haline Kültürel Varlığın Korunması Sözleşmesi**" imzalanmıştır. Söz konusu Sözleşme ile "eski eser-antika" tanımının yerine "kültür varlığı" tanımı kullanılmaya başlamıştır (Madran ve Özgönül, 2005: 81). Ayrıca, hangi devlete ait olursa olsun, kültürel mirasa karşı

² Tüzüğün tam metni için bkz.: Ahunbay, 1999: 148-149

yapılacak tahribatın bütün insanlığın kültür mirasına karşı yapılmış sayılacağı, mevcut kültürel mirasın korunmasının tüm dünya devleti için önem taşıdığı ve uluslararası boyutta korunması gerektiği belirtilmiştir.

Savaş sonrası yeniden yapılanma sürecini, 1960'lar ve 1970'ler boyunca dünya çapında bir ekonomik patlama ve sanayileşme faaliyetleri izlemiştir. Bu değişim süreci de arkeolojik alanların büyük ölçüde tahrip olmasını beraberinde getirmiştir (Cleere, 2000: 3). Arkeolojik alanların ekonomik ve teknolojik yatırımlar sonucu tahrip edilmesini önlemek ve kültürel mirası korumak adına, 1960'lı yıllarda Avrupa'nın öncülüğünde uluslararası boyutta yoğun çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda, koruma ve onarım sırasında yapılacak müdahaleleri düzenlemek amacıyla 25-31 Mayıs 1964 tarihlerinde Venedik'te "II. Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimarlar ve Teknisyenleri Kongresi" düzenlenmiştir. Kongre sonucunda çağdaş koruma anlayışının anayasası sayılabilecek olan ilkeleri belirleyen "**Venedik Tüzüğü**"³ kabul edilmiştir (Erder, 1977: 167).

Venedik Tüzüğü ile "anıt" kavramı; belli bir uygarlığı, tarihsel açıdan önemli bir gelişmeyi, tarihi bir olaya şahitlik etmiş kentsel veya kırsal bir yerleşimi içeren; büyük ve önemli sanat eserleri ile birlikte zaman içinde kültürel değer taşımaya başlayan daha basit eserleri de içine alan bir kavram olarak tanımlanmıştır. Bu sayede, dini ve kamusal yapıların dışında artık kırsal alanlar ve kent dokuları ile birlikte o tarihe kadar önemsiz görülen sivil mimarlık örnekleri de anıt tanımının içinde yer almaya başlamıştır (Ahunbay, 1999: 19, Kaderli, 2014: 32). Böylelikle, tek yapı ölçeğinde değerlendirilen anıtlar, içinde buldukları kent dokusu ile birlikte korunmaya başlamış ve sivil mimari örneklerin de kapsama dâhil edilmesiyle belli bir elit tabakanın ilgilendiği korumacılık anlayışının tabana yayılması sağlanmıştır (Kuban, 2000: 34).

Venedik Tüzüğü, kültür varlıklarının etrafıyla bir bütün oluşturduğundan çevresi ile birlikte korunması gerektiğini, korumada bütüncül yaklaşımlarla başarı sağlanabileceğini ortaya koymuştur (Kuban, 2000: 36). Anılan Tüzük, kültürel mirasın

---

³ Tüzüğün tam metni için bkz.: Ahunbay, 1999: 150-151

öneminin farkına varılması, tarihi anıtların insanlığın ortak mirası olarak görülmeye başlaması ve kültürel mirasın gelecek kuşaklar için korunması adına ortak bir sorumluluk bilincinin oluşmasına öncülük etmesi bakımından da önem taşımaktadır.

1964 tarihli Venedik Tüzüğü ile anıtsal yapılar ile tarihi yerleşimlerin korunması adına sürekli görev yapacak milletlerarası bir örgütün oluşturulması tavsiyesi üzerine 1965 yılında, Varşova’da Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS) kurulmuştur (Biörnstadt, 2000:70; Kuban, 2000: 35).

1970’lere gelindiğinde ise arkeolojik kültürel mirasın uluslararası ölçekte korunmasına ilişkin dünya çapında çalışmaların yoğun olarak devam ettiği görülmektedir. İnsanlığın ortak mirası olarak kabullenilen istisnai evrensel değerlere sahip kültür ve tabiat varlıklarını dünyaya tanıtmak, söz konusu ortak mirası sahiplenecek toplumsal bilinci geliştirmek ve muhtelif nedenlerle tahrip olan kültürel ve doğal mirasın yaşatılması adına ihtiyaç duyulan işbirliğini sağlamak amacıyla Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü’nün (UNESCO) 17 Ekim - 21 Kasım 1972 tarihleri arasında Paris’te toplanan 16. Genel Konferansı kapsamında 16 Kasım 1972’de “**UNESCO Dünya Kültürel ve Doğal Varlıkların Korunmasına Dair Sözleşme**⁴” kabul edilmiştir. Dünya Miras Sözleşmesi’nde üstün evrensel değere sahip kültür ve tabiat varlıkları tüm milletlerin ortak mirası olarak benimsenmektedir. Bu doğrultuda, dünyanın pek çok ülkesindeki bilimsel, teknik ve ekonomik yetersizliklerin giderilmesine yönelik uluslararası işbirliğinin önemi vurgulanmaktadır. (Hermann, 1989:35; Skeates, 2000: 64; Öz ve Güner, 2007: 64).

Sözleşme’nin dördüncü maddesinde kültür ve tabiat varlıklarının tespiti, korunması, sergilenmesi/sunumu ve gelecek nesillere iletilmesi görev ve sorumluluğu öncelikli olarak mirasın ait olduğu Taraf Devlet’e verilmiştir. Beşinci maddesinde ise, kültürel ve doğal mirasın sürdürülebilir korunmasının sağlanabilmesi adına toplum yaşamında bir işlev verilerek planlamaya dayalı bir koruma politikasının benimsenmesi gerektiği belirtilmiş, Sözleşme’ye taraf devletler, bu kapsamda gerekli mevzuat düzenlemelerini

---

⁴ Sözleşmenin tam metni için bkz.: 14.02.1983 gün ve 17959 sayılı Resmi Gazete

yapmak ve her türlü bilimsel, teknik, idari ve ekonomik önlemleri almakla yükümlü kılınmıştır. Ülkemiz de 1983 yılında söz konusu Sözleşme'ye taraf olmuştur.

Dünya Miras Sözleşmesi kapsamında, UNESCO Dünya Miras Komitesi'nin çalışmalarında yardımcı olmak üzere uluslararası danışma organları belirlenmiştir. Bu sayede, uluslararası danışma organlarının kültürel ve doğal mirasın korunması konusunda sahip oldukları bilgi ve tecrübelerden yararlanılması ve Komite tarafından alınacak kararların spekülasyondan uzak, bilimsel ve teknik çalışmalar doğrultusunda alınması amaçlanmıştır. Bahsi geçen danışma organları aşağıda sunulmaktadır:

Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS) : 1965 senesinde Varşova'da kurulan, uluslararası ve hükümetler dışı bir örgüttür. Söz konusu Konsey, anıtsal yapılar ile tarihi yerleşimlerin korunması ve değerlendirilmesine ilişkin kuramlar ve metotlar geliştirmek, korumaya dair bilimsel teknikler ile gerçekleştirilen her türlü araştırmaya yardımcı olmak ve söz konusu araştırmaları yönlendirmeyi amaçlayan çalışmalar yapmaktadır.⁵ ICOMOS tarafından, özel uzmanlık alanı gerektiren arkeolojik alanların sürdürülebilir korunmasına yönelik çalışmalarda bulunulması için 1985 senesinde, bir alt birim olarak Uluslararası Arkeolojik Miras Yönetim Konseyi (ICAHM) oluşturulmuştur (Biörnstad, 2000: 70).

Uluslararası Doğa Koruma Birliği (IUCN) : Dünyanın ilk küresel çevre organizasyonu olarak 1948 senesinde İsviçre – Gland' de kurulmuştur. Dünya çapında 1300 üye kuruluşun tecrübe, kaynak ve erişimini kullanan örgüte yaklaşık 10.000 uzman katkı sağlamaktadır. Türlerin hayatta kalması, çevre hukuku, korunan alanlar, sosyal ve ekonomik politika, ekosistem yönetimi ve eğitim – iletişim konularında oluşturulan altı ayrı komisyon ile çalışmalarını gerçekleştirmektedir.⁶

Kültürel Varlıkların Korunması ve Restorasyonu Çalışmaları Uluslararası Merkezi (ICCROM) : Kültürel mirasın korunması konusunda faaliyet gösteren hükümetlerarası bir örgüt olan ICCROM, 1959 senesinde Roma'da kurulmuştur. Koruma uygulamalarının kalitesini geliştirmeyi ve kültürel mirasın korunmasının önemi

⁵ <https://www.icomos.org/en/about-icomos/mission-and-vision/mission-and-vision> (15.03.2018)

⁶ <https://www.iucn.org/about> (15.03.2018)

konusunda farkındalığı arttırmayı amaçlamaktadır. Kültürel mirasın korunmasına yönelik çeşitli faaliyetler gerçekleştirmektedir.⁷

1970’lerde Avrupa’da hızla yayılan koruma çalışmaları kapsamında, Avrupa Konseyi tarafından 1975 senesinde “Avrupa Mimari Miras Yılı” adlı etkinlik “**Amsterdam Bildirgesi**”⁸ ile sonuçlanmıştır. Amsterdam Bildirgesi’nde taşınmaz kültür mirasın tarihi ve kültürel değere sahip tüm kentsel ve kırsal alanları kapsadığı belirtilmiştir. Söz konusu Bildirge “bütüncül koruma” anlayışını öne sürmesi bakımından önemlidir. Fiziki çevre, yapılar ve objeler ile birlikte diğer kültürel öğeler ve insanların da korunması gerektiğini belirten Bildirge ile envanter çalışmasının ve planlamanın önemi de ayrıca vurgulanmıştır (Ahunbay, 1999: 135). Amsterdam Bildirgesi’nde bütüncül koruma kavramına getirilen yeni bakış açılarıyla, korumaya ilişkin belirlenen politikaların kanuni, ekonomik, siyasi ve teknik yönlerden desteklenmesi gerektiği ifade edilmiş; kültürel miras alanlarına ilişkin oluşturulacak politikalarda söz konusu alanla irtibatı bulunan halkın da görüşlerinin alınması hususu belirtilmiştir (Madran ve Bozkurt, 2008: 220).

Tüm bu gelişmeler ile birlikte, ICOMOS Avustralya Milli Komitesi tarafından 1979 senesinde onaylanan **Burra Tüzüğü**⁹ ile korunacak alanın kültürel özelliklerinin yok edilmemesi ve güvenliğinin temin edilmesi, her türlü bakım, onarım ve restorasyon çalışmalarının alanın geleceğini göz önünde bulundurmak suretiyle gerçekleştirilmesi gerektiğinin altı çizilmiştir. Söz konusu tüzük ile “bir alanın korunması, açıklanması ve yönetiminin, alanla özel ilişkisi ve anlamı olan veya alanda sosyal, manevi veya diğer kültürel sorumlulukları bulunan kişilerin katılımı ile sağlanması gerektiği” belirtilmiştir. Korumaya ilişkin süreç Burra Tüzüğü’nde, alanın önemini anlama, alana yönelik politika geliştirme ve yönetim olmak üzere üç temel başlık altında ele alınmaktadır (Madran ve Bozkurt, 2008: 220, 221). Böylelikle, günümüzde kültürel miras yönetiminin temel amacı olan kültürel değerlerin çok paydaşlı bir katılımı ile korunması ilkesinin benimsendiği görülmektedir.

⁷ <https://www.iccom.org/about/overview/what-iccom> (15.03.2018)

⁸ Bildirgenin tam metni için bkz. : Ahunbay, 1999: 152-156

⁹ Tüzüğün tam metni için bkz.: <https://australia.icomos.org/wp-content/uploads/The-Burra-Charter-2013-Adopted-31.10.2013.pdf> (15.03.2018)

1980’lerde yaşam standartlarındaki yükseliş ve nüfus artışı sonucu oluşan baskı doğrultusunda gerçekleştirilen bayındırlık ve yapılaşma faaliyetleri, arkeolojik alanlara tehdit oluşturan ciddi unsurlar arasında yer almaktadır. Öte yandan, bilim ve teknolojiye görülen ilerleme sayesinde kültürel mirasın korunmasında yeni standartların ortaya çıkması, korumaya yönelik uygulanan tekniklerin güncel teknolojiyle uyumlu hale getirilmesi ve bilgiye dönüştürülmesi sonucunda koruma alanında diğer meslek gruplarının katkısı yadsınamaz boyuta gelmiştir. Bu kapsamda, 1984 yılında gerçekleştirilen “**Arkeoloji ve Planlama Kolokiyumu**”nda, arkeolojik faaliyetlerin, teknolojiye gerçekleşen ilerlemeler doğrultusunda devam ettirilmesi ve arkeolojik mirasın etkili ve sağlıklı korunabilmesi adına arkeoloji ile planlama bütünlüğünün sağlanmasına ilişkin önemli tepitlerde bulunulmuştur (Karabaş, 2010: 28-31). Ayrıca, 1985 yılında, ICOMOS tarafından arkeolojik alanların sürdürülebilir korunmasına yönelik yönetim çalışmalarında bulunması için bir alt birim niteliğinde, “**Uluslararası Arkeolojik Miras Yönetimi Konseyi**” (ICAHM) kurulmuştur (Biörnstadt, 2000: 70).

Söz konusu Konsey tarafından hazırlanan “**Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü**”¹⁰ ise 1990 yılında İsviçre’de kabul edilmiştir. Günümüzde de önemini koruyan Tüzük’te, hassas ve yeri doldurulamayan özellikleri sebebiyle arkeolojik alanlardaki tahribatın en aza indirilmesi, söz konusu alanların her ölçekteki plan kararlarına yansıtılması ve koruma çalışmalarının halkın etkin katılımı ile gerçekleştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca, tüm doküman ve koleksiyonların uzun süreli muhafazalarının ve bakımlarının sağlanarak buldukları alanlarda korunmasının arkeolojik miras yönetiminin genel hedefi olması gerektiğinin belirtildiği Tüzük’te arkeolojik bilginin toplumla paylaşılmasının çağdaş toplumlarının kökenini ve gelişimini göstermesi bakımından ve koruma bilinci oluşturması açısından önemli olduğu vurgulanmıştır.

Arkeolojik mirasın çevresi ile birlikte korunmasına ilişkin güçlü yönetim politikalarının oluşturulmasında toplumun her düzeyindeki işbirliğinin önemi ile ilgili uluslararası tavsiyeler, 1990’lı yıllarda pek çok Avrupa ülkesi tarafından kabul edilmiştir. Bu kapsamda, 6 Mayıs 1969 tarihinde İngiltere’de kabul edilen “**Avrupa Arkeolojik**

¹⁰ Tüzüğün tam metni için bkz.: Ahunbay, 2010:115-118

Mirasının Korunması Sözleşmesi”¹¹ Avrupa Konseyi’ne üye ülkeler tarafından 16.01.1992 tarihinde Valetta’da revize edilerek yeniden imzalanmıştır. Sözleşme’nin amacı Avrupa’nın ortak hafızasının kaynağı olarak değerlendirilen arkeolojik mirası, bilimsel araştırmalar için bir araç olarak korumak olarak tanımlanmıştır. Sözleşme’ye ülkemiz de 1999 yılında taraf olmuştur (Ahunbay, 2010: 111).

Kültürel mirasın korunması ile sosyal bir fayda sağlanacağı düşüncesinin oluşumu ile birlikte koruma konusunda karar verme sürecinde birden fazla aktörün gerekliliği ortaya çıkmıştır. Ayrıca, kültürel mirasın özellikle turizm alanında önemli bir gelir kaynağı olabileceği görüşü de ekonomik değerlerin ön plana çıkmasında önemli bir etken olarak değerlendirilmektedir. Günümüzde, korunacak alanların fiziki ve yapısal özellikleri kadar sosyal ve ekonomik boyutları ile birlikte katılım ve şeffaflık gibi konuların da dikkate alınmasıyla sürdürülebilir bir şekilde gerçekleştirilmeye çalışılan koruma anlayışı çağdaş bir zemine oturmuştur.

1.2. TÜRKİYE’DE KORUMA ANLAYIŞININ GELİŞİMİ

Türkiye’de kültürel mirası koruma anlayışı ile müzecilik faaliyetleri birbirleri ile etkileşim halinde, paralel şekilde gelişmiştir. Tarihi eserleri korumaya yönelik çalışmalar ile müzecilik faaliyetleri tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de koleksiyonculukla başlamıştır. Eski eserlerin toplanması ve teşhirine ilişkin ilk örnekler 13. yüzyılda Selçuklular döneminde görülmektedir. Selçuklular, Konya’nın ortasında yükselen bir yığma tepenin etrafını günümüzde hiçbir izi kalmayan surlarla çevrelemiş, farklı dönemlere ait işlenmiş taşları sur duvarlarının dış yüzeylerine yapıştırmak suretiyle sergilemişlerdir. Dulkadiroğulları Beyliği döneminde de Kahramanmaraş Kalesi çevresinde Geç Hitit eserlerinin toplandığı bilinmektedir (Eyice, 1985: 1596; Yıldızturnan 2007: 309).

Batılılaşma hareketi kapsamında 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı Devleti tarafından da arkeoloji ve eski eserlere değer verilmeye başlanmış ve bu konuda girişimlerde bulunulmuştur.

---

¹¹ Sözleşmenin tam metni için bkz.: 08.08.1999 gün ve 23780 sayılı Resmi Gazete

1.2.1. Türkiye’de Arkeoloji Biliminin Gelişimi

1.2.1.1. Osmanlı Devleti Dönemi

Osmanlı İmparatorluğu’nda ilk arkeolojik araştırmalar Ankonalı Cyriacus’un 1418-1433 yılları arasında Anadolu’yu ziyareti ile başlamış ve Batıda Yunan Uygarlığı’na yönelik çalışmalar ile hız kazanmıştır (Ciriaco, Bodnar ve Mitchell, 1976: 42-49). 18. yüzyılın ortalarından itibaren Batılı ülkelerde Yunan Uygarlığı’na yönelik hayranlığın hızlanması ile Osmanlı İmparatorluğu’na gelen araştırmacıların sayısı hızla artmıştır (Özdoğan, 2006: 33-34). 1834’de Boğazköy’ü keşfeden Charles Texier, 1835’te Alacahöyük’de araştırmalar yapan William Hamilton, 1870’den itibaren Troya’da kazı çalışmaları yapan Heinrich Schliemann bu araştırmacılardan bir kaçıdır (Hamilton, 1842; Texier, 1862; Schliemann, 1880).

Tanzimat Dönemi ile birlikte başlayan aydınlanma, Avrupa’daki aydınlanma örnekleri ile benzerlik göstererek bilim, sanat ve müzecilik alanında önemli atılımların gerçekleşmesine öncülük etmiştir. Aydınlanmanın giderek yayıldığı yıllarda Osmanlı İmparatorluğu topraklarında yabancılara kazı yapma izni verilmiştir (Akurgal, 1998:129). Bu dönemde, Batılı ülkelerde devlet müzelerinin kurulmasıyla birlikte Anadolu topraklarından çıkarılan eski eserler, Osmanlı İmparatorluğu sınırlarının dışına çıkarılarak söz konusu ülkelerin müzelerinde sergilenmeye başlamıştır (Özdoğan, 2006: 34). Ülkemizden çıkarılan önemli eserlerin arasında Bergama Büyük Altar ile Milet Agora Kapısı Anıtı gibi taşınmaz kültür varlıkları da bulunmaktadır (Su, 1965: 69-70, Shaw, 2004: 173).

Osmanlı aydınları, arkeoloji ve müzeciliği batılılaşma ve modernleşmenin sembolü olarak gördüklerinden bu alanlarda çalışmalar yapmışlardır. Ahmet Refik Paşa’nın eyaletlerden toplatılan eski eserlerin İstanbul’a gönderilmesi yönündeki buyrukları doğrultusunda hazırlanan talimatname, İbrahim Edhem Paşa’nın Osmanlı kıyafetlerinden oluşan büyük bir koleksiyon katalogu hazırlayarak Viyana Sergisi’ne götürmesi ve oğlu Osman Hamdi Bey’in Avrupa’da güzel sanatlar ve eski eserler üzerine tahsil yapmasını sağlaması söz konusu çalışmalara örnek olarak gösterilmektedir (Özdoğan, 2006: 34).

Topraklarında bulunan eski eserlere Batılı devletlerin yoğun ilgisi üzerine harekete geçen Osmanlı İmparatorluğu, 1846'da Topkapı Sarayı ikinci avlusunda bulunan ve Hayriye Ambarı olarak kullanılan Aya İrini Kilisesi'ne getirilen Bizans İmparatorları porfir lahitleriyle Hipodrom'da olduğu bilinen Porphirius'un heykellerinden birine ait altlık, ilk müzenin çekirdeğini oluşturmuştur (Dolunay, 1973: 3; Özdoğan, 2011: 160). Maarif Nazırı Saffet Paşa'nın vilayetlere yolladığı genelgeler doğrultusunda getirilen eserler ile zenginleşen Aya İrini, "Müze-i Hümayun" olarak adlandırılmış, "Mecma-i Esleha-i Atika" ve "Mecma-i Asar-i Atika" olarak iki bölüme ayrılmıştır (Su, 1965: 7; Esin, 1999: 279; Karaduman, 1999:7). O dönemde halkın ziyaretine açık olmayan "Müze-i Hümayun", eski silahlar ile arkeolojik eserlerin toplandığı müze deposu olarak kullanılmıştır (Arık, 1953:1). Müze-i Hümayun'a ilk görevlendirilen idareci Edward Goold'tur. E.Goold görevi sırasında valiliklere genelgeler göndererek, eski eserlerin neler olduğunu ve değerlerini anlatmış; söz konusu eserlerin devlete ait olduklarını ifade ederek müzede sergilenmek üzere İstanbul'a yollamalarını istemiştir (Ortaylı, 1985: 1599). Bu kapsamda, Marmara Adası, Tekirdağ ve Kapıdağ yarımadasından getirilen heykellerle birlikte 160 kadar eser toplanmıştır (Atasoy, 1985: 1458). 1871 yılında müze müdürlüğü Mahmud Nedim Paşa tarafından kaldırılmış ve muhafızlık sistemi getirilmiştir. Müzenin muhafızı olarak ise ressam ve koleksiyoncu Terenzio görevlendirilmiş, ancak bu görevde sadece bir yıl kadar kalabilmiştir (Arık, 1953:1). 1872 yılında Ahmet Vefik Paşa tarafından Müze-i Hümayun tekrar kurularak faaliyete geçirilmiştir. Alman asıllı, Doktor Philipp Anton Dethier ise müze müdürü olarak atanmıştır (Ongan, 1947: 5). Dr. Dethier, müze müdürlüğünü yürütürken arkeoloji ve müzecilik alanında eğitim verecek bir okulun kurulması kararlaştırılmıştır. Yabancılar tarafından kazı çalışmalarında ortaya çıkarılan eserleri inceleyecek, onarımlarını gerçekleştirecek ve kazı faaliyetlerini yürütecek uzmanların yetiştirilmesinin hedeflendiği okul maalesef eğitim-öğretime başlama şansı bulamamıştır (Kocabaş, 1969: 76).

Müze-i Hümayun'un kuruluşundan itibaren görevlendirilen ilk müze müdürlerinin yabancı kökenli kişilerden oluşması arkeoloji ve müzeciliğin Osmanlı İmparatorluğu'nda gelişmeye başladığı ilk dönemde sürecin bir süre kendini Osmanlı kimliği ile özdeşleştirmiş yabancılar tarafından sürdürüldüğünü göstermektedir

(Karaduman, 1999:8; Özdoğan, 2006: 34). Arkeolojik çalışmaların ve müzecilik faaliyetlerinin yerleşmesi ise Osman Hamdi Bey ile başlamaktadır. Türk Arkeolojisinin kurumsallaşması yönünde öncü görevler üstlenen ressam ve arkeolog Osman Hamdi Bey, müze müdürlüğü sırasında Aya İrini, Çinili Köşk gibi yapılarda toplanmış eski eserlerin ayrı bir müze binasında sergilenmesini sağlamıştır. Ayrıca, bilimsel nitelikli ilk Türk kazılarını başlatmış, 1883-1895 yılları arasında Menemen yakınında Eolia, Muğla yakınında Lagina, Manisa yakınında Artemis Tapınağı, Adıyaman Nemrut ve Lübnan'da Sayda Nekropolü'nde kazı çalışmaları yapmıştır. Sayda Nekropolü kazıları sırasında aralarında İskender Lahdi, Ağlayan Kadınlar Lahdi, Satrap Lahitlerinin bulunduğu Fenike krallarına ait yirmiden fazla lahit ele geçirilmiştir (Mansel, 1960: 296; Özdoğan, 2006: 34-35; Kaderli, 2014: 35). Lahitler oldukça güç şartlarda bir savaş gemisine yüklenerek İstanbul'daki müzeye getirilmiştir. Mevcut müze binasının küçük ve yetersiz olması sebebiyle yeni ve modern bir müze binası yapılması ihtiyacı doğmuştur. Bu doğrultuda mimar Alexandre Vallaury, Çinili Köşk'ün hemen karşısına mimari olarak antik Yunan tapınağı benzeri bir bina inşa etmiştir. 13 Haziran 1891'de "Lahitler Müzesi" adıyla söz konusu müzenin açılmasıyla bir çok eser müzeye kazandırılmıştır (Shaw, 2003: 157; Shaw, 2004: 201).

Osman Hamdi Bey tarafından kurulan Sanayi-i Nefise Mektebi (Güzel Sanatlar Akademisi) ile arkeoloji eğitiminin temelleri atılmıştır. Aynı dönemde 1902 yılında Konya Müzesi, 1904 yılında ise Bursa, Sivas, Selanik Müzeleri gibi taşra müzeleri ile Kuşadası, Bergama müze depoları kurulmuştur (Yıldızturnan, 2007: 310; Özdoğan, 2011: 165-167).

Osman Hamdi Bey'in 1910 yılındaki vefatının ardından kardeşi Halil Edhem Bey müze müdürlüğü görevini devralmış, savaş ve işgal yıllarında müze ve kurumun zarar görmesini başarılı bir şekilde engelleyerek yüklendiği misyonu aynı anlayış içinde sürdürmüştür. Bu dönemde Türk İslam Eserleri Müzesi ile Eski Şark Eserleri Müzeleri kurulmuştur. Bilimsel niteliği yüksek ilk arkeolojik yayınlar da Halil Edhem Bey döneminde gerçekleşmiştir (Yıldızturnan, 2007: 310).

Genel olarak Osmanlı Devleti'nde arkeoloji ve müzecilikle ilgili çalışmalar 19. yüzyılın ortalarından itibaren kendini gösteren “Batılılaşma” çabalarının etkisiyle gelişim göstermiştir. Bunun yanında Osmanlı Devleti'nin bulunduğu coğrafya Batılı araştırmaların hedef bölgesi olmuştur. Osmanlı topraklarında Avrupalılar tarafından gerçekleştirilen kazı çalışmaları Türk arkeolojisinin oluşumunda etkili olmuştur (Gill, 2004: 223-255; Shaw, 2004). Müzecilik faaliyetleri açısından ilk dönemlerde yabancı uzmanlara emanet edilen eski eserlerimizin, Osman Hamdi Bey ve Halil Edhem Bey gibi idarecilerin sorumluluğuna bırakılmasıyla çok verimli çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Arkeoloji ve müzecilik faaliyetlerine ilişkin Osmanlı Devleti'nin son döneminde başlayan gelişim Cumhuriyet Dönemi'nde de yeni çalışmalarla devam etmiştir.

1.2.1.2. Türkiye Cumhuriyeti Dönemi

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulmasıyla yeni bir ulus devlet oluşturma çalışmaları başlamıştır. Toplumsal uzlaşmayı sağlayan bir ulus devlet olma adına, Türk kimliğinin tarihsel köklerinin araştırılması amacıyla Cumhuriyet'in 1924-1930 yılları arasındaki ilk döneminde arkeoloji faaliyetlerine destek sağlayacak güçlü kurumlar oluşturularak ve iyi uzmanlar yetiştirmek adına eğitimin olanaklarının sağlanması amaçlanmış ve bu doğrultuda çalışmalar gerçekleştirilmiştir (Özdemir, 2013: 12).

1925 yılında Cumhuriyet'in ilk bilimsel kazısı T.H. Makridi Bey tarafından Ankara Frig Tümlüsleri'nde gerçekleştirilmiştir (Makridi, 1926: 35-45; Özdoğan, 2006: 36). Cumhuriyet Dönemi'nde Türkiye topraklarında Türk bilim insanları tarafından yürütülen bir diğer Türk kazısı Ahlatlıbel'dir. Türk Tarih Kurumu'nun teklifi üzerine ve Maarif Vekâleti'nin onayıyla yurt dışı eğitiminden dönen Dr. Hamit Zübeyir Koşay 1933 yılında Ahlatlıbel'de kazı çalışmalarına başlamıştır (İnan 1938, 7; İnan 1943, 10). Bunun dışında, 1835 yılında W.C.Hamilton tarafından ilk kez bilim dünyasına tanıtılan Alacahöyük'te Mustafa Kemal Atatürk'ün isteği ile 1935 yılında Türk Tarih Kurumu adına kazı çalışmaları yürütülmüştür (Arık, 1937: 210; Koşay, 1943: 22). Alacahöyük kazıları kapsamında, kazı çalışmalarına katkıda bulunabilmek amacıyla Atatürk, ilk kazı mevsiminde Türk Tarih Kurumu'nun kullanması için 3000 lira para yardımıyla bulunmuştur (İğdemir, 1976: 197).

Öte yandan, arkeoloji faaliyetlerini desteleyecek güçlü kurumların oluşturulması amacıyla 1931 yılında Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti (Türk Tarih Kurumu), 1934 yılında İstanbul Üniversitesi'ne bağlı Türk Arkeoloji Enstitüsü, 1936 yılında ise Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi kurulmuştur (İnan, 1970: 108; İnan, 1975: 99; Arsebük, 1983: 71-72). Arkeolojik araştırmalar ve kazıların devam edebilmesi için Mustafa Kemal Atatürk bankadaki varlığının önemli bir kısmını Türk Tarih Kurumu'na bırakmıştır (Pulhan, 2013: 141). Bunların dışında, devletin yarı resmi kuruluşu olan ve Anadolu'nun birçok yerinde yaygın bulunan halkevleri, bölgelerindeki tarihi eserlerin envanterini çıkarmak, sergilemek ve araştırmacıların hizmetine sunmakla görevlendirilmiştir (Özdoğan, 2011: 167).

Arkeoloji çalışmaları kapsamında çok iyi yetiştirilmiş uzmanların eğitiminin sağlanması amacıyla da çok sayıda öğrenci Avrupa'daki saygın bilim kuruluşlarına gönderilmiş ve Avrupa'dan önde gelen bilim insanlarının Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni kurulan üniversitelerine etkin katılımları sağlanmıştır. Bu kapsamda yurtdışında eğitim görenler arasında Ekrem Akurgal, Ulu Bahadır Alkım, Tahsin Özgüç, Afif Erzen, Kılıç Kökten ve Sedat Alp gibi Türk Arkeolojisi'nin başını çeken isimler yer almaktadır (Özdoğan, 2011: 167). Bununla beraber, Avrupa'daki siyasi baskı rejiminden kaçan veya işsiz bırakılan Yahudi kökenli Alman, Avusturyalı, Çekoslovak bilim insanları Türkiye'ye davet edilmiş, bu insanların desteğiyle Ankara ve İstanbul'da arkeoloji, Sumeroloji, Hititoloji bölümlerinin kurulması sağlanmış ve ulusal arkeolojinin oluşumu için gerekli kadrolar yetiştirilmeye başlanmıştır (Esin, 1997: 62; Çığ, 2006: 108-119).

Tüm bu gelişmelerle birlikte Türkiye'de gerçekleştirilmesi planlanan ilk uluslararası bilimsel kongre olan "18. Uluslararası Antropoloji ve Tarih Öncesi Arkeoloji Kongresi" Eylül 1939'da II. Dünya Savaşı'nın çıkması sebebiyle toplanamasa da söz konusu girişim, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin arkeolojiye verdiği önemi açıkça ortaya koymaktadır (Toprak, 2012: 387-393).

1939'da başlayan II. Dünya Savaşı koşullarının getirdiği ekonomik durgunluk Türkiye'deki arkeolojik çalışmaları da etkilemiştir. Ancak, II. Dünya Savaşı'nın ardından özellikle Türk Tarih Kurumu'nun desteklediği çok sayıda kazı ve araştırma ile

bu durgunluk kısmen giderilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde yapılan çalışmalar özellikle Neolitik Çağ kültürlerinin varlığını umulmadık bir şekilde ortaya koyması bakımından Anadolu kültür tarihine yeni bir boyut kazandırmıştır. O döneme kadar arkeolojiye hâkim olan Mezopotamya odaklı “yayılmacı akım” doğrultusunda Anadolu’da M.Ö. 3000 yıllarından, yani Erken Tunç Çağı’ndan daha eski bir uygarlığın bulunamayacağı ileri sürülmekteydi. Bu durumla bağlantılı olarak Jericho ve Jarmo gibi kazılarla ön plana çıkan Neolitik Çağ kültürlerinin Anadolu’da bulunmayacağı görüşü de benimsenmekteydi. Ancak Catalhöyük, Hacılar ve Can Hasan’da gerçekleştirilen kazılar ile birlikte Anadolu’da da güçlü bir Neolitik ve Kalkolitik Çağ yerleşimi olduğu anlaşılmıştır (Mellaart, 1967, 1970; French, 1966, 1998; Özdoğan, 2006: 39-40).

1950’li yıllardan sonra dünyada arkeolojinin amacı, bakış açısı, yöntemi ve dolayısıyla tanımı hızla değişmiş ve arkeoloji ile toplum arasında daha evvelden var olmayan bir ilişki kurulmuştur. Anglo-Sakson dünyasının “yeni arkeoloji” olarak tanımladığı bu teorik yaklaşım genel olarak yaşam ve ekonomiyi ön plana çıkaran bakış açılarıyla belirlenmiştir. Ancak söz konusu değişim sürecini hazırlayan çok sayıdaki uluslararası kongre ve çalışmaya Türkiye ya katılamamış, ya da etkin olarak temsil edilememiştir. (Özdoğan 2011, 169-170). Dünya arkeolojisinde tartışılan bu çağdaş anlayışın Türkiye’de ilk uygulaması Halet Çambel’in “Karatepe-Aslantaş Açık hava Müzesi Projesi” olarak değerlendirilmektedir (Özdoğan, 2006. 40; Çambel, 2001: 134-135). Karatepe –Aslantaş’taki miras yönetimi çalışmaları, “kültürel miras yönetimi”nin, henüz tüm dünyada benimsenmediği bir dönemde Halet Çambel’in bireysel çabalarıyla başlatılmıştır. Bu doğrultuda, alanın sürdürülebilir korunmasının sağlanması için yapılan faaliyetler genel olarak koruma çalışmaları ile yerel halka yönelik eğitim ve sosyal çalışmalar olarak programlanmıştır. O dönemde eserlerin ören yerlerinden alınarak müzelere taşınması genel bir eğilim olarak görülürken, Halet Çambel ilk olarak “yerinde koruma” ve ören yerini çevresi ile bir bütün olarak ele alan ve günümüzde “kültürel ortam” - “cultural landscape” olarak tanımlanan yaklaşımlar ile ilgili çalışmalar gerçekleştirmiştir. Bu kapsamda, kazılar sırasında ortaya çıkarılan ve tahribata uğramış mimari buluntular onarılmış, yapılan restorasyon uygulamalarının yüksek sıcaklıktan olumsuz etkilenmemesi adına alanın üst örtü inşaatı tamamlanmıştır. Mimari buluntuların “yerinde korunması” anlayışı doğrultusunda alan, açık hava müzesi

olarak düzenlenmiştir. Alanın çevresinde yer alan ormanlık araziye zarar veren keçi yetiştiriciliğini önlemek adına dönemin yöneticilerinin de desteği ile yerel halka koyun dağıtılmıştır (Çambel, 1993: 507). Bununla beraber, yine yerel idarelerin yardımıyla erkekler için marangozluk ve demircilik atölyeleri, kadınlar için kilimcilik kursları gibi zanaat eğitimleri düzenlenmiştir (Çambel, 2001: 137). Ayrıca, Halet Çambel'in Çukurova Bölge Planlama Projesi (1965-1967) ve Halet Çambel ile Robert J. Braidwood'un Güneydoğu Anadolu Karma Projesi "yeni arkeoloji" olarak dünyada ortaya çıkan teorik gelişim ve değişimin etkilerini sınırlı ölçekte yansıtmıştır (Çambel ve Braidwood, 1980; Özdoğan, 2006: 40, Duru, 2013: 194).

1968 yılında Fırat Nehri üzerinde yapılmakta olan Keban Baraj Gölü alanında Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nin girişimi ile çok yönlü ve çok uluslu bir projenin başlatılması Türkiye arkeolojisi için bir kırılma noktası olarak kabul edilmektedir (Arsebük, 1983: 73; Özdoğan, 2011: 172). Keban Baraj Gölü kazıları ile birlikte ülkemizde arkeoloji literatürüne "kurtarma kazıları" kavramı girmiştir (Özdoğan, 2001: 132-133). 1968-1976 yılları arasında 8 Türk ve 5 yabancı ekip olmak üzere toplam 13 ekibin, 19 ayrı höyükte kazı çalışmaları yürüttüğü projede belgeleme açısından ciddi ilerlemeler kaydedilmiştir (Özdoğan, 2011: 82-83). Söz konusu proje kapsamında yürütülen çalışmalar bir yandan baraj suyu altında kalacak olan arkeolojik alanlara ilişkin daha fazla bilgi edinilmesini sağlamış, diğer yandan da arkeoloji alanında yeni yöntemlerin uygulanmasını mümkün kılmıştır. Anılan proje kapsamında yürütülen çalışmalarda farklı disiplinlerin ortak faaliyetleri yeni bir arkeoloji alışkanlığının kazanılmasında önemli rol oynamıştır (Duru, 2013: 193-194).

Kültür Bakanlığı tarafından 1979 yılında başlatılan Kazı Sonuçları, Araştırma Sonuçları ve Arkeometri Sonuçları Toplantıları ile daha önceden birbirinden habersiz olarak çalışan ekiplerin birbirlerinden haberdar olmalarına, bilgi ve yöntemlerini geliştirmelerine yadsınamaz bir katkı sağlamıştır. Kazı Sonuçları Toplantıları günümüze kadar her yıl yapılmaya devam etmektedir (Özdoğan, 2006: 41). Bu organizasyonlar, 1930'lı yıllarda gerçekleştirilen Türk Tarih Kongreleri'nden sonra arkeolojik çalışmalardaki yıllık faaliyetlerin raporlanması, yüzey araştırmalarının sonuçlarının

arşivlenmesi ve diğer disiplinler ile ortak yürütülen arkeometri gibi programların düzenli olarak yayınlanması bakımından da oldukça önemlidir.

1990'lı yıllardan itibaren ise koruma ve alan yönetimine ilişkin olarak sürdürülen çok yönlü projeler Türk Arkeolojisinin gelişimine olumlu katkı sağlamıştır. Çatalhöyük, Hieropolis, Troya ve Kırklareli projeleri söz konusu çalışmaların önemli örnekleridir (Özdoğan, 2006: 43).

1.2.2. Türkiye’de Koruma Anlayışının Yasal Süreci

1.2.2.1. Osmanlı Devleti Dönemi

Osmanlı kanunnamelerinde koruma ve onarıma ilişkin hükümlere 19. Yüzyıla kadar rastlanmamaktadır. Ancak, padişah fermanları ile talimatnamelerde anıtsal yapıların çevrelerinin korunması ve düzenlenmesine ilişkin hükümler bulunmaktadır (Karaduman, 2007: 21). Korumaya ilişkin konulara Tanzimat Dönemi ile birlikte ilgi artmaya başlamıştır. Bu kapsamda 1848-1917 yılları arasında korumaya ilişkin 42 adet yasal ve idari düzenleme yapılmıştır (Madran, 2002: 1-15). İlk olarak 13.02.1869 tarihinde Asar-ı Atika Nizamnamesi adı ile Eski Eserler Tüzüğü yayınlanmıştır. 8 maddeden oluşan Nizamname'nin ilk maddesinde eski eser aramak isteyenlerin Maarif Nezaretinden izin alması gerektiği, ikinci maddesinde ise eski eserlerin yurt dışına çıkartılamayacağı belirtilmektedir (Akat, 1990: 14). Kültür varlıklarının korunması ve kazı faaliyetlerinin bir sisteme oturtulması bakımından son derece önemli olan Nizamname, 1874, 1884 ve 1906 tarihli revizyonlarla değiştirilmiştir (Akın, 1993: 234).

1874 tarihinde yürürlüğe giren 36 maddelik İkinci Asar-ı Atika Nizamnamesi ile kurallar daha açık ve belirgin hale getirilmeye çalışılmıştır (Gülekli, 1948: 1-5). 1869 tarihli Nizamname’de keşfedilen eski eserlerin yurtdışına çıkarılması yasaklanmış olmasına rağmen Dethier tarafından hazırlanan 1874 tarihli Nizamname’de; arkeolojik kazılardan çıkarılan veya tesadüfen bulunan eserlerden üçte biri devlete, üçte biri kazıyı yapan kişiye ve diğer üçte biri ise toprak sahibine bırakılmıştır. Eski eserlerin paylaşılması konusunda yabancıların kazılarda ele geçirdikleri eserlerin yalnızca alçı ve resimlerini almaları şeklinde değişiklik yapılmaya çalışıldıysa da maalesef uygulamaya

geçirilememiştir. Bu durum da yurt dışına çok sayıda eserin kaçırılmasına neden olmuştur (Salgırlı, 1989: 56; Muşmal, 2009: 50-52; Özkan 2009, 75-76). Henüz ortaya çıkarılmamış eski eserlerin devlete ait olduğu hükmünün yer aldığı bu Nizamname ile izinli kazılardan çıkan eski eserlerin üçte ikisinin özel mülkiyete geçmesinin önünü açması bakımından Avrupa müzelerinin de teşvik ettiği paylaşımcı bir yasa olarak tanımlanmaktadır (Çal, 1997: 393; Karaduman, 1999: 10; Karaduman, 2007: 74-75) .

Türk Arkeolojisinin yasal düzenlemeler kapsamında kurumsal bir kimlik kazanması için atılan en önemli adım ise 1884 tarihli Asar-ı Atika Nizamnamesi'dir. Osman Hamdi Bey'in Mısır ve Yunanistan'ın geliştirdiği modellerden esinlenerek hazırlanıp 1884 yılında yayınlanan 37 maddelik Üçüncü Asar-ı Atika Nizamnamesi ile Osmanlı İmparatorluğu, sahibi olduğu eski eserlerin sorumlusu olarak nitelendirilmiş ve söz konusu eserlere ilişkin yetki hakkı elde etmiştir. Koruma kavramına karşı bakış açısı ve savunduğu ilkeler bakımından döneminin çok ilerisinde olan Nizamname 1970'li yıllara kadar neredeyse hiç değişmeden yürürlükte kalmıştır (Çal, 1997: 393; Özdoğan, 2006: 34; Kaderli, 2014: 35). Ancak, 1884 tarihli Nizamname'nin uygulamasında tespit edilen bazı aksaklıklar üzerine Osman Hamdi Bey 21 Nisan 1906'da yeni bir Nizamname'yi yürürlüğe koymuştur. 1884 Nizamnamesi'nin ana esaslarının muhafaza edildiği, 1906 tarihli Yasa ile bazı ifadeler daha açık olarak belirtmiştir. Hem Osmanlı İmparatorluğu hem de Türkiye Cumhuriyeti tarafından 1973 yılına kadar kullanılan bu Nizamname ile ilk defa Müzeler Umum Müdürlüğü eski eserlerle ilgili tüm işlemlerden sorumlu kurum olarak belirtilmiştir. Ayrıca, Türk ve İslam eserlerinin de devlet malı olduğu belirtilmiş ve koruma kapsamı genişletilmiştir. İslam eserlerinin devlet malı sayılmasını içeren hükmü doğrultusunda Evkaf Müzesi kurulmuş, ancak vakıf eserlerinin toplanması İstanbul'da başarılı olsa da diğer illerde istenilen ölçekte gerçekleşmemiştir (Ongan, 1947: 19; Çal, 1997: 393; Karaduman, 1999: 13).

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kurulmasının ardından okunan hükümet programında ulusal nitelikli eski eserlerimizin bir an evvel derlenerek korunmasının amaçlandığı belirtilmiştir. Bu doğrultuda Maarif Vekaleti'ne bağlı Türk Asar-ı Atika Müdürlüğü kurulmuştur (Gerçek, 1999: 138; Kaderli, 2014: 35). Söz konusu Müdürlük, mimari

eserler ile arkeolojik alanların korunmasına yönelik çalışmalar gerçekleştirmiştir (Yaldız, 1993: 296).

1922 yılında “Müzeler ve Asar-ı Atika Hakkında Talimat” başlığı ile bir genelge yayımlanmış ve valiliklere dağıtılmıştır. Genelgede ağırlıklı olarak müzecilik ve kazı çalışmaları konu edilmiştir. Söz konusu genelge ülkede bulunan kültür varlıklarının envanterinin çıkarılması yönünde ilk girişim olması bakımından oldukça önemlidir (Bilget, 1990: 342; Madran, 2002: 43)

1.2.2.2. Türkiye Cumhuriyeti Dönemi

Türk kültürünü korumak, yüceltmek ve ön plana çıkarmak amacıyla 3 Nisan 1924 tarihinde çıkarılan Bakanlar Kurulu kararıyla ulusal mimarlık tarihimiz açısından oldukça kıymetli olduğu belirtilen Topkapı Sarayı onarılarak ziyaretçilere açılması için İstanbul Asar-Atika Müdürlüğü'ne bağlanmış ve 1927 yılında da sarayın bir bölümü ziyaretçilere açılmıştır (Önder, 1990: 12-13). Ankara'da ise Cumhuriyet'in ilk müze binası olarak Etnografya Müzesi 15 Nisan 1928 tarihinde açılmıştır. Söz konusu müzenin binası Türk mimarisin esintilerini taşıyan neo-klasik bir üslupta inşa edilmiş, müzenin idaresi ise Osmanlı'dan farklı bir anlayış ile öncelikle Türk eserlerinin korunmasına ilişkin bir politika benimsemiştir (Koşay, 1963: 1-4, Karaduman, 1999: 17)

Mustafa Kemal Atatürk'ün 19.02.1931 tarihinde gerçekleştirdiği Konya gezisi sırasında tarihi yapılara ilgisiz kalınmasına gösterdiği tepki üzerine gerekli çalışmalar başlatılmış ve 1933 yılında Anıtları Koruma Komisyonu kurulmuştur. Söz konusu Komisyon belgeleme, rölöve ve anıtların onarımı gibi koruma faaliyetlerine yönelik çeşitli çalışmalar yapmıştır (Madran, 2002: 105-109).

Şehirleşmenin hızla yayılması sonucu tahrip olan eski eserleri koruma amacıyla 2 Temmuz 1951 tarihinde “Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu” kurulmuştur. Söz konusu Kurul'un kurulması ile koruma yaklaşımı bakımından çok önemli bir adım atılmıştır. Kurul, korunacak yapılar ile tarihi nitelikleri bulunan anıtlar ve tek yapı ölçeğindeki taşınmazların koruma, bakım, onarım, restorasyonlarında

uygulanacak ilkeleri belirlemek, saptanan ilkelerin uygulamasını izleyip denetlemekle yükümlü kılınmıştır. Söz konusu Kurul tarafından 1967 senesinde Venedik Tüzüğü kabul edilmiştir (Kejanlı, Akın ve Yılmaz, 2007: 184-186).

Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde arkeolojik sitlerin korunması adına yasal düzenleme 1973 senesinde kabul edilerek uygulamaya sokulan 1710 sayılı “Eski Eserler Kanunu” ile yapılmıştır. Kanun’da “sit”, “arkeolojik sit”, “tarihi sit”, “doğal sit”, “anıt”, “külliye” gibi kavramların tanımları ilk defa yapılmıştır. Kanun ile getirilen “sit” kavramı ile birlikte, koruma anlayışı parsel ölçeğinden alan ölçeğine taşınmıştır. Bu doğrultuda, GEEAYK’ın görev, yetki ve sorumluluk alanı genişlemiş ve planlama, gelişme, kalkınma ve turizm konuları da koruma ile ilişkilendirilmeye başlamıştır. Ayrıca, 1710 sayılı Kanun’da ilk kez özel müzeler ile koleksiyonculuğa ilişkin hükümler yer almaktadır (Karaduman, 2007: 80-84; Kejanlı, Akın ve Yılmaz, 2007: 187).

2863 sayılı “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu” 21 Temmuz 1983 tarihinde kabul edilmiştir. Söz konusu Kanun ile, “anıt” kavramı yerine “kültür varlıkları” tanımı kullanılmaya başlanmıştır. 2863 sayılı Kanun ile korumaya yönelik çalışma ve uygulamaların kapsamı, kentsel ölçeği de içerecek şekilde genişletilmiştir. 3386 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik ile sit alanlarının kent ölçeğinde oluşturulacak planlama sistemi ile korunması amacıyla “Koruma Amaçlı İmar Planı” kavramı güncellenmiştir.

Uluslararası koruma modellerine uygun olarak önceki yasalarda yer almayan “yönetim alanı” ve “yönetim planı” tanımlamaları ülkemizin yasal mevzuatında ilk defa 5226 sayılı Kanun ile yer almıştır. Bu düzenleme ile korumaya yönelik planlama kapsamında, faaliyet alanları ile söz konusu alanlar için belirlenen eylemlerin önceliklerinin saptanmasına imkan tanınmaktadır.

Korumaya yönelik faaliyetlerde ilgili her türlü paydaşın katılımını benimseyen yeni anlayış sayesinde sürdürülebilir bir yönetim biçimini oluşturabilmek için ilgili merkezi yönetim ve yerel idareler ile birlikte sivil toplum örgütleri, meslek odaları, mülkiyet sahipleri de alan yönetimine dâhil edilmektedir.

2. KÜLTÜREL MİRAS YÖNETİMİ: TANIM, AMAÇ ve PLANLAMA

2.1. KÜLTÜREL MİRAS KAVRAMININ TANIMI

Etimolojik açıdan incelendiği zaman “kültür” kelimesinin Latince’de toprak kültürü anlamında kullanılan “cultura” dan geldiği ileri sürülmektedir (Mejuyev, 1987: 22). Latince işlemek, inşa etmek, onarmak, ekip biçmek, eğitmek gibi zengin bir anlam içeriğine sahip olan “colere” sözcüğünün de “kültür” kelimesinin kökenini oluşturduğuna dair çalışmalar mevcuttur (Williams, 2005: 106-107). Soyut anlamıyla “culture” kelimesi ilk olarak Voltaire tarafından, insanın düşünme yetisinin oluşması, gelişmesi ve geliştirilmesi ile yüceltilmesi anlamında kullanılmıştır (Güvenç, 2002: 96).

Tüm disiplinlerde farklı bir bakış açısıyla tanımlanan “kültür” kavramı özellikle antropologlar tarafından yoğun olarak incelenmiştir. 1871 yılında Antropolog Edward Burnett Tylor kültürü en geniş etnografik anlamıyla “toplumun bir üyesi olan insanın edindiği bilgi, inanç, sanat, ahlak, yasa, gelenek ve görenekler ile diğer yetenek ya da alışkanlıkları içeren karmaşık bir bütün” olarak tanımlamıştır (Tylor, 1871:1, Burke, 2008: 48). Bu doğrultuda kültür tanımının içinde ahlak, sanat ve kanunlar gibi düşünceler ile birlikte gelenekler, görenekler ve alışkanlıklar gibi davranışlar da yer almaktadır (Oğuz, 2011: 131).

1952 yılında antropologlar Alfred Louis Kroeber ve Clyde Kluckhon kültür kavramının 164 farklı tanımı olduğunu belirtmişlerdir (Kroeber ve Kluckhon, 1952). Kültür kelimesinin tanımına dair terminolojik çeşitliliğin nedeni, kavramın bilimsel olduğu kadar toplumsal ve tarihsel derinliğe sahip olmasıyla da açıklanmaktadır. Bu doğrultuda, çeşitli disiplinlerin önemli kavramları için kullanılan kültür kelimesinin hâla belirgin bir tanımı yapılamamıştır (Oğuz, 2011: 137).

UNESCO Dünya Miras Sözleşmesi’nde “miras” kavramı geçmiş dönemlerden kalan, günümüzde beraber yaşanan ve gelecek kuşaklara aktarılacak kalıt tanımlamasıyla ifade edilmiştir. “Kültürel miras” ise, insanın daha nitelikli ve kaliteli bir yaşam sürülebilmesi adına yaratıcılığı ile oluşan ve toplumların birbirlerinden etkilenmeleri sonucu tarihin

başlangıcından itibaren biriken değerler olarak tarif edilmektedir. Söz konusu Sözleşme’de “miras” kültürel ve doğal miras olarak ikiye ayrılmıştır. Kültürel miras ise “anıtlar”, “yapı grupları” ve “sitler” şeklinde sınıflandırılarak tanımlanmıştır. Anılan Sözleşme’nin 1. maddesindeki “kültür mirası”;

“Anıtlar: Tarihsel, sanatsal ve bilimsel açıdan üstün evrensel değer taşıyan mimari yapılar, resim ve heykel sanatının üstün nitelikli eserleri, arkeolojik özellik gösteren kitabeler ve mağaraları,

Yapı grupları: Tarihsel, sanatsal ya da bilimsel açıdan mimari yapılanmaları, bağdaşıklıkları ve buldukları alan üzerindeki konularından dolayı üstün evrensel değer taşıyan yapı gruplarını,

Sitler: Tarihsel, estetik, etnolojik ya da antropolojik açılardan üstün evrensel değeri bulunan insan eliyle oluşturulmuş ürünler ya da insan ve doğanın birlikte oluşturduğu eserler ile arkeolojik siteleri içeren alanlar”ı kapsayacak şekilde tanımlanmıştır.¹²

Kültürel miras kavramı, geçmiş dönemlerdeki insan faaliyetlerinin temel belgesini oluşturan her türlü verinin toplamı olarak tanımlanabilmektedir. İnsana dair bir üretim sürecinin sonucunda ortaya çıkan eserler somut anlamıyla kültürel miras olarak değerlendirilmekte iken, belirli bir kültürde doğan, ortak yaratıcılık sürecinde zaman içinde değişime uğrayan sözlü gelenekler, görenekler, dil, müzik, dans, ritüel ve kültürün somut özellikleri ile ilişkilendirilen özel yetenekler soyut miras olarak tanımlanmaktadır (Edson, 2004: 335). Bu doğrultuda, 17.10.2003 tarihinde UNESCO Genel Konferansı tarafından “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi” kabul edilmiş, anılan Sözleşme’yi ülkemiz 2006 senesinde imzalamıştır.¹³

Ülkemiz koruma mevzuatında “kültür mirası” kavramı yerine “kültür varlığı” tanımı kullanılmaktadır. 2863 sayılı Kanun’un 3. Maddesinde “kültür varlıkları tarih öncesi ve

¹² http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13055&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html
(01.04.2018)

¹³ Sözleşme’nin tam metni için bkz.: 21.01.2006 tarih ve 26056 sayılı Resmi Gazete

tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklar” olarak tanımlanmıştır.

2.2. KÜLTÜREL MİRAS YÖNETİMİ KAVRAMININ TANIMI VE AMACI

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, özellikle, savaşlar ve yoğun sanayi gelişmeler sonucunda ortaya çıkan büyük ölçekli yıkım, insanların kendi yaşam ortamlarının kültürel kimliklerinin bir parçası olduğunu fark etmelerini sağlamıştır (Austin, 2002: 447-457). Ülkelerin kültürel kimliklerine katkıda bulunan yapıların çoğunun özellikle II. Dünya Savaşı sırasında yok edilmesi, anı değeri taşıyan bu yapıların savaştan sonra yeniden inşa edilme isteğini uyandırmıştır (Biörnstadt, 2000: 70; Ahunbay, 2007: 19).

II. Dünya Savaşı'nın ardından yaşanan büyük ekonomik, politik, sosyal ve teknolojik değişimler, özellikle kültürel miras yönetiminin gelişiminde oldukça etkili olmuştur. Bu kapsamda kültürel miras yönetimi, sosyal ve ekonomik planlamanın tamamlayıcı unsuru olarak görülmüştür (Armstrong vd.,1984; Crafts ve Toniolo, 1996). Kültürel mirasın korunması ve yönetiminde uluslararası düzeyde oluşturulan birçok organizasyon yönlendirici ve yol gösterici olmuş; UNESCO, Avrupa Konseyi, ICOMOS ve ICCROM gibi örgütler tarafından yayınlanan tüzük, sözleşme ve bildiri gibi dokümanlar uluslararası koruma mevzuatını biçimlendirmiştir (Cleere, 2000: 5).

Kültürel mirasa ilişkin birçok uluslararası sözleşmenin yürürlüğe girmesiyle birlikte 1970'lerde, uluslararası gelişmelere paralel olarak Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde çevre ve miras korumanın önemi daha fazla benimsenmiş, yerel kanunlarda da bu doğrultuda gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Avrupa ülkelerinin birçoğunda güncelliğini yitiren ve etkisiz durumdaki yasal mevzuat değiştirilerek güncel koruma kanunları kabul edilmiştir (Hall ve McArthur, 1998: 5; Cleere, 2000: 6-19). Özellikle, 1972 UNESCO Dünya Miras Sözleşmesi ve 1979 Burra Tüzüğü birçok ülkede kültürel miras alanlarına yönelik yeni yönetim stratejilerinin önünü açmıştır (Lee vd., 2007: 1; Smith ve Waterton, 2009: 11-12).

Bu tarihsel gelişim çerçevesinde, “kültürel miras yönetimi”, tarih öncesi ve tarihi arkeolojik kaynakların ayrıntılı bir şekilde araştırılması, korunması, muhafazası, kullanımı, sunumu, işletilmesi, planlanmasına yönelik yasal süreç ve uygulamalar olarak tanımlamıştır (Kerber, 1994:3). Modern dünyanın yasal, siyasal, idari ve ekonomik şartları içinde insanlar için neyin önemli olduğunu ortaya çıkarmaya çalışan kültürel miras yönetimi, arkeolojik, kentsel ve tarihi alanlar ile eski yapılar gibi somut varlıkların yanında şarkılar, danslar, dini inanış ve ritüeller gibi somut olmayan kültürel varlıkları da içermektedir (King, 2002: 87).

Kültürel miras yönetimi, kültür varlıklarını kullanılabilir bir bilgiye dönüştürülerek korunması ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlamaktadır. Ayrıca, topluma sosyal ve ekonomik katkıda bulunan sürekli bakım ve gelişime açık bir yönetim modeli ile ekonomik imkânların üretilmesi gibi çok yönlü bir işleve de sahiptir. Bu doğrultuda, öncelikle arkeolojik kaygılar sonucu ortaya çıkan kültürel miras yönetimi kavramının kapsadığı tüm faaliyetlerin, yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası ölçekte oluşturulan politikalar ile birlikte kültürel mirasın idaresini üstlenen organizasyonların günlük programlarının yönetilmesini içerdiği anlaşılmaktadır (McManamon ve Hatton, 2000: 1-4; Özdoğan, 2006: 29; Stone, 2014: 4).

Kültürel miras yönetimi ve koruma; kültür varlıklarının durumu ve kullanımına ilişkin sürekli veri girişi gerektiren bir sürecin parçası olan planlanmış faaliyetlerdir. Gelişmekte olan birçok ülke kültürel miras yönetiminin gerçekleştirilmesinde ve koruyucu yasaların yürürlüğe konmasında veya değiştirilmesinde uluslararası yasaları ve sözleşmeleri dayanak almaktadır. Uluslararası standartların ve ilkelerin kullanımı veya bunlara bağlı olma durumu giderek artmaktadır. Günümüzde küresel bir olgu olan kültürel miras yönetiminin temel ilkeleri uluslararası ölçekte kabul görmüş tüzük ve sözleşmeler ile belirlenmiştir. Birçok ülkede korumaya ilişkin yasal düzenleme söz konusu ilkeler ile şekillendirilmektedir. Konu hakkında yapılan çalışmalar sonucu, kültürel miras yönetimi için belirlenen ilkeler şu şekilde özetlenmektedir:

- Kültürel miras yönetiminin hedefi, miras alanlarındaki kültür varlıklarının değerlerinin tanımlanması, korunması, muhafazası, sunumu ve gelecek nesillere aktarılmasıdır.

- Kültürel miras yönetiminde mevcut en iyi bilgi, beceri ve standartlar kullanılmalıdır.
- Miras alanlarının değerleri üzerinde önemli etkileri olabilecek gerekli teknik ve toplumsal katkı yönetim sürecine dâhil edilmelidir.
- Kültürel miras alanındaki tüm değerlere saygı duyulmalıdır.
- Kültürel miras alanlarının kullanımı, sunumu ve ziyaretçi yönetimi, söz konusu alanlardaki miras değerlerinin korunması ile tutarlı bir şekilde gerçekleştirilmelidir.
- Özellikle kültürel miras yönetiminin gerçekleştirildiği alana özel ilgisi olan, alanla ilişkisi olan ve alan yönetiminden etkilenecek kişilerin kültürel miras yönetimine katılımı sağlanmalıdır.
- Yerel miras değerlerinin etkili bir şekilde korunabilmesi adına, yerel halkın kültürel miras yönetimine aktif katılımı temin edilmelidir.
- Kültürel miras yönetiminde korunan miras değerleri sürekli ve düzenli olarak izlenmeli, gözden geçirilmeli ve raporlanmalıdır (McKercher ve Cros, 2002: 43-55; Hall, 2006: 29; Lennon, 2006: 473; Mackellar, ve Derrett ,2006: 277; Hacı, 2013:403).

Kültürel miras yönetiminin temel ilkesi değerlerin araştırılması ve tanımlanmasıdır. Kültürel miras alanlarının özellikleri ve öneminin bilinmesi, bu alanların korunmasına ve geliştirilmesi gereken yönlerinin anlaşılmasına katkı sağlamakta, bu hususların tüm toplum ile ziyaretçilere aktarılmasına ön ayak olmaktadır (Young, 2007: vii). Yönetim sürecinde kültürel mirasın önemi tanımlanırken miras varlıklarının kültürel değerleri ile birlikte mevcut durumları, erişilebilirlikleri ve ziyaretçi talepleri gibi hususlar da göz önünde bulundurulmalıdır (El-Iraqi. ve Osman, 2006: 283-291). “Kültürel önem” kavramı alanı önemli kılan niteliklere, yani alanın geçmiş, şimdiki ya da gelecek nesiller için estetik, tarihi, bilimsel ya da toplumsal değerlerine gönderme yapmak için kullanılmaktadır. Kültürel mirasın önemi, miras alanları için koruma ve yönetim politikalarına yönelik yol gösterici yaklaşımları belirlemektedir. Bu bağlamda, Burra Tüzüğü’nün, 6. maddesinde, “bir alana yönelik uygun koruma politikasının alanın kültürel önemini öne çıkaran bir anlayışla belirlenmesi gerektiği” belirtilmektedir (Walker ve Márquis-Kyle 2004: 12-34). Kültürel önem kavramına dikkat çeken Burra Tüzüğü ile, miras alanlarının sadece tarihi, bilimsel ve estetik değerlerini değil aynı zamanda sosyal ve kültürel bileşenlerin de dikkate alınması gerekliliği ortaya konmuştur. Bu sayede yerel toplulukların miras alanları ile ilişkileri üzerine araştırmalar

geliştirilmiş ve değer tabanlı alan yönetimi modellerinin yolu açılmıştır (Carman 2005: 49-56; Hardesty ve Little 2009: 6-10).

Kültürel miras yönetimi kapsamında alınan kararlar, miras değerlerinin etrafında gelişmektedir. Kültürel mirasın sahip olduğu değerler tespit edilerek, söz konusu değerlerin korunmaları veya artırılmalarına yönelik yaklaşımlar belirlenmektedir. Değer, kültürel mirasın kendi doğasında olan özelliklerden ziyade bireylerin ve toplumun mirasa yükledikleri özel anlamlar ve nitelikler olarak tanımlanmaktadır (Avrami vd., 2000: 3-12). Bu nitelikler kültürel mirasın toplum tarafından algılanışı ile toplumun hafızasındaki bilginin türüne göre çeşitlilik kazanmaktadır. Zaman içerisinde değişerek farklılıklar gösterse de temelde öne çıkan değerler; estetik, tarihi, bilimsel, kültürel, manevi, sosyal ve ekonomik değerler olarak belirlenmiştir (Mason ve Avrami, 2002: 15-18).

Alanın sahip olduğu değerlerin ziyaretçilere ve topluma iletilmesinde yorum ve sunum oldukça etkili iki araçtır. Kültürel varlıkların her tür ziyaretçi tarafından anlaşılabilmesi için kültürel değerlerinin sağlıklı bir şekilde yorumlanmasını gerektirmektedir. Kültür varlıklarının doğru bir yorumla sunulması, toplumun geçmişe ilgi duymasına, halkın eğitilmesine ve sonraki koruma çalışmaları için destek sağlanmasına yardımcı olmaktadır. Alanın düzenli izlenmesi, gözden geçirilmesi ve raporlanması ise, alanın sahip olduğu değerlere ilişkin belirlenen politikaların etkinliğini değerlendirmek ve alanda gerçekleştirilen faaliyetlerin etkisini belirlemek bakımından gereklidir. Kültürel miras yönetimine ilişkin, miras alanının değerleri ile korunmasına duyulan ihtiyacın fark edilmesiyle başlayan beş aşamalı bir döngü tanımlanmıştır. (McKercher ve Cros, 2002: 45-51).

- **Dokümantasyon Aşaması:** Alanda yürütülen çalışmalar ve alandaki değerlere ilişkin toplumsal ilgiyi artırma amaçlı belgeleme çalışmaları yapılması;
- **Yasal Düzenleme Aşaması:** Miras alanındaki kültürel ve doğal varlıklarının belirlenmesi, tanımlanması ve korunmasını sağlayacak ilk etap yasal mevzuatın oluşturulması, alanla ilişkisi bulunan diğer yasal mevzuatla ilişki kurularak bütüncül olarak değerlendirilmesi;

- **Uzmanlığın Artması Aşaması:** Kamu ve özel sektörde ilgili miras uzmanlıklarının geliştirilmesi, kültürel miras varlıkları ile ilgili uluslararası organizasyonlara katılımın sağlanması ve ulusal ölçekte sivil toplum kuruluşlarının oluşturulması, uluslararası sözleşme ve tüzüklerde belirlenen etik kodların ve koruma ilkelerinin benimsenmesi;
- **Paydaş Danışma ve Katılım Aşaması:** Alanda sorumluluğu ve söz hakkı bulunan geniş bir dizi paydaşın belirlenerek toplumsal katılıma daha fazla önem verilmesi;
- **Uzmanlık ve Devlet Sorumluluklarının Gözden Geçirilmesi Aşaması:** Bütüncül ve uzlaşmış bir yönetim yaklaşımının belirlenmesi, sorumlulukların anlaşılmasıyla yeni ve gözden geçirilmiş yasal düzenlemede belirlenen ilke ve hükümler doğrultusunda bütüncül planlama ve uygulama aşamasının değerlendirilmesi.

2.3. ARKEOLOJİK ALAN YÖNETİM PLANLAMASI

1990 yılında ICAHM tarafından yayınlanan “Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü”nde arkeolojik alanlar, maddi mirasın bir parçası olarak arkeolojik yöntemler bakımından birincil bilgileri sağlayan, insanoğlunun varoluşundan itibaren tüm kalıntıları içeren ve insan faaliyetlerinin görüldüğü tüm alanları kapsayan yerler olarak tanımlanmaktadır. Dönüşümü ve yenilenmesi mümkün olmayan tekil belge niteliğinde değerler olarak tanımlanan arkeolojik alanların eğitim ve turizm faaliyetleri gibi sebeplerin yanında bu değerleri gelecek kuşaklara aktarmak ve ileride yapılacak araştırmalara katkıda bulunması bakımında da korunmaları gerekmektedir. Arkeolojik alanlardan ortaya çıkarılan kalıntıların bilimsel amaçlar için korunması dışında, söz konusu kalıntıların topluma aktarılması amacıyla bulunduğu yerde korunarak sergilenmesi hususu hem çağdaş toplum olmanın gereklerinden biri, hem de taraf olunan uluslararası anlaşmaların ana etmenlerindedir (Hall ve McArthur, 1998: 5-6; McMannamon ve Hatton, 2000: 3; Tuna, 2001: 291-297; King, 2002:2; Ahunbay, 2010: 115; Kortanoğlu, 2014: 388).

Arkeolojik alanların çevresi ve toplumla ilişkisi günümüzde her gün yeni örnekleri görülen bir çok tehditle karşı karşıya kalmaktadır. Çeşitli altyapı ve gelişim uygulamaları dışında, kazı çalışmaları dışındaki dönemlerde alanın korunmasının sağlanamadığı, ziyaretçiler için sunum adına alana zarar verecek faaliyetlerin

gerçekleştirildiği, çok fazla ziyaretçinin plansız bir şekilde alanı ziyaret ettiği durumlarda arkeolojik alanların koruma ve konservasyonunu sağlamak imkânsızdır (De la Torre ve Lean, 1997: 5-14). Arkeolojik alanların korunması adına tahsis edilen ödeneklerin yeterli olmaması, kurumlar arasındaki yetki karmaşası, koruma planlarına ilişkin faaliyetlerin kısa sürelerde tamamlanamaması, çarpık kentleşme baskısı, kaçakçılık ve defneciliğin engellenememesi gibi hususlar nedeniyle arkeolojik alanların korunmasına yönelik problemler devam etmektedir (Tunçer, 2007, 202).

Arkeolojik bir alanı yönetmek, o alan için tanımlanmış hedef ya da hedeflere ulaşmayı en kolay yoldan sağlayacak, alandaki fırsat, kaynak ve kısıtlamaları göz önünde bulundurarak disiplinli bir şekilde oluşturulan etkili bir yöntemdir. Alan yönetimi; sadece fiziki koruma anlayışının dışında sosyal ve ekonomik hedefleriyle mekânı bütün olarak ele alan, katılımcı planlama ve yönetim biçimini hâkim kılan, yerel yönetimlerin etkisini artıran, turist ve ziyaretçilerle birlikte yerel halkın ihtiyaç ve isteklerini merkeze koyan bir yaklaşımı benimsemektedir. Kültürel miras için belirlenen değerlerin, bugünün şartlarında eğitim ve turizm gibi çeşitli fonksiyonları da kapsamına alacak şekilde değerlendirilmesine ilişkin faaliyetlerin tüm paydaşların eşgüdümü ile gerçekleştirilmesi ve alana yönelik her türlü sorumluluğun ilgili paydaşlar tarafından paylaşılması alan yönetiminin en temel mantığını oluşturmaktadır (Evans, 1986: 10; Şahin, 2008: 11-12 ; Erbey, 2016: 432).

Arkeolojik alanların korunması adına uygun bir planlama içinde ele alınan alan yönetimi sadece fiziki müdahaleleri içermemekte, alanın bütüncül bir şekilde koruma sisteminin oluşturulması ve bu sistemin bir plan çerçevesinde yönetilmesini öngörmektedir (Kortanoğlu, 2014: 388). Alan yönetimi ile arkeolojik bir alana ilişkin tüm bilgileri birleştirme, alanın değerini anlayarak önemini doğru bir şekilde yansıtmaya, bütünlüğe dayalı bir yaklaşım içinde öncelikler konusunda sağlıklı kararların alınmasına imkân tanıma, alanla ilgili tüm paydaşları koruma adına yapılan tüm çabaları birleştirme amacıyla bir araya getirme, alanda meydana gelebilecek değişiklikleri kontrol etmek adına belirli yöntemleri geliştirmek ve acil durumlarda anlık önlemler yerine temeli daha sağlam planlı kararların alınması sağlanmaktadır (Bahçeci, 2004: 10-11).

Arkeolojik alan yönetiminde, koruma çalışmaları için ihtiyaç duyulan finansal kaynakları alan üzerinden sağlayan ve elde edilen kazançları tekrar alanın korunması için aktaran sürdürülebilir bir yöntem amaçlanmaktadır. Bu kapsamda arkeolojik alanlarının sağlıklı bir şekilde korunmasını ve alan yönetimi yaklaşımını gerçekleştirebilmek adına sürdürülebilir kalkınma prensiplerinin değerlendirilmesi gerekmektedir (Boccardi, 2006: 4). Bu doğrultuda, arkeolojik alanlara ilişkin oluşturulan yönetim biçimlerinde evrensel ilkeler ve yerel değerlerin entegre edilmesini sağlayacak bakış açılarına gereksinim duyulmaktadır (Naycı, 2014: 190). Sürdürülebilir kalkınma ile ilgili öne sürülen teorik tartışmalar üç ana hedef üzerinde gelişmektedir. Söz konusu hedefler: çevresel değerler, sosyal bağlam ve ekonomik gelişme olarak adlandırılmaktadır (Boccardi, 2007: 10).

Bunun dışında insan haklarına dair ilkelerin koruma politikaları ile bütünleştirilmesi arkeolojik alan yönetiminde ortaya çıkan bir başka yaklaşım olarak ele alınmaktadır (Jokiletho, 2012: 226). Bu doğrultuda dikkat eser üzerinden insan odaklı bir yaklaşıma doğru yönelmiştir. Söz konusu yaklaşım ile kültürel mirasın korunma şekillerinden ziyade miras değerlerinin kimin için ve neden korunması gerektiği hususu temel alınmıştır. Böylece kültürel miras ile kültürel çeşitlilik, demokratik haklar ve kültürel kimlikler arasında bir bağ kurabilmek mümkün olabilecektir (Silier, 2002: 3; 2011: 99-100; Erbil, 2016: 60).

Arkeolojik alan yönetiminde de diğer korunacak alanların yönetiminde olduğu gibi üç ana unsur bulunmaktadır. Söz konusu unsurlar; alan yönetimine konu olan “yönetim alanı”, yönetim alanının korunması, yaşatılması ve değerlendirmesine dair yönetsel eylemleri içeren “alan yönetimi” ile etkili ve verimli bir alan yönetimi sağlayabilmek adına alana yönelik tüm girdilerin eşgüdümünü sağlamak amaçlı hazırlanan “yönetim planı” olarak adlandırılmaktadır (Güler ve Ekinci, 2010: 2).

Arkeolojik alanlarda da bir yönetim planı hazırlanmasını sağlayan en önemli neden, koruma alanından faydalanarak alanın iyi bir şekilde yönetilmesini sağlamaktır. Koruma alanının özelliklerinin dikkate alınarak değerinin artırılması ve koruma-gelişme dengesinin sağlanması etkin bir yönetim anlayışı ile mümkün olmaktadır. Bu kapsamda

yönetime ilişkin plan yapılırken toplumun farklı kesimleri göz önünde bulundurulmalıdır. Arkeolojik alanlar ile ilgili akademisyenler, bürokratlar, teknik uzmanlar, ticari şirketler, sivil toplum örgütleri ve ilgili sosyal grupların görüşleri dikkate alınmalı, bu görüşler doğrultusunda belirlenen sorunların çözümüne yönelik amaçlar oluşturulmalıdır (Smith, 1995: 147).

2.4. YÖNETİM PLANI

Yönetim Planı, planlamaya dair süreç içinde, yönetime ilişkin yaklaşımın belgelendiği ve alan ile ilgili oluşturulan kararların esas alındığı, kılavuz niteliğinde bir dokümandır. Alan yönetimi kapsamında gelecekteki tüm proje ve uygulama çalışmalarını yönlendirecek bir strateji kılavuzu olarak da tanımlanan yönetim planlarının korunacak alanı bütünüyle içermesi gerekmektedir (Thomas vd., 2003: 6).

Yönetim Planlarında katılımcı bir süreçle kültürel miras alanları için belirlenen vizyon, amaç ve hedeflere ulaşabilmek için kısa, orta ve uzun dönemli uygulamalar ile bu uygulamalardan sorumlu paydaşlar tanımlanmaktadır. Her bir alanın kendine özel ve farklı özelliklere sahip olması, her devletin veya yerel idarenin kendi yasal düzenlemesinin ve spesifik koşullarının bulunması sebebiyle yönetim planı hazırlanmasına ilişkin önerilen tek bir model ile detaylı bir tanım bulunmamaktadır. Bu doğrultuda, “Yönetim Planı” kavramı, ülkemiz mevzuatında yer almadan önce çeşitli uluslararası kurumlar ve kaynaklar tarafından farklı özellikleriyle tanımlanmaktadır. Yapılan tüm tanımlamalarda yönetim planı:

- Korunacak alanın yönetimine ilişkin alanın kullanıcıları ve ziyaretçilerin ihtiyaçları doğrultusunda bir stratejinin belirlendiği;
- Alanının gelecek dönemlerdeki idaresi için ihtiyaç duyulan kaynakların, kullanımların, olanakların ve çalışacak kişilerin tespit edildiği;
- Alanda yer alan kaynaklar ve alanın desteklenmesine ilişkin olanakların kontrol edildiği;
- Alana yönelik sorunların çözümü ve tespit edilen hedeflerin gerçekleştirilmesi amacıyla geliştirilen;

- Kanuni bakımdan herhangi bir yaptırımın bulunmadığı,
- Yol gösterici, taslak bir belge olarak değerlendirilmiştir (Ndosi, 1992: 117-124, , Thomas vd., 2003:6-7)

UNESCO Dünya Miras Sözleşmesi Uygulama Rehberi'nin 1988 tarihli revizyonunda, doğal varlıklar için yasal olarak yeterli koruma ve yönetim mekanizması için kamu erişimini sağlayacak düzenlemelerin gerekliliği vurgulanmıştır (Gültekin, 2012: 236). Anılan Rehber'in 2005 tarihli revizyonu ile de üstün evrensel değere sahip varlıkların yönetim sistemlerine yönelik daha kapsamlı hükümler eklenmiş, kültürel varlıklar için de yönetim planı hazırlanması hususu da belirtilmiştir. Söz konusu Rehber'in "Yönetim Sistemleri" başlıklı 108. Maddesinde "Dünya Miras Listesi'ne aday gösterilen her bir varlığın, istisnai evrensel değerinin tercihen paydaşların katılımının sağlandığı bir yolla ne şekilde muhafaza edilip korunacağını açıkça belirtildiği uygun bir yönetim planı veya belgelenmiş bir yönetim sisteminin bulunması gerektiği" hükmü yer almaktadır.

Ülkemizin koruma mevzuatında alan yönetimi ve yönetim planlarına ilişkin düzenlemeler, UNESCO'nun Dünya Miras Listesi'nde kayıtlı ya da aday alanlar için alan yönetim planının olması şartı üzerine yapılmıştır. 2004 yılında çıkarılan 5226 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik ile 2863 sayılı Kanun'un 3. maddesinde "yönetim alanı", "yönetim planı" kavramları tanımlanmıştır.

Bu doğrultuda hazırlanarak yürürlüğe giren "**Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik**"¹⁴ ise ülkemizdeki alan yönetimi sürecine ilişkin usul ve esaslar ile temel ilkeleri belirlemektedir.

Söz konusu Yönetmelik'in yürürlüğe girdiği tarihten önce uluslararası kuruluşların finansal ve teknik desteğiyle gerçekleştirilen iki yönetim planı çalışması bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Kültür Bakanlığı tarafından Dünya Bankası katkılarıyla hazırlanan ve 2002 senesinde tamamlanan "Pamukkale Sit Alanı Yönetim ve Sunum Planı"dır. 2004 senesinde ise Euromed Heritage II (Avrupa-Akdeniz Mirası Programı) kapsamında

¹⁴ Yönetmelik'in tam metni için bkz.: , 27.11.2005 tarih ve 26006 sayılı Resmi Gazete

Training, Education, Management, Prehistory in the Mediterranean – Akdeniz Havzasında Prehistorya Eğitim ve Yönetim Projesi ile Avrupa Birliği'nin maddi desteğiyle “Çatalhöyük Yönetim Planı” gerçekleştirilmiştir (Uluslan 2016: 380). 2018 yılı itibarı ile arkeolojik alanlar için onaylanmış yönetim planları; Afrodisias Antik Kenti, Ani Arkeolojik Alanı, Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzajı, Çatalhöyük Neolitik Kenti, Efes, Göbekli Tepe ve Nemrut'tur.

Yönetim planının başarıyla uygulanmasında idarecilerin kararlılığı, ekonomik kaynakların sürekliliği ve yerel halkın yönetim sürecine katılımı belirleyici olmaktadır (Ahunbay, 2005: 35). Kültürel mirasın sürdürülebilir bir şekilde korunmasının sağlanması bakımından yönetim planının içeriği oldukça önemlidir. Yönetim planının etkin ve yeterli olabilmesi için içeriğinin, alanda yapılması gereken analiz çalışması sonucunda tespit edilen tahribat nedenlerine, bakım, onarım ve dokümantasyon çalışmalarına, alandaki uygulamalara ve sürdürülebilir korumayı destekleyecek maddi girdilerin sağlanmasına cevap verir nitelikte olması gerekmektedir. Özellikle batı ülkelerinin çabaları doğrultusunda korumaya ilişkin uluslararası kuruluşlar ve akademisyenler tarafından kültürel miras yönetimi bilincinin yerleştirilmesi amacıyla çeşitli rehberler hazırlanmıştır.

Yönetim planı içeriği hakkında en önemli doküman 1993 senesinde Bernard M. Feilden ve Jukka Jokiletho tarafından hazırlanarak ICCROM tarafından yayınlanan “Dünya Miras Alanları Yönetim Rehberi”¹⁵ dir. Söz konusu rehberde göre etkin bir yönetim planı oluşturabilmek için dikkat edilmesi gereken hususlar şunlardır;

- Alanda yer alan kültürel varlıkların değeri görevli tüm personel tarafından bilinmeli ve anlaşılmalıdır.
- Alanda gerçekleştirilecek bütün faaliyetlerde korumaya ilişkin prensiplere, uluslararası sözleşmeler ve tüzüklerde yer alan tavsiyelere saygı gösterilmelidir.
- Alanın tanımı yapılırken önemi ve değerleri göz önünde bulundurulmalıdır.
- Alanda yer alan bütün kültür varlıkları envanterlenmelidir.

¹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Feilden, B., Jokilehto, J.(1993). *Management Guidelines for World Cultural Heritage Sites*. Roma, ICCROM

- Alanı kapsayan tüm ulusal ve yerel ölçekli planlar planlama sürecinde dikkate alınmalıdır.
- Alanın plan, program ve bütçe durumları düzenli olarak gözden geçirilmeli ve güncellenmelidir.
- Alana ilişkin resmi raporlar yeterli nitelik, donanım ve deneyime sahip uzmanlar tarafından hazırlanmalı ve düzenli aralıklarla kontrol edilmelidir.
- Alana yönelik her türlü müdahale öncesinde, esnasında ve sonrasında dokümantasyon çalışması yapılmalıdır.
- Dokümantasyon sürecinde elde edilen tüm bilgiler eylem planlarıyla bütünleştirilmelidir.

Bu doğrultuda, yönetim planı oluşturulurken alanın değerleriyle ilgili ihtiyaç duyulan disiplinler arasında işbirliği sağlanmalı, gerekli uzman görüşleri ile desteklenen plan hazırlandıktan sonra da öngörülen tüm kararlar periyodik olarak gözden geçirilmelidir (Feilden ve Jokiletho, 1993: 23).

“Korunan Alanların Yönetim Planlamasına İlişkin Rehber”¹⁶ ise IUCN tarafından 2003 senesinde yayınlanmıştır. Söz konusu rehberde göre başarılı bir yönetim planı (Thomas vd, 2003: 5)

- Planın tamamlanması ile sona ermemekte, uygulama süreci ve gözden geçirilmesiyle devam etmektedir.
- Yönetim alanı ilgili eylemlerin gelecekteki alternatif gidişatını tanımlamakta, alanla ilgili alınan güncel kararların gelecekteki etkilerini araştırmaktadır.
- Alanın güçlü yönleri, fırsatları; alana yönelik tehdit ve alanın kısıtlılıkları ile ilgili durum değerlendirmesi yapmak adına ilgili taraflar arasında tartışmaların gerçekleştirilmesine yönelik bir mekanizma sağlamaktadır.

---

¹⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. : Thomas, L., Middleton, J., Adrian, P. (2003). *Guidelines for Management Planning of Protected Area* . Gland, Switzerland and Cambridge, IUCN

- Gerekli analiz ve etüt çalışmaları ile alının kararlar ve önerilen eylemlerin mantığının kavranmasını kolaylaştırmak adına süreci sistematik olarak biçimlendirerek mantıksal yaklaşıma teşvik etmektedir.
- Korunacak alanın güncel durumunun tespit edilerek değişebilen içsel ve dışsal koşullar göz ardı edilmeden oluşturulan hedeflere ne şekilde ulaşılacağına tarif edildiği bir süreçtir.
- Belirli bir alanda, bütünsel bir anlayışla, net bir şekilde ve geniş bir kapsamda ortaya çıkarılan sorunları, yorumları, fikirleri dikkate almaktadır.
- Kesinlikle durağan olmayan, değişen koşul ve hedeflere göre ayarlanan devamlı bir süreçtir.

“Dünya Miras Alanları Yönetimi Rehberi” adlı kılavuzda bir alanın sürdürülebilir şekilde korunmasının sağlanması adına hazırlanan yönetim planı hazırlık aşamaları şu şekilde belirlenmiştir (Feilden ve Jokhiletho, 1993: 35) :

- Alanın yüzey araştırması
- Alanın tanımlanması ve sınırlarının belirlenmesi
- Alandaki kültür varlıklarının önem ve değerlerinin tanımlanması
- Alanda bulunan kaynakların analizi
- Alanın güçlü ve zayıf yönlerinin tespit edilmesi
- Alandan sağlanacak fırsatlar ile alana yönelik tehditlerin belirlenmesi
- Belirlenen hedefler doğrultusunda projelerin oluşturulması
- Hazırlanacak eylem planı ile dönemlik çalışma programlarının belirlenmesi
- Çalışmaların uygulanması
- Sonuçların belgelenmesi, raporlanarak değerlendirilmesi ve denetlenerek gözden geçirilmesi
- Bilgi ve verilerin arşivlenerek saklanması
- Alanın tanımının ve alandaki değerlerin gözden geçirilerek tekrar değerlendirilmesi
- Yeniden değerlendirme sonucu revize edilen hedefler ile kısıtlama ve tehditlerin tekrar gözden geçirilmesi
- Gelecek dönemler için düşünülen projelerin belirlenmesi
- Gözden geçirilmiş çalışma programı ve yıllık planın revize edilmesi

Yönetim planı hazırlık aşamalarında belirtildiği üzere alana ilişkin mevcut durum analizlerinin sağlıklı ve gerçekçi bir şekilde yapılması oldukça önemlidir. Söz konusu etüt ve analizde tespit edilen veriler korumaya katkı sağlayacak şekilde plan kararlarında yer almalıdır. Bu doğrultuda yönetim planında öncelikle bir planlama ekibinin oluşturulması gerekmektedir. Plan hazırlama ekibinde alanın özelliği dikkate alınarak arkeolog, sanat tarihçi, antropolog, mimar, şehir plancısı, inşaat mühendisi, harita mühendisi, restoratör, sosyolog, biyolog, kimyager, işletmeci gibi meslek gruplarından uzmanlar yer almaktadır. Plan kararlarının gerçekçi ve uygulanabilir olması adına devlet yetkililerinin, yerel halkın ve mülkiyet sahiplerinin de plan hazırlığında katılımın sağlanması gerekmektedir (Ahunbay, 2005: 35).

Yönetim planı dokümanında öncelikle sınırları belirlenmiş alanın ayrıntılı tanımının yapıldığı bölümün yer alması gerekmektedir. Bu bölümün içinde alanın coğrafi konumu, jeolojik ve iklimsel yapısı, tarihsel özellikleri, sosyal ve kültürel yapısı ile ekonomik giderleri hakkında bilgiler bulunmalıdır (Feilden ve Jokhiletho, 1993: 38).

Alanın haritalar, grafikler ve fotoğraflarla desteklenen ayrıntılı tanımlanması ile aktarılan tarihsel gelişimi alanın günümüze kadar geçirdiği önemli değişimleri anlamaya yardımcı olmaktadır. Ayrıca, alanın tarihsel gelişimi ile birlikte tanımlanması üstün evrensel değerine ilişkin durumu ortaya koymaktadır. Bu kapsamda alanın bölgesel, ulusal ve uluslararası önemi benzer diğer alanlarla karşılaştırılarak verilmelidir. Eleştirel bir şekilde oluşturulan ve karşılaştırmalı analizle desteklenen alanın önemi böylelikle daha kolay anlaşılabilir (Ahunbay, 2005: 35). Koruma alanının önemini anlaşılması ile söz konusu önemi oluşturan değerlerin toplumsal faydaları belirleneceğinden alana ilişkin değerlerin ortaya konulduğu bölüm yönetim planı hazırlığında oldukça önemlidir.

Koruma alanına yönelik değerlerin belirlenmesi adına yapılan çalışmalar bu değerlerin etkili biçimde korunabilmesi için karar ve müdahaleleri ortaya koyan süreçleri içermektedir. Değerlerinin tespit edilmesi ve öncelik verilen değerlerin belli ağırlıklarla öne çıkarılarak bir önem sırası oluşturulması korumaya yönelik karar verme sürecini doğrudan etkilemektedir. Değerlerin bütünsel olarak ele alınması, karar verme,

planlama ve uygulama bakımından yönetim politikalarını şekillendirmek için gereklidir (Vacharopoulou, 2005: 72-87)

Yönetim Planı hazırlığı sürecinde; alanın ayrıntılı tanımlanması ve değerlerinin tespit edilmesinin ardından koruma alanının yönetim hedefleri belirlenmeden önce fiziki ve korunma durumunu belirleyebilmek adına gerekli etüt çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Söz konusu analiz çalışması ile alanı etkileyen faktörler de fırsatlar, tehditler, sınırlayıcılar belirlenmektedir. Böylelikle alanın gelecek dönemlerdeki korunma durumunun izlenebilmesi için lüzumlu olan temel veriler ortaya çıkmaktadır (Ayrancı, 2011: 48).

Korumayı bütüncül olarak gerçekleştirmeyi amaçlayan alan yönetimi kapsamında detaylı hazırlanmış bir yönetim planı somut kültür varlıklarının yanı sıra alanın içinde veya çevresinde bulunan gelenek, görenek ve dini inanış gibi somut olmayan kültürel mirasın korunmasına yönelik kararları da içermelidir. Dolayısıyla, alana ilişkin yapılacak etüt ve analiz çalışmalarında yerel halkın sosyal yaşamının belgelenmesine yönelik eylemler de yer almalıdır.

IUCN tarafından hazırlanan ve 2003 yılında yayınlanan “Koruma Alanları İçin Yönetim Planlaması Rehberi”ne göre alanla ilgili sınırlayıcıların doğal çevreden kaynaklı durumların dışında mülkiyetle ilgili sınırlar, yönetsel sınırlar, plandan önce alanın kullanımı, sağlık ve güvenlik gibi faktörlerden oluştuğuna dikkat çekilmiştir. Söz konusu rehberde sınırlayıcıların ardından fırsat ve tehditlerin de gayet açık bir biçimde tanımlanarak plan kapsamına yerleştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Thomas vd., 2003: 32). Bu doğrultuda, alanın ulusal ve bölgesel üst ölçekli planları, demografik yapısı, ulaşım imkânları, alanda yaşayan halkın ekonomik gelir kaynakları, alanın etrafındaki endüstriyel sanayi bölgeleri ile alanın tarihsel kullanım ve özellikleri değerlendirilmelidir (Feilden ve Jokhiletho, 1993: 32).

Yönetim Planı hazırlama sürecinde bir sonraki aşama, alan yönetimine ilişkin vizyon ve hedeflerin geliştirilmesi olarak belirlenmiştir. Bu sayede yönetim planı ile alana yönelik nelerin hedeflendiği açıkça ortaya çıkmış olacaktır. Yönetim planı hedefleri ise alanın amacı, önemi ve değerlerini yansıtacak şekilde, açık ve net, gerçekçi ve başarılması

mümkün, belli bir zaman diliminin hedef alındığı, ölçülebilen, belli bir mantığa oturtulan ve öncelik sıraları göz önüne alınarak belirlenmelidir (Thomas vd., 2003 :33-34)

Belirlenen hedef ve amaçlara ulaşmanın birden fazla yolu olabileceğinden olası tüm alternatiflerin ortaya konularak en uygun olanların seçilmesi doğru bir yaklaşımdır. Bu aşamada, alternatifler belirlenirken planlamanın finansal bakımdan olabirliği, idareciler ve yerel toplum açısından benimsenip onaylanma düzeyi bakımından oldukça dikkatli olunması gerekmektedir (Thomas vd., 2003: 35-36). Yerel halk ve toplumun değişik kesimlerinden pek çok paydaşın planlama sürecine katılımı amaçlandığı için plan kararlarında kullanılan dilin herkes tarafından kolayca anlaşılabilir ve yalın olması tercih edilmelidir (Feilden, Jokhiletho, 1993: 29).

Alana ilişkin gerekli olan dokümantasyon ve analiz çalışmaları ile alanı etkileyen faktörlerin tespit edilmesinin ardından uzman kişilerce genel planlama kararları belirlenmektedir. Söz konusu planlama kararları belirlenirken alana yönelik koruma, onarım, bakım, gibi koruma faaliyetleri öncelikli olarak göz önüne alınarak oluşturulmalıdır. Arazi kullanımı için değerlendirilen ulaşım, ziyaretçi güzergahı, sergi alanı gibi fonksiyona yönelik kararlarda alanın kültürel değerini azaltacak müdahalelerden kaçınılmalıdır (Ahunbay, 2005: 44). Yerel toplumun sosyal yaşantısı ve ekonomik gelirlerinin artmasına ilişkin koruma ve müdahale önerileri de plan kapsamında yer almalıdır.

Yönetim Planı hazırlığında mevcut durum ortaya konulduktan ve alana ilişkin hedef ve amaçlara yönelik alternatif seçenekler belirlendikten sonra uygulama aşamasına geçilmektedir. Proje hazırlanması, maliyet hesapları ile izleme ve gözden geçirme süreçlerini içine alan uygulama aşamasında yönetim planında öngörülen kararların kim tarafından, nasıl ve ne zaman uygulanacağı açıkça belirtilmemiştir (Ahunbay, 2005: 46).

Yönetim alanındaki kültür varlıklarının korunmasının sağlanması ve alana ilişkin ekonomik kazanımların artırılmasına yönelik hazırlanacak uygulama projeleri genel olarak; alandaki kültür varlıklarının tespit edilmesi, tespit edilen kültür varlıklarının

koruması, bakımı, restorasyon ve rekonstrüksiyonu, ziyaretçi güzergahının belirlenmesi, turizm gelirlerinin artırılması, yerel halk için yeni iş alanları oluşturma, deneysel arkeoloji çalışmaları ve alt yapı uygulamalarına ilişkin olabilmektedir (Feilden, Jokhiletho, 1993: 35-40).

Yönetimin verimli olabilmesi düzenli şekilde aylık, üç aylık, yıllık hazırlanan raporlarla sağlanabilmektedir. Alana ilişkin belirlenen projeler için iki ayrı rapor hazırlanmalıdır. Bunlar; her projenin birer veya üçer aylık değerlendirmelerini kapsayan raporlar ve söz konusu projelerinin ilerlemesinin finansal ve kadro-zaman maliyetlerinin ortaya konulduğu yıllık hazırlanan raporlar olarak belirtilmektedir (Feilden, Jokhiletho, 1993:37).

Yönetim Planı kapsamında hazırlanacak projelerin maliyetlerin alana zarar vermeyecek şekilde ve alan için öngörülen bütçeye uygun bir şekilde hazırlanması gerekmektedir. Bütçe hazırlanması ise bilgi ve deneyim gerektiren bir konu olarak değerlendirilmektedir. Bütçeye yönelik çalışmaların da periyodik olarak takip edilmesi, gerekli durumlarda da güncellenmesi gerekmektedir (Feilden, Jokhiletho, 1993: 32-33).

Kültürel miras yönetimi kapsamında bilhassa üzerine eğilmesi gereken hususların arasında izleme ve gözden geçirme süreci oldukça önemlidir. Bu süreçte planın etkin bir şekilde uygulamasının yapılıp yapılmadığı, tespit edilen hedeflerin geçerliliği ve eylem planında belirlenen kararların sağlıklı bir şekilde yerine getirilip getirilmediği kontrol edilmektedir (Thomas vd., 2003: 51-53). Yönetim planı kararları genel geçer ve değişmez kararlar olmadığı için söz konusu izlemeler sonucunda gerekli görülürse plan kararlarında revizyona gidilebilmektedir (Ahunbay, 2005:44).

Yönetim planları en az beş yıllık süreci kapsayan periyodlar ile hazırlanmalı ve her periyodun ardından planın tekrar değerlendirilmesi gerekmektedir (Feilden, Jokhiletho, 1993:32). Beş yıl sonunda oluşturulacak yeni plan taslağı izleme yönetimi ile elde edilecek geri besleme ile hazırlanmalıdır (Thomas vd., 2003: 51-53).

3. ARKEOLOJİK ALAN YÖNETİMİ UYGULAMA ÖRNEKLERİ

3.1. STONEHENGE VE AVEBURY YÖNETİM PLANI – İNGİLTERE¹⁷

Stonehenge ve Avebury, İngiltere'nin güneyinde yer alan Wiltshire'a yaklaşık 40 km. uzaklıkta bulunan, Amesbury'nin 3 km. batısında yer almaktadır. Üç yapım evresi geçiren ve son halini M.Ö. 1500'lerde aldığı düşünülen Stonehenge'in ilk yapım tarihi yapılan son araştırmalar sonucunda M.Ö. 3100 olarak belirtilmektedir. İşlevleri tam olarak bilinmemekle birlikte megalitlerin ilk yapıldığı dönemde dini ve törensel fonksiyona sahip yapılar bütünü olduğu düşünülmektedir (Golding, 2000: 256-264). Belli bir süre sonunda dini ve törensel işlevini kaybetmesine karşın, Stonehenge anıtsallığından dolayı her dönemde ilgi görmüştür (Lev.1 a,b). Anıtla ilgili ilk araştırmalar henüz arkeoloji biliminin bugünkü anlamıyla oluşmadığı 17. yüzyılda başlamıştır (Trigger, 1989: 48).

“Stonehenge ve Avebury Yakın Alanlar” adıyla, dönemi için ünik kabul edildikleri ve ortak mirasın eşsiz bir örneğini temsil ettikleri için 1986 senesinde UNESCO Dünya Miras Listesi'ne kaydedilmiştir. Stonehenge'in, çevresindeki henüz açığa çıkartılmamış birçok kalıntıyı da içine alacak şekilde belirlenmiş dünya miras alanı sınırı 26 km.'lik bir alanı kapsamaktadır. Avebury ise Avrupa'nın en büyük prehistorik höyüğü olarak bilinen Silbury Tepesi ile içinde Stonehenge benzeri anıtların bulunduğu alanda yer almaktadır (Lev. 1 c,d). Stonehenge ve Avebury alanlarında yer alan anıtlar birbirleriyle ilişkilendirilerek kültürel peyzaj kategorisinde ele alınmıştır.

Bilim insanlarının yanı sıra toplum tarafından da yoğun ilgi gören Stonehenge, turizmin yaygınlaşmaya başladığı 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ziyaretçi baskısından dolayı zarar görmüştür. Stonehenge'i bir yılda yaklaşık 1.250.000 kişi, Avebury'i ise 300.000 kişi ziyaret etmektedir. Anılan alanlarda aynı zamanda gündelik yaşam devam etmekte ve yoğun olarak tarım faaliyetleri gerçekleştirilmektedir. Bu doğrultuda, alanı ve sahip olduğu üstün evrensel değerini sürdürülebilir olarak korumak ve geliştirmek için çeşitli faaliyet alanlarını yönetmek karmaşık ve zorlu bir süreç gerektirmektedir.

¹⁷ 2015 tarihli Yönetim Planı metninin tamamı için bkz. :

<http://www.stonehengeandaveburywhs.org/management-of-whs/stonehenge-and-avebury-whs-management-plan-2015/> (15.04.2018)

Alan üzerinde ziyaretçi yoğunluğu ile oluşan baskı ve diğer sorunlar, hazırlanan yönetim planları ile azaltılmaya çalışılmaktadır.

Stonehenge'in ilk yönetim planı 2000 senesinde onaylanmıştır. Daha sonra, English Heritage öncülüğünde 2015 yılına kadar alana ilişkin müdahale kararlarını öngören, 2005 yılında Avebury ve 2009 yılında Stonehenge için yönetim planları hazırlanmıştır. Yönetim Planları tarafından belirlenen hedefler ve eylemler kapsamında her iki alanda da geliştirilen ortak uyum sayesinde büyük bir başarı sağlanmıştır. 2005 ve 2009 yıllarına ait yönetim planlarında yer alan hedef ve eylemlerinin çoğu tamamlanmıştır. Eylem planında yer almasına rağmen henüz yerine getirilememiş müdahalelerin birçoğu yeni ortak Yönetim Planına aktarılmıştır. Stonehenge ve Avebury yönetim planlarında belirlenen hedefler doğrultusunda başarıyla gerçekleştirilen çalışmalardan bazıları şunlardır:

- 2012 yılında her iki alan için de gerçekleştirilen mevcut durum değerlendirme çalışmasının yapılması.
- Revize edilen “Stonehenge ve Avebury Yakın Alanları” üstün evrensel değer beyanının UNESCO Dünya Miras Komitesi tarafından 2013 senesinde onaylanması.
- Her iki alan için de gerçekleştirilen iklim değişikliği risk değerlendirmesine yönelik gerekli çalışmanın yapılması.
- Ortak bir web sitesi oluşturulması.
- “Megalit” adlı bir haber bülteni yayınlanması.
- Her iki alanı kapsayan sınırlar içinde yürüyüşçüler için bir harita oluşturulması.
- Stonehenge ve Avebury Arkeolojik ve Tarihsel Araştırma Grubu'nun kurulması.
- Birleşik Krallık Dünya Miras Alanları Gençlik Zirvelerine 2009 ve 2012 yıllarında alanın çevresinde yer alan okulların katılımının sağlanması.

Bununla birlikte, Stonehenge için 2009 yılında hazırlanan yönetim planında Stonehenge'in yakın çevresinde yer alan A303 ve A344 yollarının kaldırılması öngörülmüş, A344 yolunun kaldırılmasıyla boşalacak alanda ziyaretçi merkezi ile otopark yapılmasına ilişkin eylemler tanımlanmıştır. Bu doğrultuda A344 yolunun

kapatılarak ziyaretçi merkezinin açılması yönetim planının en önemli başarısı olarak değerlendirilmektedir (Lev. 2 a,b).

2013 senesinde Stonehenge ve Avebury Yönetim Komiteleri tarafından ortak bir yönetim planı hazırlanması kararlaştırılmıştır. Yeni yönetim planı, önceki planların gözden geçirilmesi ve alanın paydaşları ile gerçekleştirilen geniş istişareler sonucu geliştirilmiştir. Söz konusu istişareler, resmi odak grup çalışmaları, çeşitli atölye çalışmaları, arazi sahipleri ve çiftçilerle yapılan toplantılar kanalıyla gerçekleştirilmiştir. 12 hafta süren paydaş toplantılarında tespit edilen öneriler ve alınan kararlar sonucunda 2015 yılının Nisan ayında revize edilen yönetim planı Stonehenge ve Avebury Yönetim Kurulu tarafından onaylanmıştır. Yönetim planı, alanların geleceğe yönelik uzun vadeli korunmaları ve geliştirilmeleri için genel bir vizyon oluşturmakta, alanın paydaşları ile işbirliği içinde pozitif bir yönetim anlayışı için hedef, amaç, politika ve eylemler ortaya koymaktadır.

Plan genel olarak dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde alanların tanımı ve üstün evrensel değerleri ile diğer değerlerinin üzerinde durulmuştur. Planın amacı, yasal temelleri ve hazırlanma aşaması birinci bölümde belirtilmiştir. Ayrıca, Stonehenge'in 2005 tarihli, Avebury'nin de 2009 tarihli yönetim planlarının genel bir değerlendirmesi yapılmıştır.

İkinci bölümde, alanların arkeolojik, tarihsel, mekânsal özellikleri ile mevcut idari ve mülkiyet yapısı aracılığıyla oluşturulan veriler ışığında, planlama ve politika, koruma, ziyaretçi yönetimi ve sürdürülebilir turizm, eğitim ve toplumsal katılım, ulaşım, bilimsel araştırma ve izleme başlıklarında bir analiz çalışması yapılmıştır. Bu kapsamda alanı etkileyen toplam 61 adet yönetim sorunu tespit edilmiştir. Belirlenen yönetim sorunlarının çözümüne yönelik politikalar geliştirilmiştir. Söz konusu politikaların sadece Stonehenge için değil, alanın çevresinde korumaya katkı sağlayacak tüm unsurlara yönelik olması ise dikkat çekicidir.

Yönetim Planının üçüncü bölümünde bir önceki bölümde belirlenen amaç ve politikalar doğrultusunda ana hedefler belirlenmiştir. Stonehenge ve Avebury alanları için oluşturulan ortak vizyona ulaşabilmek için sekiz ana hedef ile bu hedefleri

gerçekleştirirken uyulması gereken ilkeler tespit edilmiştir. Bu kapsamda belirlenen ilkeler şunlardır:

- Alanın korunması ve geliştirilmesi için sorumlu olan kurum ve kişiler tarafından yönetim planında yer alan müdahale kararlarına uyulacaktır.
- Üstün evrensel değer niteliklerini yansıtan önemli arkeolojik özelliklerini içerecek şekilde geliştirilen yönetim alanı sınırı ile alanın bütünlüğü muhafaza edilecektir.
- Alanın önemi ve değerlerinin sürdürülebilir korunması ve geliştirilmesi sağlanacaktır.
- Alandan sosyal ve ekonomik fayda sağlayabilmek için ziyaretçi erişimi için en uygun yöntemler kullanılacaktır.
- Alanın önem ve değerlerinin ait olduğu toplum tarafından da benimsenebilmesi için yerel halk ve sivil toplum örgütlerinin yönetime katılımı sağlanacaktır.
- Alanın üstün evrensel değeri üzerinde olumsuz etkileri olan ana yollar ile trafikten kaynaklanan sorunları en aza indirmek için gerekli çalışmalar yapılacaktır.
- Alanın arkeolojik, tarihi ve çevresel değerinin anlaşılmasını geliştirmek için bilimsel ve teknik araştırmaların yapılması sağlanacaktır.
- Alanın korunması ve izlenmesi için yeterli yönetim sistemleri ve kaynakları temin edilecektir.

Dördüncü bölümde, belirlenen bu hedeflerin hangi paydaşlarca, ne gibi kaynaklarla ve nasıl bir zaman aralığında gerçekleştirileceğini gösteren 178 maddelik bir eylem planı oluşturulmuştur.

3.2. ÇATALHÖYÜK YÖNETİM PLANI - TÜRKİYE¹⁸

Çatalhöyük, Konya ili, Çumra ilçesinde bulunan Küçükköy'ün yaklaşık 1.5 km. güneyinde yer almaktadır (Lev. 3 a,b). Doğu ve Batı olmak üzere iki tepeden oluşmaktadır. Doğu Çatalhöyük, Geç Neolitik Çağ'a (M.Ö.7400-6000)

¹⁸ 2012 tarihli Yönetim Planı tam metni için bkz. : <http://www.catalhoyuk.com/tr/content/sit-alani-yonetim-planı> (20.04.2018)

tarihlendirilirken, Batı Çatalhöyük, Kalkolitik Çağ'a (M.Ö.6000-5500) tarihlendirilmektedir. 21 metre yüksekliğindeki yerleşim 13.5 hektarlık bir alanı kapsamaktadır (Hodder, 2006: 8-27).

Kazı çalışmalarından elde edilen bilgiler doğrultusunda, girişlerin çatıdaki açıklıktan sağlandığı birbirine bitişik kerpiç evlerin içlerinde tespit edilen avlanma sahneleri ile geometrik motifleri içeren duvar resimleri ve kabartmaları Çatalhöyük'ün asıl önemini ortaya koymaktadır. Çatalhöyük yapılarının duvarlarında tespit edilen kompozisyon ve tasvirlerdeki sembolizmin benzerleri aynı dönemde Anadolu ve Ön Asya'daki diğer yerleşimlerde görülmemektedir (Hodder, 2006: 14-15).

Çatalhöyük'ün ilk yönetim planı, TEMPER Projesi sürecinde, Euromed Heritage II programı kapsamında Nisan 2004 yılında hazırlanmıştır (Uluslan 2016: 380). 2004 senesinde hazırlanan plan, Türkiye'de bu alanda gerçekleştirilen ilk çalışmalardan biridir. Ancak, alan yönetimi ile ilgili yasal düzenlemeden önce hazırlandığı için herhangi bir resmiyeti bulunmamaktadır. Buna rağmen, ilgili yasal düzenlemenin hazırlanmasına katkı sağlamıştır. 2004 senesinde hazırlanan yönetim planı ile Çatalhöyük ve çevresinin korunması amaçlanmıştır.

Çatalhöyük, dünyanın ilk şehirlerinden biri olarak üstün nitelikli sanatsal çalışmaları ile Neolitik Çağ insanının eşitlikçi toplumsal yapısını ayrıcalıklı bir şekilde yansıttığı için 2012 yılında UNESCO Dünya Miras Listesi'ne kaydedilmiştir. Alanın Dünya Miras Listesi adaylığı sürecinde 2004 yılında hazırlanan yönetim planının revizyon çalışmaları başlamış ve 2013 yılının Mayıs ayında mevcut yönetim planı onaylanmıştır.

2013 tarihli yönetim planının amacı Çatalhöyük'ün üstün evrensel değerinin alanın çevresini de kapsayacak şekilde, katılımcı, sürdürülebilir ve bütüncül bir anlayışla korunmasını sağlamaktır.

Yönetim planının ilk bölümünde öncelikle alan yönetimine ilişkin belirlenen sınırlar ortaya konmuştur. Daha sonra alanın ve yakın çevresinin coğrafi, jeolojik, arkeolojik ve tarihsel tanımı yapılarak Çatalhöyük kazılarında ele geçen buluntular hakkında bilgiler

paylaşmıştır. Birinci bölümde ayrıca, alanın Dünya Miras Listesine kaydı sayesinde uluslararası ölçekte tescil edilen üstün evrensel değerini de içeren kültürel önemi değerlendirilmiştir.

Yönetim planında, alanın tanımı ve öneminin aktarıldığı ilk bölümün ardından mevcut yapısı hakkında bilgileri içeren bölümler yer almaktadır. Söz konusu bölümler alanın yasal korunma durumu, mevcut yönetim, kazı ve koruma çalışmaları, tarımsal faaliyetler, turizm, eğitim, ulaşım konularını kapsamaktadır.

Alanın mevcut yapısı hakkında güncel bilgilerin yer aldığı bölümlerin ardından yönetim planına katkı sağlayacak tüm paydaş grupları sıralanmıştır. Çatalhöyük'ün kültürel ve sosyal-ekonomik olarak iki başlık altında tanımlanan değerleri yönetim planının dokuzuncu bölümünde yer almaktadır.

Çatalhöyük'ün öneminin ve değerlerinin ortaya konması ve alanla ilgili paydaş gruplarının belirlenmesinin ardından alana yönelik sağlıklı koruma stratejilerinin geliştirilmesi için mevcut durum analizi gerçekleştirilmiştir. Alanın sorunları, alan üzerindeki tehditler ve kısıtlayıcı baskıların belirlendiği bu bölümden çıkan sonuçlar doğrultusunda yönetim planının amaç ve hedefleri belirlenmiş ve bu hedeflere uygun yönetim politikaları oluşturulmuştur.

Çatalhöyük'ün 2013 tarihli yönetim planında belirlenen temel hedefler şunlardır:

- Alanın üstün evrensel değerini taşıyan bütün niteliklerinin yerel topluma aktararak, önemi ve değerlerine toplum tarafından sahip çıkılmasını sağlamak.
- Alan ve çevresinin sürdürülebilir olarak korunma ve yönetimini sağlamak, açıkta yer alan eserlerin korunma durumlarının iyileştirilmesini sağlamak.
- Bilimsel kazı ve araştırmaların devamlılığını sağlayarak, alanın araştırma ve eğitim yönünden değerlendirilmesini teşvik etmek.
- Alanda uygulanan çalışmalar hakkındaki bilgilere herkesin erişimini mümkün kılmak.
- Alanın ziyaretçi yönetimine ilişkin sunum kapasitesini geliştirerek gerekli teknik altyapı olanaklarını oluşturmak.

- Yerel gelir kaynakları ile bölgenin sosyal ekonomik gelişimine katkı sağlamak.
- Oluşturulacak etkin bir yönetim sistemi ile yönetim planının uygulanabilir ve sürdürülebilir olmasını sağlamak.

Yönetim planında belirlenen hedefler doğrultusunda; arkeolojik kazı ve araştırmalar, ziyaretçi yönetimi ve sunum, turizm ve tanıtma, erişilebilirlik, eğitim, katılım ve yerel kalkınma ile risk yönetimi başlıklarında oluşturulan politikaların uygulanmasına ilişkin bilgiler son bölümde yer almaktadır. Eylem planının yer aldığı bu bölümde, belirlenen yönetim politikalarının hangi zaman aralığında, hangi sorumlu paydaşlar tarafından ve nasıl gerçekleştirileceği belirtilmiştir.

4. ARKEOLOJİK ALAN YÖNETİMİ: EFLATUN PINAR ÖRNEĞİ TANIM, ÖNEM VE DEĞERLERİ

4.1. ALANIN TANIMI

Eflatun Pınar, Konya ili, Beyşehir ilçesinin yaklaşık 22 km. kuzeyinde, Sadıkhacı mahallesi sınırları içinde bulunmaktadır. Beyşehir Gölü'ne dökülen Eflatun Pınar Deresi'nin güçlü kaynak tabakası üzerine yapılmış kutsal havuz yapısı yer almaktadır. Literatüre “anıt” olarak geçen havuz yapısında, doğal kaya anıtlarından farklı olarak, insan eliyle oluşturulmuş, iri trakhit taş bloklar üzerine işlenmiş Hitit yontu sanatının en önemli örnekleri görülmektedir (Özenir, 2001: 35, Emre, 2002: 449, Karauğuz, 2005: 111-112).

Arkeolojik alanlar için oluşturulacak yönetim alanı sınırlarına ilişkin çalışmalar idari sınırlar, planlama sınırları, doğal eşikler, bakı noktaları, tarım arazileri dikkate alınarak yapılmaktadır (Uluslan, 2016: 382). Bu doğrultuda, Eflatun Pınar Yönetim Alanı sınırı belirlenirken öncelikle I. Derece arkeolojik sit olarak tescil edilen ve alanın temel kültürel değerlerini barındıran Eflatun Pınar Anıtı ve Eflatun Pınar Höyüğü ile çevresinde ilave bir koruma katmanı olarak belirlenen II. Derece arkeolojik sit odak alınmıştır. Buna ilaveten alanın yakın çevresindeki topoğrafik özellikler, doğal eşikler ve arazi kullanım biçimi gözönünde bulundurulmuştur.

Eflatun Pınar Anıtı'nın yakın çevresine göre daha alt kotta yer alması nedeniyle alanın görsel bütünlüğünün muhafaza edilmesi amacıyla yönetim alanı sınırı kuzey doğu ve doğuda yer alan tepelerin üst kotlarından geçirilmiştir. Böylece alandan bakıldığında yakın görünüm alanında kalan kısımlarda alanın görsel bütünlüğüne olumsuz etki yaratabilecek uygulamaların önüne geçilmesi amaçlanmıştır.

I. ve II. Derece Arkeolojik Sit Alanını kapsayan yönetim alanı sınırı belirlenirken, kuzey ve kuzeybatıda mevcut arazi kullanım durumu temel alınmış ve alanın çevresinde doğal bir eşik olarak görev yapan tarım alanları ve köy yollarını içeren kısım yönetim alanı sınırına dâhil edilmiştir. Eflatun Pınar Höyüğü'nün bulunduğu güney kısımda ise

höyüğün çevresinde ilave bir koruma zonu olarak görev yapması amacı ile mevcut tarım alanları ve köy yolları esas alınarak yönetim alanı sınırı belirlenmiştir (Harita 1).

4.1.1. Alanın Coğrafi ve Jeolojik Özellikleri

Orta Anadolu Bölgesi, kuzeyde Kenardağlar ile güneyde Toros Dağları arasında, Kızılırmak, Yeşilirmak ve Sakarya Nehirleri'nin oluşturduğu vadilerin yer aldığı alanda yer almaktadır. Orta Anadolu Bölgesi, Anadolu toplam yüzölçümünün % 19.5'ini oluşturmaktadır. Yukarı Kızılırmak, Orta Kızılırmak, Konya ve Yukarı Sakarya olmak üzere dört alt bölgeden oluşmaktadır. Coğrafi sınır ile idari sınır çoğu yerde çakışmadığı için bölgede yer alan illerden bazılarının bir bölümü komşu bölgelere taşınmıştır. Bölgenin güneyinde yer alan Konya'nın Beyşehir, Seydişehir, Bozkır, Hadım ve Halkapınar ilçeleri Akdeniz Bölgesi'nde kalmaktadır (Yazıcı, 2002: 7-12).

Eflatun Pınar Kutsal Su Havuzu ile Höyüğü'nün oluşturduğu alan, güney ve batısında Toros Dağları, doğusunda Erenler, güneydoğu-kuzeybatı yönünde Anamas ve Sultan Dağları ile çevrili tektonik bir arazide yer almaktadır (Kazancı vd., 1999: 10-11). Kuzeyde ise Sultan Dağları volkanik bir oluşum olan Erenler Dağı vasıtasıyla Beyşehir Gölü Havzası Orta Anadolu Bölgesi'nden belirgin bir şekilde ayrılmaktadır (Nazmi, 1922: 142-143). Kuzey ve güney bölgelerde, denize paralel olan sıra dağlar ile batıda denize dik olarak konumlanan dağların arasında kritik ve önemli bir noktada bulunan Orta Anadolu'nun ovalık ve engebeli coğrafyasına Hititler de uyum sağlamıştır.

Orta Anadolu'nun etrafının dağlarla çevrili olması bölgenin daha az yağış almasına neden olmuştur. Konya – Karapınar –Ereğli Ovası'nın ortalama yıllık yağış miktarı 30 mm.'den azdır. Konya – Ereğli çanağında göl ve bataklık kenarında bulunan tuzlu toprağın tabanı kille örtülü olduğundan bu bölge tarıma elverişli değildir. Çanak çevresinde ise durum değişmektedir. Konya-Ereğli çanağı çevresinde yer alan Beyşehir Gölü, Konya'nın batısında yer alan Sille Göleti, Bolkar Dağları'ndan akan Ayrancı Irmağı üzerindeki baraj ve kast kaynakları ile Ereğli Irmağı tarımcılığa uygun coğrafi koşulları sağlayan önemli unsurlardır (Yücel, 1987: 153-164). Beyşehir ve Suğla Gölleri'ni barındıran su toplama havzasında göle su akışı sağlayan 30'a yakın dere bulunmaktadır (Dağlıoğlu, 1943: 1372; Biricik, 1982: 6; Yazıcı ve Arıbaş, 2002: 37).

Bu derelerin başlıcaları arasında Yeşildağ, Han Boğazı, Eflatun, Yenişar Bademli ve Armutlu Dereleri bulunmaktadır. Bir kısmı yaz aylarında kuruyan derelerden Eflatun Pınar gibi kaynak suyu olanlar kesintisiz akış sağlamaktadır (İnandık, 1965: 86; Akköz, 1998: 7).

Bölgede hâkim olan iklim tipi kuzeyden güneye doğru karasal iklimden Akdeniz iklimine geçiş özelliği göstermektedir. Bölgenin yıllık sıcaklık ortalaması yaklaşık 11 C°'dir (Korucu Üçüncü ve Muşmal, 2014: 27) . Yaz mevsiminde ortalama sıcaklık 20 - 22 C° de olmasına rağmen nispeten kurak bir iklim hâkimdir. Kış mevsiminde ise sıcaklık 0 ile -3 C° olmakla birlikte genellikle kar yağışı görülmektedir. Yağışlar genellikle kış ve ilkbahar aylarında düşmekte olup kış aylarında çoğunlukla kar, ilkbahar mevsiminde ise yağmur şeklindedir. Yıllık yağış miktarı ortalama 467.9 mm.'dir. Beyşehir ve çevresinde yıl içerisinde en az yağış alan aylar Temmuz (5.5. mm.) ve Ağustos (5.6 mm.), en çok yağış alan aylar ise Aralık (76.3 mm.) ve Ocak (79.4 mm.) aylarıdır (Akköz, 1998: 10). Bu sonuçlar doğrultusunda Beyşehir Gölü Havzası yıllık yağış rejimi açısından yaz mevsiminde Orta Anadolu iklimine, kış mevsiminde ise Akdeniz iklimine benzerlik göstermektedir.

Konya Havzası'nda günümüzden 23.000-17.000 yıl önce deniz seviyesinden yüksekliği 1004-1012 m., uzunluğu 10 km. ve derinliği 15 m. civarında olan gölün sularının M.Ö.6600-5500 yıllarında çekilmesiyle tarıma elverişli yeni araziler ortaya çıkmıştır (Biricik, 1982: 21; Atalay, 1994: 302; Bahar, 1998: 197-206). Bu sayede söz konusu alüvyonlu arazilerden, su ürünlerinden yararlanmak isteyen insanlar bölgeye yerleşmiştir. Bölgede Neolitik, Kalkolitik, Tunç ve Demir Çağı'na ait çok sayıda yerleşimin varlığı, bölgenin binlerce yıllık bir süre yerleşime açık olduğunu ortaya koymaktadır.

4.1.2. Alanın Genel Tarihçesi

Eflatun Pınar Kutsal Su Havuzu ve Anıtı, birçok kaynakta kutsal bir anıt olarak nitelendirilmektedir (Hamilton, 1842; Meyer, 1912: 114-115; Baştak, 1937: 399-408; Güterbock, 1947: 48-51; Bittel, 1953; Laroche, 1958: 43-47; Mellaart, 1962: 111-117; Baştak, 1945: 40-45; Gonnet-Bağana, 1967; Alexander, 1968; Behm-Blancke ve Rittig:

1970; Erkanal, 1980; Kohlmeyer, 1983; Emre, 1993). Burada yer alan kaynak, büyük bir güçle topraktan fıskırmakta ve doğal bir kaya seti ile toplanarak çok küçük ölçekte bir kaynak gölü oluşturmaktadır. Bu küçük gölün kıyısına kutsal bir havuz inşa edilmiştir. Bazı araştırmacılara göre, özellikle Eflatun Pınar Anıtı olmak üzere benzeri diğer anıtlar sebebiyle Beyşehir ve çevresi 19. yüzyılın ortasından itibaren gittikçe ün kazanmaya başlamıştır (Arık, 1956: 12). Türkiye Cumhuriyeti döneminde de yerli-yabancı birçok bilim insanı tarafından yapılan araştırmalar söz konusu alanla ilgili yeni bilimsel verilere ulaşılmasını sağlamıştır. 1947 yılında Eflatun Pınar'ı ziyaret eden Halil İncalcık ve Halil Demiroğlu izlenimlerini şu şekilde aktarmışlardır (Demircioğlu ve İncalcık, 1947: 173) :

“Eflatun Pınar emsaline nadir rastlanan büyük bir kaynaktır. Suları genişçe bir yer kaplayan, fakat yeryüzüne pek çıkmamış olan kayalar arasından hemen hemen bir çay gibi teşkil edecek kadar çok kuvvetli çıkıyor. Bu hal, öyle görülüyor ki insanları çok eskiden, burada tanrısal kudretlerin tecelli ve tezahür ettiği inancına götürmüştür. Filhakika daha M.Ö. 2000’de Hititler’in buraya hususi bir önem verdikleri ve burasını mukaddes bir pınar telakki ettikleri artık anlaşılmış bulunuyor. Araştırmalar, kaynaktan çıkan suların genişçe bir havuz halinde toplandığını, su birikintisinin suni olduğunu ve Hititler tarafından daha aşağıda bir bent yapılmak suretiyle vücuda getirildiğini göstermiş bulunuyor. Hatta bu havuzun dibinin dahi o zamanlar döşeli olması ihtimalini düşündürecek emareler bile mevcuttur.”

Eflatun Pınar Kutsal Su Havuzu ve Anıtı’nda yapılan kurtarma kazılarında havuzun batı yakasında bulunan bir adet hiyeroglif yazıt parçasının dışında herhangi bir yazılı kitabe olmadığı için kesin bir tarihlendirmesi yapılamamaktadır (Özenir, 1997: 139, Özenir, 2001: 37-38, Bachmann ve Özenir 2004: 85-122). Ancak, birçok araştırmacı tarafından, anıtın Hititlerin inanç sistemi ile bağlantılı olabilecek bir açık hava tapınağı işlevi ile işgal edilen yerlerin anısına inşa edildiği görüşü taşınmakta ve tarihlendirilmesi konusunda çeşitli fikirler öne sürülmektedir.

Bu bağlamda, bu bölümde alanın kültürel önemi ve değerlerinin sağlıklı bir şekilde tespit edilebilmesi için öncelikle Hitit siyasi tarihi incelenmiştir. Hititlerin sosyo-

kültürel yapılarının anlaşılması adına dini inanç sistemlerine değinilerek özellikle su kültü üzerinde durulmuştur.

4.1.2.1. Hitit Siyasi Tarihi

Anadolu’da Neolitik Çağ’dan itibaren tüm tarih öncesi devirlerin safhaları kesintisiz olarak yaşanmıştır. Neolitik Çağ’dan Eski Tunç Çağı sonuna kadar geçen süreci kapsayan arkeolojik veriler Anadolu halkının etnik bileşimini anlamaya yarayan bilgileri içermemektedir. M.Ö. 3 Bin’de Anadolu’nun belirli krallar tarafından yönetilen çeşitli bölgelere ayrıldığı, sonraki dönemlerin yazılı belgelerinden anlaşılmaktadır.

Boğazköy’ün 124 km. güneyinde, Kayseri’nin 21 km. kuzeydoğusunda bulunan Kültepe’deki Kaneş ya da Neşa adı verilen bölgede yapılan kazılar sonucu Assur Ticaret Kolonileri Çağı’nda “karum” adlı ticaret merkezleri ortaya çıkarılmıştır (Özgüç, 1986: 31). Bu dönemde Anadolu’da bulunan Asya kökenli Hatti ve Hurriler’in dışında Kültepe – Kaneş’in II. tabakasında ele geçirilen Eski Assur metinlerinden Hint Avrupalı olduğu belirtilen Hititler, Palalar, Luviler gibi etnik grupların da Anadolu’ya göç edip varlıklarını göstermeye başladıkları anlaşılmaktadır (Klengel, 2011: 31). Bu dönemde henüz merkezi bir siyasal yapının bulunmadığı Anadolu’da pek çok yerel krallıklar göze çarpmaktadır (Bryce, 2005: 32).

M.Ö. 2. binyılın başında Anadolu ile kurulan yoğun ilişkiler sayesinde yazı dâhil pek çok kültürel unsurun Anadolu’ya aktarılmasında etkin olan Assurlu tüccarlar, başkent Kaneş ile birlikte ticaret rotasındaki ikinci önemli nokta olan Hattuşa başta olmak üzere yaklaşık kırk merkeze yerleşim ağı kurmuştur. M.Ö. 1800-1700’lerde siyasi yapıda oluşan karışıklık sonrası ortaya çıkan boşluğun ardından Orta Anadolu’da merkezi bir güce ihtiyaç duyulmuştur (Bilgi, 2012: 361, Van den Hout, 2013: 22).

M.Ö. 18. yüzyılda Kuşşara Kenti Kralı Pithana’nın iktidarı boyunca zengin şehirleri ele geçirerek siyasi sınırlarını genişletmeye dair hedeflerinin, oğlu Anitta tarafından gerçekleştirildiği Boğazköy arşivlerinden ele geçen tabletler vasıtasıyla öğrenilmiştir. Başkenti Kuşşara’dan Kültepe-Kaneş’e taşıyan ve Orta Anaolu’da siyasi bütünlüğü sağlayan ilk kral olan Anitta başarılarından dolayı “rubaum rabum – krallar kralı” olarak

adlandırılmıştır (Alp, 2001: 58, Bryce, 2005: 36-37, Bilgi 2012: 361, Van den Hout, 2013: 22). Boğazköy arşivlerinden ele geçirilen, Eski Hitit dili özellikleri taşıyan ve “Anitta’nın Metni” olarak tanımlanan metin Hititler’in kökenlerini Kral Anitta’ya dayandırdığı görüşünü desteklemektedir (Bryce, 2005: 38, Klengel, 2011: 32).

Kral Anitta tarafından kurulan krallığın çöküşünün ardından ortaya çıkan 75 yıllık siyasi boşluktan sonra M.Ö.1650-1620 yılları arasında imparatorluğa adını veren I. Hattuşili yönetime geçerek başkenti Hattuşa’ya taşımıştır. Hatti dilinde “hükümdar” anlamına gelen “labarna” unvanını taşıyan I.Hattuşili, yazılı kaynaklarda adı geçen ilk Hitit kralıdır (Ünal, 2002: 66). I. Hattuşili’nin ardından torunu I. Murşili’nin yönetime geçmesiyle Hititler’in Orta Anadolu’daki varlığı yoğun olarak hissedilmiştir (Bilgi, 2012: 361). Büyükbabasının Suriye’nin ele geçirilmesine yönelik hedefini yerine getirmek adına Halep’i ele geçiren ve Babil’i yakıp yıkarak Hammurabi sülalesinin son bulmasına sebep olan I. Murşili’nin Suriye’deki başarıları sayesinde Hititler çivi yazısı ile tanışmıştır. Bir saray komplosuna kurban giderek öldürülen I. Murşili’nin ardından başlayan taht kavgaları sonucu 50 yıllık bir kaos dönemi yaşanmış ve “Gasp Krallıklar Dönemi” olarak adlandırılan bu dönemde ciddi bir siyasi gerileme ortaya çıkmıştır (Van den Hout, 2013: 24-25).

Gasp Krallıkları Dönemi, Telepinu’nun yönetime gelmesi ile son bulmuştur. Döneme ilişkin bilgiler anılan kral tarafından yazdırılan Telepinu Fermanı adı verilen belge sayesinde öğrenilmektedir. Kral Telepinu, hanedanı suikastlardan korumak, tahta vesayet yöntemi ile bir çıkış düzeni belirlemek ve devlet yönetiminde üst düzey bütünlüğü sağlamak için bir takım düzenlemelerde bulunmuştur (Yiğit, 2003: 143; Bryce, 2005: 88; Van den Hout, 2013: 25-26). Bu kapsamda eyalet sistemini oluşturarak Hitit idari teşkilatını yapılandırmıştır. Ayrıca Hititler’in ilk siyasi anlaşması Kral Telepinu döneminde Kizzuwatna (Kilikya) Kralı İsputahsu ile imzalanmıştır). Bununla birlikte öldükten sonra tanrılaşan kralların isimlerinin yer aldığı adak listelerinde Kral Telepinu’nun da adı geçmektedir (Darga, 1992: 13; Ünal, 2002: 72; Bryce, 2005: 104-106).

Boğazköy arşivlerinden ele geçen tabletlerden Kral Telepinu'nun ardından II. Tuthaliya'ya kadar olan dönem "Orta Krallık Dönemi" olarak tanımlanmaktadır. Haklarında fazla bir bilgi bulunmamakla birlikte, Alluwamna, Tahurwaili, II. Hantili, II. Zidanta, II. Huzziya, I. Muwattalli adlı kralların bu dönemde yönetimde yer aldığı ve hanedanın Hurri kökenli olduğu anlaşılmaktadır (Darga, 1992: 14; Ünal, 2002: 73).

I. Tuthaliya'nın tahta geçmesi ile Orta Hitit Dönemi başlamaktadır. Hitit etki alanını Batı Anadolu'ya genişletmek amacıyla I. Tuthaliya'nın düzenlediği seferler ile Ahhiyawa'ya ulaşarak Mikenler ile temas kurulmuştur. I. Tuthaliya'nın Ege kıyılarına dek uzanan başarılı seferi, Hattuşa'daki Arslanlı Kapı yakınlarında bulunan, savaş ganimeti olan ve Fırtına Tanrısı'na adanan 79 cm. uzunluğunda tunç bir kılıç üzerindeki yazıtta anlatmıştır (Ünal, 2002: 73; Bryce, 2005: 123-125; Klengel, 2011: 37).

I. Tuthaliya'nın ardından tahta geçen I. Arnuwanda yönetiminde Kaşkallı topluluklar tarafından Hititler'in toprak bütünlüğü bozulmuştur. II. Tuthaliya, babası I. Arnuwanda'nın yönetimi sırasında prenslere verilen "tukhanti" unvanı ile idarede yer alarak özellikle kuzeydeki Kaşkalar ile mücadele etmiştir (Bryce, 2005: 127).

Hitit Devleti kendisine yönelik saldırılar ile mücadele ettiği sırada olasılıkla Zagros Dağları üzerinden gelen Hint Avrupa kökenli ve Asyalı bir kavim olan Hurriler, yukarı Fırat ve Habur'un oluşturduğu üçgende Mittani Devleti'ni kurmuştur. Söz konusu Devlet, Mısır'ın ardından ikinci bir siyasi ve askeri güç olarak bölgede yerini almıştır (Darga, 1992: 15). Güneydoğu'da yer alan ve Hititler ile siyasi bir antlaşmaya sahip olan Kizzuwatna Krallığı bu dönemde Mitanni Devleti ile yakın temas içindedir (Klengel, 2011: 37).

Kuzeyden gelen Kaşka saldırıları sebebiyle Hititler, Batı Anadolu ile çok fazla ilgilenememiştir. Bu durum da Güneybatı Anadolu'da yer alan Arzawa Krallığı'nın nispeten bağımsız bir tutum sergilemesine yol açmıştır. Bu doğrultuda Arzawa Kralı, Mısır ile ittifak oluşturmaya yönelik girişimlerde bulunmuştur (Burney, 2004: 264). Bu döneme tarihlendirilen ve Mısır'daki Tell el Amarna arşivinde ele geçirilen iki mektuptan Arzawa Kralı Tarhunnaradu'nun, Batı Anadolu'nun tek kralı olarak

tanınmasını ve LUGAL.GAL (Büyük Kral) olarak anılmasını istediği anlaşılmaktadır (Hawkins, 2009: 80).

Hitit İmparatorluk Dönemi'nin II. Tuthaliya ile başladığı düşünülmektedir (Klengel, 2002: 415). Kral II. Tuthaliya düzenlediği pek çok askeri sefer ile siyasi sınırları genişletmiş, gerileme dönemini tersine döndürmüştür. Kral II. Tuthaliya ile Kraliçe Taduhepa çiftinin “Genç Tuthaliya” adıyla yazılı metinlere kaydedilen oğulları tahta geçtikten çok kısa bir süre sonra kardeşi I. Suppiluliuma tarafından öldürülmüştür. Yönetimi kardeş katliyle ele geçirmesine rağmen yeni kral I. Suppiluliuma, Anadolu ile sınırlı kalan toprakları Mezopotamya ve Suriye'nin bazı bölgelerini de içerecek şekilde genişleterek Hitit Devleti'ni imparatorluğa dönüştürmüştür (Dinçol, 2004: 28).

Hitit tarihinde, en güçlü komutan ve en başarılı devlet adamı olarak anılan I. Suppiluliuma, 30 yıllık hâkimiyeti sırasında ilk olarak Anadolu'daki Hitit egemenliğini pekiştirmek adına Arzawa Devleti kralının kendine damat yaparak bölgeyi etkisi altına almış, Kaşkalar tarafından kuzeyden gelen saldırıları tahkim etmiştir. Yapılan antlaşmalar ile kuzeydoğuda yer alan Kizzuwatna Krallığı Hitit İmparatorluğu'na vasal kılınmış, böylece Kuzey Suriye üzerinde baskı kurulabilmiştir. Kargamış ve Halep'i ele geçirmiş, oğulları Piyassili ve Telepinu'yu bu şehirlere yönetici olarak atamıştır. Kuzeydoğuda Hayaşa ve Suriye'nin güneyinde Amurru Krallıkları'nı uyguladığı ustaca siyaset ile Hitit İmparatorluğu'na bağlamıştır (Darga, 1992: 17; Ünal, 2002: 78).

Suriye üzerine düzenlediği sefer ile Mittanni Kralı Tusratta'yı yenerek başkent Vassukani'yi ele geçirmiştir. Mitanni Kralı Tusratta'nın oğlu Mattivaza'nın I. Suppiluliuma'ya sığınması üzerine Mattivaza'yı yönetime getirerek Mitanni Devleti'ni Assur'dan gelecek tehditleri önleme adına tampon bölge olarak kullanmıştır. (Bryce, 2005: 161-163; Van den Hout, 2013: 31). Mısır'dan gelebilecek olası tehlikeleri önlemek için Mısır ile dostluk ilişkilerini sürdürmeye devam eden I. Suppiluliuma döneminde Hitit İmparatorluğu, Kadeş'e kadar olan Suriye toprakları ile güneyindeki Amurru Krallığı'nı elinde tutmuştur (Bryce, 2005:156). Ancak, II. Murşili'nin “veba duaları” ve fal sorularını içeren tabletlerden anlaşıldığına göre, I. Şuppiluliuma'nın hem tahta çıkmak için pervasızca her yolu denemesi hem de yoğun siyasi ve askeri faaliyetleri sırasında dini ayinleri ihmal etmesi üzerine kendisi ve kısa süre tahtta kalan

oğlu II. Arnuvanda ortaya çıkan veba salgını sonucu ölmüştür (Darga, 1992: 18; Ünal, 2002: 78; Bryce, 2005: 188-191; Van den Hout, 2013: 31-32).

II. Arnuvanda'nın ardından tahta geçen II. Murşili, kendinden önceki iki kralın veba sonucu ölmelerinin tanrıların bir cezası olarak benimsediğinden dini törenlere önem veren ve seferlerden önce Arinna'nın Güneş Tanrıçası'na adaklarda bulunup tanrılara yalvararak dua eden bir kral olarak yönetimini sürdürmüştür (Byrce, 2005: 205-206). Edebiyat düşkününü bir kral olarak yazdırmayı çok sevdiği için tüm askeri seferleri ile siyasi icraatlarını "annal" adı verilen yıllıklara tüm ayrıntıları ile kaydettirmiştir (Darga, 1992: 18; Ünal, 2002: 78). Krallığının ilk dönemlerinde Kaşkalar ile mücadele eden II. Murşili, daha sonra Arzawa Devleti'ni fethetmiştir. "Divide et impera" ilkesine uyarak bölgeyi üç küçük ülkeye bölmüştür. Her ülkenin başına kendi atadığı, Hitit dostu vasal kralları geçirmiş ve atadığı krallarla antlaşmalar yapmıştır (Ünal, 2002: 79; Bryce, 2005: 194- 197).

Bu dönemde Assur İmparatorluğu, Yukarı Mezopotamya'nın batısında bulunan Belih Bölgesi'ni sınırlayan Karkamış'a kadar yayılımını genişletmiştir. II. Murşili'nin kardeşi ve Karkamış valisi Piyassili-Sarrikusuh'un ölümü üzerine Suriye'de çıkan karışıklık esnasında Assur Kralı I. Adad Nirari Doğu Fırat'ta bulunan ve Hitit İmparatorluğu denetimindeki topraklara saldırmıştır. Bunun üzerine II. Murşili, ordusunun başında Karkamış'a giderek bölgeyi düzene sokmuştur. Bu esnada, Hitit egemenliğindeki Suriye yerel krallıkları Ugarit ve Amurru ile olan ilişkiler de imzalanan antlaşmalarla yeniden düzenlenmiştir. Krallığı sırasında ortaya çıkan isyanları çatışma yerine antlaşmalarla bastırmayı tercih eden II. Murşili, oğlu II. Muvattali'ye sakin ve istikrarlı bir imparatorluk bırakmıştır. (Byrce, 2005: 197-20; Van den Hout, 2013. 32-35).

II. Muvattali'ye ilişkin bilgiler daha çok dini içerikli tabletlerde yer almaktadır. Başkent Hattuşa'da kalarak din işleriyle yoğun bir şekilde ilgilenen II. Muvattali, kardeşi III. Hattuşili'yi kuzeydeki Kaşka tehlikesine karşı Yukarı Ülke'nin askeri valisi olarak görevlendirmiştir. Bu dönemde Mısır, I. Seti önderliğinde, I. Suppilulima Dönemi'nde kaybedilen toprakları tekrar Mısır egemenliğine sokmak için Suriye'ye Kadeş bölgesine askeri bir sefer düzenlemiştir. Ardından, II. Ramses ise güçlü bir askeri kuvvetle Kadeş'e çıkartma yapmıştır. Söz konusu tehlikeli durum karşısında II. Muvattali

başkenti Hattuşa'dan Aşağı Ülke'ye taşımıştır. (Darga, 1992: 19; De Martino, 2003: 63; Bryce, 2005: 227-230; Van den Hout, 2013:35).

Aşağı Ülke olarak adlandırılan Tarhuntassa ülkesinin kesin sınırları henüz tam olarak bilinmemekte bilim insanları tarafından sınırlar hakkında çeşitli görüşler öne sürülmüştür. Bu doğrultuda ülke merkezinin; E. Forrer, Develi Karahisar'ın 6 km. güneybatısında, A. Götze, Batı Kilikia'daki Toroslar'ın güneyinde, J. Garstang, Suğla Gölü civarında, F. Cornelius, Mut civarındaki Dalisandos'da, M.Mellink, Gülnar'ın 9 km güneyindeki Meydancık Kale'de, H. Klengel, Konya'nın güneyinde, A. Ünal, Sirkeli yakınlarında, ve S. Alp, Karaman-Kızıldağ tarafında olduğu görüşündedir (Singer, 1996: 535-541; Yakar vd., 2001: 711-720; Melchert, 2002: 137-143; Karauğuz, 2005: 63; Turgut, 2015: 339). Ele geçen bronz bir tablete göre, aşağı ülkenin batı sınırının Kaştaraya (Aksu) Nehri, kuzey sınırının Eğirdir Gölü veya Tuz Gölü, doğu sınırının Bolkar Dağları ve güney sınırının ise Akdeniz kıyısına kadar uzandığı belirtilmektedir. (Beckman, 1999: 110; Dinçol ve Dinçol, 2005: 6-7; Yakar, 2014: 503-504, Turgut, 2015: 340). Bununla birlikte Tarhuntassa'nın kuzey ve kuzeybatı sınırlarının bölgede yer alan Eflatun Pınar, Fasıllar, Yalburt, Köylütolu Hitit Anıtları ile oluşturulduğu görüşü de mevcuttur (Yakar, 2014: 504). II. Muvattali'nin başkenti tanrı kültleriyle birlikte Hattuşa'dan Tarhuntassa'ya taşınmasıyla bölge önemli bir kült merkezi haline gelmiştir (Turgut, 2015: 340).

I. Şuppiluliuma Dönemi'nden itibaren Hitit egemenliğinde olan Kuzey Suriye'yi, Mısır'ın ele geçirme isteği ve Amurru Krallığı'nın Mısır hâkimiyetine girmesiyle başlayan Kadeş Savaşı ile ilgili kaynaklara daha ziyade Mısır'dan ele geçirilen buluntular aracılığıyla ulaşılmaktadır. Günümüzde Abydos, Luksor, Abu Simbel'in duvarları ve Ramesseum'un pylonlarının üzerindeki kabartmalarda, Kadeş Savaşı'na ilişkin betimler görülmektedir. Söz konusu tasvirlerde II. Muvattalli'nin emrindeki yerel krallarından oluşan birlik kaçarken Ramses'in kendi savaş arabasından bizzat yönettiği bir saldırı sahnesi yer almaktadır Kabartmalara, II. Ramses'in büyük zaferinin kutlandığı hiyeroglif metinler de eşlik etmektedir (De Martino, 2003: 63). Ancak, III. Hattuşili'nin Kaşka ordusu ile birleştirerek oluşturduğu büyük ve güçlü bir kuvvete karşı Mısır başarılı bir savunmayla karşılık verse de savaştan karlı çıkan taraf Hitit

İmparatorluğu olmuştur. Kadeş Savaşı'ndan sonra Amurru Krallığı tekrar Hitit yönetimine geçmiştir (De Martino, 2003: 64-65; Van den Hout, 2013: 35-37).

II. Muvattali'nin ölümünün ardından, imparatorluğun en güçlü adamı III. Hattuşili yerine, eski geleneklere uyularak II. Muvattali'nin daha sağlıklıdayken krallık için hazırladığı oğlu tahta geçmiştir. Amcası III. Hattuşili tarafından Hurrice Urhi Teşup olarak anılan III. Murşili başkenti tekrar Hattuşa'ya taşımış ve sadece yedi yıl tahtta kalmış ve amcası III. Hattuşili tarafından tahttan indirilmiştir (Darga, 1992: 20; Klengel, 2002: 417; De Martino, 2006: 65).

III. Hattuşili, III. Mursili/Urhi-Teşup'un tahttan çekilmesinin ardından II. Muvattali'nin diğer oğlu Kurunta'nın intikam isteğinde olabileceği düşüncesiyle Kurunta'ya "tukhanti" unvanı vererek Aşağı Ülke'ye vali olarak görevlendirmiştir (De Martino, 2003: 68; Bryce, 2005: 253).

III. Hattuşili, Kadeş Savaşı dönüşünde Rahip Pentipşarri'nin kızı Puduhepa'yla evlenmiştir (Darga, 1992: 19; Klengel, 2002. 418; Bryce, 2005: 246-250; Van den Hout, 2013: 36-37). Puduhepa, Hitit-Hurri kültüründe kadın eşitliğini simgeleyen bir konumda, devlet ve din işlerinde eşinin görevlerini paylaşmış, başka ülkelerin krallarıyla mektuplaşmıştır. Ayrıca, mühürlerde tek başına görülmektedir (Darga, 1992: 20-21; Ünal, 2002: 82; Dinçol, 2004: 36). Başarılı bir diplomasi anlayışı bulunan III. Hattuşili, Assur Kralı I. Salmaneser'in Fırat'ı aşarak Anadolu'ya girmesi üzerine Mısır ile ilişkileri farklı bir noktaya taşıyarak barış görüşmeleri başlatmış ve II. Ramses ile bir eşitlik antlaşması olan Kadeş Antlaşması'nı imzalamıştır (Darga, 1992: 21; De Martino, 2003: 69-70; Bryce, 2005: 275-227; Van den Hout, 2013: 37). Hitit İmparatorluğu ve Mısır arasında eşitlik şartlarına dayanan antlaşma, Geç Tunç Çağı'nda Ön Asya'daki diplomatik dil olan Akadca yazılmış ve gümüş bir tablet üzerine kakılmıştır. Orijinal haliyle günümüze ulaşamayan antlaşmanın metni Mısır diline çevrilerek Karnak'taki Amon Tapınağı duvarları ile Ramesseum duvarlarına hiyerogliflerle kazıtılmıştır. Hattuşa'da gerçekleştirilen kazılar sırasında da söz konusu antlaşmanın Akadca çivi yazısıyla kil tablet üzerine yazılmış kopyaları bulunmuştur (Darga, 1992: 21; De Martino, 2003: 70; Klengel, 2011: 41). Ayrıca, söz konusu tabletin bir kopyası bugün

dünyanın en eski antlaşma örneği olarak New York'taki Birleşmiş Milletler binasının duvarında yer almaktadır (Ünal, 2002: 82).

Hitit ve Mısır arasında kurulan diplomatik bağlantıyla ilgili olarak III. Hattuşili ve Puduhepa ile II.Ramses'in karşılıklı çok sayıda mektubu ele geçirilmiştir. Söz konusu mektupların çoğu Hitit krallık çiftinin kızları ile Mısır Firavunu II. Ramses arasındaki evlilik görüşmelerini konu almaktadır. Hitit prensesinin Mısır'a varışı ve firavunla evlenmesi Abu Simbel'de yer alan "evlenme/düğün steli"nde tasvir edilmiştir (Darga, 1992: 21; De Martino, 2003: 71, 282-283; Klengel, 2011: 41-42).

Hitit İmparatorluğu ve Mısır arasında gerçekleştirilen barış ile söz konusu iki devlet, Suriye'nin kıyı bölgelerinde iki ayrı güç alanı oluşturmuştur. Aynı dönemde barış ve karşılıklı çıkar esasına dayanan ilişkiler Kaşkalar ile de devam etmiştir (Ünal, 2002: 82; De Martino, 2003: 71).

Aşağı ülke olarak bilinen Tarhuntaşa'da III.Mursili/Urhi Tesup'tan boşalan tahta oturan II.Muvattali'nin diğer oğlu Kurunta, babası ve kardeşinin başkent Hattuşa'daki yasalara dayanan krallık haklarını elde edebilmek için çok mücadele vermiştir (Ünal, 2002: 82).

IV. Tuthaliya, babasının ardından tahta geçtiğinde üvey annesi olan Puduhepa'nın vesayetine girmiştir. Saltanatının ilk yıllarında, Kurunta'nın intikam alma olasılığından babası gibi kendi de korktuğu için Kurunta ile bir antlaşma imzalamıştır (Beckman, 1999: 114-123; De Martino, 2003: 71; Bryce, 2005: 273). Söz konusu antlaşma, Hattuşa'da sfenksli kapı yakınlarında ele geçirilen tunç tablet üzerinde yer almaktadır. Tunç tabletle birlikte Boğazköy'de, üzerlerinde Hitit Büyük Kral mühürlerinin tipik simgesi olan "kanatlı güneş kursu" ile "Labarna" ünvanları bulunan ve Kurunta'nın adını taşıyan on iki kadar mühür ele geçirilmiştir. Bu mühürler sayesinde Kurunta da Hitit kralları arasında yer almıştır. Kimi araştırmacılar, bu durumu Kurunta'nın olasılıkla IV. Tuthaliya'nın ölümünden sonra bir süre başkent Hattuşa'da yönetimde kaldığı yönünde yorumda bulunmuşlar, bazı araştırmacılar da isyancılarla birlikte

başkente gelen Kurunta'nın devlete sadık kişiler tarafından tahttan indirildiğini iddia etmiştir (Dinçol ve Dinçol, 2005: 5).

IV. Tuthaliya döneminde Mısır ile ilişkiler iyi bir yolda devam ederken Kuzey Suriye'nin kontrolü de Karkamış krallarının desteğiyle sağlanmış, ancak, Assur İmparatorluğu güçlenerek dış tehdit oluşturmaya başlamıştır. Salmaneser'in ölümünün ardından I.Tukulti Ninurta'nın tahta geçmesiyle Assur ile savaşa girilmiş, Assur içindeki karışıklıktan dolayı az hasarla atlatılan savaşın sonucunda Hanigalbat'ın bir kısmı kaybedilmiştir (Darga, 1992: 22, Beckman, 1999: 114-123; De Martino, 2003: 72-73; Bryce, 2005: 314-319). Bunun dışında, Batı Anadolu'da ortaya çıkan isyanlar "Milavata Mektubu" olarak tanımlanan yazılı kaynak sayesinde öğrenilmektedir. Konya'nın kuzeybatısında yer alan Yalburt Havuzu'ndaki Luvice hiyeroglif yazıt, IV. Tuthaliya'nın Güneybatı Anadolu'da bulunan Lukka bölgesine yürüttüğü askeri seferi anlatmaktadır (De Martino, 2003: 73).

IV. Tuthaliya, ülkenin çeşitli yerlerine dağılmış olan kült merkezlerini Hattuşa'da toplamaya çalışmış, tüm imparatorluğun tanrılarının tapınaklarını kapsayan büyük ve birbirleriyle bağlantılı bir tapınak alanı oluşturmuş, bunun yanı sıra başta Yazılıkaya başta olmak üzere birçok dini nitelikli anıt inşa ettirmiştir. Ayrıca devlet arşivlerini tekrar düzenlemiş; bozulan, kırılan ve kaybolan resmi belgeler kopyalanarak arşivlenmiştir (Darga, 1992: 22; Ünal, 2002: 82; De Martino, 2003: 72).

IV. Tuhtaliya'nın ardından tahta geçen oğlu III. Arnuvanda döneminde de imparatorlukta isyan ve huzursuzluk devam etmiştir. Kısa süren yönetiminin ardından III. Arnuvanda'nın ölümüyle IV. Tuthaliya'nın diğer oğlu II. Suppiluliuma tahta geçmiştir. Bu dönemde Anadolu'da karışıklar daha da artmıştır (Bryce, 2005: 327). II. Suppiluliuma, Hitit İmparatorluğu'nun son kralı olarak bilinmektedir. Ele geçen metinlerden, anılan kralın askeri faaliyetlerinin yoğun olarak Güneybatı Anadolu'da yer alan Lukka ve Lukka'nın batısında bulunan Maşa ülkesine yönelik olduğu anlaşılmaktadır (Dinçol, 2004: 44). II. Suppiluliuma'nın Allasiya (Kıbrıs)'ya giderek denizde ve adada Deniz Kavimleri ile ilişkilendirilen düşmanlarını yenmesi ve

sonrasında donanmasını Lukka Ülkesi'ne göndermeyi emretmesi Ugarit'ten ele geçen metinlerden öğrenilmektedir (Darga, 1992: 23; Van den Hout, 2013: 41).

Ele geçen yazılı belgelerden Mısır Firavunu III. Ramses tarafından püskürtüldüğü ve Mezopotamya'nın kuzeyine kadar yayıldığı tahmin edilen Deniz Kavimleri adlı grubun M.Ö. 1200'lerde Anadolu'ya gelmesiyle Hititler'in Orta Anadolu'daki siyasi otoritesinin tamamen sarsıldığı ve imparatorluğun dağıldığı öğrenilmektedir (Darga, 1992: 23; Bryce, 2005: 333-340). Ayrıca, Deniz Kavimleri olarak adlandırılan grubun Batı Anadolu'da yaşayan topluluklar olduğuna dair görüşler de son çalışmalarla dile getirilmektedir (Zangger ve Woudhuizen, 2018: 10-11, 23-26).

Deniz kavimlerinin istilasının dışında ağır vergi yükü ve askeri baskı altında tutulan yerli Anadolu halkının iç isyanlarının da Hitit İmparatorluğu'nun yıkımında büyük bir rolü bulunmaktadır (Ünal, 2002: 84).

Aşağı Ülke olarak adlandırılan Tarhuntaşşa'da ele geçirilen hiyeroglif bir yazıtta Deniz Kavimleri istilasının ardından güç odağının Hattuşa'dan Tarhuntaşşa'ya kaydığı ve III. Murşili-Urhi Teşup'un sürgünü sırasında doğmuş olan oğlu Hartappu yönetimi sırasında Hititler'in Aşağı Ülke'de varlık göstermeye çalıştığı ifade edilmektedir (Dinçol, 2004:47).

Hitit İmparatorluğu'nun dağılmasıyla Konya Ovası, Karkamış ve Karahöyük'ü içine alan Güneydoğu Anadolu bölgesinde Hititler yerli halk ile karışarak varlıklarını küçük beylikler halinde bir müddet daha devam ettirmiştir (Van den Hout, 2013: 43). Hitit Beylikleri'nin, Demir Çağı'nın geç dönemlerinde Yakındoğu'da hâkim güç konumundaki Aramiler ve Assurlular tarafından tamamen işgal edilmesiyle Hitit izleri Anadolu'dan tamamen silinmiştir (Bilgi, 2012: 339; Van den Hout, 2013: 44).

4.1.2.2. Hitit Dini

M.Ö.2. binde Anadolu'da varlık gösteren Hititler'in izole bir kültürden ziyade farklı etnik toplumlarla bir arada varlık göstermesi dinsel yaşamlarını da etkilemiş, böylece pek çok kültürün etkisiyle şekillenen politeist bir din anlayışı meydana gelmiştir (Haas,

2002:438; Ünal, 2002: 74-75; Taracha, 2008:858). Hititler Dönemi'nde çeşitli değişik kültürlere ait dini uygulamaların bir arada görülmesi bir senkretizm sürecinin varlığını da ortaya koymaktadır. (Alparslan, 2009: 119-120).

Hitit dinine kaynaklık eden arkeolojik verilerin arasında tapınaklar, mimari yapılarda karşılaşılan tasvirler, kaya anıtları, steller gibi taşınmaz kültür varlıkları ile heykelcikler, madeni ve toprak kült kapları, ritonlar, mühürler ile mühür baskıları gibi küçük buluntular yer almaktadır. Bunların dışında devlet antlaşmaları, kral yıllıkları, bayram metinleri, dua metinleri, büyü metinleri, kehanet ve fal metinleri, tapınak ve saray görevlileri için hazırlanan talimatnameleri içeren yazılı kaynaklar aracılığıyla Hititler'in dinsel yaşamına dair bilgiler edinilmektedir (Beckman, 2002: 133-134).

Yazılı kaynaklardan öğrenildiği üzere, Hititler karşılaştıkları birçok kültürün etkisi ile bine yakın tanrı ve tanrıçanın yer aldığı geniş bir panteona sahip olmuş, tanrı ve tanrıçalar ise kendi aralarında belli bir hiyerarşik yapı oluşturmuştur. (Bilgi, 2012: 387). Önceleri çeşitli toplulukların kültürel özellikleri ve dini uygulamaları hoşgörü çerçevesinde kabul edilirken daha sonra bu durum, siyasi bir eyleme dönüşerek fethedilen bölgelerin tanrı ve tanrıçaları da panteona eklenmeye başlamıştır. Fethedilen ülkelerin yerel tanrılarına ait heykeller alınarak Hitit tapınaklarına yerleştirilmiş; böylece panteondaki tanrı sayısı artmıştır (Ünal, 2002: 80). Hitit panteonunun ilk tanrılarını Eski Hitit Dönemi'nde daha çok Hattiler'e ait tanrılar oluşturmuştur. Aynı dönemde ayrıca, Güney Anadolu'daki Kizzuwatna geleneği ile Kuzey Suriye panteonu etkisini göstermiştir. Bu dönemde panteonun baş tanrısı kozmik düzeni sağlayan, krallığı ve ülkenin yasal düzenini koruyan Hava Tanrısıdır. Güneş Tanrıçası Arinna ve kızları Mezulla da baş tanrı ile beraber panteonun başında yer almaktadır. M.Ö. 1400'lerde başlayan Hurri etkisi ile M.Ö.13. yüzyılın sonunda Hitit panteonu Hurri panteonuna dönüşmüştür. Bu dönemde panteonun başında Teşup ve İstar/Sausga bulunmaktadır. Tanrı Teşup'un karısı, Güneş Tanrıçası Arinna ile eşdeğer olan Hapat da Teşup ile panteonun başında yer almaktadır (Haas, 2002: 438; Macqueen, 2013:124). Panteonda yer alan ve birbirine benzer özellikler taşıyan pek çok tanrının isimlerinin önüne karışıklığa yol açmaması adına yer isimleri eklenmiş ve yabancı tanrılar namına

yapılan törenlerde tanrıların buldukları bölgenin dili kullanılmıştır (Bryce, 2002: 151-152).

Hitit panteonunda yer alan tanrı ve tanrıçaların tasvirlerine ilişkin bilgilere hem arkeolojik hem de yazılı kaynaklar aracılığıyla ulaşılabilmektedir. Yazılıkaya Açık Hava Tapınağı'nda Hitit tanrılarının görsel tasvirlerinin en iyi örnekleri görülebilmektedir. Söz konusu tasvirlerde tanrılar genellikle üstlerinde kısa bir etek, ayaklarında sivri uçlu ayakkabılar, başlarında ise üzerinde farklı sayılarda boynuzun bulunduğu serpuş adı verilen başlıkla, ayakta ve bir adımları önde durur pozisyonda belirtilmiştir. Tanrılar, kulaklarında halka küpe ve bellerinde takılı kemerin üzerinde kabza ucu hilal biçimli bir hançer ve ellerinde tanrılık alameti olan silah ya da sembollerini taşıyarak vaziyette betimlenmiştir. Genellikle geniş bir yüz, iri kulak, iri burun ve iri gözlere sahip tanrıların yüzlerinde hafif bir tebessüm görülmektedir. Tanrıçalar ise uzun kollu, pileli, uzun bir elbise ile başlarına taktıkları, polos olarak adlandırılan, tepe kısmı köşeli, yüksek, silindirik geniş bir yuvarlak serpuşla betimlenmiştir (Bilgi, 2012: 410). İnsan formunda tasvir edilen tanrıların yanında kimi zaman hayvan formunda da betimlenen tanrı örneklerine rastlanmaktadır. Alacahöyük kabartmalarında Fırtına Tanrısı bir boğa ile tasvir edilmiş ve böylece doğadaki verimlilik esasını simgelenmiştir. Ayrıca, tapınakların kutsal yerinde bir sunak üzerinde veya dağ, su kaynağı ve nehirlerin yakınlarında, koru, tepe gibi açık havada bulunan ve buldukları bölgeyi kutsal bir bölge haline getiren huvaşi taşları da tanrı gibi görülmüş ve belirli tanrıları temsil etmişlerdir (Bryce, 2002: 172).

Hitit İmparatorluğu'nun en güçlü olduğu M.Ö.13. yüzyılda yerel krallıkların da imparatorluk etkisine girmesiyle tanrılar özelliklerine göre hiyerarşik olarak gruplandırılmıştır. Bu doğrultuda başta gelen tanrılara ait tapınaklar yapılarak şehirler adanmış, daha düşük vasıflı tanrılara da açık hava tapınım alanları ile huvaşi taşlarında tapınılmıştır (Haas, 2002: 442; De Martino, 2013: 410).

Hitit dini, Mezopotamya ve Mısır inanç sisteminin aksine insanları mistik dünyaya sürükleyen dogmalardan ve kaderciliğe yönelen unsurlardan yoksundur. Temel prensibi Romalılar'ın "do ut des" olarak adlandırdığı "ben sana veriyorum, bunun karşılığında

sen de bana vermelisin”dir. Bu doğrultuda tanrılar, kendilerine ibadet edilmesi, adaklar sunulması, dini törenler ile bayram merasimlerinin zamanında yapılması karşılığında insanlara yardım etmektedir. İnsanların talep ve isteklerine ise tanrılar doğa olayları kanalıyla ya da rüyalarda görünmek suretiyle cevap vermiştir. Sadece sembollerle kurulan bu iletişimin yorumlanabilmesi için derin bilgi birikimine sahip bilge kişilere başvurulması gerekmiştir. Din ile alakalı metinlere sadece kral, maiyeti ve tapınak görevlilerinin başındaki kişinin erişim hakkı bulunmaktadır. Bu durumda da halktan herhangi birinin veya başka bir ülkenin yöneticilerinin söz konusu metinlere ulaşma hakkı bulunmadığı için kendilerine göre dini uygulama yapmaları da yasaklanmıştır (Beckman, 2002: 133-134; Bryce, 2002: 166-169; Ünal, 2002: 78-80).

Hititlerde tanrı ve insan arasındaki ilişki sahip ve köle arasındaki ilişkiye benzemekte ve ödül - ceza yöntemi ile ilerlemektedir. Kral ise tanrılardan sonra gelen yönetici vasfıyla, tanrıların sözlerini halka aktarır, tanrıların isteklerini yerine getiren ve öldüğü zaman tanrıların katına yükselerek tanrısal özellikler kazanan kişi olmuştur (Beckman, 2002: 135-136; Bryce, 2002: 33-35; Ünal, 2002: 84).

Tapınaklar, dinin asıl unsurlarından ibadetin gerçekleştirildiği mekânlar olarak Hitit dünyasında önemli bir yer tutmuştur. Yapılan kazılar sonucunda Hattuşa’da otuzdan fazla tapınak yapısının ortaya çıkarılmış olması Hititler’in tanrılara verdikleri önemi ortaya koymaktadır. Tanrının evi olarak görülen tapınak kelimesinin Hititçe karşılığı Ekarimmi-Ekarimma’dır (Alparslan, 2011: 271). “Tanrının Evi” anlamında “E.DINGIRLIM”, belli bir tanrıya ait bir tapınak için de “E.DISKUR” gibi ifadeler kullanılmıştır (Naumann, 1998: 450). Tanrıların sürekli halkın yanında olması ve dünyadaki evlerinde oturabilmeleri için tapınaklar her zaman temiz tutulmuş, süslenmiştir. Tapınaklarla ilgili yazılı kaynaklardan tapınağın ve tapınaktaki tanrı heykellerinin bakımı, adak listeleri ve tapınak görevlileri ile ilgili oldukça detaylı bilgiler edinilmektedir. Söz konusu metinlerde yer alan tüm talimatlarda temizlik kavramının önemi vurgulanmıştır. Temiz olmayan kişileri tanrıların karşısına çıkması yasaklanmıştır (Beckman, 2002: 136-137; Bryce, 2002: 169-172; Ünal, 2002: 84-87).

Dini ve sosyal yönden toplumların hayatında önemli bir yere sahip olan bayramlara Hitit toplumunda da rastlanmaktadır. Yılın belirli zamanlarında tanrıların himayesinde kutlanarak, tanrılara karşı yerine getirilmesi gereken sorumluluklardan biri olan bayram merasimleri genellikle tapınaklarda gerçekleştirilmiştir. Kral ve kraliçe ile birlikte devletin üst düzey yöneticileri, yabancı devletlerin temsilcileri ve kralın özel hizmetkârları söz konusu törenlere iştirak etmiştir (Gavaz, 2014: 52-54). Yılın belirli dönemlerinde tekrar edilen sabit bayramlara ilaveten altı ya da dokuz yılda bir kutlanan bayramlar, tarımsal üretime bağlı olarak ilkbahar ve sonbaharın başlangıcında yapılan bayramlar da bulunmaktadır (De Martino, 2002: 445). Hitit resmi takviminde 165 kadar bayram yer almakla birlikte bayramların yanı sıra yerel topluluklar tarafından düzenlenen kırsal şenlikler de bulunmaktadır (Bryce, 2002: 205).

4.1.2.2.1. Hitit Dininde Su Kültü

İnsanoğlunun yaratılışından itibaren yaşam için vazgeçilmez bir unsur olan su çağımızın en önemli doğal kaynaklarından biridir. Diğer doğal kaynaklardan farklı olarak, ekonomik değeri ile birlikte sosyal bir nitelik de taşımaktadır. Bu nedenle su, insanoğlunun günlük yaşamının temel ihtiyaçlarını karşılayan ve yaşanılabilir ortamların temini için vazgeçilmez bir kaynaktır (Çağlar, 2002: 35). İnsanlığın başlangıcından itibaren suyla gelişen uygarlık aşamaları beş dönemde ele alınmaktadır. Bunlar: Paleolitik, Küçük Akarsu Boyları, Büyük Akarsu Boyları, Deniz Uygarlıkları ve Okyanus Uygarlıklarıdır (Braduel, 2006: 39). İnsan hayatında oldukça önemli bir yer tutan su, Hititler tarafından da sadece fiziki ihtiyaçlarının karşılanması için değil, dini merasimlerin de önemli bir unsuru olarak kullanılmıştır. Yaşadıkları bölge ve iklim koşullarında suyun önemini anlayan Hititler kendi inanç sistemlerine göre su tapınımları gerçekleştirmişlerdir. Doğal ya da yapay su kaynaklarına yapılan adak ve kurbanlarla kendini gösteren su kültürü Hitit İmparatorluğu döneminde oldukça geniş bir alanda yayılım göstermiştir (Erbil, 2005: 7-8).

İnsanlığın varlığını sürdürebilmesi için gerekli olan besinin ana kaynağını toprak sağlamaktadır. İmparatorlukların gücü de halkın beslenip refah ortamının artması ile çoğalmaktadır. Bu doğrultuda, Hitit inanç sistemine göre topraktan verimli ürün almak, bereketin kaynağı yağmurların yağması ve hayvanların üretimini artırmak için

gerçekleştirilen mevsimsel törenler büyük önem taşımaktadır. Doğal felaketler, salgın hastalıklar, iç kargaşalar ve savaşların önlenmesi tanrıların memnuniyeti ile bağdaştırılmış, tanrıların izni doğrultusunda yeryüzündeki ülkeleri yöneten krallara tanrıları memnun etmek için önemli sorumluluklar yüklenmiştir. Bu inanış çerçevesinde bölgeden bölgeye yayılan mitolojik hikâyeler ile tanrıları memnun etme amacıyla gerçekleştirilen törenlere ait metinleri içeren belgeler su kültü uygulamalarının anlaşılmasında önemli bir yer tutmaktadır (Erbil, 2005: 91-92).

Mitolojik belgelerde, Hititler'in Güneş Tanrıçası ile Hava Tanrısı'nın evliliği toprak ile yağmur-su ilişkisini göstermekte, pınar tanrıçaları ise hava ve bereket tanrılarının sevgilileri olarak tanıtılmaktadır (Haas, 1994: 446; Ökse, 2006: 48-49). Bu doğrultuda Hitit Pınar Tanrıçası Tatepuna/Hatepinu ile Bereket Tanrısı Telipinu ve Hatti Tanrıçası Tassuwassi ile Nerik Hava Tanrısı tanrı çifti olarak karşımıza çıkmıştır (Ökse, 2006: 49).

Eski Önasya'da, yer altı su kaynaklarının tanrıların dünya ile bağlantı kurduğu geçitler olduğu yönünde bir inanış bulunmaktadır (Macqueen, 1959: 173; Hawkins, 1990: 314). Boğazköy "Südburg" yazıtı ile Elbistan Karahöyük stelinde yer alan "dKASKAL.KUR" terimi "yer altına yapay giriş" şeklinde okunmuş ve kaynak sularının yüzeye çıktığı alanları tanımlamak adına da telaffuz edilmiştir (Gordon, 1967: 70; Hawkins, 1993: 274-275). Bu kapsamda Boğazköy –Yazılıkaya'daki B odası "dKASKAL.KUR" olarak nitelendirilmiştir (Hawkins, 1998: 76).

İlkbaharda karların erimesi ile birlikte su kaynaklarının güçlenmesi, tohumların yeşererek topraktan çıkması; yazın su kaynaklarının azalması; sonbaharda ürünlerin hasat edilmesiyle bitkilerin ölmesi ve sonraki ilkbaharda toprağın içine düşen tohumların yeni bitkiler halinde yaşama dönmesi mevsimsel bir yaşam döngüsü oluşturmaktadır. Bu mevsimsel yaşam döngüsü, bereket tanrısının yer altı dünyasına gitmesi ve oradan tekrar çıkması (ölüm ve tekrar doğum) ile simgelenerek mitolojik hikâyelere konu edilmiştir (Erbil, 2005: 92; Ökse, 2006: 50). Mevsimsel yaşam döngüsüne ilişkin mitolojik hikâyelerde hiddetlenen tanrının ortadan kaybolması da konu edilmiştir. Diğer tanrılara kızdığı için ortadan kaybolan Hitit bereket tanrısı

Telipinu ile Nerik Hava Tanrısı'nın yer altı dünyasına inmesiyle yaşanan kuraklık dönemlerine ilişkin öyküler söz konusu mitoslarda anlatılmaktadır (Götze, 1973: 87; Haas, 1994: 603-605; Erbil, 2005: 92; Ökse, 2006: 52). Yağmur ve su kaynaklarının önemini vurgulayan bu metinler su kaynaklarının yer altına giden yollar olduğunu göstermesi bakımından da önem taşımaktadır.

Hitit mitolojisinde tabiatın bolluk ve kıtlığı ile bağdaştırılan ve iki tanrının mücadelesini konu alan hikâyeler de yer almaktadır. Tahıl Tanrısı Kumarbi'nin Hava Tanrısı Tesup'u yer altı dünyasına götürmesi, Hava Tanrısı ile yılan ejderi Illuyanka arasındaki mücadeleler bu kapsamda değerlendirilen mitoslara örnek olarak verilebilmektedir (Haas, 1994: 82-85, 99-105; Erbil, 2005: 93; Ökse, 2006: 52).

Hitit "kült envanterleri" ve "festival metinleri" olarak bilinen belgelerden sonbahar ve ilkbahar mevsimlerinde kutlanan festivaller hakkında da bilgi almak mümkündür. Söz konusu metinlerde iki festivalin de kutlanması sırasında uygulanan kuralların hemen hemen hiç değişmediği, uygulamanın her iki festival için de aynı şekilde devam ettiği hususu belirtilmektedir. Kutlamalar sırasında yiyecek ve içecek sunusu yapılmakta, ekmek bölünmekte, rhytonlar doldurulmakta, insanlar yiyip içerek tanrılar eğlendirilmektedir. Akşam ise kandiller yakılarak tanrı sembolü dinlenmek üzere tapınağa götürülmektedir (Hazenbos, 2003: 168; Erbil, 2005: 94).

Bu kapsamda bereket tanrısı Telipinu'nun dönüşü ile baharın başlangıcını kurbanlar ve sunularla kutlanmıştır. Boğazköy'deki Hava Tanrısı ile Güneş Tanrıçası'na adanan Büyük Tapınak ile Yazılıkaya A odasında bu kutlamaların gerçekleştirildiği öne sürülmektedir (Bittel, 1976: 210; Haas, 1994: 775-789).

Hitit su kültürüne dair veriler incelendiğinde, Mezopotamya inanç anlayışıyla ciddi paralelliklere rastlanmaktadır. Maşat Höyük'te ele geçirilen yazılı belgelerde, Çekerek Çayı ile konumlandırılan ve Antik dönemde Scylax olarak adlandırılan Zuliya Nehri'nin koruyucu tanrı ile birlikte tanrı olarak gösterilmesi bu benzerliğin en belirgin örneği olarak değerlendirilmektedir (Alp, 1977: 637-646). Zuliya Nehri, KUB XIII 3 (CTH 265) numaralı tablette sürekli temiz tutulması gereken suları kirleterek suç işleyenler

hakkında karar veren bir tanrı olarak belirtilmiştir (Collins, 2007: 122-123). Bununla beraber Hitit Kralı II. Murşili'ye ait veba dualarından birini içeren metnin bir ve yedinci satırlarında yemin töreninde şahitlik yapmak üzere tanrılar meclisine çağrılan tanrılar arasında ırmaklar, su kaynakları ve yer altı suları da gösterilmiştir (Singer, 2002: 61). Şapuniya'da bulunan yazılı kaynaklarda ise; su kültürüyle alakalı ritüellerin "itkalzi" ile "itkahi" adı verilen kutsal metinler okunduktan sonra ilahi güçlere kurbanların sunulduğu ve kurbanı sunanın tapınak rahipleri tarafından yıkanarak temizlendiği bilgisi verilmektedir (Murat, 2012: 127-128).

Kült törenleri başkentte tapınaklarda, saray kompleksi içinde yer alan yapılar ile basamaklı pınar yapıları ve kutsal anıt havuzlarda gerçekleştirildiği gibi, dağlık bölgelerde, kaya gözlerinde veya kaynaklar ile doğal-yapay göllerin kenarlarında bulunan açık hava tapınaklarında da uygulanmıştır. Başkent dışında da söz konusu törenlerin düzgün biçimde uygulanabilmesi için de vasal krallara ritüel metinlerinin kopyaları yollanmıştır. Hitit İmparatorluk sınırları içinde yer alan ve yakınında bir Hitit yerleşimi tespit edilen kutsal havuz (Eflatun Pınar, Yalburt, Kuşaklı) ve kaya anıtları (Sirkeli, Fraktin, Taşçı, İmamkulu, Hatıp, Hemite, Hanyeri ve Gavurkale) dini fonksiyonları, görkemli tasvir ve/veya yazıtları ile dinsel oldukları kadar siyasi propoganda niteliği taşıdıkları için imparatorluğun çıkarına hizmet eden çok işlevli yapılardır (Erbil, 2005: 98-99). Hitit kutsal su alanlarının çoğu kraliyet ideolojisiyle yakın bir ilişki içindedir. Büyük Kral, kutsal su kompleksleri inşa ettirmek suretiyle gücünü ispatlamak ve tanrılarla olan bağlantılarını göstermek istemektedir. Bu bağlamda kutsal su alanlarında bulunan kabartmalarda ana figür olarak Büyük Kral tasvir edilmiştir (Erbil ve Mouton, 2012: 74).

Su kültürünün, dini gerekçelerle toplumsal düzeni sağlamasındaki rolünün yanında, günlük yaşama yönelik ihtiyaçların giderilmesine faydası olan baraj, kanal, havuz gibi yapıların inşasını sağlaması bakımından da önemli bir fonksiyonu bulunmaktadır. Suyla bağlantılı olarak inşa edilen yapılar sayesinde Hititler'in mimari ve mühendislik gelişim seviyesi hakkında da bilgi edinilebilmektedir (Özsoy; 2017: 496). Suyu muhafaza etmek maksadıyla depolardan su taşıyabilmek için pişmiş toprak kanal kullanımı Hititler'in altyapı faaliyetlerine verdikleri önemi de ortaya koymaktadır. Söz konusu kanal ve

depoların senede en az bir kere temizlenerek, oluşturulan sulama sisteminin düzgün çalışmamasına neden olan kişilerin cezalandırılacağını konu alan hükümleri içeren yazılı kaynaklar Hititler'in su sistemine yaklaşımını göstermektedir (İnal, 2009: 17).

4.1.3. Eflatun Pınar Anıtı Araştırma ve Kazı Çalışmaları Tarihçesi

Eflatun Pınar Anıtı, 1842 senesinde W.J. Hamilton'un ziyareti ile bilim dünyasının dikkatini çekmiştir. William Hamilton, 1842 yılında gerçekleştirdiği ziyarette anıtın gravürünü yayınlamıştır. Anıtın ilk fotoğrafı 1884 tarihinde yayınlanmış ve anıt Hitit kültürünün bir ürünü olarak tanımlanmıştır (Lev. 4 a, b). 20. yüzyılda Eflatun Pınar Anıtı ile ilgili bilimsel araştırmalar başlamıştır.

Sırasıyla, Garstang 1929; Güterbock 1947; Bittel 1953; Arık 1956; Laroche 1958; Mellaart 1962; Gonnet-Bağana 1967; Alexander 1968; Behm-Blancke ve Rittig 1970; Erkanal 1980; Kohlmeyer 1983, Emre 1993 ve Karauğuz 2005 gibi bilim insanları tarafından araştırma yapılmıştır. Konya Arkeoloji Müzesi ve Alman Arkeoloji Enstitüsü (S. Özenir ve M. Beckmann) tarafından 1996 – 2002 yılları arasında temizlik ve kurtarma kazısı çalışmaları yapılmıştır (Özenir, 1997: 139, Özenir, 2001: 37-38, Bachmann ve Özenir 2004: 85-122)

Eflatun Pınar Anıtı ile ilgili yapılan bilimsel araştırmalar doğrultusunda anıtın özgün konumu ile ilgili çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

Bu kapsamda, anıtın 10 m. gerisinde bulunan, çift hayvanlı bir kaideye ait olabileceği düşünülen ve "arslantaş bloğu" olarak adlandırılan iki parçalı, işlenmiş bloklar ile Beyşehir'in 16 km. doğusunda yer alan ve tamamlanmamış durumda olan Fasıllar Anıtı'nın Eflatun Pınar Anıtı ile olan ilgisi düşünülerek tamamlama denemesi yapılmıştır (Levha 5, a) (Mellaart, 1962: 114). Ancak, boyutları itibarıyla farklı olan iki anıtın, yapısal bakımından uyummadığı anlaşılmıştır (Orthmann 1964: 225-229; Alexander 1968: 84-85; Behm-Blancke ve Rittig 1970: 88-99; Naumann 1971: 442; Kohlmeyer 1983: 38). Eflatun Pınar Anıtı üzerinde bulunan kanatlı güneş kursu tasvirlerinin üzerine Fasıllar Anıtı'nda yer alan Fırtına Tanrısı ile dağ tanrılarını yerleştirilmesinin ikonografik açıdan Hitit sanat anlayışında görülmeyen bir uygulama

olması da bu ihtimalin pek yerinde olmadığı görüşünü desteklemiştir (Naumann 1971: 443; Bittel 1976: 225).

Yapılan bir başka çalışmada, “arslantaş bloğu”na ait olan parçaların 1/50 ölçeğinde küçültülerek maketleri yapılmış ve 9 ton ağırlığında olması gereken bloğun 2.10 x 2.20 m. boyutlarında olabileceği hesaplanarak söz konusu kaide ve Eflatun Pınar Anıtı'nın ayrı ayrı değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir (Behm-Blancke ve Ritting: 1970: 99).

J. Klahn-Börker ve C. Börker, kanatlı güneş kursu tasvirinin sınırlayıcı bir unsur olduğu görüşüyle anıtın üst kısmında bulunan yarım kanatlı güneş kursu kabartması ile anıtın eksik olduğunu düşünmüşlerdir. Bu doğrultuda, anıtın yan yüzlerinden birinde yarım daire biçimli kurs bulunduğu halde günümüzde yerinde olmayan, üst kısmı çıkıntılı olarak işlenmiş bir taşın, anıtın üzerinde olabileceği ihtimali üzerinde durmuşlardır. (Lev. 5, b) (Börker ve Börker, 1976: 12). Fakat söz konusu bağlantının geçersiz olduğunu savunan görüşler de bulunmaktadır (Mellaart, 1962: 116; Erkanal, 1980: 293). Bu görüşler ile anıtın yan yüzündeki taş ile anıt üzerindeki yarım kanatlı güneş kursunun rölyef yüksekliklerinin farklı olması nedeniyle oluşan çıkıntı farkının estetik açıdan bir bütünlük oluşturmayacağı belirtilmiştir. Ayrıca, anıt üzerinde dördüncü bir güneş kursunun gereksizliği üzerinde durulmuş ve Ön Asya tasvir sanatından bilinen bu tür yapılar üzerindeki betimlemelerin böyle bir tamamlamaya olanak vermemesi yüzünden anıtın üzerinde böyle bir taşın bulunmadığı görüşü karşı tez olarak savunulmuştur (Erkanal, 1980: 293).

Eflatun Pınar Anıtı üzerinde yer alan tasvirlerle ilişkin detaylı ikonografik değerlendirmeler de yapılan bilimsel çalışmalar arasında yer almaktadır. Söz konusu ikonografik çalışmalar ile anıtta yer alan betimlere yönelik yapılan yorumlar kutsal havuz ve anıtın tanımlandığı bir sonraki başlık altında izah edilmiştir.

Konya Arkeoloji Müzesi ve Alman Arkeoloji Enstitüsü ortaklığında 1996 - 2002 yılları arasında gerçekleştirilen temizlik ve kurtarma kazılarının sonucunda anıt ayrı bir önem kazanmıştır. Bu kazı çalışmaları ile tespit edilen yenilikler şunlardır (Özenir, 1997: 139; Özenir, 2001: 37-38; Bachmann ve Özenir 2004: 85-122) :

- Anıtın ön yüzünde 30 x 34 m. ebatlarındaki kutsal havuz ortaya çıkarılmıştır (Lev. 6).
- Anıtın ön cephesinde daha önce bilinen kabartmaların hemen altında beş adet dağ tanrısı tasviri ile kuzey duvarında iki adet pınar tanrıçası figürü tespit edilmiştir (Lev. 7 a,b, 8 a,b).
- Kutsal havuzun güney duvarı üzerinde yer alan bir platform ve platformun anıta bakan yüzünde tanrı çifti kabartması bulunmuştur. Platformun önünde korunabilen yüksekliği 85 cm. olan, ellerini göğsünde kavuşturmuş ve göbeği üzerinde bir delik bulunan bir heykelin üst kısmı ile tanrı çifti kabartmasının önünde 2.40. x 0.70 m. boyutlarında bir sunak tek blok halinde ele geçirilmiştir (Lev. 9 a,b).
- Havuzun doğu duvarı üzerinde kuzeye doğru yürürken alçak kabartma olarak gösterilen tanrı çifti ortaya çıkarılmıştır (Lev. 10 a,b).
- Daha önceki dönemlerde savak olduğu düşünülen trahit blok tam olarak açığa çıkarılmış ve bloğun ön tarafında üç adet boğa protomu tespit edilmiştir (Lev. 11 a,b).
- Havuzun güneydoğu bölümü ile doğu duvarı üzerinde başları kırık vaziyette 12 adet boğa heykeline ait parçalar ele geçirilmiştir. Kuzeybatı bölümünde ise iki adet aslan gövdesi bulunmuştur (Lev. 12 a,b).
- Havuzun batı kanadında adak kesecikleri, topuz başlı bronz iğne, sadece üst kısmı ele geçen ve mataraya ait olduğu düşünülen seramik parçası ile bir adet hiyeroglif yazıt parçası ele geçirilmiştir (Lev. 13 a,b,c).

Eflatun Pınar Anıtı'nda gerçekleştirilen kurtarma kazısı sonucu ortaya çıkan yeni buluntular ışığında Alman Arkeoloji Enstitüsü tarafından kutsal havuz ve anıtın mimari yapım teknikleri ile rekonstrüksiyonuna ilişkin çalışmalar da gerçekleştirilmiştir (Lev 14 a,b) (Bachmann, 2006: 262).

“Konya ili Beyşehir ilçesi Fasıllar Anıtı ve Çevresi Arkeolojik Yüzey Araştırması Projesi” kapsamında 2012 yılından itibaren Dr. Yiğit H.Erbil başkanlığında yürütülen çalışmalar sırasında Fasıllar Anıtı'nın bulunduğu alanda yaklaşık 2 m. yüksekliğe sahip sfenks keşfedilmiştir (Erbil, 2017: 194-195). Bu doğrultuda, önceki araştırmalarda

Eflatun Pınar Anıtı ile Fasıllar Anıtı arasındaki bağlantı, keşfedilen sfenks ile birlikte tekrar değerlendirilmiştir (Erbil, 2017). Bu kapsamda, Fasıllar Anıtı'nda yer alan dağ tanrısının ağız kısmında tespit edilen 8 cm. çapındaki deliğin Eflatun Pınar Anıtı'nda olduğu gibi su akıtma işlevine sahip olabileceği düşünülmüştür. Eflatun Pınar Anıtı'nda yapılan ölçüm çalışmalarıyla Fasıllar Anıtı'ndaki su akıtıldığı tahmin edilen dağ tanrısının ağız kısmının yerden yüksekliğinin Eflatun Pınar Anıtı'nda yer alan dağ tanrısı figürlerinin eteklerinden akan su çıkışlarının yüksekliklerine kabaca karşılık geldiği tespit edilmiştir (Erbil, 2017: 193).

Bununla birlikte, iki anıtın da belirli bileşenleri incelenmiş ve stilistik olarak Hitit sanatının farklı dönemlerine tarih verebilecek unsurlar ortaya çıkarılmıştır. Bu kapsamda Eflatun Pınar Kutsal Havuzu'nun doğu ve batı duvarlarında yer alan tasvirlerin bulunduğu bloklar üslup olarak daha düz bir şekilde oyulmuştur ve ana anıtın sanatsal programına dâhil edilen taş bloklardan boyut daha büyük olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle, bu blokların içinde buldukları kompleks için üretilmedikleri düşünülmektedir. Dolayısıyla Fasıllar Anıtı'nın da içinde yer aldığı büyük bir Açık hava tapınağı projesinin muhtemelen döneminde iptal edilmesi üzerine alana getirilen parçaların Eflatun Pınar Anıtı'nın yapımında kullanılmış olabileceği ihtimali üzerinde durulmaktadır (Erbil, 2017: 194-195).

Bunların dışında, Eflatun Pınar'ı de içeren bölgede yapılan araştırmalar esnasında kutsal havuzun 400 m. güneyinde tespit edilen ve Eflatun Pınar Höyüğü olarak adlandırılan höyükte, yüzeyden yapılan incelemeler sonucunda Geç Kalkolitik, Erken Tunç, Orta Tunç ve Geç Tunç Çağı'na tarihlendirilen seramik parçaları bulunmuştur. Geç Tunç Çağı'na tarihlendirilen malzemeler Eflatun Pınar Höyüğü'nün kutsal havuzla bağlantılı olduğu düşüncesini güçlendirmektedir (Lev. 15 a,b) (Erbil ve Ünlü, 2017: 53).

4.1.4. Eflatun Pınar Kutsal Havuz ve Anıtı

Eflatun Pınar Anıtı, 30 x 34 m. genişliğindeki, bahar bayramlarında tapınım alanı olarak kullanıldığı düşünülen havuzun kuzey duvarında bulunmaktadır. Dikdörtgen biçiminde, iri ve düzgün kesimli andezit taş bloklardan oluşturulan fasat üzerinde, her taşın

yüzeyine belirli bir tasvir bulunan 19 adet taş blok ayrı ayrı işlenerek bir bütünlük oluşturmakta ve özgün kompozisyon tasarımını tamamlamaktadır (Lev.16 a,b).

En yukarıda tek ve büyük bir kanatlı güneş kursunun altında istif edilmiş tasvirlerin odağını tahta oturan bir tanrı ve tanrıça figürü oluşturmaktadır. Sağ tarafta yer alan tanrı, sade bir taht üzerine oturur vaziyette betimlenmiş, başına da serpuş adı verilen sivri bir başlık takmıştır. Başında geniş kenarlı, yuvarlak bir başlık bulunan tanrıça figürü ise tanrı figürünün sol tarafında yer almaktadır.

Tanrı ve tanrıça tasvirlerinin ortasında ve her iki yanında demon olarak adlandırılan boğa veya aslan başlı karışık figürler ellerini yüceltme pozisyonunda, bir atlant gibi yukarı doğru kaldırmış vaziyette betimlenmiştir (Bittel, 1953: 2). Sahnenin üst sırasında aslan başlı yaratıklar tanrı ve tanrıçanın başları üzerine yerleştirilen kanatlı güneş kursunu, alt sırasında ise boğa adam tasvirleri de üzerlerindeki aslan başlı karışık yaratıkları tutarken gösterilmiştir. Başka bir deyişle tanrı ve tanrıça “M” biçimde, demonlar ve kanatlı güneş kursu bezekleri ile çerçeveselendirilmiştir (Erkanal, 1980: 289). Bu sayede tasvir edilen tüm figürleri kapsayan “adedicula” içinde sahnenin baş figürleri sınırlandırılarak adeta korunduğu düşünülmektedir (Darga, 1992: 186). Aslan adam figürleri bellerinde kemer ve bir bacağı açıkta bırakılmış uzun eteğinin içinde kısa etekleri veya pantolon giymiştir. Boğa adam figürünün kuyruğu ise yürür vaziyette gösterilen bacaklarının arasından görülebilmektedir (Erkanal, 1980: 289).

K. Bittel, kanatlı güneş kurslarının tanrılarının başları üzerine yerleştirilerek tasvir edilmesine dayanarak sol tarafta betimlenenin tanrı, sağ tarafındaki tasvirin ise tanrıça temsili olduğu görüşündedir (Bittel, 1953:4). J. Klahn-Börker- ve C.Börker, anılan tasvirlerin Hitit İmparatorluk Dönemi’nde rastlanan Arinna’nın Güneş Tanrıçası ile Hatti’nin Fırtına Tanrısı olabileceğini düşünmüşlerdir (Börker ve Börker, 1976: 33). A. Erkanal, anıt üzerinde bir Güneş Tanrısı’nın olamayacağı görüşü ile anıttaki figürlerin Koruyucu Tanrı, Fırtına Tanrısı ile Dağ Tanrısı olduğunu belirtmiştir (Erkanal, 1980: 289). Ensert ise, kanatlı güneş kursu tasvirlerinin Hatti Ülkesi Krallığı’nı temsil ettiğini ve dolayısıyla onun altında yer alan kadın-erkek figürlerinin de Hatti Ülkesi’nin kral ve kraliçesi olabileceklerini öne sürmüştür (Ensert, 2005: 37).

Anıtın kuzey duvarındaki sahnenin her iki yanında, havuzun kuzey duvarı ile bağlantılı iki adet Pınar Tanrıçası, tahtlarında oturmuş vaziyette, elleri göğüslerinde birleşmiş şekilde gösterilmiştir. Başlarında geniş kenarlı ve yuvarlak başlık bulunan tanrıça figürleri ile kuzey cephedeki bütünlük tamamlanmaktadır (Lev. 17 a,b) (Özenir, 2001: 37).

Ana sahnenin altındaki sırada beş adet dağ tanrısı yer almaktadır (Lev. 17 c). En alt sıranın sağ ve sol başında bulunan iki figür, Hitit sanatının bilindik özellikleri ile sivri külahlı, sakallı, iri badem gözlü, iri kollu ve kolları dik biçimde göğüs hizasında bağlanmış, ayakta duran ve etekleri birbiri üzerinde pul pul işlenerek dağ sıralarının sembolize edildiği dağ tanrılarıdır. 1.85 m. yüksekliğinde olan bu beşli figür sırasından ortada yer alan üçlü, eteklerindeki dağ sıraları arasında yer alan deliklerle iki tarafta yer alan diğer figürlerden ayrılmaktadır (Lev. 18 a). Eteklerinde yer alan delikler sebebiyle anıtın büyük bir çeşme olabileceğine yönelik ihtimaller de araştırmacılar tarafından düşünülmektedir. Sağ ve sol başta yer alan figürler anıtı meydana getiren taş blokların üzerine işlendiği halde ortadaki üçlü figür ana yapıya sonradan eklenmiştir. Figürlerin başlıklarının tepesinin oturduğu yuvaların ortaya çıkmasıyla bazı araştırmacılar, bu boşluklara bir takım adak eşyasının bırakılmış olabileceği ihtimali üzerinde durmuşlardır (Bittel, 1953: 2-4; Erkanal, 1980: 289; Özenir, 2001: 35-36; Erbil ve Mouton, 2012: 67-70).

Kutsal havuzun kuzey duvarının doğu kısmı ile doğu duvarı dışından geçen yatay su kaynağından gelen sular, havuz duvarının bu kısmına paralel yapılan su kanalları aracılığıyla akıtılarak anıtın arkasına kadar getirilmiştir. Havuzun doğu duvarının bitişiğinde suyu başka bir yöne akıtmak için oluşturulan bir savak yer almaktadır (Lev. 18 b). Savağın iki tarafında bulunan dişlerin arasına yerleştirilen yüksek ihtimalle ahşap bir kapak suyun havuza akışını engelleyerek, suyun kanal boyunca devam ederek anıtın arkasında yer alan hazneye geçip şişmesini sağlamaktadır. Savağın kapatılması ile anıtın arkasındaki haznede şişen suyun, anıtın kuzey cephesinin alt sırasının ortasında yer alan, sonradan anıta adapte edilen üç dağ tanrısı figürünün eteklerinde bulunan dağ sıraları arasındaki delikler kanalıyla havuza akışı sağlanmaktadır (Özenir, 2001: 36).

Eflatun Pınar Kutsal Havuzu'nun güney duvarı ile bağlantılı bir platform bulunmaktadır. 6.00 x 8.50 m. uzunluğundaki platformun anıta bakan, havuz içine yönelik cephesinde platform ile bağlantılı önünde sunak bulunan tanrı ve tanrıça (?) çifti yer almaktadır (Lev. 9 a,b). Tanrı betimi yerinde korunamamış olup tanrıça betimi ise arkalıği olmayan bir tahtta oturmuş ve elleri dizlerinin üzerinde konmuş şekilde tasvir edilmiştir. Başında ise örtülü, güneş tacı bulunmaktadır. S.Özenir'e göre, betimlenen bu çift Güneş Tanrıçası ile Fırtına Tanrısı'nı temsil etmektedir (Özenir, 2001: 37).

Kutsal havuzun doğu duvarının ortasında, kuzeye doğru yürür vaziyette, profilden tasvir edilmiş bir tanrı çifti kabartması yer almaktadır (Lev. 10 a,b). Her iki figürün de omuzdan itibaren üst kısımları yok olmuştur. Öndeki figür, bir ayağını açıkta bırakan elbise giymiş, arkadaki figür ise kısa etekli, sol eliyle belindeki hançeri (?) kavarken sağ elini de bel hizasında öndeki figürün arkasına uzatmış olarak betimlenmiştir. Her iki figürün ayağında da ucu kıvrık tipik Hitit ayakkabıları görülmektedir (Özenir, 2001: 37; Emre, 2002: 449; Erbil ve Mouton, 2012: 67-70).

Tüm yapısı kesme taşlardan düzgün bir işçilikle oluşturulan havuzun batı duvarında herhangi bir kabartma bulunmamaktadır. Batı duvarı ile güney duvarının birleşmesi gereken alanda, batı duvarının devamında yaklaşık 5 m. uzunluğunda bir açıklık bulunmaktadır. Havuzun dışında, ön kısmında üç adet boğa protomu bulunan trahit bir blok tespit edilmiştir (Lev. 11 a,b). Havuzun batı ve güney duvarının birleştiği yaklaşık 5 m.'lik uzunluktaki boşlukla yaklaşık olarak aynı ölçülere ait olan bloğun (4.80 m.) orijinal konumunun burası olup olmadığı henüz bilinmemektedir. Trahit bloğun özgün konumunun burası olduğu düşünüldüğünde, blok üzerinde bulunan ve özenli işçilikleriyle dikkat çeken boğa protomlarının havuz içine yönelik olduğu yorumlanmaktadır. Boğa protomlarının tepelerin üst kısımlarında yer alan oyuklarda ahşap veya madeni heykelciklerin yerleştirilebileceği yuvalar yer almaktadır (Özenir, 2001: 38).

Eflatun Pınar Kutsal Su Anıtı'ndaki tasvirler çeşitli merkezler ve koleksiyonlardan ele geçen heykelcikler veya mühür baskılarından da tanınmaktadır (Delaporte, 1923: Pl.125-5a; Doğan, 1970: 73-75 Lev I-II; Emre, 1993: Taf.23, 1-3). Ayrıca Şarkışla

Baltası (Bittel, 1976: 19-27 Lev. VI-XII), Megiddo Plağı (Riemschneider, 1954: T.96) ve Chicago Diski (Bittel, 1976: Abb. 341) gibi eserler üzerinde de benzer anlatımlar bulunmaktadır.

Birleşik mimarisi ile ikonografisindeki bütüncül kompozisyon, anıtın Hitit Büyük Kralı ile doğrudan ilişkisi olduğu öne sürülmektedir. Anıtın üst kısmında yer alan üç adet güneş kursu Hitit panteonunda yer alan vesayet tanrıları ile birlikte betimlenmektedir. Bu doğrultuda, Eflatun Pınar Kutsal Havuzu'nun kült festivalleri sırasında Büyük Kral'ın kutsal alanlara gerçekleştirdiği ziyaretlerin önemli bir istasyonu olduğu düşünülmektedir (Erbil, 2005: 153-154; Erbil ve Mouton, 2012: 70).

Eflatun Pınar Anıtı üzerinde herhangi bir kitabe bulunmadığı için anıtın tarihlendirilmesi hususunda soru işaretleri bulunmaktadır. Birçok araştırmacı tarafından, anıtın Hititler'in işgal ettikleri bölgelerin anısına dikildiği görüşü taşınmakla birlikte tarihlendirme hususunda değişik fikirler ortaya atılmıştır.

K.Bittel ve R.Naumann, anıtı Hitit İmparatorluk Dönemi anıtları ile karşılaştırarak M.Ö. 13.yüzyılın sonlarına tarihlemektedir (Bittel, 1953: 4; Naumann, 1974: 474). Mellaart, anıtın Mira-Kuwallia ya da Arzawa Krallığı'nın son krallarından birisi tarafından yaptırıldığı görüşündedir (Mellaart, 1962: 117). Su kültü ile bağlantılı olan anıtın aynı amaç doğrultusunda yapılmış olma düşüncesiyle Iğın'da yer alan ve IV. Tuthaliya Dönemi'nde yaptırılan Yalburt Anıtı ile benzerliğinden dolayı aynı dönemde yapıldığı görüşleri de mevcuttur (Laroche, 1958: 47; Erkanal, 1980: 294; Darga, 1992: 486).

J. Garstang, Tarhuntassa'nın geçici başkent yapıldığı dönemde anıtın II. Muvattali tarafından yapıldığını, H.Bahar ise Hattuşa ile Tarhuntassa arasındaki iktidar mücadeleleri sırasında Tarhuntassa Kralı Kurunta tarafından yaptırıldığı görüşündedir (Garstang, 1944: 28; Bahar, 1996: 53).

4.2. ALANIN ÖNEM VE DEĞERLERİ

Kültürel mirası tanımlayan çoklu değerler, alanın kültürel önemini ortaya koymaktadır. Değerlerin tanımlanarak kültürel önemin saptanması, alanın fiziksel korunmasında

kullanılacak en doğru yöntemlerin tespit edilmesi bakımından oldukça önemlidir (Avrami vd. 2000: 8). Eflatun Pınar için hazırlanan yönetim planı çalışması kapsamında da alanda yürütülmüş bilimsel çalışmalar sayesinde alanın kültürel önemi belirlenmiştir. Bu bölümde, Eflatun Pınar Kutsal Su Havuzu ve Anıtı'nın UNESCO Dünya Miras Geçici Listesi'ne başvuru sürecinde kültürel önemini içeren kriterler açıklanmış ve anıt yakın çevresinde yer alan aynı döneme tarihlendirilen diğer anıtlarla karşılaştırılmıştır.

4.2.1. Alanın Önemi

Eflatun Pınar Kutsal Su Havuzu ve Anıtı, olasılıkla dini ritüeller ve bahar bayramlarının gerçekleştirildiği kutsal bir havuz yapısı olarak Hititler için dinsel anlamda oldukça önemlidir. Anıt, genişçe bir alana yayılan yatay bir kaynak mecrasında yer almaktadır (Özenir, 2001: 35; Emre, 2002: 449; Karauğuz, 2005: 111-112). Günümüzde de gözelerin bulunduğu kaynak alanında her mevsim buz gibi soğuk ve berrak olan su, herhangi bir dış müdahale olmadığı zamanlarda lila-eflatun rengine bürünen bir görünümde dir. Aradan 3000 yıldan fazla bir zaman geçmesine rağmen, hala su kristal temizliğini muhafaza etmekte ve belli dönemlerde adını aldığı eflatun rengine bürünmektedir (Bachmann, 2006: 252).

Merkezi bir sistemde suyun toplanması ve ihtiyaç halinde kullanılması yoluyla oluşturulan su rejimi uygulamasının önemli bir örneği olan Eflatun Pınar Kutsal Su Havuzu, içerdiği geniş ikonografiyle büyük bir kült anıtı niteliğindedir. Anıt, sadece form, düzen ve kompozisyon bakımından değil yapımı esnasında kullanılan teknoloji ve işçilik bakımında da eşsizdir.

Eflatun Pınar Alanı'nı kültürel önemini ortaya koyan en önemli özelliklerinden bir tanesi de Anıt'ın su ile olan yoğun ilişkisidir. İnsan hayatında her zaman önemli bir yer tutan su, Hititler tarafından da fiziki ihtiyaçlarının karşılanması dışında, dini merasimlerde de önemli bir unsur olarak kullanılmıştır. Bu doğrultuda, Hitit İmparatorluğu Döneminde kendi inanç sistemlerine göre gerçekleştirilen su tapınımları, doğal ya da yapay su kaynaklarına yapılan adak ve kurban sunumları oldukça geniş bir alanda yayılım göstermiştir. Hititler'deki su kültürünün bu denli yayılım göstermesi Eflatun Pınar Anıtı'nın yapımında gösterilen özenin ispatlamaktadır.

Anadolu inanç sisteminde her zaman önemli bir yer tutan su ve su kaynakları günümüze kadar bu etkisini korumaktadır. Bu bağlamda, Eflatun Pınar’a gelen ziyaretçilerin ve bölge halkının çoğunun halen bu kaynaktan su almaları, kaynağın şifa sağlayacağına olan inançları doğrultusunda devam etmektedir. Bu durum da alanın somut kültürel miras değerlerinin yanında somut olmayan kültürel miras değerlerine sahip olduğunu ortaya koyması bakımından oldukça önemlidir.

“Eflatun Pınar Kutsal Su Havuzu ve Anıtı” 2014 yılında Türkiye’nin UNESCO Dünya Miras Geçici Listesi’ne kaydedilmiştir.¹⁹

Geçici Liste, UNESCO Dünya Miras Sözleşmesi’ne Taraf Devletlerin Dünya Mirası Listesine dahil edilmesi için uygun gördükleri aday alanları içeren envanter niteliğinde bir listedir. Geçici Liste başvurusu hazırlanırken alanın coğrafi konumu, tanımı ve nitelikleri hakkında kısa bir açıklama yapılmaktadır. Bu kapsamda başvurusu yapılacak alanın üstün evrensel değere sahip olması ve gerekli kriterleri karşılaması gerekmektedir. Ayrıca alanın özgünlük ve bütünlüğünü de korumuş olması beklenmektedir. Bir alanın Dünya Miras Listesinde yer alabilmesi için öncelikle Geçici Listede sunulması gerekmektedir.

Bu doğrultuda, Eflatun Pınar Kutsal Su Havuzu ve Anıtı, kültürel alanların üstün evrensel değerlerini ortaya koyan 6 adet kriter arasından **(iii)**, **(iv)** ve **(vi)**. kriter kapsamında UNESCO Dünya Miras Geçici Listemize dahil olmuştur. Eflatun Pınar Kutsal Su Havuzu ve Anıtı’nın Geçici Liste başvurusunda, alanın üstün evrensel değerini ortaya koymak adına yukarıda tanımlanan kriterler doğrultusunda yapılan açıklamalar aşağıda verilmiştir:

Kriter (iii) : Eflatun Pınar, Anadolu’da siyasi birliği sağlamlaştırarak farklı ve ayrıcalıklı bir yer edinen Hitit İmparatorluğu inanç sisteminde önemli bir yeri olan su kültürüne tanıklık eden bir anıttır. Suyun mimari ve dini anlayışla bütünleştirilmesi ile oluşturulan anıt ve havuz Hitit uygarlığının önemli bir eseridir.

¹⁹ Geçici Liste dosyası için bkz.: <https://whc.unesco.org/en/tentativelists/5912/> (01.05.2018)

Kriter (iv) : Eflatun Pınar Kutsal Su Havuzu ve Anıtı, dönemin tüm teknik olanaklarının yansıtıldığı, özenli işçilik ile oluşturulan havuz yapısı ve kabartmalardaki tasvirlerin etkileyiciliği bakımından oldukça önemlidir. Ayrıca, yüksek maliyet gerektirdiği düşünülen su sistemine ilişkin düzenlemeler de oldukça etkileyicidir.

Kriter (vi) : Hititler'in Eflatun Pınar Anıtı'nı şekillendiren dinsel ve kültürel görüşleri dönemin evrensel değerlerini yansıtmaktadır. Hitit dini anlayışında ölümsüzlük, dayanıklılık gücünün su kaynakları ile ilişkilendirilmesi Hitit dini inanç sistemi ile doğrudan ilgilidir.

4.2.2. Anıtın Yakın Çevresinde Yer Alan Diğer Hitit Anıtları ile Karşılaştırılması

Eflatun Pınar Anıtı, inşa edildiği dönemde Anadolu'da bulunan güçlü kültürel dokunun önemli bir noktasında yer almaktadır. Hitit çekirdek bölgesinden güney ve güneybatıya giden yolların üzerinde yer alan Eflatun Pınar Anıtı fiziki yapısı, fonksiyonu, ikonografik tasvirleri ile diğer örneklerden ayrılmaktadır.

Bu bölümde Eflatun Pınar Anıtı ile aynı döneme ait ve yakın çevresinde yer alan diğer anıtlar da değerlendirilerek anıtın özgünlüğü ile önem ve değerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu kapsamda Konya ili sınırlarında yer alan ve Hitit İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilen diğer kutsal havuz ve anıtlar incelenmiştir.

4.2.2.1. Yalburt

Konya ili, Ilgın ilçesinin 16 km. kuzeydoğusundaki 1300 m. yüksekliğindeki bir yaylada yer alan Yalburt'ta bir su kaynağı ile hiyeroglif yazıtlı taş bloklardan oluşan bir havuz bulunmaktadır (Lev. 19 a,b,c) (Emre, 1993: 12; Karauğuz, 2005: 121). Hitit coğrafyası değerlendirildiğinde havuzun içinde olduğu yayla, Aşağı Ülke ve Yukarı Ülke sınırının ortasında, batı ile bağlantılı askeri sefer yollarının merkezinde yer almaktadır (Harmanşah, 2015: 66; Harmanşah, 2017: 44).

Yalburt Anıtı olarak adlandırılan yapıda yer alan ocak taşlarıyla oluşturulmuş olan dikdörtgen planlı havuz ve havuzun iç kısmına bakan üç tarafında, su seviyesinin üzerinde hiyeroglif yazıtlı 22 adet düzgün kesilmiş kireçtaşı blok bulunmaktadır. Bloklardan birinin üzerinde Hitit Kralı IV. Tuthaliya'nın adı bulunmaktadır (Karauğuz, 2005: 121-127; Harmanşah, 2011: 339). Yalburt Anıtı, Eflatun Pınar Anıtı'ndan daha küçük, 12.70 x 8.30 m. boyutlarında dikdörtgen şeklinde bir havuz yapısına sahiptir. Kutsal su toplama alanı ile Eflatun Pınar Anıtı ile paralellik gösterse de Yalburt Anıtı'nda kabartma tanrı, tanrıça ve karışık yaratık tasvirleri görülmemektedir.

4.2.2.2. Köylütolu Anıtı

Konya ili, Ilgın ilçesinin 14 km. doğusunda tespit edilen bir başka hiyeroglif yazıtlı anıt olan Köylütolu Anıtı kalker taşından yapılmış, 180 cm. genişliğinde, 90 cm. yüksekliğinde ve 100 cm. kalınlığındadır (Lev. 20 a) (Karauğuz, 2005: 142; Harmanşah, 2011: 17; Yakar, 2014: 504). Anıt, hemen doğusunda yer alan anıtsal toprak bent yapısı ile ilişkilendirilmektedir (Lev. 20 b). Bendin önemli bir kısmı taşınma yolu ile getirilmiş malzemedir, en üst tabakalarında da moloz taş dolgusu gözlenmektedir. Suyun toplam havzası güney tarafta olup, havzanın doğu ve batı yakaları iki doğal kireçtaşı sırtınca uzanmaktadır (Harmanşah ve Johnson, 2011: 339-344).

Köylütolu Anıtı'nın 500 m. doğusunda bir su kaynağının tespit edilmesi buranın su kültürle bağlantılı bir fonksiyonu olduğunu düşündürmektedir. Ancak, Eflatun Pınar Anıtı'nda yer alan havuzun boyutunun ve tasvirlerin çeşitliliğinin söz konusu anıttan çok daha görkemli olması Eflatun Pınar'ın önemli bir kült merkezi olduğuna işaret etmektedir.

4.2.2.3. Hatıp Kaya Anıtı

Konya ilinin 17 km. güneyinde yer alan Hatıp mahallesinde ortaya çıkarılan Hatıp Kaya Anıtı ise hem figür hem de yazıt içermekte ve bulunduğu kayalığın altında güçlü akan bir su kaynağı bulunmaktadır (Lev.21 a,b) (Schirmer, 2002: 485; Karauğuz, 2005: 129). Anıtta tasvir edilen kabartmada kral veya olduğu düşünülen figürün vücudu cepheden, baş ve ayakları ise profilden gösterilmiştir. Öne doğru uzanan sol elinde dik olarak

uzatılmış mızrak görülmektedir (Karauğuz, 2005: 129-130). Başındaki uzun, sivri başlık, omzundaki yay ve kemerine takılı kısa kılıç (hançer) ve ucu kıvrık ayakkabıları ile diğer Hitit anıtlarındaki savaşçı tasvirlerine benzemektedir. Boynuzlu bir başlığa sahip olması sebebiyle kralın kendisini tanrılaşmış olması ihtimali değerlendirilmektedir (Bahar, 1996: 2-6; Dinçol ve Dinçol, 1996: 8-9; Harmanşah, 2015: 37). Hatıp Kaya Anıtı, doğal kaya üzerine yapılmış bir anıt olmakla birlikte Eflatun Pınar Anıtı doğal bir kaya yüzeyine işlenmemiş, dikdörtgen formda şekillendirilmiş kayalar üzerine kabartma olarak yapılmıştır.

4.2.2.4. Fasıllar Anıtı

Konya ilinin 91 km. güneybatısında yer alan Fasıllar Anıtı, bir tepenin kuzey sırtında kuzeydoğu-güneybatı yönünde sırt üstü yatar durumdadır (Lev.22) (Erbil, 2014: 227). Yekpare bir taş bloğa işlenmiş olan anıtta yüksek kabartma tekniği ile sakalsız ve başındaki sivri başlığında dört adet boynuz bulunan genç bir tanrı figürü ileri doğru hamle yapar vaziyette tasvir edilmiştir. En alt sahnede, konik biçimli bir etek giymiş olan, sakalları göğsüne kadar uzanan ve elleri dua pozisyonunda bulunan bir dağ tanrısı genç tanrıyı taşımaktadır. Dağ tanrısının ağız kısmında tespit edilen oyuk anıtın su kültü ile bağlantılı olma ihtimalini düşündürmektedir. Dağ tanrısının iki yanında da aslan tasvirleri bulunmaktadır (Erbil, 2014: 227-228). “Tamamlanamamış” ve bir sebeple “taşınamamış” olduğu düşünülen anıtın her halükarda dini bir işlevi olduğu öne sürülmektedir. (Güterbock, 1947: 63; Erbil, 2016: 1; Erbil ve Ünlü, 2017: 49). Ayrıca, anıtın Hitit Dönemi’ndeki konumu ise henüz kesin olarak tespit edilememiştir.

Hitit İmparatorluk Dönemi’ne tarihlendirilen ve yukarıda örnekleri verilen anıtlar arasında Eflatun Pınar Kutsal Havuzu ve Anıtı su biriktirme havuzlarına en güzel örnektir. Gerek havuz, gerek tanrı ve tanrıça kabartmaları ile açık hava su tapınağı niteliği ile farklı bir kutsal komplekstir. Alanda yer alan doğal kaynaktan gelen su sayesinde havuz özelliğini hala devam ettiren ünik bir eserdir.

4.2.3. Alanın Değerleri

Yönetim planı kapsamında alınan kararlar, alanın sahip olduğu değerlerinin etrafında gelişmektedir. Değer ise, alanın kendi doğasında olan özelliklerden çok bireyler veya toplum tarafından yüklenilen özel anlamlar ve nitelikler olarak tanımlanmaktadır (Avrami vd., 2000: 3-12). Toplum tarafından algılanışı ile toplumun hafızasındaki bilginin türüne göre çeşitlilik kazanan değerler; estetik, tarihi, bilimsel, kültürel, manevi, sosyal ve ekonomik değerler olarak gruplandırılmaktadır (Mason ve Avrami, 2002: 15-18). Bu bağlamda, kaynağını alanın kendisinden alan ve bilimsel alandan ticari alana kadar çeşitlilik gösteren değerlerin ortaya konulduğu bölüm yönetim planı hazırlığında oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Eflatun Pınar'ın kültürel özellikleri bakımından belirlenen önemi ile birlikte söz konusu önemin anlaşılmasına katkı sağlayan değerler 6 başlık altında tanımlanmıştır. Bu değerler:

1)Arkeolojik Değer

Arkeolojik değerler, kültürel mirasın kökenini oluşturmakta ve mirasın geçmişinin algılanması ve bu algının zaman içinde nasıl değiştiğine ilişkin bilgi vermesi bakımından önemlidir. Bu bağlamda geçmişle bir ilişki kurup bağ oluşturarak canlandırma kapasitesini temsil etmektedir (Mason, 2002: 5-30). Bu bağlamda, Eflatun Pınar'da gerçekleştirilen bilimsel çalışmalar, söz konusu alanın yazılı belgeler dışında Hitit İmparatorluğu'nun dini anlayışı ve su kültürü hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlamaktadır.

2)Bilimsel Değer

Çeşitli bilim insanları ve uzmanlar tarafından Eflatun Pınar'da gerçekleştirilen araştırmalar alanın tarihlendirilmesi, anıtın üzerindeki tasvirlerin diğer benzer örnekler ve Hitit tasvir sanatındaki figürlerle karşılaştırılarak değerlendirilmesi, mimari yapım teknikleri ve kullanılan malzemeye ilişkin dönemsel tespitlerde bulunulması, alanın kullanım fonksiyonlarının tespit edilmesi bakımından oldukça önemlidir. Söz konusu faaliyetler, alanla bağlantılı diğer bilimsel çalışmaları da teşvik etmektedir.

3)Estetik Değer

Estetik değer, kültürel mirasın görsel özelliklerini temsil etmekte ve duyuşsal algıya bağılı oluşan kriterleri içermektedir. Söz konusu kriterler, kültürel miras alanının güzellik, uyum, form, ölçek, doku ve malzeme gibi özelliklerinin değerlendirilmesi ile belirlenmektedir (Mason, 2002: 5-30). Aynı zamanda bir açık hava tapınağı olarak da kullanıldığı düşünölen Eflatun Pınar Kutsal Su Havuzu ve Anıtı'nın özgün işçiliğı, kabartmalardaki kompozisyonda betimlenen figürler Dönemin sanat anlayışının geldiğı teknik ve estetik düzeyi en iyi yansıtan örneklerden biridir.

4)Sosyal Değer

Sosyal değerler, kültürel miras ile ilgili paylaşılan tarihi, politik, etnik veya birlikte yaşamaya dair ortak anlamları içermektedir. Koruma alanlarında düzenlenecek kültürel ve sosyal etkinliklere farklı grupların katılımı da söz konusu değer kavramının içinde yer almaktadır. Sosyal değerler sayesinde kültürel kimlik ve toplum kimliğı gibi aidiyet duyguları güçlenmektedir (Mason ve Avrami, 2000: 16). Bu doğrultuda kültürel miras uzmanları ve akademisyenlerin çalıştıkları alanlarda yaşayan bölge halkı ile sürekli diyalog halinde olarak toplum temelli katılım programlarının oluşturulması gerekliliğı görüşü benimsenmektedir (Smith ve Waterton, 2009: 143).

Hitit dini anlayışında ölümsüzlük, dayanıklılık gücünün su kaynakları ile ilişkilendirilmesine yönelik anlayışın günümüzde hala devam ettiğı Eflatun Pınar'a yapılan ziyaretlerden de anlaşılmaktadır. Bölge halkı ile alana gelen ziyaretçilerin çoğı günümüzde de şifalı olduğı inancıyla bu kaynaktan su almaya devam etmektedir. Bu çalışma kapsamında gerçekleştirilen saha ziyareti sırasındaki görüşmeler bu durumu doğrulamaktadır. Bu durum da binlerce yıl boyunca Eflatun Pınar su kaynağına verilen sosyal değeri ortaya koymakta, alanın somut olmayan kültürel değeri aracılığıyla yerel toplum tarafından, aidiyet duygusuyla benimsenmesini sağlamaktadır.

5)Ekonomik Değer

Kültürel miras yönetimi kapsamında alan yönetimi anlayışındaki çok yönlülük ve alana ilişkin tüm disiplinlerle olan, ilişki koruma alanlarını yerel toplumlar için ekonomik kalkınma kaynağı, kültürel kimliğın temsili, turizm ve tanıtım amaçlı bir hedef noktası

haline getirmiştir. Alanda gerçekleştirilen saha ziyaretinde, Sadıkhacı mahallesinde yaşayan kadınlar tarafından Eflatun Pınar Anıtı'nın etrafında ziyaretçiler için patik, eldiven, çorap gibi el işlemlerine ilişkin sergilerin açıldığı gözlenmiştir. Bu durum da bölge halkının alana gelen ziyaretçi vasıtasıyla ekonomik fayda sağlama ihtiyacını ortaya koymaktadır. Eflatun Pınar'ın arkeolojik, estetik ve sosyal değerleri sayesinde oluşan turizm potansiyelinin bölge halkının üretime dayalı proje ve beceri geliştirmesi için fırsat oluşturacağı düşünülmektedir. Ayrıca, alanın bilimsel değeri çerçevesinde gerçekleştirilecek faaliyetler kanalıyla (kazı veya çevre düzenlemesi, restorasyon, bakım, onarım vb.), öncelikle Sadıkhacı ve Selki gibi çevre mahallelerin sakinlerine istihdam imkanı bulunmaktadır.

6)Eğitim Değeri

Bir kültürel mirasın eğitim değeri, değişik dönemlerde yaşamış olan toplulukların sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi yaşamları hakkında bilimsel çalışmalar kanalıyla sağlanan bilginin etkin bir şekilde benimsenmesi durumudur. Eflatun Pınar'ın arkeolojik, bilimsel, estetik ve sosyal değerleri kapsamında bilimsel araştırmaların kanalıyla elde edilen bilgilerin geniş kitlelerle paylaşımı yerel toplumun kendi geçmişini anlamasına katkı sağlayacaktır.

5. EFLATUN PINAR - MEVCUT DURUM

Eflatun Pınar yönetim planı kapsamında alınacak kararların gerçekçi bir şekilde oluşturulması ve alanda hedeflenen sürdürülebilir ve bütüncül korumanın sağlanması için, alanın mevcut durumunun incelenmesi oldukça önem taşımaktadır. Bu doğrultuda yönetim planında yer alacak eylemlerin belirlenmesinden önce, alandaki kültür varlıklarının koruma durumu, alanın sosyal dokusu ve ekonomik kaynaklarına ilişkin bir değerlendirme yapılmıştır.

5.1. YASAL KORUMA DURUMU

Eflatun Pınar Anıtı ile anıtın güneydoğusunda bulunan Eflatun Pınar Höyüğü, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Yüksek Kurulu'nun 7.3.1986 tarih ve 2004 sayılı kararı ile arkeolojik sit olarak tescil edilmiştir. Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 16.12.1994 tarih ve 2166 sayılı kararı ile de Eflatun Pınar Anıtı ve Höyüğü'nün çevresi II. Derece Doğal Sit olarak belirlenmiştir.

Eflatun Pınarı ve Höyüğü sit dereceleri ile sınırlarının yeniden belirlenmesi istemi doğrultusunda Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 29.3.2012 tarih ve 371 sayılı kararı ile bir kısmı Konya ili, Beyşehir ilçesi, Sadıkhacı mahallesi, bir kısmı da Konya ili, Hüyük ilçesi, Selki mahallesi sınırları içinde kalan alanda Eflatun Pınar Anıtı ve Höyüğü I. Derece Arkeolojik Sit, çevresi ise II. Derece Arkeolojik Sit olarak belirlenmiştir. Bu karar ile ayrıca, sit sınırları belirlenen alanda 2 yıl içinde Koruma Amaçlı İmar Planı yapılıncaya kadar Geçiş Dönemi Koruma Esasları ve Kullanım Şartları'nın uygulanması gerektiği belirtilmektedir.

Eflatun Pınar Anıtı ve çevresi, Konya Büyükşehir Belediye Başkanlığı tarafından hazırlanan "Konya – Karaman Bölgesi 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı"²⁰nda I. ve II. Derece arkeolojik sit alanı olarak gösterilmiş, sit sınırı dışında kalan bölüm ise tarım alanı statüsü ile korunacak alanlar kapsamına alınmıştır (Lev. 23,a). Bu sayede alana ve çevresine olumsuz etkisi olabilecek yapılaşma faaliyetlerinin önüne geçilmiştir. Söz

²⁰ Konya-Karaman Bölgesi 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Plan için bkz. : <http://mpgm.csb.gov.tr/konya-karaman-planlama-bolgesi-i-82220> (01.05.2018)

konusu planda Eflatun Pınar, “önemli turizm odağı” kapsamında da tanımlanmıştır. Bu sayede, il sınırlarında turizm amaçlı faaliyetlerin artırılması maksadıyla, kültür veya tabiat değerleri ile tarihi bakımdan olduğu kadar turistik açıdan da önem ihtiva eden, bölgelerde turizm faaliyetlerinin gelişimine ilişkin uygulamaların destekleneceği 10 numaralı stratejik kararda belirtilmiştir.

Eflatun Pınar ve çevresi, 1/25.000 ölçekli Nazım İmar Planı’nda özel proje alanı statüsüyle tanımlanmış ve “koruma odaklı turizm geliştirme bölgesi” olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda, Eflatun Pınar ve çevresi için turistik amaçlı konaklama ya da günübirlik tesisler ve ticari kullanıma yönelik alt ölçekli plan kararlarının Konya Büyükşehir Belediyesi tarafından hazırlanacak turizm amaçlı stratejik bir plan hükümleri kapsamında oluşturulması gerektiği, alanda yapılacak her tür planlama ile mevcut imar planlarındaki değişiklikler için Konya Büyükşehir Belediyesi Tarihi Mekanlar ve Kentsel İyileştirme Şube Müdürlüğü’nün görüşünün alınacağı belirtilmiştir (Lev. 23,b).

Eflatun Pınar’da Konya Müzesi Müdürlüğü tarafından 1996 - 2002 yılları arasında yapılan kurtarma ve temizlik çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Daha sonra, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile Konya Rölöve Anıtlar Müdürlüğü tarafından ortak olarak hazırlanan kutsal havuz ve anıtın çevresinin düzenlemesine ilişkin proje ilgili Koruma Bölge Kurulu’nun 15.10.2010 tarih ve 4098 sayılı kararı ile onaylanarak 2011 senesinde uygulanmıştır.

Çevre düzenlemesi çalışması kapsamında, yürüyüş yolları, ahşap köprüler, dinlenme ve seyir amaçlı ahşap kütük banklar tasarlanmıştır. Alanın özgünlüğüne zarar vermemek için sökülür, takılır malzemeler ile yapılan köprü ve banklar uygulama aşamasında yerlerine konulmuştur. Anıtın doğu, batı ve kuzey yönlerindeki mevcut bitki örtüsü temizlenmiş, Sadıkhacı Belediyesi ve Müze Müdürlüğü ile alanın sınırları mülkiyet durumu gözetilerek belirlenen detay doğrultusunda beton direkli tel çit ile çevrelenerek sınırlar oluşturulmuştur. Gezi güzergahı, alana giriş kısmından sonra anıtın doğu cephesine doğru yönlendirilerek küçük bir meydan ile sonlanmaktadır. Bu sayede

ziyaretçileri, anıtın batısında yer alan kaynak suyundan uzak tutarak, suyun çıkış noktasını koruma altına almak istenmiştir (Lev.24 a).

Alanın güncel durumunun tespit edilmesi amacıyla 26 Nisan 2018 tarihinde Konya Müze Müdürlüğü yetkililerinin eşliğinde saha ziyareti gerçekleştirilmiştir. Saha ziyareti kapsamında önce alan ve çevresi yerinde incelenmiş daha sonra Beyşehir Belediyesi yetkilileri yapılan görüşme ile alan hakkında bilgi edinilmiştir. Konya Müze Müdürlüğü ile Beyşehir Belediyesi yetkilileri ile yapılan görüşmede şu bilgilere ulaşılmıştır:

- Eflatun Pınar Kutsal Havuzu ve Anıtı ve çevresine yönelik temizlik çalışmaları Müze Müdürlüğü tarafından yapılmaktadır.
- Türkiye İş Kurumu'nun "Toplum Yararına Çalışma Projesi" kapsamında alanın bakımının yapılarak güvenliğinin sağlanması adına iki görevli sadece ziyaretçilerin yoğun olduğu yaz dönemlerinde görevlendirilmektedir. Bunun dışında alanda sürekli görev yapan bir personel bulunmamaktadır.
- Çevre düzenleme çalışmaları kapsamında alanın etrafının çevrelendiği tel çitin dışındaki yapılar kamulaştırma süreci tamamlandıktan sonra yıkılacaktır.
- Bir zamanlar restoran/pansiyon olarak kullanıldığı belirtilen ve kamulaştırma süreci tamamlanan yapının karşılama merkezi olarak işlevlendirilmesi adına Konya Müze Müdürlüğü tarafından Mevlana Kalkınma Ajansı'na proje hazırlanmıştır.
- Eflatun Pınar Anıtı ve Höyüğü'nü kapsayan I. ve II. Derece Arkeolojik Sit sınırları için Koruma Amaçlı İmar Planı hazırlanmaktadır. Plan tamamlandıktan sonra Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun uygun görüşüne sunulacaktır.
- Alana daha fazla ziyaretçi çekmek ve alanın ulaşılabilirliğini artırmak amacıyla Beyşehir-Isparta karayolundan alana bağlanan yeni bir tali yolun yapımına ilişkin çalışmalar gerçekleştirilmektedir.

5.2. YÖNETİM VE ORGANİZASYON

I. ve II. Derece Arkeolojik Sit olarak belirlenen alanlar ile ilgili her türlü uygulama 2863 sayılı Kanun çerçevesinde düzenlenmektedir. Bu kapsamda alanın kendisi ile alandan

ele geçen her çeşit kültür varlığına dair uygulama Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün görev, yetki ve sorumluluk alanına girmektedir.

Ülkemizde gerçekleştirilen bilimsel nitelikteki her türlü kazı ve araştırma Kültür ve Turizm Bakanlığı denetiminde yürütülmekte olup yerli veya yabancı ekiplerin araştırma ya da kazı çalışmalarına yönelik talepler Koruma Kanunu'nun 35. maddesinde belirtilen hüküm doğrultusunda Bakanlık tarafından değerlendirilmektedir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nı temsilen, Konya Valiliği (İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü), Konya Arkeoloji Müzesi, Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Konya Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü ile Konya Restorasyon ve Konservasyon Bölge Laboratuvarı Müdürlüğü yerel ölçekte alanda sorumluluğu bulunan kurumlardır.

Alanda uygulanacak bilimsel amaçlı kazı çalışmaları ile araştırmalar haricindeki her türlü müdahaleye ilişkin tasarruf, ülkemiz yasal koruma kanununda belirtilen hükümler doğrultusunda Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu onayı ile gerçekleştirilmektedir. Bu kapsamda, alanda yer alan anıt ve havuzun temizlik, bakım, onarım ve restorasyonu ile çevre düzenlemesi gibi alana uygulanacak her türlü fiziki müdahale için anılan Koruma Bölge Kurulu'nun onayı gerekmektedir.

Eflatun Pınar'ın, yasal koruma statüsü bakımından I ve II. Derece Arkeolojik Sit olarak kaydedilmiş alanlarının dışında yer alan kısımlara yönelik her türlü uygulama, Konya Büyükşehir Belediyesi yetkisi ve sorumluluğunda gerçekleştirilmektedir. Alana ilişkin genel asayiş ve güvenlik tedbirlerinin alınması ise Beyşehir Kaymakamlığı'nın görev alanına girmektedir.

5.3. SOSYAL VE EKONOMİK DURUM²¹

5.3.1. Nüfus ve Eğitim Durumu²²

Konya ili genel nüfusu, 2017 yılında TÜİK verilerine göre 2.180.149 kişi olarak saptanmıştır. Eflatun Pınar'ın sınırları içerisinde yer aldığı Beyşehir ilçe merkezi nüfusu 72.716, Hüyük ilçe merkezinin nüfusu ise 15.556 kişidir. Yapılan istatistiksel çalışmalara göre Beyşehir ilçesi nüfusu il merkezi toplam nüfusunun %3.34'ünü, Hüyük ilçe merkezi ise % 0.7'sini oluşturmaktadır. Çalışan nüfus oranı Beyşehir'de ülke ve il merkezi ortalaması ile eşit seviyede olmakla birlikte Hüyük ilçesinde genel ortalamanın altında kalmaktadır. Her iki ilçede de 65 yaş üstü nüfus ortalamasının üstündedir.

Beyşehir ilçesinde nüfusun % 48.2'sinin ilköğretim mezunu olması, %7.28'lik kesimin ise yüksek öğrenime devam etmesi ilçe halkının eğitime verdiği önemin göstergesidir. Beyşehir'de 74 adet ilköğretim, 13 adet ortaöğretim okulu, 4 adet teknik meslek lisesi, 1 adet anadolu öğretmen lisesi, 1 adet sağlık meslek lisesi, 1 adet ticaret ve turizm meslek lisesi bulunmaktadır. Bunların dışında işletme fakültesi ile turizm otelcilik meslek yüksek okulu da ilçede yer almaktadır. Hüyük ilçesinin okuma yazma oranı ise % 95.22 olarak tespit edilmiştir. İlçe nüfusunun çoğunluğu ilkokul mezunudur. Nüfusun % 4.54'ü yükseköğrenime devam etmektedir. 21 adet ilkokul ve 5 adet ortaokul bulunan ilçede 2 adet meslek lisesi ve 1 adet yaygın eğitim merkezi bulunmaktadır.

5.3.2. Ekonomik Gelir Kaynakları

Eflatun Pınar'ın etkileşim alanında yer alan Beyşehir ve Hüyük ilçelerinin temel gelir kaynakları tarım ve hayvancılıktır. Beyşehir ilçesinin toplam tarım alanı 354.137 dekar, Hüyük ilçesinin toplam tarım alanı 160.828 dekadır. Her iki ilçede de yoğunlukla buğday, arpa ve şeker pancarı üretilmektedir. Bunların dışında, çeşitli tahıl, baklagil ve endüstri bitkileri de yetiştirilmektedir. Sebze üretimi bakımından her iki ilçede daha çok

²¹ Bu başlık altındaki en güncel resmi veriler, Mevlana Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanan Beyşehir ve Hüyük İlçe Raporları'nda yer alan bilgiler doğrultusunda verilmiştir. Söz konusu raporların tamamı için bkz: <http://www.mevka.org.tr/Pages.asp?dil=0&kid=613> (15.04.2018)

²² 2017 yılı adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre TÜİK verileri doğrultusunda temin edilen veriler için bkz.: <http://www.konya.gov.tr/nufus-ve-dagilimi> (15.04.2018)

domates ve fasulye üretimi yapılmaktaysa da yetiştirilen sebzelerin verimi, il ve ülke verimlilik oranının altındadır. Meyve yetiştiriciliği bakımından, daha çok elma ve kiraz üretimi ile birlikte bağcılık da yapılmaktadır.

Beyşehir’de madencilik sektöründe taş kömürü, boksit ve krom faaliyetleri gerçekleştirilmektedir. İlçenin verimli mermer yatakları önemli bir ekonomik potansiyel barındırmaktadır. Sanayi faaliyetler bakımından ise tekstil, patates ve balık ürünlerini işleme gibi tarıma dayalı sanayi üretimi yapılmaktadır. Beyşehir ilçesinin Huğlu ve Üzümlü beldelerinde silah imalatı ciddi oranda istihdama yol açmaktadır. Hüyük ilçesinde barit, kalker, kil rezervleri ile işleme tesisleri yer almaktadır. İlçede balık işleme tesisleri yer almakla birlikte tarıma dayalı sanayi faaliyetler arasında mandıra tesisleri ve öğütülmüş hububat ve sebze imalathaneleri bulunmaktadır.

5.3.3. Turizm

Konya ili, bünyesinde barındırdığı prehistorik ve tarihi dönemleri yansıtan kültür ve tabiat varlıkları sayesinde güçlü bir ziyaretçi potansiyeline sahiptir. Konya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü’nün hazırladığı faaliyet raporlarına göre²³, 2018 yılı itibari ile şehirde turizm işletme belgeli 37, yatırım belgeli 6, belediye belgeli 103 olmak üzere 146 adet konaklama tesisi mevcuttur. Ayrıca, 144 adet turizm işletme belgeli seyahat acentası şehirde yer almaktadır.

Beyşehir ilçesi “Göller Bölgesi Eko Gelişim Turizm Bölgesi” içinde yer almaktadır. Beyşehir Gölü başta olmak üzere sahip olduğu kültür ve tabiat varlıkları sayesinde ciddi bir turizm potansiyeli barındırmaktadır. Eşrefoğlu Camii ve Külliyesi ile Beyşehir Gölü ilçenin en önemli turizm kaynaklarını oluşturmaktadır. Beyşehir Gölü içinde yer alan çoğu ada I.derece arkeolojik sit olarak tescil edilmiştir. Beyşehir Gölü kıyısında yer alan Hüyük ilçesi de konumu sayesinde eko turizm potansiyelini barındırmaktadır.

²³ Ayrıntılı bilgi için bkz.: http://www.konyakultur.gov.tr/index.php?route=pages/pages&page_id=24 (15.04.2018)

5.3.4. Ulaşım

Eflatun Pınar; Konya ili, Beyşehir ilçesi, Sadıkhacı mahallesi sınırları içinde bulunmaktadır. Beyşehir ilçesinin yaklaşık 22 km., Sadıkhacı mahallesinin de yaklaşık 5 km. kuzeyinde bulunan Eflatun Pınar, Beyşehir- Şarkikaraağaç yolunun 16. km'sinde ve yoldan yaklaşık 9 km. içeride yer almaktadır. Eflatun Pınar'a gelen ziyaretçiler, çoğunlukla şahsi araçları ile alana erişimi sağlamaktadır. Toplu taşıma vasıtaları ile ulaşım imkânı yoktur. Beyşehir – Isparta yolu üzerinde Sadıkhacı mahallesine sapan kavşakta alana ilişkin yönlendirme tabelası bulunmaktadır. Ancak alan tur gezilerinin güzergâhı dışında kalmaktadır.

Eflatun Pınar yönetim planı hazırlık sürecinde temel kaynak olarak alana yönelik gerçekleştirilen bilimsel çalışmalar, alanın korunmasına ilişkin merkezi idareyle yerel yönetimlerin kararları, plan ve projeler ile bölge halkının sosyal ve ekonomik durumuna yönelik hazırlanan raporlar kullanılmıştır. Bu sayede alanın mevcut durumuna ilişkin genel bir değerlendirme yapma olanağı oluşmuştur. Yönetim planı oluşturulurken paydaş katılımını sağlıklı bir şekilde hayata geçirmek adına alanın mevcut durumuna dair değerlendirmeler yapılırken tematik çalışmalar veya özel grup toplantıları da kullanılan yöntemler arasında yer almalıdır.

5.4. ALANIN GÜÇLÜ VE ZAYIF YÖNLERİ İLE FIRSAT VE TEHDİTLERİ

Eflatun Pınar'ın güncel durumuna ilişkin güçlü ve zayıf yanları, sahip olduğu olanaklar ve karşı karşıya olduğu tehlikeleri konu alan bir çalışma yapmak, yönetim planı çalışmasında ihtiyaç duyulan bilgilerin değerlendirilmesi açısından son derece önemlidir. Eflatun Pınar'ın geleceğine ilişkin “gerçekçi” kararların alınabilmesi için alanın sorunları ile olanaklarının kapsamlı bir şekilde tespit edilmesi, fırsatlar ile tehditlerin de her yönüyle belirlenmesi gerekmektedir. Bu sebeple bir sonraki bölümde alanın mevcut durumuna ilişkin VI.1, VI.2 ve VI.3. bölümlerde yapılan tespitler doğrultusunda güçlü ve zayıf yanları ile potansiyel fırsat ve tehditleri belirlenmiştir.

5.4.1. Alanın Güçlü Yanları

Bilimsel Tanınırlık:

Eflatun Pınar Kutsal Su Havuzu ile Anıtı'nın 1842 yılında keşfedilmesinin ardından alanda çeşitli bilim adamları tarafından yapılan araştırmalar sonucu kutsal havuz ve anıtın mimari yapım teknikleri ile birlikte sanatsal üslubu hakkında değerlendirmeler ortaya çıkmıştır. Alanın bilimsel olarak uluslararası boyutta tanınırlığı alana ilişkin yapılan araştırma ve çalışmalardan anlaşılmaktadır. Özellikle 1997-2001 tarihleri arasında alanda gerçekleştirilen kurtarma kazıları ve sonraki dönemde alan ve çevresini içeren yüzey araştırmalarında Eflatun Pınar Kutsal Su Havuzu ve Anıtı ile ilgili çok daha fazla bilgiye ulaşılmıştır.

Özgünlük ve Bütünlük:

Eflatun Pınar Kutsal Su Havuzu ve Anıtı, havuzun kenarındaki doğal su kaynağı ve çevresindeki doğal peyzaj bütüncül bir şekilde algılanmaktadır. Alan çevresinde yapılaşmanın çok az olması doğal peyzajın günümüze kadar bozulmadan muhafaza edilmesini sağlamıştır.

5.5.2. Alanın Zayıf Yanları ve Sorunları

Bilimsel Faaliyetler:

Konya Müze Müdürlüğü ve Alman Arkeoloji Enstitüsü tarafından 1996 – 2002 yılları arasındaki kurtarma kazısı ve temizlik çalışmasının ardından 2012 yılında alanı da içine alan yüzey araştırmaları yapılmış, ancak herhangi bir bilimsel kazı çalışması gerçekleştirilmemiştir.

Korumaya İlişkin Faaliyetler:

Eflatun Pınar Kutsal Havuzu'nda yapılan bazı restorasyon uygulamaları uluslararası tüzüklerle belirlenmiş restorasyon ilkelerine uygun olmayan müdahaleler içermektedir. Havuzun duvarlarının üst kısmına restorasyon sırasında yerleştirilen taş bloklar anıtın özgünlüğüne zarar veren bir görüntü oluşturmaktadır. Ayrıca havuzun nadir olarak temizlenmesi sonucu, biyolojik etkinlikler sebebiyle iç kısmında oluşan yosunlaşma ve duvarlarında görülen likenleşme tahribata yol açmaktadır. Eflatun Pınar Kutsal Su

Havuzu'nun doğu duvarının çeşitli noktalarından havuza doğal kaynak yoluyla gelen su akışı da yapısal bakımdan anıta zarar vermektedir (Lev.24 b,c).

Temizlik, Bakım ve Güvenlik Faaliyetleri:

Eflatun Pınar'da güvenliğin sağlanması ve periyodik bakım ve temizliğin gerçekleştirilebilmesi için Türkiye İş Kurumu tarafından sadece yaz mevsiminde görevlendirilen geçici görevliler dışında sürekli personel bulunmamaktadır. Bu durum da alanın güvenliksiz ve korumasız kalmasına sebep olmaktadır.

Tarım ve Hayvancılık Faaliyetleri:

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 5.11.1999 tarih ve 658 sayılı İlke Kararı'nda hykler ve tmlslerde tarım faaliyetleri bakımından toprak sürümü ile ağaçlandırma çalışmaları yasaklanmıştır. Eflatun Pınar Höyüğü, I.Derece Arkeolojik Sit olarak tescil edilmesine rağmen, höyüğün kuzeydoğu yamacı şahıs mülkiyetinde bulunmaktadır. Anılan İlke Kararı doğrultusunda tarımsal faaliyet yasak olmasına rağmen Eflatun Pınar Höyüğü'nde tarımsal faaliyet yapıldığına ilişkin toprak sürüm izleri alanda gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında tespit edilmiştir (Lev. 25 a,b,c) (Erbil, 2016: 11).

Anıtın kuzeybatısında, alandaki evre düzenleme çalışmaları kapsamında alanın etrafının çevrelendiği tel çitin dışında kalan ve kamulaştırma sürecinde bulunan iki adet yapı tek bir şahıs mülkiyetindedir (Lev 26 a,b). Yaklaşık 5 km uzaklıkta bulunan Sadıkhacı mahallesinde ikamet edenlerin dışında alana en yakın yerleşimin söz konusu aile olduğu tespit edilmiştir. Tarım ve hayvancılık yoluyla geçimin sağladığı anlaşılan ailenin anıtın hemen yanında ikamet etmesi alanın korunması bakımından sorun teşkil etmekte, ailenin hayvancılık faaliyetleri de alana taşmakta ve atıklara anıt ve çevresinde rastlanmaktadır (Lev. 26 c).

Kaçak Kazı Faaliyetleri:

Eflatun Pınar Höyüğü'nde tahribat çukurlarına rastlanmaktadır (Erbil, 2016: 11). Söz konusu çukurlar alanda kaçak kazı faaliyetlerinin gerçekleştirildiğini ortaya koymaktadır (Lev. 26 d,e).

Ulaşım - Erişilebilirlik:

Eflatun Pınar, Sadıkıhacı mahallesinin de yaklaşık 5 km. kuzeyinde bulunmakta Beyşehir- Şarkikaraağaç yolunun 16. km'sinde ve yoldan yaklaşık 9 km. içeride yer almaktadır. Dolayısıyla kişisel imkânlarla alana ulaşım olanakları kısıtlıdır. Ayrıca alan, mevcut tur güzergâhlarının dışında kalmaktadır.

Ziyaretçi Yönetimi ve Sunum:

Alanda temel ölçekte düzenlenmiş bir çevre düzenlemesi görülse de ziyaretçi yönetimine yönelik bir planlama mevcut değildir. Örneğin, gelen ziyaretçi, tuvalet ihtiyacını çevre düzenlemesi sırasında alanın etrafının çevrildiği tel örgünün dışında kalan bir barakada son derece ilkel koşullar altında gidermektedir (Lev 27 a). Alanın tanıtımına yönelik mevcuttaki bir adet bilgilendirme panosunun yeterli olmadığı düşünülmektedir (Lev 27 b).

Alanın Yerel Toplumla İlişkisi:

Alana en yakın yerleşim olan Sadıkıhacı mahallesinin, ekonomik açıdan güçlü bir yapıda olmadığı Mevlana Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanan rapor (bkz. 5.3.1.) ve alana gerçekleştirilen saha ziyareti kapsamında yerel idarecilerle yapılan görüşmeler kanalıyla bilinmektedir. Ayrıca, alana gerçekleştirilen mevcut ziyaretlerin bir kısmında Eflatun Pınar Anıtı ve Kutsal Su Havuzu'nun tamamen göz ardı edilerek şifalı olduğuna inanılan su kaynağına yönelildiği de gözlenmiştir. Yerel halkın alanın kültürel değerleri bakımından yeterli bilgiye sahip olmaması, alanın yeterince sahiplenememesine sebep olmaktadır. Ayrıca, Eflatun Pınar için bugüne kadar yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri ile yerel halkın katılımı ile oluşturulan bir planlamanın olmaması da alanın toplumla ilişkisini zayıflatan unsurların arasında yer almaktadır.

5.5.3. Alana İlişkin Fırsatlar**UNESCO Dünya Miras Geçici Listesi:**

Eflatun Pınar Kutsal Havuzu ve Anıtı'nın 2014 yılında UNESCO Dünya Miras Geçici Listemize kaydedilmesi alanın önem ve değerlerinin tanıtımı ve geniş kitlelere ulaşmasına ön ayak olması bakımından doğru bir girişim olmuştur.

Bilimsel Faaliyetler:

Eflatun Pınar Anıt ve Höyüğü'nde gerekli bilimsel çalışmaların yapılması ile ortaya çıkacak yeni bulguların paylaşılması, söz konusu çalışmalar için ihtiyaç duyulan kaynakların sağlanmasına yol açabilecektir. Akademik çalışmalar bakımında alanın bağlı olduğu Konya ilinde Selçuk Üniversitesi'nin bulunması, alan ve çevresini kapsayan bölgede yüzey araştırmalarının devam etmesi bu anlamda önemli fırsatlar olarak değerlendirilmektedir.

Yönetim ve Organizasyon:

2863 sayılı Kanun kapsamında alanın korunması ve alana yönelik müdahalelere ilişkin gerekli çalışmaların takip edilmesinden sorumlu kurum olan Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın yerel ölçekteki tüm birimleri Konya'da bulunmaktadır. Bununla beraber, alan için geliştirilen Koruma Amaçlı İmar Planı hazırlıkları devam etmektedir. Ayrıca, Eflatun Pınar Alanı'nın yerel imkânlarının yanında sponsorlar tarafından da benimsenen bir marka olarak değerlendirilmesi, alanın önem ve değerlerinin anlaşılması ve toplum tarafından aidiyet bilincinin oluşmasına imkân tanıyacağı düşünülmektedir.

Turizm ve Tanıtım:

Eflatun Pınar'ın yer aldığı Beyşehir ilçesinin turizm potansiyeli incelendiğinde Beyşehir Gölü turizm sektörü açısından güçlü bir potansiyel barındırmaktadır. Ayrıca, Eflatun Pınar Kutsal Havuzu ve Anıtı'na gelen ziyaretçi artışı ile ilgili olarak Beyşehir Belediye Başkanı Murat ÖZALTUN tarafından basına verilen demeçte beş yıl önce yıllık 150.000-200.000 civarında olan ziyaretçi sayısının yıllık 1 milyona yaklaştığı bilgisi paylaşılmıştır.²⁴ Bununla beraber, Eflatun Pınar Alanı, üst ölçekli planlarda “önemli turizm odağı” ve “koruma ölçekli turizm gelişim bölgesi” olarak tanımlanmıştır. Bu durum da alanın turizm bakımından güçlü potansiyelini ortaya koymaktadır.

Yerel Ekonomi Gelir Kaynağı:

Beyşehir ve Hüyük ilçelerinin temel gelir kaynaklarının tarım ve hayvancılıktır (bkz. 5.3.2.).

²⁴ <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/eflatunpinar-hitit-su-anitina-ziyaretci-ilgisi/1230541>

Eflatun Pınar için geliştirilen Koruma Amaçlı İmar Planı taslağında alanın sit sınırları dışında kalan kuzey bölümünün organik tarım alanı olarak belirlenmesi, yerel üreticilere organik tarımsal üretim imkânı sağlamaktadır. Yerel ekonomik kanağı çeşitlendirecek fırsatlardan bir diğeri de bölgeye ait el sanatlarının geliştirilmesi ile ilgilidir. Eflatun Pınar Anıtı'nın etrafında açılan sergilerle kendi el emeklerini ziyaretçilerin beğenisine sunan bölgenin kadınları, alanın ekonomik kaynak bakımından sağladığı fırsatların değerlendirilmesine güzel bir örnek oluşturmaktadır. Konya'da yer alan konaklama tesislerine ilişkin mevcut durum (bkz.5.3.3.) ve alana ulaşım ile ilgili sorunlar (bkz. 5.3.4.) göz önüne alındığında ev pansiyonculuğu uygulamasına yönelik çalışmalar da yerel ekonomik gelir kaynağı olarak fırsat yaratmaktadır.

Bunların dışında, Eflatun Pınar Höyüğü'nde gerçekleştirilecek bilimsel kazı çalışmaları ve Havuz, Anıt ve alanın restorasyonu, alanın çevre düzenlemesi ve karşılama merkezi uygulama projeleri ile bölge halkından istifade edilerek yaratılacak istihdam ve yerel sağlayıcılardan alınan malzeme ve hizmetin bölge ekonomisine katkı sağlayacak önemli fırsatlardan biri olduğu düşünülmektedir.

5.5.4. Alana İlişkin Tehditler

Doğal Tehditler:

Deprem kuşakları Konya'nın batısından doğusuna doğru kademeli şekilde ilerlemektedir. Beyşehir ilçesi 3. derece, Hüyük ilçesi ise 2. derece deprem kuşağında bulunmaktadır. Eflatun Pınar'ın yer aldığı bölgede yaz mevsiminde nispeten kurak bir iklim hâkimdir. Yağış eksikliğinin uzunca bir süre boyunca devam etmesi sonucunda yeryüzü ve yeraltı sularındaki azalma görüldüğü ve azalan su miktarının hidrolojik kuraklık olarak tanımlandığı bilinmektedir (Kadıoğlu, 2008: 29). Eflatun Pınar kaynak sularını besleyen yüksek dağlarla çevrili bir konumda yer almakta ve Beyşehir ve Suğla Gölleri'ni barındıran su toplama havzasına kesintisiz su akışı sağlayan kaynak sularından biri olarak nitelendirilmektedir (İnandık, 1965: 86; Akköz, 1998: 7; Dağlıoğlu, 1943: 1372; Biricik, 1982: 6; Yazıcı ve Arıbaş, 2002: 37) Bu durum, yakın gelecekte kuraklık ihtimalini göstermemektir. Ancak, küresel iklim değişikliği sebebiyle kuraklık da alanı etkileme olasılığı bulunan bir tehdit olarak değerlendirilmektedir. Yine küresel iklim değişikliğinin etkisiyle gerçekleşen şiddetli yağışlarla oluşacak sel felaketi

ise ayrı bir tehdit unsurudur. Eflatun Pınar Kutsal Havuzu ve Anıtı, Beyşehir Gölü'ne tahmini 3 km. mesafede yer almaktadır. Bu doğrultuda, sel felaketi bakımından 2. Derece risk taşımaktadır.

İnsan Faktörlü Tehditler:

Eflatun Pınar Alanı'nda, yaz aylarında sıcaklığın artışı, yağışın azalması ve buharlaşma sonucu taban suyu seviyesinin azalarak alanda yer alan otsu türlerin kurumasına yol açmakta, bu durum da yangın riskini artırmaktadır. Ayrıca, alanın mevcut şartlarda da, düzenli olarak kontrolünün sağlanamaması, sağlıklı korunamaması ve güvenliğinin temin edilememesi sonucu gerçekleşmesi olası kaçak kazı çalışmaları ile tarımsal faaliyetlerde toprağın derin sürülmesi alanın yüzeydeki ve yer altındaki kültür katmanlarının yok olmasına neden olmaktadır.

Eflatun Pınar ve çevresinin coğrafi ve iklimsel özellikleri, korunma durumu, kurumsal yönetimi, bulunduğu çevrenin sosyal yaşamı ve ekonomik gelir kaynakları, turizm potansiyeli ve ulaşım imkânları gibi başlıklar altında belirlenen mevcut durumu ile tespit edilen alanın güçlü ve zayıf yönleri ile bu durumun ortaya çıkardığı fırsat ve tehditler GZFT durumuna ilişkin tabloda özet olarak verilmiştir (Tablo 1).

6. EFLATUN PINAR - YÖNETİM PLANI VİZYON, AMAÇ VE HEDEFLERİ

Fiziki bir plan olmanın ötesinde alana dair bir bakış açısı sunan ve yol gösterici dokümanlar olarak tanımlanan yönetim planlarının hazırlanmasındaki asıl amaç, alan için bir bütüncül ve katılımcı bir bakış açısı geliştirmektir. Bütüncül ve katılımlı bir anlayışla belirlenen vizyon ve hedefler yardımıyla alandaki sorunların çözümüne ilişkin sürdürülebilir bir yönetim anlayışı ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda, etkili bir yönetim planı oluşturmak için alana dair vizyon, hedef ve politikaların doğru bir şekilde tespit edilmesi; uygulamaya ilişkin geliştirilen eylemler, aktörler ve sürecin gerçekçi ve uygulanabilir olması gerektiği belirtilmektedir.

Bu bölümde, Eflatun Pınar'ın yönetim planında yer alacak doğru müdahale kararları oluşturabilmek adına genel bir vizyon belirlenmiş, yönetim planının hedef ve amaçları irdelenmiştir.

6.1. YÖNETİM PLANI VİZYONU İLE AMAÇ VE HEDEFLERİ

Yönetim planlarında alanın kültürel sürekliliğini muhafaza ederek korunmasını sağlayan stratejik bir vizyon belirlenmesi gerekmektedir. Bu sayede yöneticiler ve yerel halkın uzun vadeli ve sürdürülebilir koruma konusunda ortak bir bakış açısı yakalaması amaçlanmaktadır. Yönetim planı hazırlığı sürecinde oluşturulacak stratejik vizyonun alanla bağlantısı bulunan tüm paydaşların görüş ve önerileri doğrultusunda belirlenmesi alana ilişkin önerilen kararlara daha gerçekçi bir şekilde yön verecektir.

Çalışmanın V ve VI. Bölümlerinde yer alan Eflatun Pınar yönetim planına ilişkin tüm bilgi ve bulguların irdelenmesi sonucu bir vizyon cümlesi oluşturulmuştur. Buna göre;

“Eflatun Pınar'ın kültürel değerlerinin içinde bulunduğu doğal peyzaj ile beraber korunarak değerlendirilmesi, en ileri bilimsel metotlar ile araştırılması, Hitit su kültürüne dair önemli bir kaynak olan alanın herkes tarafından ulaşılabilen, bölge halkının sürdürülebilir kalkınmasına da öncülük eden bir konuma sahip olması hedeflenmektedir.”

Yönetim planları, arkeolojik alanların koruma, bakım, onarım, turistik faaliyetler, ekonomik kalkınma ile yerel halkın ihtiyaç ve öncelikleri arasında bir denge kurarak alanın kültürel sürekliliğini sağlamayı hedefleyen pratik ve uygulamaya yönelik araçlardır.

Bu doğrultuda, Eflatun Pınar için öngörülen vizyon çerçevesinde, alanın bütüncül, katılımcı ve sürdürülebilir yönetiminin sağlanabilmesi adına 6 temel amaç tespit edilmiştir. Eflatun Pınar yönetim planı için belirlenen amaçlar şunlardır:

1. Eflatun Pınar'ın kültürel önemi ile taşıdığı değerlerin bilimsel metotlarla araştırılması ve dokümantasyonunun yapılması,
2. Alanda yer alan somut ve somut olmayan kültür varlıklarının gelecek kuşaklara aktarılması adına sürdürülebilir olarak korunması,
3. Alanda tahribata neden olan unsurların ortadan kaldırılması,
4. Alanın kültürel önemi ile değerlerinin tanıtımı ile yerel toplumun ortağı olduğu insanlık tarihine ilişkin bilgi aktarımını gerçekleştirerek aidiyet duygusunun sağlanması,
5. Alana ulaşım ve ziyaretçi yönetimine yönelik gerekli teknik altyapının geliştirilmesi ve alanın geniş kitleler tarafından tanınmasının sağlanması,
6. Alanın sahip olduğu değerlere zarar vermeden, alandan sağlanacak imkânlar ile yerel toplumun sosyal ve ekonomik bakımdan gelişiminin sağlanması.

Eflatun Pınar yönetim planı için yukarıda sıralanan amaçları gerçekleştirebilmek için belirli zaman aralıklarını içeren hedeflerin oluşturulması, yönetim planı uygulamasında gerekli olan eylem kararlarının daha sağlıklı belirlenmesini sağlamaktadır. Buna göre Eflatun Pınar için oluşturulan uzun-orta-kısa vadeli hedefler aşağıda sıralanmıştır:

Uzun vadeli hedefler (20 yıllık)

- Eflatun Pınar'ın kültürel, doğal ve somut olmayan değerlerinin katılımcı ve bütünsel yaklaşımla korunması, geliştirilmesi, tanıtılması için geliştirilen yönetim sisteminin sürdürülebilirliğinin sağlanması,

- Eflatun Pınar için geliştirilen yönetim planı kapsamında uygulanacak çalışmaların Konya ilinde yer alan diğer arkeolojik alanlar için de örnek teşkil etmesi,
- Alanın, kültürel ve doğal dokusuna zarar vermeyen yöntemler ve ileri teknolojik imkânlarla geliştirilecek açık hava müzesi olarak düzenlenmesi,
- Alanda araştırma, tanıtım, eğitim gibi faaliyetlerin sürekli olarak gerçekleştirilebilmesi için çok amaçlı salonlar ile sergi mekânlarının oluşturulması,
- Turistik potansiyel bakımından alanı etkileyecek tüm faktörlerin göz önünde bulundurulduğu Eflatun Pınar'ın ziyaretçi yönetim sisteminin sürdürülebilir olarak uygulanması,
- Ev pansiyonculuğu, organik bağ bahçe yetiştiriciliği gibi programların geliştirilmesi ile yerel toplumun sosyal ve ekonomik kalkınmasının güçlendirilmesi,
- Alanı olumsuz yönde etkileme ihtimali bulunan tehditlere karşı geliştirilen "Risk Yönetim Planı"nın, izleme göstergeleri ve güncel ihtiyaçlar doğrultusunda revize edilmesi.

Orta vadeli hedefler (10 yıllık)

- Eflatun Pınar Kutsal Su Havuzu ve Anıtı'ndaki biyolojik, fiziksel ve mekanik tahribatın arkeoloji, restorasyon, jeoloji, kimya, biyoloji gibi farklı disiplinlerden uzmanlarca oluşturulan teknik bir ekip tarafından düzenli olarak izlenmesi ve gerekli durumlarda bilimsel müdahalelerin gerçekleştirilmesi,
- Alan ve çevresinin temizlik ve bakımına yerel toplumun da dâhil edilmesi ve bu sayede bölge halkı tarafından alanın sahiplenilmesi adına düzenlenen "çöp toplama kampanyası" gibi uygulamaların yaygınlaştırılması,
- Eflatun Pınar'ın tarihi ve kültürel önemi ile Hitit dini anlayışında da benimsenen kaynak suyu ile olan ilişkisinin ulusal ve uluslararası boyutta tanıtılması için görsel sanatlar ve yeni medya alanında yarışmalar ve festivallerin düzenlenmesi,
- Alanın yerel halk tarafından sahiplenilmesi adına alanın kültürel değerlerini yansıtan ürünlerin üretiminin geliştirilmesi,

- Hititler'in tarım yılı dönümlerinde kutladıkları AN.TAH.SUM şenliği ve KILAM bayramlarında gerçekleştirdikleri etkinliklerin yaşatılması için Eflatun Pınar'da da mevsim dönümleri ve 22 Mart Dünya Su Günü gibi özel tarihlerde düzenlenecek organizasyonun devamlılığın sağlanması ve ulusal boyutta da tanıtımının yapılması,
- Eflatun Pınar için Beyşehir ve Hüyük Belediyeleri sınırlarında yer alan ilköğretim ve lise öğrencileri için uygulanan eğitim programlarına Konya ilindeki okulların da dâhil edilmesi,
- Alanı doğal ve insani faktörlerle tehdit eden kuraklık, sel, deprem, yangın gibi risk durumlarına ilişkin oluşturulan "risk yönetim planı" nın izleme göstergelerinin yapılması ve gerekli durumlarda güncellenmesi.

Kısa vadeli hedefler (5 yıllık)

- Eflatun Pınar Kutsal Su Havuzu ve Anıtı'nın fonksiyonunun daha ayrıntılı bir şekilde anlaşılabilmesi, Hitit İmparatorluğu dönemindeki pozisyonunun belirlenmesi ve yerleşim ile bağlantısının ortaya çıkarılabilmesi adına Eflatun Pınar Höyüğü'nde bilimsel kazı çalışmalarının başlatılması,
- Biyolojik etkiler sebebiyle liken ve alg gibi bitki türleri tarafından Eflatun Pınar Kutsal Su Havuzu ve Anıtı'nda meydana gelen aşınmanın uygun yöntemler ile ortadan kaldırılması,
- Eflatun Pınar Kutsal Su Havuzu ve Anıtı'nda 2011 yılında gerçekleştirilen restorasyon çalışmaları sırasında Anıt'ın özgünlüğüne zarar veren uygulamaların kaldırılması,
- Alanın periyodik bakım ve temizliğinin sağlanması için alanda sürekli olarak görev yapacak yeterli sayıda güvenlik ve temizlik personeli ihtiyacının öncelikle Sadıkhacı ve Selki kasabalarından istihdam edilmesi,
- Alanın çevre temizliğine bölge halkının dâhil edilerek alanın sahiplenilmesini sağlamak amacıyla çeşitli temalarda kampanyaların düzenlenmesi,
- Ziyaretçilerin temel gereksinimlerini karşılamak adına tuvalet, kafeterya, satış ünitesi gibi birimleri kapsayan ziyaretçi merkezi projesi hazırlanıp uygulanması

- 2011 yılında sadece Eflatun Pınar Kutsal Su Havuzu ve Anıtı için tasarlanan Çevre Düzenleme Projesi'nin tüm yönetim alanı sınırlarını kapsayacak ve yaşlı, engelli vatandaşların da ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde geliştirilmesi,
- Alanın turizm potansiyelini güçlendirmek için Beyşehir ve Konya merkezli tur programlarına Eflatun Pınar'ın da eklenmesi,
- Alanın somut ve somut olmayan kültürel değerlerinin ulusal ve uluslararası boyutta tanıtılması için "Hitit dini törenleri", "geçmişten günümüze su kültürü", "suyun gücü" gibi temalar doğrultusunda hazırlanacak resim, fotoğraf, belgesel, film gibi yapımların teşvik edilmesi,
- Alanın tanıtım amacıyla hazırlanan eserlerin, görsel sanatlar ve yeni medya alanında düzenlenen yarışmalar ve festivallere katılımının sağlanması,
- Özellikle çocuklar ve gençlere ilişkin koruma bilincinin oluşturulması amacıyla öncelikle Beyşehir ve Hüyük ilçelerinde bulunan okulları kapsayan eğitim programlarının geliştirilmesi,
- Eflatun Pınar'ın yönetimine bölge halkının da katılımıyla alandan fayda sağlamasını temin etmek adına Sadıkhacı ve Selki mahalleleri başta olmak üzere yerel toplumun sosyal ve ekonomik durumu ile ihtiyaç ve beklentilerinin belirlenmesi,
- Yerel halkın el emeği ürünlerinin ziyaretçilere sunulması için gerekli donanımların oluşturulması, turistik eşya, el sanatları, yöresel mutfak, Hitit mutfağı gibi ürünlerin üretiminin teşvik edilmesi,
- Eflatun Pınar'ın su kültürü ile olan bağlantısı göz önüne alınarak alanda yerel idareciler ve sivil toplum örgütlerinin desteği ile piknik, bahar şenliği gibi aktivitelerin düzenlenmesi
- Alanın tanıtım faaliyetleri ile korunmasına ilişkin çalışmalara yerel toplum ile sivil toplum örgütlerinin katılımının sağlanması,
- Alanı etkileyen doğal ve insan faktörlü risklere ilişkin gerekli olan analiz çalışmalarının yapılması,
- Yönetim planının tanımlanan eylemlerin gerçekleştirilmiş olması.

6.2. YÖNETİM PLANI FAALİYET ALANLARI

Yönetim planının bu bölümünde alan için öngörülen vizyon ile belirlenen hedeflere ulaşılması adına genel stratejik faaliyet alanları oluşturulmuştur. Yönetim planının uygulanması aşamasında belirlenecek müdahale kararlarını içeren eylem planının ana başlıkları söz konusu faaliyet alanlarından meydana gelmektedir.

Bu doğrultuda, alan yönetimi için belirlenen 6 temel amaç 7 ayrı faaliyet alanı kapsamında değerlendirilmiştir. Söz konusu faaliyet alanları şunlardır:

- Bilimsel araştırma ve dokümantasyon
- Sürdürülebilir koruma ve restorasyon
- Çevre düzenlemesi ve ziyaretçi yönetimi
- Turizm ve tanıtım
- Eğitim
- Yerel katılım ve sosyo-ekonomik gelişim
- Risk yönetimi

7. EFLATUN PINAR - YÖNETİM PLANININ UYGULANMASI

Yönetim planında amaçlar ve hedefler belirlendikten sonra planın son aşaması olan uygulama evresi yer almaktadır. Bu evrede, yönetim planı kapsamında belirlenen hedefler doğrultusunda yapılması gereken eylemler, eylemlerin koordineli olarak uygulanabilmesi için sorumlu paydaşlar ve gerekli süreç ortaya konmaktadır. Eylemlerin uygulanmasından tek bir paydaş sorumlu olabileceği gibi birden fazla kurum ve kuruluş da görev alabilmektedir. Yönetim planının uygulanmasının başarılı olabilmesi için sorumlu paydaşların arasında sıkı bir koordinasyon ve uyum sağlanmalıdır.

Bu bölümde, Eflatun Pınar yönetim planının uygulanması için gerekli olan paydaş analizi ile eylem planı çalışması yapılmıştır.

7.1. UYGULAMADAN SORUMLU PAYDAŞLAR

Eflatun Pınar Alanı için hazırlanan yönetim planı kapsamında oluşturulan eylem planı hükümlerinin uygulamasından sorumlu olan kurum ve kuruluşlar ile sorumlu kurumlara destek sağlayabilecek paydaşlar aşağıda belirtilmektedir :

- Kültür ve Turizm Bakanlığı
(Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü)
(Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü)
(Tanıtma Genel Müdürlüğü)
(Sinema Genel Müdürlüğü)
(Döner Sermaye İşletmesi Merkez Müdürlüğü)
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı
- Tarım ve Orman Bakanlığı
(Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü)
- Konya Valiliği
(İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü)
(İl Milli Eğitim Müdürlüğü)
(İl Tarım Müdürlüğü)

- Konya Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü
- Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü
- Konya Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü
- Konya Büyükşehir Belediye Başkanlığı
- Beyşehir Kaymakamlığı
- Beyşehir Belediye Başkanlığı
- Hüyük Kaymakamlığı
- Hüyük Belediye Başkanlığı
- Sadıkhacı Mahallesi Muhtarlığı
- Selki Mahallesi Muhtarlığı
- Konya Ovası Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı
- Devlet Su İşleri 4. Bölge Müdürlüğü
- Mevlana Kalkınma Ajansı
- Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü
- Konya Ticaret Odası
- Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği Konya Bölgesel Yürütme Kurulu
- Türkiye Otelciler Birliği

7.2. EYLEM PLANI

Bilindiği üzere arkeolojik alanların güncel durumunun değerlendirilmesi sonucu tespit edilen sorun ve ihtiyaçlar kapsamında belirlenen yönetim hedeflerine ulaşmak için bir eylem planı hazırlanmaktadır. Eylem planında, yönetim planlarında belirlenen hedeflere ulaşılabilmesi için somut eylemler listelenmektedir. Listelenen somut eylemlerin gerçekleştirilmesi için de uygulamadan sorumlu kurum ve kişiler ile uygulama süresine ilişkin gerekli zaman aralığının netleştirilmesi gerekmektedir.

Eylem planlarında belirtilen çalışmalar kesin ve mecburi değildir. Alan ve çevresinin sürdürülebilir ve bütüncül korunmasının sağlanabilmesi adına yol gösterici adımlar olarak değerlendirilmektedir. Alanda yapılacak çalışma ve araştırmalar doğrultusunda ortaya yeni bilgilerin çıkması durumunda veya alana ilişkin güncel değişiklikler bağlamında yeni müdahalelerin gerektiği durumlarda, eylem planı güncellenmektedir.

Eflatun Pınar yönetim planı için geliştirilen eylem planı, çalışmanın 6.2. bölümünde belirtilen 6 temel amaç kapsamında belirlenen 7 faaliyet alanı çerçevesinde oluşturulmuştur (Tablo 2-8).

Bilimsel Araştırma ve Dokümantasyon (Tablo 2):

Eflatun Pınar Kutsal Su Havuzu ve Anıtı'nda 1996 – 2002 yılları arasındaki kurtarma kazısı ve temizlik çalışmasının ardından 2012 yılında alanı da içine alan yüzey araştırmaları yapılmış, ancak Eflatun Pınar Höyüğü'nde herhangi bir bilimsel kazı çalışması gerçekleştirilmemiştir. Alanın mevcut durumun tespitinin ardından belirlenen zayıf yanlarının başında bilimsel araştırma eksikliği gelmektedir (bkz. 5.5.2.). Eflatun Plan Yönetim Planı amaçlarının ilk maddesini oluşturan bu başlık altındaki çalışma kapsamında belirlenen eylemler aşağıda yer almaktadır:

Pek çok arkeolojik alanın karşılaştığı sorunlara kamuoyunun farkındalığının artırılması ve alanın korunması ve yönetimiyle ilgili profesyonel tartışmalara katkıda bulunmak amacıyla, konuyla ilgili bilgilerin yaygınlaştırılması kuvvetle teşvik edilmektedir. Bu kapsamda, koruma prosedürlerinin felsefelerini, tekniklerini ve etkililiğini tanımlayan raporlar ve yayınların kamuya ve ilgili uzmanlara sunulması gerektiği belirtilmiştir (Matero vd., 1998: 136). Eflatun Pınar ile ilgili bilim insanları tarafından yayımlanan yazılı ve görsel doküman derlenmesi alanın farklı kitlelere tanıtılması ve alanda gerçekleştirilecek bilimsel çalışmaların teşvik edilmesi amacıyla öncelikli eylemler arasında yer almalıdır.

Eflatun Pınar Kutsal Su Havuzu ve Anıtı'nda yapılan kurtarma kazılarında havuzun batı yakasında bulunan bir adet hiyeroglif yazıt parçasının dışında herhangi bir yazıt rastlanmadığı için kesin bir tarihlendirmesi yapılamamaktadır (Özenir, 1997: 139, Özenir, 2001: 37-38, Bachmann ve Özenir 2004: 85-122). Eflatun Pınar Höyüğü'nde bilimsel kazı çalışmalarının uygulanması ile ortaya çıkacak veriler Höyük ve Anıt arasındaki bağlantı hakkında bilgi sahibi olunmasına imkân tanıyacaktır. Bu kapsamda Eflatun Pınar Höyüğü'nde bilim insanları tarafından gerçekleştirilecek araştırma ve kazı

çalışmalarını teşvik etmeye yönelik çalışmalar bu başlık altındaki eylem kararları arasında yer almalıdır.

Alandaki bilimsel araştırma eksikliğini ortadan kaldırmak için üniversiteler, sivil toplum örgütleri ve uluslararası araştırma fonlarının kaynaklarının tespit edilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda üniversitelerin arkeoloji bölümleri ile Kalkınma Bakanlığı'na bağlı Mevlana Kalkınma Ajansı başta olmak üzere ilgili kurumlarla bağlantıya girilmesine yönelik eylemlere planda yer verilmelidir.

Arkeolojik alanların korunması, yönetimi ve yorumlanmasında bütüncül bir yaklaşım sağlamak adına çeşitli fikir ve tartışmaların ortaya konması bakımından düzenlenen konferans, sempozyum gibi çalışmaların önemi daha önceki çalışmalarda belirtilmektedir (Matero vd., 1998: 136). Eflatun Pınar Anıtı, 1842 senesinde W.J. Hamilton'un ziyareti ile bilim dünyasının dikkatini çekmiştir (Hamilton, 1842). Sonrasında çeşitli bilim insanları tarafından değişik dönemlerde araştırılarak yayınlarda sıklıkla bahsedilmiş ve alanın güçlü yönleri arasında uluslararası ölçekte tanınır olması ifade edilmiştir (bkz. 5.4.1). Bu kapsamda, özellikle Hitit Su Kültü ve Eflatun Pınar odaklı uluslararası katılımlı sempozyum, çalıştay gibi etkinlikler düzenlenerek bilim insanları, arkeologlar, koruma ile ilgili kurumlarda görev yapan uzmanlar ile birlikte ziyaretçiler ve yerel halkın dikkatinin çekilmesi hedeflenmelidir. Söz konusu etkinlikler için öncelikle bir organizasyon komitesi ve danışma kurulu oluşturulması, aynı zamanda ulusal ve uluslararası üniversitelerin arkeoloji bölümleri ile işbirliğinin sağlanmasını içeren alt eylemler geliştirilmelidir. İlk beş yıllık zaman diliminde yapılması öngörülen etkinlik için gerekli olan mekân, malzeme, yol, konaklama gibi ihtiyaçların masraflarını karşılamak üzere fon kaynakları ve sponsorluk imkânlarının araştırılması ise bu eylemi destekleyen çalışmalar arasında yer almalıdır.

“Konya ili Beyşehir ilçesi Fasıllar Anıtı ve Çevresi Arkeolojik Yüzey Araştırması Projesi” kapsamında yürütülen çalışmalar sırasında yapılan görüşmelerde, “Bilimsel Araştırma” başlığı altında benimsenen ve yukarıda tanımlanan eylemlerin uygulamaya konulmasında Beyşehir Kaymakamlığı, Beyşehir Belediyesi, Konya Müze Müdürlüğü ve Mevlana Kalkınma Ajansı tarafından destek verileceği bilgisi elde edilmiştir.

Sürdürülebilir Koruma ve Restorasyon (Tablo 3):

Koruma ve restorasyon faaliyetlerine ilişkin çalışmalarda, geçmiş dönemlerden günümüze ulaşan kültür birikimlerinin özgün halleriyle, zaman içinde değişen koşullar göz önünde bulundurularak sağlıklı bir şekilde muhafazasını sağlamanın asıl amaç olduğu belirtilmiştir (Kiper, 2006: 18). Eflatun Pınar ve çevresinde yer üstü ve altında bulunan eserlerin korunmasında sürekliliğin sağlanması için güvenlik ve katılıma ilişkin problemler bu çalışma kapsamında ele alınmıştır (bkz. 5.5.2.). Söz konusu bölümde yer alan problemlere çözüm sağlamak adına belirlenen eylemler şu şekildedir;

Alan yönetimi anlayışında yalnızca alanda sorumluluğu bulunan kamu idarelerince alınan kararların çok etkili sonuçlar doğurmayacağı alanda önceki dönemlerde yapılan yanlış koruma uygulamaları ile de anlaşılmaktadır. Buna göre, tespit edilen “alan başkanı” koordinatörlüğünde ilgili ulusal, bölgesel ve yerel idari kuruluşların temsilcileri, akademisyenler, uzmanlar, sivil toplum örgütleri ve mülk sahiplerinden oluşan katılımcı yaklaşımın esas alındığı süreç tercih edilmelidir (Cleere, 2000: 8). Bu bağlamda, arkeolojik alanların sürdürülebilir korunmasında geçerli olacak prensip, prosedür ve uygulamaların çeşitli disiplinlerden oluşan paydaş katılımlarının tartışmaları sonucu daha sağlıklı değerlendirilebileceği vurgulanmıştır (Matero vd., 1998: 130).

Yukarıda açıklanan amaçlar doğrultusunda, ilk olarak Eflatun Pınar ve çevresinin koruma durumunun düzenli takip edilerek, saptanan sorunlara bilimsel yöntemler ile en hızlı şekilde müdahale edilebilmesi için alanda sorumluluğu bulunan tüm paydaşların katıldığı periyodik toplantıların düzenlenmesi sağlanmalıdır. Böylelikle I. Derece Arkeolojik Sit sınırında olmasına rağmen Eflatun Pınar Höyüğü’nde devam eden tarım ve hayvancılık faaliyetleri, Kutsal Havuz’da yer alan taşların üzerindeki likenleşme gibi problemlere yönelik müdahale kararlarının gözden geçirilmesi öncelikli hedefler arasında yer almalıdır.

Bilindiği üzere doğal kayalardan yapılan anıtlar ve yapıların üzerinde mikroorganizmaların yol açtığı biyolojik tahribatın yanında fiziksel ve mekanik bozulmalar da zaman içinde oluşmaktadır (Dolar ve Yılmaz, 2014: 2). Aynı zamanda

alg ve liken olarak adlandırılan bazı bitki türleri, açıktaki kayaların üzerine yerleşip gelişmektedir. Söz konusu bitki türlerinin kayaç üzerinde yakaladıkları toz taneleri içinde organik maddeden oluşturdukları ince zar, malzemenin zamanla aşınmasına neden olmaktadır (Gadd, 1993: 25-28). Anıtsal yapıların yapısı ve görüntüsü üzerindeki bu ve benzeri sebeplerle kaçınılmaz değişimler bozulmayı gündeme getirmektedir. Bu değişimler bozulma faktörlerinin cinsi, şiddeti ve süresiyle orantılıdır (Eskici, 1997: 383). Bu sebeple taş eserlerde yapılacak müdahaleler öncesinde bir takım ön araştırmalar yapılmalıdır. Bu noktada taş tipi ile kimyasal ve fiziksel özelliklerine etki eden varyasyonlar incelenmelidir (Lazzarini ve Tabasso, 1986: 15-20). Daha önce uygulanan restorasyon uygulamaları ile eserin içinde bulunduğu çevre koşulları da ön incelemeler sırasında ele alınmalıdır.

Yukarıda sebepleri açıklanan tahribatlar Eflatun Pınar Kutsal Su Havuzu ve Anıtı üzerinde de tespit edilmiştir. Özellikle biyolojik etkinlikler sebebiyle likenleşme, yosunlaşma gibi etkenlerle meydana gelen aşınma Anıt'ın güncel durumunda izlenebilmektedir. Eflatun Pınar Kutsal Su Havuzu ve Anıtı'nın biyolojik etkenlerle tahribata uğramasının yanında, 2011 yılında gerçekleştirilen uygun olmayan yöntemlerle gerçekleştirilen restorasyon çalışması, anıtın özgünlüğü ve bütünlüğüne zarar vermektedir. Anıtın üzerinde tespit edilen tahribata ilişkin bilgilendirme ve gerekli müdahalenin yapılmasına yönelik talebi konu alan rapor Fasıllar Anıtı ve Çevresi Yüzey Araştırması ekibi tarafından Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile Konya Müze Müdürlüğü'ne iletilmiştir. Bu doğrultuda arkeoloji, mimarlık, restorasyon, konservasyon, jeoloji, kimya, biyoloji gibi farklı disiplinlerden uzmanlarla oluşturulacak bir ekip tarafından düzenli aralıklarla izleme göstergelerinin belirlenmesi sürdürülebilir korumaya yönelik eylemlerin başında yer almalıdır.

Bu doğrultuda, ilk olarak restorasyon önceliklerinin belirlenmesi için oluşturulacak bilim kurulu tarafından ön çalışma gerçekleştirilmesi genel bir prensip olarak benimsenmelidir. Anıt yüzeyinin temizlenmesi, uygun görüldüğü takdirde sağlamaştırma çalışmalarının yapılması ve yüzeysel koruma ve bakım uygulamalarını içeren bir restorasyon programı oluşturulmalıdır. Restorasyon programı çerçevesinde, ilk aşama olan yüzey temizliği sırasında malzemenin orijinal dokusuna saygı

gösterilmeli, orijinal yüzeyin parçaları, kalınlığı ve boyutları temizlik esnasında aşındırılmamalıdır. Bir diğer önemli çalışma da Eflatun Pınar Anıtı'nın taş yüzeylerine homojenlik kazandırmak ve özellikle doğu duvardan sızan kaynak suyu sebebiyle oluşan aşınmayı önlemek adına çatlak ve yarıkların temizlik çalışmaları sırasında kapatılmasıdır. Ayrıca, eser üzerinde tuzlanma, sararma gibi zarar verici etkisi olan bir temizlik yönteminden kaçınılmalı; aşınma, mikro çatlakların oluşumu gibi yapısal zayıflıklar önlenmelidir (Lazzarini ve Tabasso, 1986: 107).

Yukarıda da belirtildiği üzere çeşitli nedenlerle mekanik gücü zayıflamış eserlere ilave dayanıklılık kazandırmak için sağlamlaştırma tekniği uygulanmalıdır. Eflatun Pınar Kutsal Su Havuzu ve Anıtı'nda, güncel durumda strüktürel olarak ciddi bir tahribat bulunmamaktadır. Ancak, bilindiği üzere konsolidasyon ihtiyacının tespit edilmesi halinde kireç, kum, mermer taşı ve taş tozu karışımı ile oluşturulan harçlar ile sağlamlaştırma çalışması restorasyon faaliyetleri kapsamında uygulanabilmektedir. Harç için kullanılacak malzemenin tespitinde ise taş tipi, uygulama metodu ve çevresel faktörleri dikkate alan spesifik laboratuvar çalışmalarının gerçekleştirilmesi, uygulamanın bilimsel yöntemler doğrultusunda sağlıklı bir sonuç vermesine imkan sağlayacaktır.

Öte yandan, bilindiği üzere, kültür varlıklarının korunması ve onarımı, kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum örgütleri aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Ancak, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın toplam bütçeden aldığı pay diğer Bakanlıklarla karşılaştırılınca en alt düzeydedir. Taşınmaz kültür varlıkları için alınan katkı payı olarak toplanan %10 vergi payları ise kültürel mirasın projelendirme, restorasyon ve bakımı için yeterli olmamaktadır. Bu sebeple alanın koruma durumuna yönelik izleme, proje ve uygulamalar için şüphesiz finansal bir kaynağa ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kapsamda; Kültür ve Turizm Bakanlığı yatırım programına alanın restorasyon proje ve uygulamasının dahil edilmesi, üniversitelerin araştırma fonları ile birlikte Avrupa Birliği hibe desteklerinin takip edilmesi yönünde hazırlanacak eylemler söz konusu proje ve uygulamanın gerçekleştirebilmesine imkan tanıyacaktır.

Çevre Düzenlemesi ve Ziyaretçi Yönetimi (Tablo 4):

Bir arkeolojik alanda ziyaretçi sayısını etkileyen faktörler, alanın konumu ve erişilebilirliği, halka sunum ve yorumu, yakın çevresindeki diğer kültürel ve turistik mekânların konumu, alanın etrafındaki alışveriş alanları ve konaklama çeşitliliği ile engelli ve yaşlılar için özel erişim yolları gibi maddeler altında belirlenmiştir (Tisdell 2005: 226-228). Arkeolojik alanlarda ziyaretçilerin deneyimini geliştirmek için alan yönetimindeki temel ilkeler, ziyaretçi akışını kontrol etmek, alanın taşıma kapasitesini arttırmak ve koruma standartlarını iyileştirmektir (Boyd ve Timothy 2006: 62; Comer 2012: 12). Arkeolojik alanların yorum ve sunumu, miras alanları ve ziyaretçiler arasındaki iletişimi teşvik eden iki ayrılmaz unsurdur. Bu iki unsur, geçmişin farkındalığının artırılmasına ve ziyaretçilerin çevrelerindeki miras varlıklarının önemini kavramasına yardımcı olmaktadır (Puczko, 2006: 227-240). Doğru yorumlanmış ve iyi sunulan alanlar, ziyaretçilerin deneyimlerinin kalitesini artırabilmekte ve yerel ekonomiyi canlandırabilmektedir. Bu amaçlar doğrultusunda, eğitim ve eğlence arasında bir denge kurmak, yapılan ziyaretlerin arkasındaki alanla ilgili sahiplenici motivasyonları artırmak, bilgiyi toplumun her kesimine iletmek ve değişen konular ile iletişim biçimleri aracılığıyla miras alanlarının önemini doğru yansıtmak gerekmektedir (McKercher ve Cros 2002: 47).

Bu kapsamda Eflatun Pınar Yönetim Planı'nda alanın çevre düzenlemesi ve ziyaretçi yönetimine ilişkin benimsenen eylem kararları şu şekilde önerilmektedir:

Eflatun Pınar'da güvenliğin sağlanması ve periyodik bakım ve temizliğin gerçekleştirilebilmesi için Türkiye İş Kurumu tarafından sadece yaz mevsiminde görevlendirilen geçici görevliler dışında sürekli personel bulunmamaktadır (bkz. 5.5.2.). Alanın çevre temizliğinin sağlanması, yerel halkın koruma farkındalığı kazanarak alanı sahiplenmesi ve toplumsal ortak bir eylem gerçekleştirebilmek amacıyla düzenli temizlik ve bakım faaliyetlerinin yapılması öncelikle ele alınması gereken eylemler arasında yer almalıdır. Bu faaliyetleri gerçekleştirebilmek için Beyşehir ve Hüyük Belediyeleri ile ortak çalışarak "Çöp Toplama Kampanyası" gibi organizasyonların etkili olabileceği düşünülmektedir. Belediye Başkanları, muhtarlıklar gibi anahtar

kurum ve kişilerle görüşülmesi, kampanyanın duyurulması ve yayılması bakımından önem taşımaktadır. Ayrıca, tanıtıcı afiş ve t-shirt gibi malzemelerde kullanılmak üzere logoların tasarlanması kampanyaya olan ilgiyi artırmaya yönelik alt eylemler arasındadır. Kampanyaya destek verecek sivil toplum örgütleri ve ilgili kurumların sürece dâhil edilmesi, kampanyanın sürekliliğinin sağlanmasına özen gösterilmesi de bu kapsamda yapılacak çalışmalar arasındadır. Eflatun Pınar'ın en yakınındaki yerleşim yaklaşık 5 km. uzaklıkta yer alan Sadıkhacı mahallesidir. Alana ulaşım imkânlarının yeterli olmaması sebebiyle söz konusu kampanya için Sadıkhacı ve Selki mahalleleri ile Beyşehir Belediyesi'nden alana ulaşımı sağlayacak, kampanya için özel tahsis edilmiş servis araçlarının temin edilmesinin yukarıda bahsedilen çalışmalar için gerekli olduğu düşünülmektedir.

Arkeolojik alanlarda bilgilendirme ve yönlendirme açısından ziyaretçi ile alanı ilişkiye sokan en önemli mekânlardan biri ziyaretçi merkezleridir. Söz konusu merkezler, ziyaretçinin alanla direkt temasa geçmeden önce tarihi ile ilgili bilgi edinebilmesine ve yönlendirilmesine imkân tanımaktadır. İşlevsel bir ziyaretçi merkezi uygulaması bu çalışmada örnek olarak İngiltere'deki Stonehenge Dünya Miras Alanı özelinde tanıtılmıştır (bkz. 3.2.1.). 2013 yılında açılan ziyaretçi merkezinin, sergi mekanları, tanıtım, sunum, oyun alanları, satış üniteleri, kafeterya ve servis mekânları gibi işlevsel özellikler sağlayarak alanı ziyaretçiler tarafından daha çekici kıldığı Stonhenge ve Avebury için hazırlanan 2015 tarihli Yönetim Planı'nda vurgulanmıştır.

Bu bağlamda, Eflatun Pınar Yönetim Planı'nın ilk beş yıllık kısa vadeli hedefleri arasında ziyaretçilerin temel ihtiyaçlarını karşılayacak bir karşılama merkezinin oluşturulması öncelik teşkil etmektedir. Ziyaretçilerin temel gereksinimlerini karşılamak için tasarlanan karşılama merkezinde, idari birimler, satış ünitesi, güvenlik ve depo ile birlikte tuvalet, toplantı ve sergi salonu gibi ortak kullanıma ait mekânların bulunması öngörülmektedir. Eflatun Pınar Kutsal Su Havuzu ve Anıtı'nın batısında yer alan ve geçmiş dönemlerde restoran/pansiyon olarak kullanıldığı belirtilen, günümüzde terk edilen yapının kamulaştırma süreci tamamlanmıştır. Söz konusu yapının karşılama merkezi olarak işlevlendirilmesi için Konya Müze Müdürlüğü tarafından Mevlana

Kalkınma Ajansı'na proje olarak hazırlanmıştır. Söz konusu proje kabul edilmiş olup gerekli çalışmalar Konya Müze Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir.

Eflatun Pınar Anıtı'nın bulunduğu alan Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından "örenyeri" statüsü olarak tanımlanmadığından Anıt'ın ziyareti için herhangi bir ücret talep edilmemekte, bilet gişesi yer almamaktadır. Bu durum da gelen ziyaretçi sayıları ile birlikte yerli-yabancı ziyaretçi oranları hakkında herhangi bir bilgi edinilmemesine yol açmaktadır. Karşılama merkezinin düzenlenmesi aynı zamanda Eflatun Pınar'ın ziyaretçi verilerine ilişkin düzenli kayıtların tutulmasına, alanın halk tarafından bilinirlik düzeyini ortaya konmasına ve alanın ziyaretçiler bakımından ihtiyaçlarının belirlenmesine yardımcı olacaktır.

Bir diğer önemli konu da alanda engelli ve yaşlı ziyaretçilerin de ihtiyaçlarını karşılayacak düzenlenmelerin yapılmasıdır. Bu düzenleme kapsamında oluşturulacak "çevre düzenleme projesi" ile alanın kültürel zenginliğinin yaşatılması amacıyla; tarih - doğa birlikteliği bir tasarım ilkesi olarak benimsenmelidir. Eflatun Pınar Anıtı'nın genişçe bir alana yayılan yatay bir kaynak mecrasında yer alması sebebiyle, tasarlanacak çevre düzenlemesinde odak, Anıt ve Anıt'ın doğu tarafında yer alan kaynak suyunun çıkış noktası olarak belirlenmelidir. Bu doğrultuda mevcut çevre düzenlemesinde de olduğu gibi gezi güzergâhı anıtın kuzey duvarında yer alan ana sahneyi karşıdan göreceğ şekilde güney yönünden sağlanmalıdır.

Bu doğrultuda, çevre düzenlemesi kapsamında oluşturulacak yürüyüş parkurunda; temelsiz, sökülebilir ve zemine fizikî müdahale gerektirmeyen tasarımlar tercih edilmelidir. Mevcut gezi güzergâhı, anıtın doğu cephesine doğru yönlenerak küçük bir meydan ile sonlanmaktadır. Ancak revize edilmesi önerilen yeni çevre düzenleme projesinde güzergâhın, Eflatun Pınar Höyüğü'nü de içine alacak şekilde genişletilmesi gerekmektedir. Günümüzde alana yapılan ziyaretler, Eflatun Pınar Anıtı'nın gezilmesi ve/veya kaynak suyundan istifade edilmesinden ibarettir. Bu sebeple mevcut ziyaretlerin bir kısmında Anıt'ı tamamen göz ardı eden ziyaretçiler şifalı olduğuna inanılan su kaynağına yönelmektedir. Anıt ile birlikte Eflatun Pınar Höyüğü'nü de içerecek bir gezi güzergâhı, alanın doğal ortamında daha uzun vakit geçirilerek arkeoloji ve doğa

ilişkinin ziyaretçiler tarafından daha fazla algılanması sağlayacaktır. Eflatun Pınar Anıtı'nın güneydoğusunda, mevcutta tuvalet olarak kullanılan kabinin bulunduğu yamacın anayola bakan genişçe alanının otopark olarak düzenlenmesi, bu düzenleme ile otoparktan itibaren ziyaretçilerin, doğal zemine fiziki müdahale gerektirmeyen, ahşap travers yol kanalıyla güneydeki girişe ulaşmasının çok daha kolay olacağı düşünülmektedir. Çevre düzenlemesi kapsamında bir diğer öneri ise, Anıt ile Höyük arasındaki alanla ilgilidir. Eflatun Pınar Anıtı'ndan Eflatun Pınar Höyüğü'ne giden yolun güney kısmında dinlenme alanı, kafeterya gibi donatı mekânları tasarlanmalıdır. Bu yaşam alanları ile ziyaretçilerin alanda uzun soluklu vakit geçirebilmeleri sağlanacak ve alanda düzenlenecek şenlik ve festivaller için de kullanım imkânı oluşturulacaktır (Harita 3).

Eflatun Pınar Anıtı ve Höyüğü'nü kapsayan alan için planlanan karşılama merkezi ve çevre düzenleme projesi gibi mekânsal ölçekli düzenlemelerin yanında ziyaretçi yönetimi kapsamında (Duhil, 2005: 25) “ziyaretçi yönetim planı” da uygulamaya geçirilmelidir. Bu plan, ziyaretçinin alanla ilişkisinin tüm yönleriyle düzenlenmesi adına her türlü kararın, yöntemin ve tanımın belirtildiği bir dokümandır. Arkeolojik alanları ziyaret edenler, alanda fiziksel; yerel toplumda sosyal, ekonomik ve kültürel; bölgede ise çevresel etkilere yol açmaktadır. Bu etkilerin kontrol altına alınabilmesi için ziyaretçi yönetiminin en önemli adımlarından biri olan taşıma kapasitesinin belirlenmesi gerekmektedir (Doughty ve Orbaşlı, 2007: 45). Alanın taşıma kapasitesi genellikle fiziksel, ekolojik ve sosyal olmak üzere üç başlıkta incelenmektedir (Pedersen, 2002: 56). Bu doğrultuda oluşturulan ziyaretçi yönetimi stratejilerinin temel hedefleri, miras değerlerinin korunmasını sağlamak ve alanla etkileşimde bulunan ziyaretçilerin deneyimin artırılması olarak belirlenmiştir (Doughty ve Orbaşlı, 2007). Ziyaretçi hareketlerinin ve davranışlarının belirlenmesine yönelik çalışmalar genellikle anketler ve uzun süreli gözlemlere dayalı olarak yapılmaktadır. Eflatun Pınar için gerçekleştirilmesi planlanan anket çalışması ile ziyaretçi tipolojisinin belirlenmesi (bireysel ziyaretçi, tur grupları, öğrenci grupları, resmi ziyaretçi, araştırmacılar, yerel halk) ve ziyaretçilerin alana olan etkisinin tespit edilmesi plan kapsamında ele alınmalıdır.

Bu kapsamda yapılan çalışmalara örnek olarak Petra Arkeolojik Alanı ziyaretçi yönetimi verilebilir. Petra Arkeolojik Alanı'nda ziyaretçi sayılarının hızla artması sonucu meydana gelen tahribatı ortadan kaldırmak adına Ürdün Hükümeti, bazı uluslararası kurumları ziyaretçi yönetim planı hazırlamak üzere davet etmiştir. Petra Arkeolojik Alanı için hazırlanan ziyaretçi yönetim planı için ziyaretçilerin demografik yapısı ile alana etkilerini ölçen anket formları hazırlanmıştır. Anketlerden elde edilen veriler doğrultusunda artan ziyaretçi yoğunluğunu azaltmak için sınırlı ziyaret saatleri, farklı grupları alanın farklı noktalarında dolaştırma gibi önlemler devreye sokulmuştur (Mustafa ve Balaawi, 2013: 83). Bunun yanında, alanda rastgele hareket etme, alanın kirletilmesi, alandaki mimari yapıların üzerinde boyama ve grafiti problemleri için de çözüm önerileri oluşturulmuştur. Bu kapsamda uygun ziyaretçi davranışları hakkında bilinçlendirme programları düzenlenmiş, tahribat potansiyeli yüksek olan alanlara yaklaşmak yasaklanmış, ekoturizm etiği hakkında ziyaretçilere rehberler kanalıyla bilgilendirme yapılmıştır (Pederson, 2002: 58-61).

Eflatun Pınar Kutsal Havuzu ve Anıtı'na gelen ziyaretçi artışı ile ilgili olarak Beyşehir Belediye Başkanı Murat ÖZALTUN tarafından basına verilen demeçte beş yıl önce yıllık 150.000-200.000 civarında olan ziyaretçi sayısının yıllık 1 milyona yaklaştığı bilgisi paylaşılmıştır (bkz. 5.5.3.). Petra Arkeolojik Alanı örneğinde olduğu gibi Eflatun Pınar'da da ziyaretçilerden kaynaklı tahribatın oluşmaması adına ziyaretçi yönetimi planı hazırlanmalıdır. Ziyaretçi yönetim planının sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi için, anket çalışması başta olmak üzere ziyaretçilerin alanın koruma durumuna ilişkin etkilerinin düzenli izlenmesi ve gerekli belgeleme faaliyetlerinin oluşturulması da eylem planının alt başlıklar olarak belirlenmelidir.

Turizm ve Tanıtım (Tablo 5):

Tarihi alanları ve müzeleri ziyaret etme, özel etkinliklere ve festivallere katılma her zaman turizm deneyiminin bir parçası olmuştur. Turizm, kültürel kaynaklardan yararlanarak sürekli büyüyen küresel bir endüstridir. 21. yüzyıldan itibaren kültürel miras alanlarına yönelik ziyaretlere yoğun bir ilgi gösterilmeye başlanmıştır.

Kültür turizmi ise; arkeolojik-tarihi alanlar ile yapıları ve eski eserleri görmeyi, festival ve fuarlara katılmayı, yerel mutfakları deneyimlemeyi, dini seyahatlerde bulunmayı amaçlayan bir turizm türüdür (Çulha, 2008: 1829). “Kültürel Turizm” kavramı 1960'lı yılların başından bu yana, akademik bir araştırma alanı haline gelerek turizmin kültürel miras bağlamında da değerlendirilmesinde önemli bir fırsat sağlamaktadır. Kültürel turizmin arkeolojik alanlara iyi ve kötü etkileri olabilmektedir. Turistlerin artan talebi, koruma faaliyetlerini artırmak için güçlü siyasi ve ekonomik gerekçe oluşturabileceği gibi; ziyaretlerin artışı, uygun olmayan kullanımlar kültürel varlıkların bütünlüklerini tehlikeye düşürme riski taşımaktadır (McKercher ve Cros, 2002: 1-15). Bu bağlamda, alan yöneticileri, turizm gelir ve katkılarını alanın korunması ve söz konusu katkılardan yerel halkın da faydalanmasını sağlayacak politikalar geliştirmelidir (Cochrane ve Tapper, 2006: 99).

Bu çalışmada, “alanın kültürel önemi ve değerlerinin tanıtımı ile tarihi geçmişine ilişkin bilgi aktarımının gerçekleştirilmesi” temel amaçlar arasında belirlenmiştir. Bu doğrultuda, Eflatun Pınar’ın turizm ve tanıtımını kapsayan bir dizi eylem planı geliştirilmiştir. Bu eylemler aşağıda şu şekilde sıralanmıştır:

Eflatun Pınar Yönetim Planı kapsamında turizm açısından öncelikli ele alınması gereken konuların başında ulaşım problemi yer almaktadır. Eflatun Pınar’a gelen ziyaretçilerin toplu taşıma vasıtaları ile alana ulaşım imkânlarının olmaması ve alanın tur gezilerinin güzergahı dışında kalmasına ilişkin sorunlar bu çalışmada dile getirilmiştir (bkz. 5.3.4.). Yönetim Planı hazırlığı kapsamında yerel yöneticiler ile gerçekleştirilen görüşmeler ve basında yer alan demeçler aracılığı ile alanın Türkiye’nin Dünya Miras Geçici Listesi’ne girmesi ile birlikte ziyaretçi sayısında artış olduğu bilinmektedir. Eflatun Pınar Kutsal Su Havuzu ve Anıtı, Konya il merkezine yaklaşık 90 km., Beyşehir ilçesine yaklaşık 22 km. mesafededir. Alan, Sadıkhacı mahallesinin de yaklaşık 5 km. kuzeyinde, Beyşehir- Şarkikaraağaç yolunun 16. km’sinde ve yoldan yaklaşık 9 km. içeride yer almaktadır. Ulaşım sorununun çözümüne yönelik, Konya ilinden ve Beyşehir ilçesinden alana erişimi kolaylaştıracak otobüs-dolmuş seferlerinin düzenlenmesi için Konya Büyükşehir Belediyesi ve Beyşehir Belediyesi ile irtibata geçilmesi, bu başlık altında belirlenen eylem planları arasında ilk sırada yer almalıdır.

Yukarıda belirtildiği üzere, Eflatun Pınar'ın yer aldığı Beyşehir ilçesinin turizm potansiyeli incelendiğinde Beyşehir Gölü turizm sektörü açısından güçlü bir potansiyel barındırmaktadır. Beyşehir Gölü ve çevresi ise tarihöncesi dönemlerden Selçuklular'a kadar uzanan kültürel zenginliğe sahiptir. Beyşehir ilçe merkezine 18 km. uzaklıkta yer alan Misthia Antik Kenti ve Fasıllar Anıtı, Beyşehir Gölü kıyısında yer alan Kubadabad Sarayı, ilçe merkezindeki UNESCO Dünya Miras Geçici Listesi'nde yer alan Eşrefoğlu Camii, Taş Medrese ve Beyşehir Köprüsü söz konusu kültürel mirası oluşturan unsurlar arasında öncelikli sıradadır. Bu kapsamda, çeşitli turizm şirketleri tarafından tur programları düzenlenmektedir. Eflatun Pınar Anıtı'nın Beyşehir kapsamlı tur programlarına dâhil edilmesi adına turizm şirketleri ile yapılacak olan görüşmeler alanın turizm potansiyelini artırmak açısından yararlı olacaktır.

Alanda yapılan saha çalışmaları sırasında bölge halkıyla görüşme imkânı elde edilmiştir. Anıtların yakın çevresindeki köyler dışında Konya halkının söz konusu bölgenin Hititler Dönemi'ndeki önemini yeteri kadar bilmediği ve benimsemediği anlaşılmıştır. Oysa ki, M. Ö. II. binyılda, Konya bölgesi, Hititler'in Akdeniz ve Batı Anadolu politikalarında oldukça önemli bir konumda yer almaktadır. Bölge, Hitit krallarının ilk dönemlerinden itibaren hâkimiyet altına alınmaya çalışılmıştır (Garstang ve Gurney, 1959: 60). Mısırlılar ile gerçekleştirilen Kadeş Savaşı öncesinde bölgenin önemi daha da artmış ve II. Muvattali başkenti bu bölgeye taşınmıştır. Kadeş Savaşı'nın ardından bölgenin önemi devam ettirmiştir. Hitit kraliyet ailesinden, Hattuşa'da ikamet eden krallarla aynı haklara sahip yöneticiler bu bölgeye atanmıştır (Bryce, 2005; Erbil ve Mouton, 2012; Glatz ve Plourde, 2011). Hitit hâkimiyeti altında bulunan diğer bölgelerde olduğu gibi bu bölgede de su kültü ile bağlantılı anıtlar inşa edilmiştir.

Yukarıda belirtilen özellikler doğrultusunda turizm şirketleri ile gerçekleştirilecek görüşmeler ile Konya ili ve yakın çevresinde bulunan Fasıllar Anıtı, Yalburt, Köylütolu, Hatıp Kaya Anıtı gibi kutsal mekânları içeren tematik tur programlarının organize edilmesi bölgenin turizm potansiyelini değerlendirmek açısından ele alınmalıdır (Harita 4). Bunun dışında, Beyşehir'e yaklaşık 323 km. mesafede bulunan ve çok fazla turist potansiyeli olan Kapadokya bölgesine tur düzenleyen şirketlerle yapılacak görüşme ile

Kapadokya turlarının güzergâhına göre Eflatun Pınar Anıtı'nın tur programına dâhil edilmesi planlanmalıdır.

Ayrıca, Beyşehir ilçesinde yer alan Ali Akkanat Turizm Meslek Yüksekokulu'nun alanda turizme yönelik belirlenen eylem planlarının uygulama aşamasında önemli bir fırsat olacağı düşünülmektedir. Turizm Meslek Yüksekokulu'na bağlı Uygulama Otelini ise Beyşehir ilçesini kapsayan ve Eflatun Pınar'ın da dâhil olduğu tur programları için uygun bir konaklama imkânı sağlamaktadır.

Kültürel miras değerlerinin korunması alanında son zamanlarda yaşanan birçok yenilik ve gelişmenin arasında “yeni medya” önemli bir uygulama platformu oluşturmaktadır. Yeni medyanın kültürel miras alanında kullanımı da sağladığı teknolojik olanaklar açısından kolaylıkla benimsenmiş ve yaygınlaşmıştır. Yeni medya, öncelikle dijital platformda modern teknoloji kullanımına bağlı olarak algılanmaktadır. Bu kapsamda internet ilk akla gelen yeni medya aracı olarak yer almaktadır (Muşkara, 2017: 90). Gelişen teknoloji ile bilgiye ulaşmanın kolaylaştığı günümüzde yazılı materyalden ziyade görsel özellikleri barındıran yeni medya teknikleri hem daha çok ilgi çekmekte, hem de toplumun farklı kesimleri tarafından yaygın bir şekilde benimsenmektedir. Bu platformun Eflatun Pınar'ın tanıtımına yönelik uygulaması, alanla ilgili bir web sayfası oluşturmakla gerçekleştirilebilir. Bu durum alana ilişkin bilgilere uzaktan erişim imkânını kolaylaştıracaktır. Bu kapsamda alanın güncel bilgilerini içeren, detaylı bir web sitesinin hazırlanması gerekmektedir.

Yeni medya platformunda bir diğer tanıtım aracı da, Eflatun Pınar Anıtı'nın tarihini, kültürel önemini ve değerlerini anlatan animasyon ve belgesel filmlerin çekilmesidir. Bu uygulama alanın daha geniş kesimlere tanıtımını kuvvetlendirecektir. Animasyon ve belgesel filmlerin ulusal ve uluslararası film festivalleri veya yarışmalarına katılımının sağlanması ile alana yönelik bilgi paylaşımı ve yaygınlığının sağlanması hedeflenmelidir. Eflatun Pınar Kutsal Havuz ve Anıtı'nda yer alan tasvirlerle ilişkin ikonografik incelemeler bu çalışmada ayrıntılı olarak ele alınmıştır (bkz.4.1.4.). Hitit panteonunda yer alan tanrı ve tanrıça tasvirlerine ilişkin bilgilere de arkeolojik ve yazılı kaynaklar aracılığı ile ulaşılmaktadır. Bu kapsamda hazırlanacak belgesel ya da

animasyon filmlerinde kullanılacak dramatik canlandırmalarda bu kaynaklardan yararlanılmalıdır. “Hitit Dini Anlayışı”, “Hititlerin Günlük Yaşamı” gibi konu başlıkları altında geliştirilecek film çalışmaları ile Eflatun Pınar özelinde Hitit siyasi tarihi ve sosyal-gündelik yaşamlarına yönelik bilgilendirmenin yapılması amaçlanmalıdır. Beden ve ruhlarını su ile arındıran Hititler’in su kaynakları, dereler ve nehirleri kutsallaştırdığına yönelik görüşler bu çalışma kapsamında incelenmiştir (bkz. 4.1.2.2.1). Genişçe bir alana yayılan yatay bir kaynak mecrasında yer alan Eflatun Pınar Kutsal Su Anıtı da olasılıkla dini ritüeller ve bahar bayramlarının gerçekleştirildiği bir mekân olarak Hititler için oldukça önemlidir (Özenir, 2001: 35; Emre, 2002:449; Karauğuz, 2005: 111-112). Bu bilgiler ışığında su kültürü ile bağlantılı ritüellerin Eflatun Pınar başta olmak üzere Konya il sınırları içinde yer alan Yalburt, Köylütolu, Hatıp, Fasıllar gibi benzeri anıtlarla birlikte ele alındığı film çalışmaları da değerlendirilmelidir.

Yeni medya platformu dışında Eflatun Pınar’ı farklı hedef kitlelere tanıtmak amacıyla kitapçık, kılavuz, broşür gibi yazılı ve görsel materyalin oluşturulması bu başlık altında öngörülen eylem kararları arasında yer almalıdır. Söz konusu materyallerin daha çok ilgi çekmesi adına plan, harita, fotoğraf ve çizim gibi ayrıntılı görsel malzemeyle zenginleştirilmesi de bu kapsamda benimsenen çalışmanın alt eylemi olarak belirlenmelidir. Alanın tanıtımını amaçlayan yazılı ve görsel malzemenin bir bilim kurulu danışmanlığında hazırlanması, aktarılan bilginin doğru ve sağlıklı yansıtılmasını sağlayacaktır.

Eflatun Pınar Alanı’nı diğer arkeolojik alanlardan farklı kılan en önemli özelliklerinden bir tanesi de Anıt’ın su ile olan yoğun ilişkisi ve bu ilişkinin Hitit dini anlayışına ve pratiklerine yansımalarıdır. Hitit dini anlayışında ölümsüzlük, dayanıklılık gücünün su kaynakları ile ilişkilendirilmesi ve su kaynaklarının öteki dünyaya giden yollar olarak düşünülmesi söz konusu Anıt’ın yapımında gösterilen özeni ispatlamaktadır. Bu doğrultuda, Eflatun Pınar Anıtı, Türkiye’nin Dünya Miras Geçici Listesi’ne kriter (vi) kapsamında dahil edilmiştir. Bu kapsamda, hazırlanacak yazılı ve görsel malzemede “Hitit Dini”, “Hititlerde Su Kültü”, “Geçmişten Günümüze Su Kültü” gibi temalar ile doğal kaynakların insanlar tarafından işlenmesine ilişkin konuların tanıtım materyallerinde kullanılması yerinde olacaktır. Anadolu inanç sisteminde her zaman

önemli bir yer tutan su ve su kaynakları günümüze kadar bu etkisini korumuştur. Bu bağlamda da Eflatun Pınar'a gelen ziyaretçilerin çoğunun ve bölge halkının halen bu kaynaktan su almaları, kaynağın şifa sağlayacağına olan inançları doğrultusunda devam etmektedir. Anıtın bu özelliğinin turizm alanında olduğu gibi tanıtım dokümanlarında yer alması ve ön plana çıkarılması gerekmektedir.

Yukarıdaki hedefler doğrultusunda alanın ve alanla bağlantılı değerlerin tanıtımı için hazırlanan yayınların, öncelikle Konya il sınırları içinde yer alan konaklama tesislerinde (bkz. 5.3.3.), Türkiye'deki tüm müze ve örenyerlerinde dağıtımın yapılması bu başlık altında benimsenen eylem kararları arasında yer almalıdır. Şehir içi billboardlarda Eflatun Pınar ile ilgili tanıtıcı görsellerin kullanılması, alanın tanıtımının güçlendirilmesi ve bölge halkının alana ilişkin farkındalığının artırılmasında önemli rol oynayacaktır.

Yukarıda bahsi geçen tematik programlar çerçevesinde internet sitesi, belgesel ve animasyon film çalışmaları, yazılı ve görsel doküman hazırlığının yanında resim, fotoğraf, kompozisyon, hikâye yarışması gibi etkinliklerin düzenlenmesi bir başka eylem olarak benimsenmelidir. Düzenlenecek yarışmaların sonucunda yarışmaya katılıp derece alan çalışmaların Mevlana Kalkınma Ajansı tarafından projesi kabul edilen karşılama merkezinde veya Konya Müze Müdürlüğü'nde sergilenmesinin de alanın tanıtımı bakımından özendirici etkisinin olacağı düşünülmektedir.

Eğitim (Tablo 6) :

Kültürel mirasın korunmasına ilişkin politikalarda, toplumun tüm kesimlerini kapsayan 'koruma kültürü' oluşturulmasında ciddi eksiklikler bulunmaktadır. Ulusal ve uluslararası tüzük ve sözleşmeler ile ortaya çıkan uygulamalarda denetleme sorunları, denetimlerdeki görev ve yetki karmaşası, eğitim araçları ile müfredatın yeterli olmaması önemli sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Okçabol, 2005: 113). Doğal faktörler haricinde kültürel miras alanlarında en çok tahribat insan eliyle gerçekleşmektedir. Koruma kültürünün oluşumunda en önemli kavram bilinçtir. Koruma kültürü ise, bilincin geliştirilmesi, yaygınlaştırılması ve örgütlenmesi ile sağlanmaktadır (Aslan,

1989: 3). Bu sebeple korumaya yönelik bilincin geliştirilmesi çocuk yaşlardan başlayan eğitim programları ile sağlanmalıdır. Gelişmiş ülkeler, kültürel mirasın benimsenip korunması konusunu ciddiyetle ele almakta ve temel eğitimlerinin bir parçası olarak görmektedirler (Koçel Erdem, 2003: 82).

Ülkemizde çocuklar ve gençlere yönelik koruma bilinci oluşturulması amacıyla çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından organize edilen faaliyetler bulunmaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı müzeler, özel müzeler ile Mimarlar Odası, Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı, Kültür Bilincini Geliştirme Vakfı ve Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı tarafından kültürel ve doğal mirasın korunması konusunda farkındalık yaratmak amacı ile düzenli çalışmalar yürütülmektedir (Uçar, 2014: 94).

Eflatun Pınar Yönetim Alanı sınırları içinde düzenlenmesi öngörülen eğitim faaliyetlerinin projelendirilmesi benimsenen eylem planları arasında ilk sırada yer almalıdır. Bu doğrultuda, söz konusu kurum, kuruluş ve sivil toplum örgütleri ile bölge içinde faaliyet gösteren benzer kurumlarla da bağlantıya geçilerek eğitim faaliyetlerine ilişkin programlar oluşturulmalıdır.

Mevlana Kalkınma Ajansı'nın raporlarına göre, Beyşehir'de 74 adet ilköğretim, 13 adet ortaöğretim okulu, 4 adet teknik meslek lisesi, 1 adet anadolu öğretmen lisesi, 1 adet sağlık meslek lisesi, 1 adet ticaret ve turizm meslek lisesi bulunmaktadır. Hüyük ilçesinde ise 21 adet ilkokul ve 5 adet ortaokul, 2 adet meslek lisesi ve 1 adet yaygın eğitim merkezi bulunmaktadır (bkz. 5.3.1.).

Okul öncesi, ilköğretim ve lise öğrencileri gibi çeşitli yaş gruplarından hedef kitlelerin belirlenmesi, Eflatun Pınar'da verilmesi planlanan eğitim programlarının ilk basamağını oluşturmalıdır. Belirlenen hedef kitlelere yönelik üniversitelerin eğitim fakültelerinde görev yapan akademisyenlerin desteği ile "kültürel mirası koruma" bilincini artırmayı hedefleyen etkinlikler planlanmalıdır. "UNESCO Gençlere Yönelik Dünya Miras Eğitimi Projesi" kapsamında ilk basımı 1998 yılında gerçekleştirilen "World Heritage in Young Hands to Know Cherish and Act – An Educational Resource Kit For Teachers"

adlı yayında konuyla ilgili eğitim faaliyetlerine yönelik öneriler yer almaktadır (UNESCO, 2002). Bu doğrultuda ilk olarak öğrencilerin Eflatun Pınar Anıtı hakkında bilgilerini ve koruma bilincine dair görüşlerini ölçen bir ön anket çalışması yapılmalıdır.

Öğrencilerin alanı ziyaretinden önce, mümkün olduğunca çok disiplinden oluşan öğretmen ekibi tarafından kendi branşları doğrultusunda bilgilendirmeler yapılmalıdır. Örneğin; tarih öğretmeni tarafından, alanın tarihçesi, coğrafya öğretmeni tarafından, alanın konumu ve coğrafi özellikleri, fen bilgisi öğretmeni tarafından, turizm, kirlilik veya ihmalden kaynaklanan alana yönelik olası tehditler hakkında bilgi verilmesi ön çalışma olarak düşünülmelidir. Bu kapsamda, öğrencilerin yaş ve eğitim durumları göz önüne alınarak, kapasiteleri ölçüğünde; Hitit siyasi tarihi, sosyal ve kültürel yaşamı, dini anlayışı ve törenleri (su kültü) gibi konular hakkında genel bilgilendirmelerin yapılması alan ziyareti aracılığıyla alanın daha sağlıklı sahiplenilmesine imkân sağlayacaktır.

Eflatun Pınar Kutsal Su Havuzu ve Anıtı'nda gerçekleştirilecek eğitim çalışmaları doğrultusunda, Anıt'ın ön cephesindeki tasvirlerin katılımcılar tarafından çizimlerinin gerçekleştirilmesi, anıttaki tasvirlerden yola çıkılarak hikâye oluşturulması, oluşturulan öykülerin dönem kostümleri giyilerek canlandırılması gibi aktiviteler yapılmalıdır. Eflatun Pınar Höyüğü'nün gezilmesi, oluşturulacak yapay kum havuzlarında, basit ölçekte kazı çalışmalarının deneyimlenmesine yönelik faaliyetler aracılığı ile arkeoloji biliminin tanıtımı ve koruma bilincinin gelişmesine katkı sağlayacak faaliyetler gerçekleştirilmelidir.

Eflatun Pınar Anıtı ve Höyüğü'nün çeşitli eğitim aktiviteleri ile gezilmesinin ardından katılımcıların izlenimlerini yansıtan anket çalışmalarının söz konusu faaliyetin tamamlanayıcı unsuru olacağı düşünülmektedir. Ziyaret esnasında katılımcılar tarafından çekilen fotoğraflar, çizilen resim ve tasarımlar gibi materyalin sergilenmesine imkân tanıyacak mekânların belirlenmesi de bu çalışma kapsamında yer alan eylem kararları arasında yer almalıdır.

Ayrıca, alanda gerçekleştirilecek eğitim faaliyetlerinde gerekli olan eğitim kitlerinin hazırlanmasına yönelik eylemler oluşturulmalıdır. Eflatun Pınar Kutsal Su Havuzu ve

Anıt ile Anıt üzerindeki tasvirlerin çizimleri için gerekli olan resim defterleri, boya kalemleri, okul öncesi çocuk eğitiminde kullanılmak üzere boyama kitapları, canlandırma aktiviteleri için Hitit kıyafetlerini içeren kostümler gibi malzemeler söz konusu eğitim kitleri kapsamında ele alınmalıdır. Eğitim kitlerinin temin edilmesi adına gerekli maddi ve teknik kaynağı sağlamak için yerel yönetimler başta olmak üzere çeşitli sponsorluklar ve hibe programlarına başvurulması gibi girişimler alt eylem başlığı olarak belirlenmelidir.

Eğitim programı oluşturulurken öğrenciler kadar öğretmenler de göz önünde bulundurulmalıdır. Bilindiği üzere, kültür varlıklarının korunması, yaşatılması ile ileriki kuşaklara aktarılmasında birçok paydaş etkilidir. Bu paydaşlar arasında en önemlisi ise öğretmenlerdir (Ay ve Fidan, 2013: 1138). Bu doğrultuda, öncelikle Beyşehir ve Hüyük ilçeleri ile Sadıkhacı ve Selki mahallerinde bulunan okullardaki öğretmenler ile yerel kurumlarda görev yapan personele yönelik bilgilendirme seminerlerinin düzenlenmesi adına eylemler oluşturulmalıdır.

Somut ve somut olmayan kültürel mirasın korunmasına yönelik eğitim çalışmaları yönetim planları kapsamında önemli bir yer tutmaktadır. Son yıllarda, özellikle arkeolojik alanların çevresinde yaşayan yerel topluluklarla etkileşime girerek, arkeoloji disiplinine sosyal ilgiyi artırma yönünde çalışmalar hız kazanmıştır (McManamon, 2000: 5-20; Marshall, 2002: 11-19). Yerel topluluklarla iletişim kurulması, arkeolojik alanlardan da yapılan çalışmaları da desteklemektedir. Güney Afrika'da geçmişin bilgisinin üretilmesinde aktif olarak yerel topluluklarla işbirliğini amaçlayan Cape Town'un 250 km. batısındaki Clanwilliam'da gerçekleştirilen "Yaşayan Peyzaj Projesi" bu bağlamda örnek olarak değerlendirilebilecek bir çalışmadır (Parkington, 1999: 147-154; Chirikure ve Pwitic, 2008: 470). Söz konusu proje kapsamında çevre ve arkeolojik koruma programlarında peyzaj, sözlü gelenekler, mitler ve yazılı kayıtlara yönelik bilgiler derlenmiştir. Stonehenge ve Avebury Dünya Mirası alanlarında çalışan araştırmacılar, çalışmaların bütüncül olarak yürütülmesi amacı ile Kelt Rahipleri olarak nitelendirilen "Druidler" den elde ettikleri somut olmayan kültürel mirasa dair bilgileri de değerlendirmeye almışlardır (Bender, 1993: 245-280; Wallis, 2002: 252-262).

Eflatun Pınar Kutsal Su Havuzu ve Anıtı'nın Hitit dini anlayışı doğrultusundaki önemi Hitit yazılı metinlerden de anlaşılmaktadır. Hititler için bahar bayramı olarak kabul edilen tarım yılı dönümlerinde kutsal etkinlikler ile dolu bayram törenleri yapıldığı bu belgelerden bilinmektedir (Beckman, 2002: 137; Bryce, 2002: 204-205, Hazenbos, 2003: 167-168). Bu bayramlardan en önemlileri, ilkbahar bayramlarından biri olan AN.TAH.SUM şenliğidir ve yeniden doğumu simgelemektedir (Haas, 1994: 772; Finet, 1997: 89). KILAM bayramı olarak adlandırılan bayram ise sonbahar bayramı olarak kutlanmıştır (Bryce, 2002: 212-213). Eflatun Pınar Kutsal Su Havuzu ve Anıtı'nda, günümüzde de Nevruz Bayramı olarak kutlanan 21 Mart tarihinde “Bahar Şenliği” etkinliğinin düzenlenmesine ilişkin eylemler oluşturulmalıdır. Bu sayede söz konusu faaliyet aracılığıyla yerel halk ile alana ilişkin bilgilerin paylaşılması, somut ve somut olmayan kültürel mirasın sürdürülebilir olarak korunmasına yönelik farkındalığın artırılması mümkün olacaktır. Ayrıca, yılın belli dönemlerinde düzenlenecek piknik etkinlikleri, yerel halkın alanla bütünleşmesini de kuvvetlendirecektir. Söyleşiler, yarışmalar, oyunlar, canlandırmalar gibi dolaylı ya da doğrudan eğitim metotlarının etkinliklerde uygulanmasının kültürel mirasın sahiplenilmesi ve korunmasına yönelik amaca hizmet edeceği düşünülmektedir.

Yerel Katılım ve Sosyo-Ekonomik Gelişim (Tablo 7)

Katılımcı ve yenilikçi yaklaşımlarla hazırlanan yönetim planları, aynı zamanda alan çevresinde önemli ekonomik ve sosyal fayda oluşturacak yaklaşımlara da öncülük edebilmektedir (Orbaşlı, 2014: 63). Bu doğrultuda, yerel miras değerlerinin etkili bir şekilde korunabilmesi için, yerel halkın kültürel miras yönetimine aktif katılımının sağlanması kültürel miras yönetiminin temel hedefleri arasında yer almaktadır (Hall, 2006: 29, Lennon, 2006: 473 Mackellar, J., Derrett, R., 2006: 277, Hacı, 2013:403).

Kültürel miras yönetiminde toplum odaklı programların geliştirilmesi, miras alanının korunması, sunulması ve alandan fayda sağlanması bakımından oldukça önemlidir. Yerel toplumun kültürel miras yönetimine katılımı ile ilgili olarak, toplumun miras yönetiminde ne gibi bir rol oynadığı veya oynaması gerektiğine yönelik temel konular bilim insanları tarafından kapsamlı bir şekilde araştırılmakta ve tartışılmaktadır. Bu

doğrultuda kültürel miras uzmanları ve akademisyenlerin çalıştıkları alanlarda yerel toplum ile sürekli diyalog halinde olarak toplum temelli katılım programlarının oluşturulması gerektiği görüşü benimsenmektedir (Smith ve Waterton, 2009: 143).

Öte yandan, arkeolojik alanların sağladığı istihdam, kapasite geliştirme ve sosyal refah imkânlarının, turizm kanalıyla sağlanan ekonomik ve sosyal gelişimin ötesinde katkısı bulunmaktadır (Pessis vd., 2012: 301-311). 2001-2004 yılları arasında Euromed II (Avrupa-Akdeniz Mirası) Programı kapsamında geliştirilen TEMPER (Training, Education, Management, Prehistory in the Mediterranean – Akdeniz Havzasında Prehistorya Eğitim ve Yönetim) Projesi, Doğu Akdeniz havzasında genelde az sayıda turist çeken tarihöncesi alanlarda alan yönetimi ve ekonomik gelişme konularını ele almıştır (Hodder ve Doughty, 2007; Orbaşlı, 2014: 58). Projenin ilk etabını oluşturan araştırma sürecinde bölgesel kalkınmaya katkı sağlayacak planlama çalışmasına yönelik tespit ve değerlendirmeler yapılmıştır (Chowne vd., 2007: 9-20). Eflatun Pınar Yönetim Planı için, “Yerel Katılım ve Sosyo Ekonomik Gelişim” başlığında TEMPER Projesi kapsamında yürütülen çalışmalar dikkate alınarak öneriler belirlenmiştir.

Eflatun Pınar Yönetim Alanı sınırlarının içinde bulunduğu Beyşehir ve Hüyük ilçelerinde yaşayan halkın sosyal ve ekonomik durumları bu çalışma sürecinde değerlendirilmiştir (bkz. 5.3.1 ve 5.3.2.). Beyşehir ve Hüyük ilçelerinin demografik ve eğitim durumları ile ekonomik faaliyetlerine yönelik bilgilere Mevlana Kalkınma Ajansı tarafından oluşturulan raporlardaki veriler doğrultusunda ulaşılmıştır. Bölge halkının alanın kültürel önemine yönelik farkındalığı ile koruma bilincine ilişkin tespitler ise saha ziyaretindeki gözlemler ve yerel idarecilerle yapılan görüşmeler ile belirlenebilmiştir. Bu doğrultuda alanın kültürel, tarihi, doğal çevre değerlerinin toplumsal kalkınma ile bütüncül şekilde koruyabilmek adına katılım ve sosyo ekonomik gelişimi destekleyecek eylemler şu şekilde sıralanmaktadır:

Yönetim planı hazırlığında disiplinlerarası yaklaşımlar ile sosyolog ve antropolog gibi uzmanların çalışmaya dâhil edilmesi, alan ve çevresinin sosyal ve ekonomik durumu ile ihtiyaçlarının daha iyi belirlenmesini sağlayacaktır. Örneğin, Ani Arkeolojik Alanı Yönetim Planı hazırlığı kapsamında Ocaklı köyünde, profesyonel bir sosyolog ekip

tarafından gerçekleştirilen anket çalışması köy halkı ve kapasitesi ile ilgili önemli bilgilere ulaşılmasını ve alan çıkışlı istihdam ve eğitim olanaklarının daha detaylı belirlenebilmesinin önünü açmıştır (Orbaşlı, 2014: 62). Bu kapsamda, alanın yakın çevresinde yer alan Sadıkhacı ve Selki kasabaları halkının sosyo kültürel durumu, ihtiyaçları ve iş gücü potansiyelini belirleyebilmek adına anket çalışmalarının yapılması daha kesin bilgilere ulaşılmasını sağlayacaktır.

Beyşehir ve Hüyük ilçelerinin temel gelir kaynaklarının tarım ve hayvancılıktır. Her iki ilçede de yoğunlukla buğday, arpa ve şeker pancarı üretilmektedir (bkz. 5.3.2.). Bölge halkının ekonomik alanlarının geliştirilmesi adına alternatif bağ-bahçe ürünlerinin üretimine yönelik eylemler de toplumsal katılım programları doğrultusunda planlanmalıdır. Eflatun Pınar Anıtı ve Höyüğü'nü kapsayan I ve II. Derece Arkeolojik Sit sınırları için Koruma Amaçlı İmar Planı'nın hazırlığı devam etmektedir (bkz. 5.1.). Koruma Amaçlı İmar Planı taslağında alanın sit sınırları dışında kalan kuzey bölümü organik tarım alanı olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda, söz konusu alanda yerel üreticilerin organik tarımsal üretim konusunda örgütlenmeleri hedeflenmelidir. Organik bağ bahçe ürün türlerinin araştırılması, Sadıkhacı ve Selki Kasabaları sakinlerinden üretime katılmak isteyenlerin saptanması, belirlenen ihtiyacın kaynak arama kapsamında projelendirilmesi alt eylemler olarak belirlenmelidir.

Eflatun Pınar'ın yakın çevresinde yer alan yerleşimlerin sosyal ve ekonomik durumunu geliştirecek, yerel ekonomik aktiviteleri çeşitlendirecek eylemlerden bir diğeri de bölgeye ait el sanatlarının geliştirilmesi ile ilgilidir. Özellikle bölge halkının kadınlarını kapsayan bu alan bu süreçte kadınların da aktif rol alması açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Eflatun Pınar Anıtı'nın etrafında sergi açan kadınlar, el emekleri ile oluşturdukları Beyşehir yöresinin nakış işlemeli patiği, eldiven, eşarp, şapka ve yün çorap gibi eşyaları ziyaretçilere sergilemektedirler.²⁵ Bu durum bölge halkının alana gelen ziyaretçi vasıtasıyla ekonomik fayda sağlama ihtiyacını ortaya koyması açısından dikkat çekicidir. Bu kapsamda, turistik eşya üretim ve pazarlaması aracılığı ile yerel halkın ekonomik olarak güçlenmesinin hedefleri belirlenmelidir. Bu sayede alana gelen ziyaretçilerin yerel topluma ekonomik olarak bir destek sağlaması alanın bölge halkı

²⁵ <http://konyalife.com.tr/haber/turist-yolu-gozluyorlar-1360.html> (01.08.2018)

tarafından daha çok sahiplenilmesine imkân sağlayacaktır. Belirlenen hedefler doğrultusunda Eflatun Pınar Kutsal Su Havuzu ve Anıtı başta olmak üzere bölgenin somut ve somut olmayan kültürel mirasına dair imgelerin araştırılarak bu imgeleri temsil eden tasarımların geliştirilmesine çalışmalar da yapılmalıdır. Söz konusu imge tasarımları ile turistik eşya ürünlerinin belirlenmesi, ürünlerin üretimi için malzeme-atölye ihtiyacını giderecek finansal kaynak ihtiyacının tespit edilmesi ve üretimle ilgili fon kaynaklarının oluşturulması bu çalışmalar kapsamında ele alınmalıdır.

Kültürel miras alanlarında, ekonomik potansiyel bakımından bir diğer önemli unsur da yöresel ürünlerle yapılan, bölgeye özgü yemek kültürünün pazarlanmasıdır (Richards, 2003: 3-21). Bu kapsamda Sadıkhacı ve Selki kasabaları ile Beyşehir ilçesinden yöresel yemekler konusunda bilgi ve deneyim sahibi kişilerden istekli olanların teşvik edilerek, çalışmaların yapılması planlanmalıdır. Hititler'in yeme-içme alışkanlıkları hakkındaki bilgilere ise çoğunlukla tören metinlerinden ulaşılmaktadır. Hititler tarafından tanrılara sunulan yiyecekler çeşitli kurban metinlerine yazılarak kaydedilmiştir. Bu kayıtlar, yemek malzemeleri, pişirme teknikleri, mutfak alışkanlıkları ve yiyecek çeşitleri hakkında fikir vermektedir (Bryce, 2003. 88-99; Ünal, 2007: 132-172). Hititler'in sosyal yaşantısına yönelik diğer önemli bilgiler de tarıma yönelik tutulan kayıtlar tarafından elde edilmektedir (Gurney, 2001: 73). Ayrıca, ekme Hitit mutfağında oldukça önemli bir yere sahiptir. Hititler'in çok sayıda ekme yaptıkları yazılı kaynaklarda yer alan bilgiler arasındadır (Karauğuz, 2006). Bu doğrultuda, Sadıkhacı ve Selki kasabası sakinlerinin ekonomik gelişmelerini geliştirmek amacıyla, konunun uzmanları tarafından yerel halka Hitit mutfağına yönelik uygulamalı eğitim verilmesi, deneysel metotlarla yapılacak Hitit ekmeği başta olmak üzere diğer yeme içme ürünlerinin alana gelen ziyaretçilere pazarlanmasına ilişkin eylemler planlanmalıdır.

Bölge halkının ekonomisine katkı sağlayacak eylemlerden bir diğeri de ev pansiyonculuğunun özendirilmesi ile ilgilidir. Konya il sınırları içindeki konaklama tesislerine ilişkin imkanlar doğrultusunda (bkz.5.3.3.) ve alana ulaşım ile ilgili sorunları (bkz. 5.3.4.) gidermek amacıyla alanın yaklaşık 5 km. kuzeyinde yer alan Sadıkhacı mahallesinde ev pansiyonculuğu uygulamasına yönelik özendirici çalışmalar yapılmalıdır. Ev pansiyonculuğu uygulaması ile yerel halkın kültürel becerilerinin

geliştirilmesi ve yaşam standartlarının yükseltilmesi hedeflenmelidir. Bu doğrultuda, Sadıkhacı mahallesinde ev pansiyonculuğu yapmaya istekli hanelerin belirlenmesi, söz konusu uygulamaya uygun evlerin ve yapıların iyileştirilmesi için gerekli sponsorluk ve fon kaynaklarının araştırılması ve katılımlı etkinliklerin düzenlenmesi, konuyla ilgili turizm uzmanları tarafından ev pansiyonculuğu ile ilgili eğitim paketlerinin hazırlanarak uygulanması bu çalışmalar kapsamında göz önünde bulundurulmalıdır.

Söz konusu alana ekonomik olarak fırsat sağlayacak önemli kaynakların arasında alanda yapılacak bilimsel kazı çalışmaları ile restorasyon uygulamaları gibi faaliyetleri gelmektedir. Eflatun Pınar Höyüğü'nde gerçekleştirilecek bilimsel kazı çalışmaları ve Havuzu, Anıt ve alanın restorasyonu, alanın çevre düzenlemesi ve karşılama merkezi uygulama projeleri ile bölge halkından istifade edilerek yaratılacak istihdam ve yerel sağlayıcılardan alınan malzeme ve hizmetin bölge ekonomisine katkı sağlayacak önemli çalışmalardan biri olacaktır. TEMPER Projesi kapsamında Çatalhöyük'te yürütülen çalışmalarda, özellikle kırsal kesimlerde çevre köylerin arazi sahibi olmayan yoksul kesimlerine yönelik bekeçi, mevsimsel olarak kazılarda çalıştırılacak işçi, kısıtlı iş imkânı olan kadınlar için seramik temizleme ve ev işleri gibi istihdam olanakları oluşturulmuştur. Kazı çalışmaları ve restorasyon uygulamaları sırasında elde edilen ustalık becerilerinin başka iş imkanlarına erişiminde kullanıldığı da tespit edilmiştir (Orbaşlı, 2014: 60).

Risk Yönetimi (Tablo 8)

“Risk”, bir varlığın, sistemin, kuruluşun ya da işletmenin güvenlik ve hedefini olumsuz etkileyerek zarara uğratacak olası tehlikeler olarak tanımlanmaktadır. Riskin ihtimalinin belirlenmesi, tanımlanması, çözümlenmesi, izlenmesi ve riskin azaltılması için bütün önlemlerin alınmasını kapsayan yönetim politikaları, yöntem ve uygulamalar ise risk yönetimi kapsamında değerlendirilmektedir (Hewitt, 1997: 22; Güner ve Aydın, 2013: 71). İnsan ve doğal etkenli olmak üzere iki ayrı risk grubu bulunmaktadır. Korumaya ilişkin yanlış metotlar, yangın, kaçak kazı faaliyetleri, kültür varlıklarının yasa dışı yollarla alım satımı, plansız kentleşme, turizm baskısı gibi unsurlar insan etkenli risk grubu içinde yer almaktadır. Deprem, volkan patlaması, heyelan, çığ, sel felaketi gibi

doğal afetler ile iklim değışikliği, hava kirliliği, çölleşme, kuraklık gibi çevresel faktörler ise doğal etkenlerle oluşan risk grubu arasında belirlenmiştir (Palumbo, 2000: 3-4).

Risk yönetimine dair planlama oluşturulurken, alandaki somut ve somut olmayan kültürel miras değerlerinin bütüncül olarak değerlendirilmesi, söz konusu değerlere en az etki edecek tedbirlerin alınması, acil durumlarda kültür varlıklarının öncelikli olarak korunmasının sağlanması, afet sonrasında iyileştirme ve onarım çalışmaları sırasında tüm önlemlerin alınması prensipleri kabul edilmiştir (Zıvralı ve Cabbar, 2015: 161). Bu doğrultuda, risk yönetiminde, arkeolojik alanların fiziki altyapısının detaylı olarak incelenmesi ve bu alanlarda sorumluluğu bulunan kurum ve kuruluşların doğru bir şekilde tespit edilmesi gerekmektedir (Güner ve Aydın, 2013: 76).

Risk Yönetiminin afet öncesi, afet sırasında ve sonrasında olmak üzere üç ana aşaması bulunmaktadır. Bir felaketten önce gerçekleştirilecek olan hazırlık faaliyetleri arasında, belirli tehlikeler için risk değerlendirmesi, önleme ve hafifletme önlemleri yer almaktadır (bakım ve izleme, çeşitli afet yönetim politika ve programlarının oluşturulması ve uygulanması vb.). Bununla beraber acil durum ekibi oluşturularak, harekât planları hazırlamak ve tatbikatlar düzenlemek de hazırlık faaliyetleri kapsamında ele alınmaktadır. Oluşacak bir afet sırasında, acil durum müdahalelerinin hayata geçirilmesi ve koruma uzmanlarının mobilize edilmesi yöntemi benimsenmelidir. Afet sonrası uygulanacak faaliyetler arasında hasar tespiti, onarım, restorasyon ve iyileştirme ile kurtarma veya rehabilitasyon faaliyetleri gibi müdahaleler yoluyla kültürel mirasın tahribata uğrayan bileşenlerinin iyileştirilmesi yer almaktadır (UNESCO, 2010: 13-14; Zıvralı ve Cabbar, 2015: 161).

Eflatun Pınar'a ilişkin doğal ve insan kaynaklı tehditler çalışmanın 5.5.4. bölümünde aktarılmıştır. Bu bölümlerde alanın güvenlik ve periyodik bakım ve temizliğinin sağlanamamasının yanında Eflatun Pınar Höyüğü'nde gerçekleştirilen tarımsal faaliyetler ile kaçak kazı uygulamaları sonucu ortaya çıkan tahribattan bahsedilmiştir. Alanın coğrafi ve ekolojik özellikleri ise çalışmanın 4.1.1.bölümünde yer almaktadır. Bu bağlamda, Eflatun Pınar'a yönelik insani ve doğal tehditlerin ele alındığı risk

belirleme çalışmaları bu başlık altındaki öncelikli eylemler arasında yer almalıdır. Bu çalışma doğrultusunda yapılması gerekenler aşağıda sıralanmıştır;

Beyşehir ilçesi 3.derece, Hüyük ilçesi 2. derece deprem kuşağında bulunduğu için yönetim alanı sınırlarının 1/5000 ve 1/1000 hâlihazır haritaları gerekli ayrıntıları içerecek şekilde hazırlanmalı ve zemin etüt çalışmalarının yapılmalıdır. Olası bir deprem tehlikesine karşı özellikle Anıt'ın hasar görmemesini önleme, hasar görmesi durumunda ise yapılması gereken sağlamlaştırma ve onarım çalışmaları da bu kapsamda değerlendirilmelidir.

Sanayi, zirai çalışmalar ve kentleşme faaliyetlerinde kullanılan fosil yakıtlarının tüketimi ile yeşil alanların azalmasıyla atmosferde sera gazları birikmekte ve bu durum da dünyanın ısısının artmasına yol açmaktadır. Küresel iklim değişikliği sonucunda şiddetli hava olayları, kuraklığın artması, deniz seviyesinin yükselmesi gibi problemlerde artış görülmektedir. İklim değişikliğinin kültürel mirasa etkilerinin azaltılması adına alınacak tedbirlerin belirlenmesi oldukça önemlidir (Gençer, 2017: 24).

Yağış eksikliğinin uzunca bir süre boyunca devam etmesi sonucunda yeryüzü ve yeraltı sularındaki azalma görülmektedir. Irmak, göl ve yeraltı su kaynaklarında azalan su miktarı hidrolojik kuraklık olarak tarif edilmektedir (Kadıoğlu, 2008: 291). Eflatun Pınar'ın yer aldığı bölgede hâkim olan iklim tipi kuzeyden güneye doğru karasal iklimden Akdeniz iklimine geçiş özelliği göstermekte ve yaz mevsiminde nispeten kurak bir iklim hâkimdir. Eflatun Pınar Kutsal Su Havuzu ve Anıtı da bir kaynak mecrasında yer almaktadır. Kaynak suyu ise Anıt'la birlikte çok ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. Dolayısıyla, alanda yer alan kaynak suyunun gelecekte meydana gelebilecek kuraklık sonucu yok olmasını önlemek adına bir takım tedbirler alınmalıdır.

Bu doğrultuda, öncelikle kuraklığa karşı zamanlıca önlem alabilmek için; bölge ikliminin doğru tespit edilip değişimlerinin sürekli takip edilmesi, su rezervlerinin klimatolojik su denge analizlerinin yapılması, kısa ve uzun dönemli meteorolojik tahminlerden elde edilen bilgiler doğrultusunda rezervlerdeki su seviyelerinin sürekli olarak belirlenmesi gerekmektedir (Kadıoğlu, 2008: 296). Bu kapsamda ise kuraklık

gözetlenmesi, kuraklık uyarısı ve kuraklık alarmı olarak üç aşamadan oluşan kuraklık mücadele planı oluşturulmalıdır. Bu plan, ilgili tüm kurum ve kuruluşlar, yerel idareciler ve bölge halkının katılım ve desteği ile gerçekleştirilmelidir. Kuraklık yönetim planı, bölgenin potansiyel su kaynaklarını ve bu kaynakların kullanım programlarını, birbirini takip eden kuraklık seviye alarm aşamalarını ve söz konusu alarm seviyelerindeki kuraklığın boyutlarını tespit ve alınacak tedbirlere yönelik çözüm başlıklarını içermelidir (Kadıoğlu, 2008: 298). Eflatun Pınar'ın kaynak sularını besleyen yüksek dağlarla çevrili bir konumda yer alması, Beyşehir ve Suğla Gölleri'ni barındıran su toplama havzasına kesintisiz su akışı sağlayan kaynak sularından biri olması, yakın gelecekte kuraklık ihtimalini göstermemektir. Ancak, küresel iklim değişikliği sebebiyle kuraklık da alanı etkileme olasılığı bulunan bir tehdit olarak değerlendirilmektedir. Ancak küresel iklim değişikliği etkisi ile ortaya çıkabilecek kuraklık tehdidine karşı yukarıda belirtilen önlemlerin yanı sıra alanda, konuyla ilgili uzmanlarca uygun bulunan bir bölüme su rezervuarı yapılarak gerekli tedbir alınmalıdır.

İklim değişikliği dolayısıyla kuraklık dışında gerçekleşme ihtimali olan sel felaketinin alana yönelik tehditlerini önlemek adına ise, alanda meydana gelebilecek taşkın ve sel felaketi ile oluşacak tahribata ilişkin eylem kararları da oluşturulmalıdır. Olası tahribatın bilgisayar modellemesi ile tespit edilerek, risk taşıyan alanlar belirlenmelidir. Deprem, kuraklık ve sel gibi doğal afetlere yönelik tehdit unsurlarının hazırlanacak haritalara coğraf bilgi sistemi sayesinde kaydedilmesi ile risklere yönelik analiz çalışmalarının güncel olarak tutulması gerekmektedir. Ancak Eflatun Pınar Kutsal Havuzu ve Anıtı'nın Beyşehir Gölü'ne tahmini 3 km. mesafede olması bakımından sel tehdidi bakımından 2. Derece risk taşımaktadır.

Yaz mevsiminde artan sıcaklık, yağışın azalması ve buharlaşma sonucu taban suyu seviyesinin düşmesine ve alanda yer alan otsu türlerin kurummasına yol açmaktadır. Bu durum da yangın riskini artırmaktadır. Yangın riskine karşı alanda bulunan otlar ilkbahar ve sonbahar dönemlerinde temizlenmelidir. Ayrıca, yangın çıkması durumunda acil müdahale için ihtiyaç duyulan yönetsel ve teknik önlemlere ilişkin eylem kararları oluşturulmalıdır. Alanda meydana gelebilecek yangına hızlı ve etkin müdahale edebilmek için mobil su depoları yangına en etkin müdahale edebilecek noktalarda,

ziyaretçilerin alanı algılamasını engellemeyecek şekilde yerleştirilmelidir. Bu doğrultuda sorumlu paydaşların alacakları ortak karar ile en uygun yerlerin tespit edilmesi alt eylem olarak belirlenmelidir.

Eflatun Pınar Höyüğü'nde tespit edilen kaçak kazı çukurları ve tarımsal faaliyetlerde toprağın derin sürülmesinden kaynaklanan tahribatı önlemek için ise Yönetim Planı'nın "Eğitim" ve "Yerel Katılım ve Sosyo Ekonomik Gelişim" başlıklarında da değinilen bilinçlendirme ve farkındalık artırmaya yönelik eylemlerin desteklenmesi planlanmalıdır. Bölge halkına verilecek Konferans, seminer, eğitsel faaliyetler gibi katılıma dayalı etkinliklerin yanı sıra broşür, kitapçık gibi yayınların hazırlanması bu doğrultuda benimsenen çalışmalar arasında yer almalıdır.

Yukarıda 7 ayrı faaliyet alanı kapsamında belirlenen eylem planı önerileri doğrultusunda söz konusu çalışmaların etkin bir şekilde yerine getirilmesi adına gerekli takibi yapmak ve gerektiği durumlarda uygun müdahalelerde de bulunmak sürdürülebilir bir alan yönetimini sağlamak için son derece önemlidir. Bu doğrultuda, konuyla ilgili yapılan çalışmalarda yönetim planlarının etkili bir şekilde uygulanıp uygulanmadığının, belirlenen hedeflere bağlı kalınıp kalmadığının ve eylem planlarında yer alan kararların doğru bir şekilde yerine getirilip getirilmediğinin oluşturulacak bir denetim birimi tarafından periyodik olarak yapılacak izlemeler ile kontrol edilmesi gerektiği belirtilmiştir. İzleme aşamasının sonunda hazırlanacak aylık, üç aylık, yıllık raporlar ile eylem planında yer alan tüm kararların değerlendirilmesi ve mümkünse beş yılda bir de yönetim planının genel revizyon çalışmasının yapılması da bu kapsamda tavsiye edilmektedir.

8. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Arkeolojik alanlar, somut mirasın bir parçası olarak kullanılan yöntemler bakımından birincil bilgileri sağlayan, insanoğlunun varoluşundan itibaren tüm kalıntıları içeren ve insan faaliyetlerinin gerçekleştiği tüm alanları kapsayan yerler olarak tanımlanmaktadır. Arkeolojik alanlara yönelik kazı çalışmalarının başladığı 18. yüzyıldan bu yana, ortaya çıkarılan kültür varlıklarının hassas niteliklerinden dolayı korunması günümüze kadar devam eden bir sorun olarak karşımızda durmaktadır. Doğal veya insan kaynaklı nedenlerle arkeolojik kazıların yapıldığı alanlar ve ortaya çıkarılan buluntular çağdaş konservasyon çalışmalarına rağmen zarar görebilmekte veya yok olabilmektedir. Günümüzde disiplinlerarası bir anlayış doğrultusunda, yardımcı bilim dalları ile geliştirilen yöntemler ile birlikte acil koruma önlemleri alınarak arkeolojik buluntulardaki tahribat en aza indirilmeye çalışılmaktadır. Yeni bir olgu olarak değerlendirilen çağdaş koruma anlayışı ile toplumların geçmişi ile kurdukları ilişki kültürel varlıklarla somut hale dönüşmekte, kültürel mirasın korunarak gelecek nesillere aktarılması da kurulan bu ilişkiyi devam ettirme arzusu olarak değerlendirilmektedir.

Diğer tüm sektörlerde olduğu gibi koruma alanında da çağdaş ve etkili stratejilerin oluşabilmesi için yasal düzenlemeler, bu düzenlemelerin uygulanması için gerekli olan yeterli finansal kaynaklar ve yönetsel yapılanmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Korunması gerekli alanlarda gerekli olan koruma ve kullanma şartlarını belli bir sisteme yerleştiren mekanizma “alan yönetimi” olarak tanımlanmaktadır. Alan yönetimi; sadece fiziki koruma anlayışının dışında sosyal ve ekonomik hedefleriyle mekanı bütün olarak ele alan, katılımcı planlama ve yönetim biçimini hâkim kılan, yerel yönetimlerin etkisini artıran, turist ve ziyaretçilerle birlikte yerel halkın ihtiyaç ve isteklerini merkeze koyan bir yaklaşımı benimsemektedir (Erbey, 2016: 432). Yönetim planları ise, kültürel miras alanlarının gerçekçi, sürdürülebilir ve bütüncül bir anlayışla, ilgili tüm paydaşlarla birlikte korunması, gelişiminin sağlanması ve gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlayan bir yol haritası olarak tanımlanmaktadır (Ndosi, 1992: 117-124, Thomas vd., 2003:6-7). Dolayısıyla, koruma planları gibi fiziki planlar olmayan yönetim planları etkin ve bütüncül bir bakış açısıyla korumanın nasıl yapılacağına tanımlandığı dokümanlardır.

Yüksek lisans tezi olarak hazırlanmış olan ve “Arkeolojik Alan Yönetimi: Eflatun Pınar Örneği” başlığı altında sunulan bu çalışmada, koruma kavramının tarihsel süreç içinde geçirdiği dönüşüm doğrultusunda arkeolojik alan yönetimine dair geliştirilen yeni bakış açıları ve uygulama örnekleri dikkate alınmıştır. Bu kapsamda, ilk olarak koruma kavramının tarihsel gelişimi incelenmiş, arkeoloji biliminin gelişimi ile bilimsel kazı çalışmaları ile ortaya çıkarılan taşınmaz kültür varlıklarının korunmasına ilişkin gelişim süreci değerlendirilmiştir. Böylece, çağdaş koruma yaklaşımlarının oluşumuna katkı sağlayan akımlar ile uluslararası boyutta kabul gören ilkeler tanıtılmıştır.

Arkeolojik alanların korunmasında bütüncül ve dinamik uygulamaları kapsayan kültürel miras yönetimi kavramının kuramsal tanımları ve amaçlarına çalışmanın ikinci bölümünde yer verilmiştir. Bu doğrultuda, arkeolojik alan yönetimi konusunda gerekliliği belirtilen yaklaşımlar da ortaya konulmuştur. Böylece alan yönetimine ilişkin hedefler ile çözüm önerilerinin ortaya konulduğu bir rehber olarak tanımlanan yönetim planlarının içeriğine ilişkin genel bir bilgilendirme yapılabilmektedir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise İngiltere’den Stonehenge ve Avebury, ülkemizden ise Çatalhöyük yönetim planlarının hazırlık ve içerik aşamalarına değinilmiş, bu sayede kuramsal bilgilerin yanında uygulama örnekleri de tanıtılmıştır.

Çalışmanın ilk üç bölümünde yapılan incelemeler sonucunda, yirminci yüzyılın sonlarına doğru bilim insanları, koruma uzmanları ve uluslararası örgütlerin yoğun çabaları ile arkeolojik ve tarihi koruma alanlarına ilişkin çağdaş koruma yaklaşımlarının benimsendiği anlaşılmaktadır. Bu kapsamda korumanın, sadece fiziki boyutuyla değil süreklilik ve katılım kavramlarının önem kazandığı ekonomik ve sosyal boyutuyla da değerlendirilmeye başladığı anlaşılmıştır. Benimsenen yeni yaklaşım ile koruma alanlarının sürdürülebilir yönetimi için, kültürel önem ve değerlerin korunmasının yanında, alanların araştırma, eğitim, turizm, istihdam gibi amaçlar içinde kullanımını sağlamak olarak belirlenmiştir.

Kültürel mirasın korunmasına yönelik bakış açıları, farklı kurumlar ve organların beklentileri doğrultusunda farklı yorumlandığından, uygulamalarda da bu noktada farklı anlayışlar ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda, bütüncül bir yaklaşımla katılımcı bir anlayışın benimsendiği yönetim planında farklı nitelik ve tecrübelere sahip paydaşları

bir araya getirerek ortak bir sonuç elde etmek çok kolay olmayacağından alan yönetimi kavramında sonuçtan ziyade sürecin daha önemli olduğu anlaşılmıştır.

Arkeolojik alan yönetimine ilişkin kuramsal tartışmalarda belirtilen hususlar doğrultusunda Sadıkhacı mahallesi sınırları içinde güçlü bir kaynak tabakası üzerinde yer alan Eflatun Pınar Kutsal Su Anıtı örnek yönetim planına ilişkin çalışmalar 4., 5., 6. ve 7. bölümlerde sunulmaktadır. Bu doğrultuda Eflatun Pınar örneği üzerinden öncelikle alanın önem ve değeri belirlenmiş, mevcut durumuna ilişkin bilgiler derlenmiş, vizyon, amaç ve hedefleri tespit edilerek ortaya çıkan öneriler doğrultusunda alan yönetimine esas müdahale kararları oluşturulmuştur.

Hitit çekirdek bölgesinden güney ve güneybatıya giden yolların üzerinde yer alan Eflatun Pınar Anıtı fiziki yapısı, fonksiyonu, ikonografik tasvirleri ile diğer örneklerden ayrılmaktadır. Merkezi bir sistemde suyun toplanması ve ihtiyaç halinde kullanılması yoluyla oluşturulan su rejiminin uygulanmasının önemli bir örneği olan Eflatun Pınar Kutsal Su Havuzu, sadece form, düzen kompozisyon bakımından değil yapımı esnasında kullanılan teknoloji ve işçilik bakımında da eşsizdir. Söz konusu anıt 2013 yılında Fasıllar Yüzey Araştırması projesi kapsamında hazırlanan raporla alanın taşıdığı değer kapsamında Dünya Miras Listesine kaydının yapılması önerilmiş, 2014 yılında da Türkiye'nin UNESCO Dünya Miras Geçici Listesi'ne kaydedilmiştir.

Alanda yapmış olduğumuz çalışmalardan elde edilen veriler, yönetim planlarının hazırlanmasına ilişkin yayınlanan uluslararası dokümanlarda belirtilen hususlar ve onaylanmış ulusal yönetim planlarında uygulanan yöntemler doğrultusunda, oluşturulan yönetim alanı sınırları kapsamında (Harita 2) Eflatun Pınar için hazırlanan yönetim planı çalışması gerçekleştirilmiş, bu kapsamda öncelikle alanın mevcut sorunları tespit edilmiştir. Buna göre;

- Alana ilişkin herhangi bir bilimsel kazı çalışması ya da alanın korunmasına yönelik bir faaliyet bulunmaması,

- Eflatun Pınar Kutsal Su Havuzu ve Anıtı'nda biyolojik etkenlere bağılı olarak aşınmaların görülmesi ve yanlış restorasyon uygulamaları sonucu özgünlüğünün zarar görmesi,
- Alanın mevcut çevre düzenlemesinin ziyaretçilerin ihtiyaçlarını karşılar düzeyde olmaması,
- Alanın ziyaretçi yönetim planlamasının olmaması,
- Alanın kültürel önemi hakkında yerel toplumun yeterli bilgiye sahip olmaması ve alana yeterince sahiplenilmemesi,
- Alanla ilgili kararlara yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri ile yerel toplumun katılımının yeterli olmaması

çalışma alanımızın temel sorunlarını oluşturmaktadır. Tespit edilen sorunların çözümüne yönelik uygulama müdahaleleri oluşturmak adına yönetim planı çalışmamızda alana ilişkin bir vizyon tanımlanmıştır. Bu vizyon doğrultusunda alanın bütünsel, sürekli ve katılımcı yollarla korunmasının temin edilmesini sağlayacak amaçlar belirlenmiştir. Bu amaçlar;

- Alanda bilimsel araştırmalar ve belgeleme çalışmalarının yapılması,
- Alanda yer alan somut ve somut olmayan kültür varlıklarının sürdürülebilir olarak korunması ve tahribatın önlenmesi,
- Alanın kültürel önemi ve değerinin benimsenmesi ve aidiyet duygusunun sağlanması,
- Ziyaretçi yönetiminin geliştirilmesi ve alanın geniş kitleler tarafından tanınmasının sağlanması,
- Yerel toplumun sosyal ve ekonomik bakımdan gelişmesinin sağlanması

olarak ifade edilmiştir. Çalışmamızda belirlenen vizyon çerçevesinde ise uzun, orta ve kısa vadeli hedefler belirlenmiştir. Buna göre;

Uzun vadeli hedefler doğrultusunda sistemli arkeolojik kazılardan elde edilen verilerle alanın daha iyi anlaşılması, yönetim sisteminin sürdürülebilirliğinin sağlanması, alanın açık hava müzesi olarak ileri teknolojik imkânlarla düzenlenmesi ve dengeli turizm politikaları ile yerel halkın kalkınmasının sağlanması,

Orta vadeli hedefler doğrultusunda, alanın ulusal ve uluslararası ölçekte tanıtımının yapılması, alanda gerçekleştirilecek etkinlikler aracılığı ile alanın önem ve değerinin bölge halkı tarafından da benimsenerek yerel toplumun alanın korunması ve tanıtımına ilişkin faaliyetlerde aktif görev yapmasının sağlanması,

Kısa vadeli hedefler doğrultusunda ise, alanda sistemli arkeolojik kazıların başlatılması, gerekli bakım, onarım ve temizlik çalışmalarının bilimsel yöntemler ile düzenli olarak gerçekleştirilmesi, ziyaretçilerin temel ihtiyaçlarını karşılayacak bir karşılama merkezinin oluşturulması, alanın tanıtım ve korunmasına yönelik faaliyetlere bölge halkı ile sivil toplum örgütlerinin dâhil edilmesi hususları önerilmektedir. Söz konusu öneriler çalışma alanı kapsamında değerlendirilerek belli başlıklar altında ele alınmıştır. Bunlar;

- 1) Bilimsel araştırma ve dokümantasyon,
- 2) Sürdürülebilir koruma ve restorasyon,
- 3) Çevre düzenlemesi ve ziyaretçi yönetimi,
- 4) Turizm ve tanıtım,
- 5) Eğitim,
- 6) Yerel katılım ve sosyo-ekonomik gelişim,
- 7) Risk yönetimi

başlıkları ile 7 faaliyet alanı olarak tanımlanmış ve yönetim planının uygulanmasına ilişkin çalışmalar kapsamında uygulamadan sorumlu kurumlar da tespit edilerek örnek bir eylem planı oluşturulmuştur (Tablo 2-8).

Oluşturulan eylem planında, Eflatun Pınar Höyüğü'nde bilim insanları tarafından gerçekleştirilecek araştırma ve kazı çalışmalarını teşvik etmeye yönelik çalışmalar, Eflatun Pınar Kutsal Su Havuzu ve Anıtı'nın bilimsel yöntemlerle temizlik ve sağlamlaştırılmasını sağlayacak müdahale kararları önerilmiştir. Mevcut çevre düzenlemesinin, tüm yönetim alanı sınırlarını kapsayacak ölçekte genişletilerek ziyaretçilerin alanda daha uzun vakit geçirmelerini sağlayacak donatı alanlarına ilişkin tasarımlara da eylem planında yer verilmiştir (Harita 3). Ayrıca, "turizm ve tanıtım"

başlıklı faaliyet alanı kapsamında öncelikle alanın kültürel önemi ile değerlerinin korunmasının hedeflendiği faaliyetler belirlenmiştir. Bu kapsamda önerilen faaliyetlerden biri de Eflatun Pınar'ın bulunduğu Konya il sınırları içinde yer alan Hitit Dönemi'ne ait Hatıp Kaya Anıtı, Fasıllar Anıtı, Yalburt ve Köylütolu Anıtı'nı kapsayan tur güzergâhının oluşturulmasıdır (Harita 4).

Bölge halkı ile alana gelen ziyaretçilerin çoğunun günümüzde de şifalı olduğu inancıyla Eflatun Pınar'daki kaynaktan su almaya devam etmesi, Hitit dini anlayışında önemli bir yer tutan su kaynaklarının günümüze kadar etkisini koruduğunu ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda, “turizm ve tanıtım”, “eğitim”, “yerel katılım ve sosyo-ekonomik gelişim” başlıklarında önerilen eylem kararlarında “Hitit su kültü” ile bağlantılı faaliyetler geliştirilmiştir. Bu sayede, alanın sosyal değerleri kapsamında ele alınan ve somut olmayan kültürel miras unsurunun yerel toplum tarafından, aidiyet duygusuyla alanı korumasına yönelik bilincin geliştirilmesi hedeflenmiştir. Bunların dışında bölge halkının alandan fayda sağlaması adına yerel toplumun mevcut sosyal ve ekonomik durumları doğrultusunda çeşitli üretim ve istihdam olanaklarına yönelik eylemler, benzeri yönetim planlarında uygulanarak başarılı sonuçlar elde edilmiş örnekler çerçevesinde önerilmiştir.

Eylem planında önerilen müdahalelerin hangi paydaşlar tarafından, hangi zaman aralığında gerçekleştirileceğinin belirlenmesi, olabilecek yetki karmaşasını önlemeye yöneliktir. Söz konusu yönetim planının belirli aralıklarla gözden geçirilmesi ve alanda gelişen durumlar ve zamanın koşullarına göre revize edilmesi, planın daha sağlıklı bir şekilde uygulanmasına imkân tanıyacaktır.

Bu çalışma ile “alan yönetimi” kavramına ilişkin teorik tartışmalar ve anılan kavramın gelişim süreci incelenerek Eflatun Pınar alanı için geliştirilen yönetim planı ile söz konusu kavramın arkeolojik alanlar üzerindeki etkisi ve uygulanabilirlik düzeyini ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, arkeolojik alanların kültürel önem ve değerleri ile birlikte gelişiminin ve canlılığının muhafaza edilmesinin, bunlar arasında bir denge kurularak gelecek kuşaklara aktarılmasının bütüncül bir bakış açısı ve katılımcı bir anlayışla mümkün olacağı anlaşılmıştır. Eflatun Pınar yönetim planı kapsamında

belirlenen her bir faaliyet alanı için oluşturulan eylemlerin tespit, analiz, izleme göstergeleri ve çözüme yönelik müdahaleleri içeren yöntemler içermesi planlamanın ne denli önemli olduğunu ortaya koymuştur.

Ülkemizde kültürel ve doğal varlıkların korunması, anayasa ile güvence altına alınmış olmasına rağmen bütüncül bir koruma politikası üretilmemiştir. Bütüncül bakış açısıyla oluşturulan alan yönetimi ile ilgili olarak dünyada gerçekleştirilen çalışmalar ülkemizde de giderek daha çok benimsenmektedir. Ancak, söz konusu kavram, konuyla ilgili sorumluluğu bulunan kişi, kurum ve kuruluşlar tarafından bile tam olarak kavranmadığı için alan yönetimi ve yönetim planı uygulamalarında henüz arzulanan seviyeye gelinebilmiştir.

Sonuç olarak, alan yönetimi, bir anıt veya yerleşimin önemini belirleyen hususları anlayarak korumak, onarmak, geliştirmek ve yönetim esasları çerçevesinde değerlendirmek başlıkları altında özetlenebilmektedir. Geniş çaplı yönetim planları ile destekli çalışmalar ise ancak bölgesel, ulusal ve uluslararası katılımları içeren, çevreyi ve toplumu kapsayan, bölge halkı ve diğer paydaşlarla birlikte bölgeye ekonomik katkıları olan sürdürülebilir projelerle kalıcı olabilmektedir. Toplumun eğitilmesi, bilgi paylaşımı, yerel yönetimlerle işbirliği ve kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılması, yönetim planı içerisinde mutlaka yer alması gereken unsurlardır. Ancak, bölge ekonomisine katkı sağlamak adına kültür varlıklarının sadece turizm potansiyeli açısından değerlendirilmesi ise sürdürülebilir bir kültür miras yönetiminin uygulanmasına hiçbir zaman imkân vermeyecektir. Bu çalışmamız kapsamında, söz konusu tespitler çerçevesinde Eflatun Pınar için yönetim planı örneği ilk kez sunulmuştur. Söz konusu çalışmanın bundan sonra zengin arkeolojik potansiyel sunan Beyşehir ve çevresindeki diğer alanlar için de örnek teşkil etmesi umut edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahunbay, Z. (1999). *Tarihi Çevre, Koruma ve Restorasyon*. İstanbul: Gem Yayınları.
- Ahunbay, Z.(2005) “Tarihi Çevre Yönetimi ve Yönetim Planları”, *Tarihi Kentlerin Yönetimi Panel*, İstanbul: TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi (s.35-50).
- Ahunbay, Z. (2010). “Arkeolojik Alanlarda Koruma Sorunları Kuramsal ve Yasal Açılardan Değerlendirme”, *TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi Sayı:8* (s.103-118).
- Akat, A.(1990). *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurultayı*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Akın, N., (1993), "Osman Hamdi Bey, Asar-ı Atika Nizamnamesi ve Dönemin Koruma Anlayışı Üzerine." Z. Rona (Ed.) *Osman Hamdi Bey ve Dönemi. Sempozyum 17-18 Aralık 1992*, (s.233-238). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Akköz, C. (1998). *Beyşehir Gölü (Konya) ’nün Limnolojisi*. (S.Ü. Araştırma Projesi) Konya.
- Akurgal, E. (1998), *Türkiye ’nin Kültür Sorunları*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Akurgal, E. (2005). *Anadolu Kültür Tarihi*. Ankara: TÜBİTAK Yayınları.
- Alexander, R.L. (1968). “The Mountain God at Eflatun Pınar”, *Anatolica 2* (s.77-85).
- Alexiou, S. (1991). *Minos Uygarlığı*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Alp, S. (1977). “Maşat Höyük’te Keşfedilen Hitit Tabletlerinin Işığı Altında Yukarı Yeşilirmak Bölgesinin Coğrafyası Hakkında”, *Bellekten 164* (s.637-646).
- Alp, S. (2001). *Hitit Çağında Anadolu/ Çivi Yazılı ve Hiyeroglif Yazılı Kaynaklar*. Ankara: TÜBİTAK Yayınları.
- Arık, R.O. (1937). “Alacahöyük Hafriyatının İlk Neticeleri”, *Bellekten, I-1*, Ankara, (s.210-266).
- Arık, R.O. (1953). *Türk Müzeciliğine Bir Bakış*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Arık, R.O. (1956). *Ankara-Konya-Eskişehir-Yazılılkaya Gezileri*, Ankara.
- Armstrong, P., Glyn, A. ve Harrison, J. (1984) *Capitalism Since World War II: The Making and Breakup of the Great Boom*. London: Fontana.
- Arsebük, G. (1983). “Dünden Bugüne Arkeoloji”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 1,(s. 66-75).

- Aslan, R. (1989). "Bilinç, Kültür ve Koruma", *Mimarlık* 89/3, (s.61-62).
- Atalay, İ. (1994). *Türkiye Coğrafyası*, İzmir.
- Atasoy, S. (1985). "Türkiye'de Müzecilik", Cumhuriyet Dönemi Türk Ansiklopedisi c.VI (s.1458-1471), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Austin, N.K. (2002) "Managing Heritage Attractions: Marketing Challenges at Sensitive Historical Sites", *International Journal of Tourism Research*, 4/6 (s. 447-457).
- Avrami, E., Mason, R. ve De la Torre, M. (2000), "Report on research", Avrami, E., Mason, R. ve de la Torre, M. (Ed.), *Values and Heritage Conservation: Research Report*, (s.3-12) Los Angeles: CA The Getty Conservation Institute.
- Ay, S. T.-Fidan, K. N. (2013). "Öğretmen Adaylarının "Kültürel Miras" Kavramına İlişkin Metaforları.", *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish ar Turkic*, 8/12, (s.1135-1152).
- Aydın, M. ve S. Güner (2013). "Kültürel Mirasta Risk Yönetimi" *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi* 3-1 (s. 70-81).
- Ayrancı, İ. ve Gülersoy, N.Z. (2011). *Koruma Alanlarında Yönetim Planı*, İstanbul: İTÜ Çevre ve Şehircilik Uygulama ve Araştırma Merkezi
- Bachmann, M. (2006). "Divine Staging, The Hittite Engineering Peculiarities of the Hittite Spring Sanctuary Eflatun Pınar", *Proceedings of the 2nd International Congress on Construction History in Cambridge*, Cambridge (s.251-265).
- Bachmann M. ve Özenir S. (2004). "Das Quellheiligtum Eflatun Pınar," *Archäologischer Anzeiger I* (s.85–122).
- Bahar, H. (1996). "Konya-Hatip'te Bulunan Yeni Bir Hitit Anıtı – Eine Neues Hethitischen Denkmal in Konya-Hatip" *Arkeoloji ve Sanat* 73, (s.2-8).
- Bahar, H. (1998). "Konya Araştırmaları III, Lykonía (Konya Merkez Bölgesi)" *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi* 12, (s.197-206).
- Bahar, H. (2017). "Hititlerde Su ve Konya Su Anıtları" *International Congress on Cultural Heritage and Tourism* , (s.861-867).
- Bahar, H., G. Karauğuz ve Ö. Koçak (1996). *Eskiçağ Konya Araştırmaları I (Phrygia Paroreus Bölgesi: Anıtlar, Yerleşmeler ve Küçük Buluntular)*, İstanbul.
- Bahçeci, M. (2004). *İzmir Bölgesi, Urla-Limantepe Tunç Çağı Yerleşimi Koruma ve Alan Yönetim Modeli*, Yayımlanmamış Doktora Tezi.

- Bahn, P. (1999). *Arkeolojinin ABC'si*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Beckman, G. (1999). *Hittite Diplomatic Texts*. Atlanta GA, Scholars Press.
- Beckman, G. (2002). "The Religion of the Hittites", D.Hopkins (Ed.) *Across the Anatolia Plateau; Readings in the Anatolia Plateau; Readings in the Archaeology of Ancient Turkey* (s. 133-143). U.S. of America: American Schools of Oriental Research.
- Behm-Blancke, M. ve D. Ritting (1970). "Der "Arslantaş" von Eflatun Pınar" *Mitteilungen der Deutschen Orientgesellschaft* 102, (s.89-99).
- Bender, B. (1993). "Stonehenge: Contested Landscapes (Medieval to Present Day)", B.Bender (Ed.) *Landscape, Politics and Perspectives*, (s. 245–280). Oxford: Berg.
- Bilget, N.B. (1990). N "Eski Eser Kaçakçılığına Karşı Müzeler", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi C. XXXIV, S. 1-2*, Ankara,(s. 341-347).
- Bilgi, Ö. (2002). *Anadolu'da İnsan Görüntüleri*. İstanbul: Aygaz.
- Binan, C. (1999). *Mimari Koruma Alanında Venedik Tüzüğü'nden Günümüze Düşünsel Gelişimin Uluslararası Evrim Süreci*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Yayınları.
- Binford, L.R. (1962). "Archaeology as Antropology", *American Antiquity* 28-2 (s. 217-222).
- Biricik, A.S. (1982). *Beyşehir Gölü Havzasının Strüktürel ve Jeomorfolojik Etüdü*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Bittel, K. (1953). "Beitrag zu Eflatun Pınar", *Bibliotheca Orientalis* 10, (s.2-5).
- Bittel, K. (1976). *Die Hethiter*. München: Beck.
- Biörnstad, M. (2000). "The ICOMOS International Committee on Archaeological Heritage Management", H. Cleere (Ed.), *Archaeological Heritage Management in the Modern Word*, (s.70-75). Londra ve New York: Routledge.
- Boccardi, G. (2006). *World Heritage: The Challenge of Sustainability*. Japan: Nara UNESCO World Heritage Centre.
- Boccardi, G. (2007). *World Heritage and Sustainability, Concern for Social, Economic and Envrionmental Aspects within the Policies and Processes of World Heritage Convention*. London: University College London.
- Bologna, F. (1990). "The Rediscovery of Herculaneum and Pompeii in the Artistic

- Culture of Europe in the Eighteenth Century” L. F. Dell’Orto ve A. Varone (Eds.), *Rediscovering Pompeii* (s. 80-91). Rome: Marchesi Grafiche Editoriali.
- Boorstin, D.J. (1983). *The Discoverers*. New York: Random House.
- Botta, P.E. ve E.Flandin (1846). *Monuments de Niniveh*. Paris:5 Volumes.
- Boyd, S.W. and Timothy, D.J. (2006) ‘Marketing Issues and World Heritage Sites’ A. Leask ve A. Fyall (Eds.) *Managing World Heritage Sites*. (s.55-68). Amsterdam: Elsevier.
- Börker-Klahn, J. ve C. Börker. (1976). “Eflatun Pınar. Zu Rekontstruktion. Deutung und Datierung.” *Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts*, 90, (s.1-41).
- Braidwood, R. J. (1953). *Digging Beyond the Tigris*. H.Shuman.
- Bryce, T. (2005). *The Kingdom of Hittites*. New York: Oxford University Press.
- Burney, C.A. (2004). *Historical Dictionary of the Hittites*. Oxford: The Scarecrow Press.
- Burke, P. (2008). *Kültür Tarihi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ceram, C.W. (2003). *Tanrılar, Mezarlar ve Bilginler*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Childe, V.G. (1936). *Man Makes Himself*. London: Watts.
- Childe, V.G. (1942). *What Happened in History*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Chowne, P, K.Kotsakis ve A.Orbaşlı (2007). “Management Plans for Prehistoric Sites” I.Hodder ve L.Doughty (Eds.) *Mediterranean Prehistoric Heritage: Training, Education and Management, Mc Donald Institute Monographs*, (s.9-20), Cambridge .
- Clarck, J.D.G. (1961) *World History: An Outline*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cleere, H. (1984). *Approaches to the Archaeological Heritage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cleere, H. (2000). “Introduction: the Rationale of Archaeological Heritage Management”, H.Cleere (Ed.), *Archaeological Heritage Management in the Modern World*, (s.1-19) Londra ve New York: Routledge.
- Ciriaco, A. Bodnar, E. W. ve Mitchell, C. (1976). *Cyriacus of Ancona's Journeys in the Propontis and the Northern Aegean 1444-1445*, American Philosophical Society.
- Cochrane, J. ve R.Temper (2006) “Tourism’s Contribution to World Heritage Site

- Management” A.Leask ve A.Fyall (Eds.) *Managing World Heritage Sites* (s.97-109), Burlington: USA Butterworth-Heinemann.
- Collins, B.J. (2007). *The Hittites and Their World*. Atlanta: SBL.
- Comer, D.C. (2012). “Petra as a Bellwether Archaeological Site on the World Heritage List” D.C. Comer (Ed.) *Tourism and Archaeological Heritage Management at Petra. Driver to Development or Destruction?* (s.3-30) Baltimore: Springer.
- Crafts, N. ve Toniolo, G. (1996). “Post-War Growth: An Overview” N. Crafts and G. Toniolo (Ed.) *Economic Growth in Europe Since 1945*, (s.1-37), Cambridge: Cambridge University Press.
- Çal, H. (1997). “Osmanlı Devletinde Asar-ı Atika Nizamnameleri”, *Vakıflar Dergisi* 26, (s.391-400).
- Çambel, H. ve R.J.Braidwood (1980). *Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Çambel, H. (1993). “Das Freilichtmuseum von Karatepe-Aslantaş” *Istanbul Mitteilungen* 43, (s. 495-509).
- Çambel, H. (2001). “Karatepe-Aslantaş Öyküsü”, F.Canpolat (Ed.), *Boğazköy'den Karatepe'ye Hititbilim ve Hitit Dünyasının Keşfi*, (s.495-509), İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Carman, J. (2005). *Against Cultural Property: Archaeology, Heritage and Ownership*. London: Duckworth.
- Çığ, M.İ. (2006). “Mustafa Kemal Atatürk ve Türkiye’de Arkeoloji”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi; Dün/Bugün/Yarın (Özel Sayı)*, (s.108-119).
- Çulha, O. (2008). “Kültür Turizmi Kapsamında Destekleyici Turistik Ürün Olarak Deve Güreşi Festivalleri Üzerine Bir Alan Çalışması”, *Journal of Yasar University*, 3-12, (s.1827-1852).
- D’Agostino, B. (1984). “Italy” H. F. Cleere (Ed.). *Approaches to the Archaeological Heritage*. (s.73-81), Cambridge.
- Dağlıoğlu, H.T. (1943). “Isparta Vilayeti Göllerinden Beyşehir Gölü” *Ün*, X 112-113, (s. 1371-1380).
- Daniel, G. E. (1962). *The Idea of Prehistory*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Daniel, G. E. (1981). *A Short History of Archaeology*. London: Thames and Hudson.
- Darga, M. (1992). *Hitit Sanatı*. İstanbul: Anadolu Sanat Yayınları.

- Darwin, C. (1859). *The Origin of Species*. London: John Murray.
- Demircioğlu, H. ve H. İnalçık. (1947). “Tarih Enstitüsünün Orta Anadolu Gezisi”
Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi V, (s.169-187).
- Doughty, L. ve Orbaşlı, A. (2007). “Visitor Management at Prehistoric Sites”. I.
Hodder ve L. Doughty (Eds.), *Management, Education & Prehistory: The
Temper Project* (s. 43-56), Cambridge: McDonald Institute Monograph.
- Delaporte, L. (1923). *Catalogue des Cylindres Cachets et Pierres Gravees de Style
Oriental. Musee du Louvre II*. Paris: Musee du Louvre.
- De la Torre, M. ve MacLean, M. (1997). “The Archaeological Heritage in the
Mediterranean Region”, M. de la Torre (Ed.), *The Conservation of
Archaeological Sites in the Mediterranean Region*. (s. 5-14), Los Angeles: The
Getty Conservation Institute.
- Demakopoulou, K. (1990). *Troy, Mycenae, Tiryns, Orchomenos: Heinrich Schliemann:
The 100th Anniversary of his Death*. Athens: Ministry of Culture of Greece.
- De Martino, S. (2002). “Hitit İmparatorluğu’nda Kült ve Bayram Kutlamaları, Din-
Devlet Bağımlılığının Aleni İfadesi”, W.Jacob (Ed.), *Hititler ve Hitit
İmparatorluğu Bin Tanrılı Halk/Die Hethiter und Ihr Reich Das Volk der 1000
Götter*, (s.445-447). Bonn: Kunst und Ausstellungshalle der Bundesrepublik
Deutschland.
- De Martino, S. (2003). *Hititler*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Dinçol, A. (2004). “Hititler Son Tunç Çağı” *Arkeoatlas Dergisi*, 3, (s. 21-60).
- Dinçol, A. ve Dinçol, B. (1996). “Hatıp Anıtındaki Hiyeroglif Yazıt”. *Arkeoloji ve
Sanat* 73, (s.8-9).
- Dinçol, A. ve Dinçol, B. (2005). “Anadolu’da Bulunan İlk Çivi Yazılı Tunç Tablet ve
Yeni Bir Hitit Kralının Ortaya Çıkışı” *Anadolu Araştırmaları Dergisi*, 18/1, (s.1-
13).
- Dolar, A. ve E.Ş.Yılmaz. (2014). “Kültürel Yapılarda Biyolojik Bozunma
Mekanizmaları” *Elektronik Mikrobiyoloji Dergisi 12-1* (s.1-19).
- Dolunay, N. (1973). *İstanbul Arkeoloji Müzeleri*. İstanbul: Ak Yayınları.
- Doğan-Alparslan, D.M. (2009). “Hitit Dini ve Tanrıları”, M.Alparslan (Ed.) *Hititolojiye
Giriş* (s.119-127). İstanbul: Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü.
- Doğan- Alparslan, D.M. (2011). “Hitit İnanç Sistemi”. *Arkeo Atlas, Tarihöncesinden*

- Demir Çağı'na Anadolu'nun Arkeoloji Atlası*, sy. 1 (s.270-271)
- Doğan, Ş. (1970). “Çiftlik Heykelciği” *Anatolia 14*, (s.73-74).
- Doughty, L. ve A.Orbaşlı (2007). “Visitor Management and Interpretation at Prehistoric Sites”, I.Hodder ve L.Doughty (Eds.) *Mediterranean Prehistoric Heritage: Training, Education and Management*. (s.43-55),McDonald Institute for Archeological Research, University of Cambridge.
- Dr.Nazmi (1922). *Türkiye'nin Sıhhi ve İctimai Coğrafyası (Konya Vilayeti)*. Ankara.
- Duru, G. (2013). “Anadolu Arkeolojisinde Metrik ve Normal Yaklaşımlar” O.Erdur ve G.Duru (Eds.) *Arkeoloji: Niye? Nasıl? Ne İçin?*. (s. 193-198), İstanbul: Ege Yayınları.
- Edson G. (2004). “Heritage: Pride or Passion, Product or Service?”, *International Journal of Heritage Studies*, 10-4, (s.333–348).
- Edwards, I. E. S. (1985). *The Pyramids of Egypt*. Harmondsworth, UK, Penguin Books.
- Ehringhaus, H. (2005). *Götter, Herrscher, Inschriften, Die Felsreliefs der hethitischen Grossreichszeitin der Türkei*. Berlin: Gebundene Ausgabe.
- El-Iraqi, D., Osman, M. (2006). “Site Management: An Application to Wadilmeluk (The Valley of the Kings)”, *International Journal of Heritage Studies*, 12-3, (s.283-291).
- Emre, K. (1993). “The Hittite Dam of Karakuyu” T.Mikasa (Ed.) *Essays on Anatolian Archaeology* (s. 1-42). Germany-Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Emre, K. (2002). “Kaya Kabartmaları, Steller, Ortostatlar.Görsel Sanat: Devletin ve Dinin Anıtsal İfadesi”, W. Jacob (Ed.) *Hititler ve Hitit İmparatorluğu Bin Tanrılı Halk/Die Hethiter und Ihr Reich Das Volk der 1000 Götter* (s. 486-492). Bonn: Kunst und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland GmbH.
- Ensert, H.K. (2005). “M.Ö. İkinci Binde “Kanatlı Güneş Kursu” ile Taçlandırılmış Anadolulu Hitit Figürleri”, *Anadolu 28*, (s.25-47).
- Erbey, D. (2016). “An Evaluation of the Applicability of Management Plans with Public Participation”, *İdeal Kent (Kent Araştırmaları Dergisi) Bellek ve Koruma 1*,(s.428-442).
- Erbil, Y.H. (2005). Hitit Dönemi Su Kültü, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Erbil, Y.H. (2016). “Konya İli, Beyşehir İlçesi, Fasıllar Anıtı ve Çevresi 2015 Yılı

- Arkeolojik Yüzey Araştırması Sonuç Raporu”, *Türk Tarih Kurumu*, Ankara.
- Erbil, Y.H. (2016). “Değişen Dünya ve Kültürel Mirasa Hacettepe Arkeoloji Bölümünün Katkıları” A.Karaduman ve M.Ekti (Eds.) *Türk Dili, Kültürü ve Tarihi* (s. 59-65). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Erbil, Y.H. (2017) “Preliminary Report of the Fasıllar Survey” A.Mouton (Ed.) *Hittitology Today: Studies on Hittite and Neo-Hittite Anatolia in honor of Emmanuel Laroche’s 100th Birthday* (s. 191-201). İstanbul: Institut Français.
- Erbil Y.H. ve Mouton A. (2012). “Water in Ancient Anatolian Religions: An Archaeological and Philological Inquiry on the Hittite Evidence”, *Journal of Near Eastern Studies*, 71-1 (s.53-74).
- Erbil Y.H. ve Ünlü E. (2017). “Fasıllar Anıtı ve Çevresi Geç Tunç Çağı Seramik Buluntuları” *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 34-2 (s.47-60).
- Erder, C. (1971) “Uluslararası Tarihi Anıtlar ve Yerleşmeler ve Fotogrametrinin Tarihi, Anıtlara Uygulanması Konulu Toplantısı”, *Vakıflar Dergisi*, IX (s. 409-417).
- Erder, C. (1975). *Tarihi Çevre Bilinci*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi.
- Erder, C. (1977). “Venedik Tüzüğü Tarihi Bir Anıt Gibi Korunmalıdır” *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 3-2, (s.167-190).
- Eres, Z. (2001). “Kırklareli – Aşağıpınar Açık Hava Müzesi”, *Arkeoloji ve Sanat* 101-102, (s.19-36).
- Erkanal, A. (1980). “Eflatun Pınar Anıtı”, G.Renda vd. (Ed.), *Bedrettin Cömert’e Armağan* (s. 287-301). Ankara: Homer Kitabevi.
- Esin, U. (1997). "Arkeoloji". *Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Bilim: Sosyal Bilimler*. (s.57-74). Ankara: TÜBA.
- Esin, U. (1999). “Türkiye Cumhuriyeti’nin 75. Yılında Atatürk Düşüncesinde Ulusal Kimliğin Oluşturulma Sürecinde Arkeoloji’nin Yeri: Dünü, Bugünü”, *Türkiye Cumhuriyeti’nin 75. Yılında Bilim “Bilanço 1923-1998” Ulusal Toplantısı*, (s.277-288) Ankara: TÜBA.
- Eskici, B. (1997). “Taş Eserlerin Korunması Üzerine Notlar” *Türk Arkeoloji Dergisi* XXXI, (s.383-391).
- Evans, A. (1906). *The Prehistoric Tombs of Knossos*. London: Quaritch.
- Evans, A. (1935). *The Palace of Minos at Knossos*. London: Macmillan.
- Evans, D.M. (1986). “The Management of Archaeological Site” Huges W. ve Rowley

- O. (Eds.) *The Management and Presentation of Field Monuments*. Oxford: Oxford University Dep. Of Exterior Studies.
- Eyice,S. (1985). “Arkeoloji Müzesi ve Kuruluşu”, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Anskilopedisi, Cilt VI* (s.1595-1598). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Eyice, S. (1990). “Müzeciliğimizin Başlangıcı ve Türk-İslam Eserleri Müzeleri”. *Müze, Sayı 2-3*. (s.5-10).
- Fagan, B. (1985). *The Adventure of Archaeology*. Washington: National Geographic Society.
- Feilden, B., Jokilehto, J.(1993). *Management Guidelines for World Cultural Heritage Sites*. Roma: ICCROM.
- Fellows, C. (1841). *An Account of Discoveries in Lycia*. John Murray.
- Fellows, C. (1852). *Travels and Researches in Asia Minor: More Particular in Lycia*. John Murray, Georg Olms.
- French, D.F. (1966). *Lists and Maps of Sites in the Konya, Çumra and Karaman Areas*
- French, D.F. (1998). *Canhasan Sites 1: Canhasan 1: Stratigraphy and Structures*. London: BIAA.
- Gadd, G.M. (1993). “Interactions of Fungi with Toxic Metals”. *New Phytologist 124-1*, (s.25-60).
- Gamble,C. (2014). *Arkeolojinin Temelleri*. İstanbul: Aktüel Arkeoloji Yayınları.
- Garstang, J. (1944). “The Hulaia River Land and Dadassas: A Crucial Problem in Hittite Geography”, *Journal of Near Eastern Studies III*, (s.14-37).
- Garstang, J. ve Gurney, O.R. (1959) *The Geography of the Hittite Empire*. London.
- Gavaz Sir Ö. (2014) “Hititlerin Bin Tanrılı Yolculuğu Hac”. *Aktüel Arkeoloji Dergisi, 41*, (s.50-63)
- Gazolla, P. (1972). “Restoring Monuments: Historical Background”, *Preserving and Restoring Monuments and Historic Buildings* (s. 15-31). Paris: UNESCO.
- Gençer, C.İ. (2017). “Kültürel Mirasın Korunmasında İklim Değişikliğinin Oluşturduğu Tehditler” *Mimar-İst 17-58* (s.24-30).
- Gerçek, F. (1999). *Türk Müzeciliği*. Ankara
- Gill, D. (2004). “The British School at Athens and Archaeological Research in the Late Ottoman Empire” D.Shankland (Ed.), *Archaeology, Antropology and Heritage in the Balkans and Anatolia: The Life and Times of F.W.Hasluck*,

- 1878-1920 Vol.I. (s. 223-255). İstanbul: Isis Press.
- Glatz, C. ve Plourde, A.M. (2011). "Landscape Monuments and Political Competition in Late Bronze Age Anatolia: An Investigation of Costly Signaling Theory" *Bulletin of American Schools of Oriental Research Bulletin of No: 361*, United States: The American Schools of Oriental Research (s. 33-66).
- Golding, F.N. (2000). "Stonehenge-Past and Future", H. Cleere (Ed.), *Archaeological Heritage Management in the Modern World*, (s.256-264), Londra ve New York: Routledge.
- Gordon, E. I. (1967). "The Meaning of the Ideogram dKASKAL.KUR='Underground Water Course' and its Significance for Bronze Age Historical Geography", *Journal of Cuneiform Studies* 21, (s.70-88).
- Götze, A. (1973). "A Hittite Myth", J. B. Pritchard (Ed.) *The Ancient Near East I*, (s.82-91) Princeton: Princeton University Press.
- Gurney O. R. (2001). *Hititler*, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Gülekli, N.C.(1948). *Eski Eserler ve Müzelerle İlgili Kanun, Nizamname ve Emirler*, Ankara.
- Güler, M. ve Ekinci, Y. (2010). "Tarihi Çevre Korumanın Yönetimsel Boyutu ve Alan Yönetimi" *Çağdaş Yerel Yönetimler* 19-3 (s.1-24).
- Gülersoy N.Z. (1984). *Tarihsel ve Kültürel Çevre Korunması, Türkiye'de Tarihsel Mimari Değer Koruma Anlayışının Gelişimi*. İstanbul: İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi.
- Gültekin, N. (2012). "Cultural Heritage Management: The Case of Historical Peninsula in İstanbul" *Gazi University Journal of Science* 25-1, (s.235-243).
- Güterbock, H. G. (1947). "Alte und neue hethitische Denkmäler". *Halil Edhem Hatıra Kitabı* (s. 48-51). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Güvenç, B. (2002). *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Grenville, J. (1999). "Changing the Way We Do Things: The Impact of Funding Changes on Heritage Management and Site Interpretation in the Late Twentieth-Century England." *Conservation and Management of Archaeological Sites* 3(1/2), (s.33-41).
- Haas, V. (1994). *Geschichte der Hethitischen Religion. Handbuch der Orientalistik. Der Nahe und Mittlere Osten* 15, Leiden, New York- Köln: Brill.

- Haas, V. (2002). "Hitit Dini". W.Jacob (Ed.) *Hititler ve Hitit İmparatorluğu Bin Tanrılı Halk/Die Hethiter und Ihr Reich Das Volk der 1000 Götter*, (s. 438-442). Bonn. Kunst und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland GmbH.
- Hacar, A. (2013). "Arkeolojik Alanlarının Korunmasında Planlamanın Önemi: Güvercinkayası Alan Yönetimi ve İlk Uygulamalar" *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 15-3 (s.395-417).
- Hall, C.M. (2006). "Implementing the World Heritage Convention: What Happens After Listing?", A. Leask, A.Fyall (Ed.), *Managing World Heritage Sites*, (s.20-35). Burlington, USA: Butterworth- Heinemann.
- Hall, C.M. ve McArthur, S. (1998). *Integrated Heritage Management: Principles and Practice*. London: The Stationary Office.
- Hamilton, W.J. (1842). *Researches in Asia Minor, Pontus & Armenia, Vol.I-II*. London: John Murray.
- Hardesty, D.L. and Little, B.J. (2009). *Assessing Site Significance. A Guide for Archaeologists and Historians*. Lanham: Altamira Press.
- Harmanşah, Ö. (2015). *Place, Memory and Healing: An Archaeology of Anatolian Rock Monuments*. New York: Routledge.
- Harmanşah, Ö. ve Johnson, P. (2011). "Yalburk Yaylası (Ilgın, Konya) Arkeolojik Yüzeysel Araştırma Projesi, 2010 Sezon Çalışması", *29.Araştırma Sonuçları Toplantısı, C.2*, (s.335-469).
- Harvey, J. (1972). *Conservation of Buildings*. London: J.Baker.
- Hawkins, J. D. (1990). "The new Inscription from the Südburg of Boğazköy- Hattusha", *Archaeologischer Anzeiger* 3, (s.305-314).
- Hawkins, J. D. (1993). "The Historical Significance of the Karahöyük (Elbistan) Stele", M. J. Mellink, E.Porada ve T. Özgüç (Eds.) *Anatolia and its Neighbours. Studies in Honor of Nimet Özgüç*, (s.273-279). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Hawkins, J. D. (1998). "Home to the Thousand Gods of Hatti", J. G. Westenholz (Ed.) *Capital Cities. Urban Planning and Spiritual Dimensions. Proceedings of the Symposium Held on May 27.- 29. 1996, Jerusalem*, (s.65-82). Jerusalem: Bible Lands Museum.
- Hawkins, J. D. (2009). "The Arzawa Letters in Recent Perspective". *British Museum Studies Ancient Egypt and Sudan* 14, (s.73 – 83).

- Hazenbos, J. (2003). *The Organization of the Anatolian Local Cults During the Thirteenth Century B.C.* Netherlands: Brill STYX.
- Hermann, J. (1989). "World Archaeology- the World's Cultural Heritage" H. F. Cleere (Ed.) *Archaeological Heritage Management in the Modern World.* (s.30-37), London.
- Hester, J.J. (1976). *Introduction to Archaeology.* New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Hewitt, K. (1997). *Regions of Risk: A Geographical Introduction to Disasters.* Essex, U.K: Longman.
- Hicks, E.L. ve C.T. Newton (1890). *The Collection of Ancient Greek Inscriptions in the British Museum 3. Priene, Iasos and Ephesos.* Clarendon.
- Higgins, R. (1992). *Minoan and Mycenaean Art.* London: Thames and Hudson.
- Hodder, I. (2006) "Çatalhöyük: Yerleşme, Proje ve Sergi için Kısa bir Giriş" M. Haydaroğlu (Ed.), *Topraktan Sonsuzluğa Çatalhöyük.* (s.9-25). İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Hodder I ve L. Doughty (2007). *Mediterranean Prehistoric Heritage: Training, Education and Management,* Cambridge.
- Hodder, I. ve Hutson, S. (2010). *Geçmişini Okumak-Arkeolojiyi Yorumlamada Güncel Yaklaşımlar.* Phoenix Yayınları.
- İğdemir,U. (1976). *Yılların İçinden; Makaleler, Anılar, İncelemeler,* Ankara.
- İnal, İ. (2009). *M.Ö. 1250'den Günümüze Hitit Barajı.* Ankara: DSİ Genel Müdürlüğü Yayınları.
- İnan, A. (1938). "Türk Tarih Kurumunun Arkeoloji Faaliyetleri", *Belleten/II,* Ankara,(s. 5-12).
- İnan, A. (1943). "Türk Tarih Kurumunun Arkeoloji Faaliyetleri", *II. Türk Tarih Kongresi,* İstanbul, (s. 8-5).
- İnandık, H. (1965). *Türkiye Gölleri (Morfolojik ve Hidrolojik Özellikler).* İstanbul: Baha Matbaası.
- Jokilehto, J. (2002). *A History of Architectural Conservation.* Butterworth- Heinemann.
- Kaderli, L. (2014). "Kültürel Miras Koruma Yaklaşımlarının Tarihsel Gelişimi" *TÜBA KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi,*12, (s.29-41).

- Kadioğlu, M. (2008) “Kuraklık Kıranı Risk Yönetimi” M.Kadioğlu ve M. E. Özdamar (Ed.), *Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri* (s. 277-300), Ankara: JICA Türkiye Ofisi Yayınları No: 2.
- Karabaş, N.E. (2010). “Korumanın 20.Yüzyılda Değişen Kapsamı ve Kent Arkeolojisi Kavramının Gelişimi”, *Ege Mimarlık Dergisi* 47, (s. 28-31).
- Karaduman, H. (1999). “Eski Eser Kaçakçılığı”. *1998 Yılı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları. (s. 5-58).
- Karaduman, H. (2007). *Türkiye’de Eski Eser Kaçakçılığı*. Ankara: ICOM Türkiye.
- Karauğuz, G. (2005). *Arkeolojik ve Filolojik Belgeler Işığında M.Ö. II.binde Orta Anadolunun Güney Kesimi*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Karauğuz G. (2006). *Hititler Döneminde Anadolu’da Ekmek*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları: Ankara.
- Kazancı N., S.E. ve M.D. (1999). *Köyceğiz, Beyşehir, Eğirdir, Eber, Çorak, Kovada, Yarışlı, Bafa, Salda, Karataş, Çavuşçu Gölleri, Küçük ve Büyük Menderes Deltası, Güllük Sazlığı, Karamuk Bataklığı’nın Limnolojisi, Çevre Kalitesi ve Biyolojik Çeşitliliği*. Ankara.
- Kejanlı, T., Akın, C.T. ve A. Yılmaz. (2007). “Türkiye’de Koruma Yasalarının Tarihsel Gelişimi Üzerine Bir İnceleme”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6-19 (s.179-196).
- Kerber, J. E. (1994) “Introduction”. J. E. Kerber (Ed.), *Cultural Resource Management: Archaeological Research, Preservation Planning, and Public Education in the Northeastern United States*, (s. 1- 14). London: Bergin and Carvey.
- King, T. (2002). *Thinking About Cultural Resource Management: Essays From the Age*, Walnut Creek: Altamira Press.
- Kiper, P. (2006) *Küreselleşme Sürecinde Kentlerin Tarihsel-Kültürel Değerlerinin Korunması; Türkiye-Bodrum Örneği*, İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı.
- Klengel, H. (2002). “Hitit Tarihi”. W. Jacob (Ed.) *Hititler ve Hitit İmparatorluğu Bin Tanrılı Halk/Die Hethiter und Ihr Reich Das Volk der 1000 Götter* (s. 413-420). Bonn, Kunst und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland GmbH.
- Klengel, H. (2011). “History of Hittites”. D.P. Mielke (Ed.) *Insight into Hittite History and Archaeology*, (s. 31-47). Leuven: Peeters Clooquia Antiqua

- Kocabaş, R. (1969). "Müzecilik Hareketi ve İlk Müze Okulunun Açılışı" *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi XIV*, (s.74-78).
- Koçel Erdem, Z. (2013) "Türkiye'de Halkın Arkeolojiye Bakışı ve Eğitim Sorunu". O. Erdur ve G. Duru (Ed.) *Arkeoloji Niye? Nasıl? Ne için ?* (s. 81-85) İstanbul: Ege Yayınları.
- Kohl, P. L. (1998). "Nationalism and Archaeology: On the Constructions of Nations and the Reconstructions of the Remote Past", *Annual Review of Anthropology*, 27,(s.223-246).
- Kohlmeyer, K. (1983). "Felsbilder der hethitischen Grossreichszeit", *Acta Praehistorica et Archaeologica 15*, (7-154).
- Korucu Üçüncü, B. ve H.Muşmal (2014). *Tarihsel Süreçte Beyşehir Gölü ve Adalarında Hayat*. Konya: Palet Yayınları.
- Kortanoğlu, M.S. (2014). "Arkeolojik Alanlarda Alan Yönetimi Planlamasının Hukuksal ve Kurumsal Açından Değerlendirilmesi" A. Özfirat (Ed.) *Arkeolojiyle Geçen Bir Yaşam İçin Yazılar. Veli Sevin'e Armağan* (s.387-393). İstanbul: Ege Yayınları.
- Koşay, H.Z. (1943). "Türk Tarih Kurumu Tarafından Alacahöyük'te Yapıtılan Hafriyatta Elde Edilen Neticeler", *II. Türk Tarih Kongresi*, İstanbul, (s. 21-57).
- Koşay, H.Z. (1963). *Etnografya Müzesi Kılavuzu*. İstanbul.
- Kristiansen, K. (1984). "Denmark." H. F. Cleere (Ed.), *Approaches to the Archaeological Heritage*. (s.21-36), Cambridge: Cambridge University Press.
- Kristiansen, K. (1989). "Perspectives on the Archaeological Heritage: History and Future." H. F. Cleere, (Ed.), *Archaeological Heritage Management in the Modern World*. (s.23-29) London: Unwin Hyman.
- Kroeber, A. L. ve Kluckhohn, C. (1952). *Culture: A Critical Rreview of Concepts and Definitions*. New York: Vintage Books.
- Kuban, D.(1962). "Restorasyon Kriterleri ve Carta Del Restauro", *Vakıflar Dergisi CV*, (s.149-152).
- Kuban, D. (2000). *Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu- Kuram ve Uygulama*. İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.
- Kundakçı, G. E. (1999). "19. Yüzyılda Anadolu Arkeolojisine ve Eskiçağ Tarihine

- Genel Yaklaşım". *XIII. Türk Tarih Kongresi 4-8 Ekim Kongreye Sunulan Bildiriler. III.Cilt, II.Kısım*, (s.1-11). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Laroche, E. (1958). "Eflatun Pınar", *Anatolia III*, (s.43-47).
- Layard, A.H. (1853). *Discoveries in the Ruin of Niniveh and Babylon: with Travels in Armenia and the Desert*. London: John Murray.
- L.Lazzariti ve M.L. Tabasso (1986). *Il Restauro Della Piatro*, Pirdova.
- Lee, Y.S.F, du Cros, H., Distefano, L. ve W. Logan. (2007) 'Introduction' H. du Cros ve Y.S.F. Lee (Eds.), *Cultural Heritage Management in China: Preserving the Cities of the Pearl River Delta*, (s.1-22), Oxon: Routledge.
- Lennon, J. (2006). "Cultural Heritage Management", M.Lockwood, M., G.Worboys, G., A.Kothari (Eds.), *Managing Protected Areas: A Global Guide*. (s.448-473)
London: Earthscan
- Lewin, R. (1998). *Modern İnsanın Kökeni*, Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları.
- Lubbock, J. (1872). *Prehistoric Times, Ancient Remains and the Manners and Customs of Modern Savages*. Williams and Nortage.
- Mackellar, J., Derrett, R. (2006). "The Rainforests Ways: Managing Tourism in the Central Eastern Rainforest Reserves of Australia", A.Leask ve A. Fyall (Eds.) *Managing World Heritage Sites*, (s.273-284) Burlington, USA: Butterworth-Heinemann.
- Macqueen, J. G. (1959). "Hittian Mythology and Hittite Monarchy", *Anatolian Studies*, 9, (s. 171-188).
- Macqueen, J.G. (2013). *Hititler ve Hitit Çağında Anadolu*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Madran, E. (2002). *Tanzimattan Cumhuriyete Kültür Varlıklarının Korunmasına İlişkin Tutumlar ve Düzenlemeler: 1800-1950*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliğı.
- Madran E., Özgönül N. (2005). *Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması*. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası.
- Madran E., Bozkurt E. (2008). *Alan Yönetimi, Korumada yeni Tanımlar Yeni Kavramlar, Çatalhöyük Atölye Çalışması*. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası.
- Makridi, T.H. (1926). "Ankara Höyüklerindeki Hafriyata Dair Rapor", *Maarif Vekâleti Mecmuası, Sayı 6*, (s.35-45).
- Mansel, A.M. (1960). "Osman Hamdi Bey", *Bellekten XXIV*, (s.291-323).

- Marshall, Y. (2002). "What is Community Archaeology?" *World Archaeology* 34:2, (s.11–19).
- Mason, R.(2000). "Assessing Values in Conservation Planning: Methodological Issues and Choices", *Assessing the Values of Cultural Heritage*, (s.5-30). Los Angeles: Getty Conservation Institute Research Report.
- Mason, R. ve E. Avrami (2002). "Heritage Values and Challenges of Conservation Planning" J.M.Teoutonico ve G.Palumbo (Eds.), *Management Planning for Archaeological Sites*. (s.13-26). Los Angeles: The Getty Conservation Institute.
- Mattero,F., K.L. Fong, E. Del Bono, M. Goodman, E. Kopelson, L. McVey, J. Sloop ve C. Turton (1998). "Archaeological Site Conservation and Management an Appraisal of Recent Trends", *Conservation and Management of Archaeological Sites*, 2:3, (s.129-142).
- Mckercher, B., Cros, D. H. (2002). *Cultural Tourism: The Partnership Between Tourism and Cultural Heritage Management*. New York: The Haworth Hospitality Press.
- McManamon, F. P. (2000). "Archaeological Messages and Messengers". *Public Archaeology I* (s.5–20).
- McManamon, F. P., Hatton, A. (2000). "Cultural Resource Management in Contemporary Society", P. McManamon ve A. Hatton (Eds.), *Cultural Resource Management in Contemporary Society*, (s. 1-19). London and New York: Routledge.
- Mejuyev, V. (1987). *Kültür ve Tarih*. Ankara: Başak Yayınları.
- Melchert, H.C. (2002). "Tarhuntašša in the SÜDBURG Hieroglyphic Inscriptions", *Recent Developments in Hittite Archaeology and History: Papers in Memory of Hans G. Güterbock*, Indiana, (s.137-144).
- Mellaart, J. (1962). "The Late Bronze Age Monuments of Eflatun Pınar and Fasillar Near Beyşehir". *Anatolian Studies*, 12 (s. 111-117).
- Mellaart, J. (1967). *Çatal Hüyük: A Neolithic Town in Anatolia*. London: Thames and Hudson.
- Mellaart, J. (1970). *Excavations at Hacilar Vol I-II*. Edinburgh: BIAA.
- Morgan, de J. (1905). *Memoires de la Delegation en Perse, vol. 7*. Paris: Editions

Ernest Leroux.

Mumcu, A. (1969). "Eski Eserler Hukuku ve Türkiye," *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi XXVI* (s. 45-78).

Murat, L. (2012). "Hititlerde Su Kültü", *Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt XXXI, 51* (s.125-158).

Murray, T. (2001). *Encyclopedia of Archaeology: Histories and Discoveries*, Berkeley: Abc-Clio Press.

Mustafa, M.H ve F.A. Balaawi (2013). "Evaluating Visitor Management at the Archaeological Site of Petra" *Mediterranean Archaeology and Archaeometry 13-1* (s.77-87).

Muşkara, Ü. (2017). "Yeni Medyanın Kültürel Miras Konulu Uygulamaları" *Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi 73* (s.89-110).

Muşmal, H. (2009). *Osmanlı Devleti'nin Eski Eser Politikası: Konya Vilayeti Örneği (1876-1914)*, Konya.

Naumann, R. (1971). *Architektur Kleinasiens von ihren Anfängen bis zum Ende der hethitischen Zeit*, 2nd ed. Wasmuth: Tübingen.

Naumann, R. (1974). "Einige Beobachtungen in Eflatunpınar", *A. M. Mansel'e Armağan I*, (s.467-474). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Naumann, R. (1998). *Eski Anadolu Mimarlığı*. Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi

Naycı, N. (2014). "Arkeolojik Alan Yönetiminde Sürdürülebilir Yaklaşımlar: Aspat (Strobilos) Yönetim Planı Çalışmaları" *METU Journal of the Faculty of Architecture 31-2* (s. 189-207).

Ndosi, O.M. (1992). "Preparing Management Plans for Protected Areas", W.J.Lusigi (Ed.) *Managing Protected Areas in Africa*, (s. 117-124). Paris: UNESCO

Oğuz, E.S. (2011). "Toplum Bilimlerinde Kültür Kavramı" *Edebiyat Fakültesi Dergisi 28-2*, (s.123-139).

Okçabol, R. (2005). *Türkiye Eğitim Sistemi*. Ankara: Ütopya Yayınevi.

Ongan, A. (1947). *Türk Müzeciliğinin 100. Yılı*, İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu.

Orbaşlı, A. (2014). "Arkeolojik Sit Alanlarında Alan Yönetiminin Bölgesel Kalkınmaya

- Katkısı: Çatalhöyük ve Ani Örnekleri” M.Bachmann, Ç.Maner, S.Tezer, D.Göçmen (Eds.) *Miras – Doğal, Kentsel ve Sosyal Çevrede Koruma ve Alan Yönetimi* (s.55-67) İstanbul, Ege Yayınları.
- Orthmann, W. (1964). “Hethitische Götterbilder”, K.Bittel, E.Heinrich, B. Hrouda, W.Nagel (Eds.) *Vorderasiatische Archäologie. Studien und Aufsätze. Anton Moortgat fünfundsechzigsten Geburtstag gewidmet von kollegen, Freunden und Schülern*, (s.221-226) Berlin: Verlag Gebr. Mann.
- Ortaylı, İ. (1985). “Tanzimat’ta Vilayetlerde Eski Eser Taraması,” *Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Önder, M. (1990). “Atatürk ve Müzeler”, *Müze* 2-3, (s.12-13).
- Ökse, T. (2006). “Eski Önasya’dan Günümüze Yeni Yıl Bayramları, Bereket ve Yağmur Yağdırma Törenleri” *Bilig* -36, (s.47-68).
- Ökse, T. (2011). “Open-air Sanctuaries of the Hittites.” H.Genç ve D.P.Mielke (Eds.) *Insights into Hittite History and Archaeology*, (s. 219-240). Colloquia Antiqua 2. Leuven: Peeters
- Öz, A. K., Güner, S.(E.d.) (2007). *Uluslararası Kültürel Miras Mevzuatı*. İstanbul: KÜMİD
- Özbaşaran, M. (2002). “Değişen Geçmiş”, *Atlas Dergisi, Sayı 113*, (s. 164-172).
- Özdemir, A. (2013). “Milli Arkeoloji Türkiye Deneyimi”. O. Erdur ve G. Duru (Eds.) *Arkeoloji Niye? Nasıl? Ne için ?* (s. 7-27) İstanbul: Ege Yayınları.
- Özdoğan, M. (2001). *Türk Arkeolojisinin Sorunları ve Koruma Politikaları*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Özdoğan, M. (2006). “Türk Arkeolojisine Tarihsel Süreç İçinde Bir Bakış”, Ü. Yalçın, C.Pulak ve R. Slotta (Eds.), *Uluburun Gemisi 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti*. (s.29-47). Bochum: Deutsches Bergbau Museum Bochum Yayınları.
- Özdoğan, M. (2006). *Arkeolojinin Politikası ve Politik bir Araç Olarak Arkeoloji*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Özdoğan, M. (2007). “Neolitik Dönem Günümüz Uygarlığının Temel Taşları”, N. Başgelen (Ed.), *12000 Yıl Önce “Uygarlığın Anadolu’dan Avrupa’ya Yolculuğunun Başlangıcı Neolitik Dönem*, (s. 9-20), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Özdoğan, M. (2011). *Arkeolojik Kazılar Bilimsel Çalışma mı? Toprak Hafriyatı mı?*

- İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Özenir, S. (1997). “Eflatun Pınar Hitit Anıtı 1996 Yılı Temizlik ve Kazı Çalışmaları” *VIII.Müze Kurtarma Kazuları Semineri*, (s.135-157).
- Özenir, S. (2001). “Eflatunpınar Kutsal Anıt-Havuz (1996-2000)”. *2000 Yılı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları* (s.35-38).
- Özkan, S. (2009). *Osmanlı Devleti'nde Arkeolojik Kazı Çalışmaları*, İzmir: Ege Üniversitesi.
- Özgüç, T. (1986). “New Observations on the Relationship of Kültepe with Southeast Anatolia and North Syria during the Third Millennium B.C.” J.V. Canby, E.Porada, B.S. Ridgeway, T.Stech (Eds.) *Ancient Anatolia.Aspects of Change and Cultural Development. Essays in honor of Machteld J. Mellink*, (s.31-47) Madison: Wisconsin University Press.
- Özsoy, S. (2017). “Hitit Döneminde İnşa Edilen Su Yapılarının Biliminin Tarihsel Gelişimi Açısından Değerlendirilmesi”, *Mavi Atlas 5-2*, (s.489-501).
- Palumbo, G. (2000). “Threats and Challenges to the Archaeological Sites in the Mediterranean” J.M.Teoutonico ve G.Palumbo (Eds.), *Management Planning for Archaeological Sites*, (s.3-12), Los Angeles: The Getty Conservation Institute .
- Pedersen, A. (2002). *Managing Tourism at World Heritage Sites. World Heritage Manuals*. Paris: UNESCO World Heritage Centre.
- Pessis A., N.Guidon ve G.Martin (2012). “World Heritage Poverty Alleviation: Serra da Capivara National Park, Brazil” A.Galla (Ed.) *World Heritage: Benefits Beyond Borders*, (s. 301-311), Cambridge.
- Petrie, W. M. F. (1972). *Methods and Aims in Archaeology*, Reprint of the 1904 Edition. New York: B. Blom.
- Pitt-Rivers, A. H. L.F. (1906). *The Evolution of Culture and Other Essays*. Oxford: Oxford University Press.
- Pomian, K.(1990). *Collectors and Curiosities Paris and Venice, 1500-1800*. Cambridge: Polity Press.
- Pulhan, G. (2013). “Türkiye Cumhuriyeti Geçmişini Arıyor: Cumhuriyet’in Arkeoloji Seferberliği”. O.Erdur ve G.Duru (Eds.), *Arkeoloji: Niye? Nasıl? Ne İçin?*, (s. 139-147), İstanbul: Ege Yayınları.

- Puczko, L. (2006). "Interpretation in Cultural Tourism" M. Smith ve M. Robinson (Eds.) *Cultural Tourism in a Changing World: Politics, Participation and (Re)presentation*. (s. 227-243). Clevedon: Channel View Publications.
- Rawlinson, H.C. (1909). *A Selection from the Miscellaneous Inscriptions of Assyria and Babylonia*. Harrison.
- Riemschneider, M. (1954). *Die Welt der Hethiter*. Stuttgart: Gustav K lpper.
- Richards, G. (2003). Gastronomy: An Essential Ingredient in Tourism Production and Consumption G.Uluengin ve S.Saatçi (Eds.) *Tourism and Gastronomy*. (S. 3-21) London: Routledge.
- Ronan, C.A.(2005). *Bilim Tarihi: Dünya Kültürlerinde Bilim Tarihi ve Gelişmesi*. Ankara: T B TAK Yayınları.
- Rudwick,M. (1985).*The Meaning of Fossils*. Chigago: University of Chigago Press.
- Sabloff, J. (2013). "Süreçsel Arkeoloji" C.Renfrew ve P.Bahn (Eds.) *Arkeoloji Anahtar Kavramlar* (s. 267-274), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Salgırlı, S. (1989). "Eski Eser Kaçakçılığının Tarihçesi", *Eski Eser Tanımı ve Kaçakçılığının  nlenmesi Semineri Notları*, (s. 54-59).
- Schliemann, H. (1878). *Mycenae: A Narrative of Researches and Discoveries*. London: John Murray.
- Schliemann, H. (1880). *Ilios: The City and Country of the Trojans Results of Researches and Discoveries: 1871-73, 1878*. London: John Murray.
- Schliemann, H. (1884). *Troja: Results of the Latest Researches and Discoveries Made in 1882* London: John Murray.
- Sevin, V. (1995). *Arkeolojik Kazı Sistemi El Kitabı*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Shaw, W.M. (2003). *Possessors and Possessed: Museums, Archaeology and the Visualization of History in the Late Ottoman Empire*. Berkeley: University of California Press.
- Shaw, W.M. (2004). *Osmanlı Müzeciliği*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Silier, O. (2002). "Kültürel Miras, Kültürel  eşitlilik", *Toplumsal Tarih*, 107 (s.2-3).
- Silier, O. (2011). "Türkiye’de Bir Kültürel Miras Hareketinin Oluşabilmesi  zerine üç

- Tez.” *Kültür Politikaları ve Yönetimi*, (s.91-100). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Singer, I. (1998). “From Hattuša to Tarhuntašša: Some Thoughts on Muwatalli’s Reign”, *III. Hititoloji Kongresi Bildirileri*, Ankara: Bilgin Kültür Sanat (s.535–41).
- Singer, I. (2002). *Hittite Prayers*. Atlanta: SBL.
- Skeates, Robin. (2000). *Debating the Archaeological Heritage*. London: Duckworth.
- Sklenar, K. (1983). *Archaeology in Central Europe : The first 500 years Description*. New York: Leicester University Press.
- Smith,F.W.(1995).“Square Pegs In Round Holes: Problems of Managing the Palaeolithic Heritage”,M. Cooper, A. Firth, J. Carman, D. Weatley (Eds.), *Managing Archaeology*, (s. 147-162). Londra ve Newyork: Routledge.
- Smith L. ve E. Waterton (2009). *Heritage, Communities and Archaeology*. London: Gerald Duckworth and Co. Ltd.
- Stone, P.G. (2014) ‘Managing Hadrian’s Wall in the Twenty-First Century’ P.G. Stone ve D. Brough (Eds.), *Managing, Using, and Interpreting Hadrian’s Wall as World Heritage*. (s.1-8), London: Springer.
- Su, K. (1965). *Osman Hamdi Bey’e Kadar Türk Müzesi*. İstanbul: ICOM Türkiye Milli Komitesi.
- Şahin, E. (2008). *Alan Yönetimi Süreçleri: Japonya ve Türkiye*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Tapan, M. (2007). *Soru ve Cevaplarla Koruma*. İstanbul: TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi.
- Taracha, P. (2008). “Studying Hittite Religion: Selected Issues”, A.Süel (Ed.) *VII. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri, Cilt II* (s. 857-868). Çorum: Çorum Valiliği.
- Tekin, H. (2017). *Tarihöncesinde Mezopotamya Yeni Yaklaşımlar, Yeni Yorumlar ve Yeni Kronolojisi*. Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- Texier, C. (1862). *Asie Mineur II: Description Geographique, Historique & Archéologique*. Paris: F.Diderot Fieres.
- Thomas, L., Middleton, J., Adrian, P. (2003). *Guidelines for Management Planning of Protected Area* . Gland, Switzerland and Cambridge: IUCN.

- Thompson, M.W. (1977). *General Pitt-Rivers: Evolution and Archaeology in the Nineteenth Century*. Moonraker Press
- Tisdell, C. (2005) *Economics of Environmental Conservation*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Tolias, G. (2011). “Saygısız Bir Sanat Sevgisi: Yunan Antik Eserlerinin Yağmalanması, 1780-1820”. Z. Bahrani, Z.Çelik ve E.Eldem (Eds.), *Geçmişe Hücum. Osmanlı İmparatorluğunda Arkeolojinin Öyküsü 1753-1914* (s. 71-93), İstanbul: SALT.
- Toprak, Z. (2012). *Darwin'den Dersim'e Cumhuriyet ve Antropoloji*. İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık.
- Trigger, B.G. (1989). *A History of Archeological Thought*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Trigger, B.G. (2014). *Arkeolojik Düşünce Tarihi*. Ankara: Eski ve Yeni Yayınları.
- Tuna, N. (2001).“Arkeoloji Bir Bilimin Katmanları Cogito 28” G.Pulhan.(Ed.) *Türkiye’de Arkeolojik Kültür Mirası Yönetimi*, (s.291-297). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tunçer, M. (2007). “Korumanın Yasal, Yönetimsel, Planlama ve Kültürel Boyutları: Perge Antalya-Kaş Patara Koridorunda Korumanın Son 15 Yılıının Değerlendirilmesi, Sonuçlar ve Öneriler”, *Meditrology : Coastal Cities, Culture, Conservation, International Gazimağusa Symposium*, Kuzey Kıbrıs: Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayınları.
- Turgut, M. (2015). “Tarhuntassa’daki Su Kültü Mekanları” *Tarihin Peşinde: Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 14, (s.337-354).
- Tylor, E. B. (1871). *Primitive Culture: Researches Into The Development of Mythology, Philosophy, Religion, Art, and Custom*. London: Bradbury, Evans and co Printers.
- Uçar, M. (2014). “İlköğretim Düzeyinde Kültür Varlığı ve Koruma Konularındaki Eğitimin Etkinliği ve Sivil Toplum Örgütlerinin Eğitime Katkısının Değerlendirilmesi” *Megaron 9-2* (s.85-102).
- Ulusan, E. (2016). “Türkiye’de Kültürel Miras Alanlarında Yönetim Planlaması Deneyimi” *İdeal Kent 7-19* (s.372-401).
- UNESCO (2010). *Managing Disaster Risks for World Heritage*. Paris: UNESCO World Heritage Center.

- Uphill, E. P. (1972). "A Bibliography of Sir William Matthew Flinders Petrie (1853–1942)" *Journal of Near Eastern Studies*, 31 (s. 356–379).
- Usta, N. (2012). "İnanç Turizminden Kültür Turizmine: Midilli Adası'nın Agiasos Dağ Köyü Örneği". *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 22 (s.163-168).
- Ünal, A. (2002). *Hititler Devrinde Anadolu I*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Ünal, A. (2002). *Hititler Devrinde Anadolu II*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Ünal, A. (2005). *Hititler Devrinde Anadolu III*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Ünal, A. (2007). *Anadolu'nun En Eski Yemekleri; Hititler ve Çağdaş Toplumlarda Mutfak Kültürü*, Homer Kitabevi: İstanbul.
- Vacharopoulou, K. (2005). "Conservation and Management of Archaeological Monuments and Sites in Greece and Turkey: A Value-Based Approach to Anastylis". *Papers from the Institute of Archaeology* 16 (72-87).
- Van den Hout, T. (2013). "Hitit Krallığı ve İmparatorluğunun Kısa Tarihi". M.Alparslan (Ed.) *Hititler: Bir Anadolu İmparatorluğu* (s. 22-48). İstanbul: Ofset.
- Walker, M. ve Marquis-Kyle, P. (2004). *The Illustrated Burra Charter: Good Practice for Heritage Places*. Burwood: Australia ICOMOS
- Wallis, R. (2002). "Queer Shamans: Autoarchaeology and Neoshamanism". *World Archaeology* 32 (s.252–262).
- Wartke, R.B. (2008). *Auf dem Weg nach Babylon: Robert Koldewey - ein Archäologenleben*. Verlag Philipp von Zabern
- Wheeler, R.E.M. (1954). *Archaeology from the Earth*. Oxford: Oxford University Press.
- Williams, R. (2005) *Anahtar Sözcükler: Kültür ve Toplumun Sözvarlığı*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Wood, J.T. (1877). *Discoveries at Ephesus including the Site and Remains at the Great Temple of Drana*, Longmans ve Green.
- Wood, J.T. (1890). *Modern Discoveries on the Site of Ancient Ephesos*. Religious Tract Society.
- Wooley, C.L. (1950). *Ur of the Chaldees*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Yakar, J., Dinçol, A., Dinçol, B. ve A. Taffet (2001). "The Territory of the Appanage Kingdom of Tarhuntassa", *Studien zu den Boğazköy-Texte Akten des IV*.

- Internationalen Kongresses für Hethitologie Würzburg, 4.-8. October 1999*, Wiesbaden, (s.711-720).
- Yakar, J. (2014). “The Archaeology and Political Geography of the Lower land in the Last Century of the Hittite Empire”, N.Çınardalı Karaaslan vd. (Eds.) *Anadolu Kültürlerine Bir Bakış Armağan Erkanal'a Armağan*, (s. 501-510). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları
- Yalçın, Ü. (2012). “Neden Arkeometri” A.A.Akyol ve K.Özdemir (Ed.), *Türkiye’de Arkeometrinin Ulu Çınarları, Prof.Dr. Ay Melek Özer ve Prof. Dr. Şahinde Demirci’ye Armağan*, (s.39-43), İstanbul: Homer Kitabevi.
- Yaldız, M. (1993). Atatürk ve Müzecilik. *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1992 Yıllığı*, (s. 295-303).
- Yazıcı, H. (2002). *İç Anadolu Bölgesi Coğrafyası*. İstanbul: Nobel Yayınları.
- Yazıcı, H. ve K.Arıbaş. (2002). “Beyşehir Gölü Adalarında Nüfus, Yerleşme ve Ekonomik Faaliyetler” *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi 10*, (s. 33-54).
- Yıldızturun, M. (2007). Atatürk ve Müze. *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 2006 Yıllığı*. (s. 309-324)
- Yiğit, T. (2003). “Hitit Krallığında Velihtın Belirlenmesi Üzerine” *Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi 22-34* (s. 141-147).
- Young, C. (2007) “Foreword”, M.P.Kellinger ve I.Scott (Ed.), *Recent Developments in Research and Management at World Heritage Sites*. Oxford: Oxford Archaeology
- Yücel, T.(1987). *Türkiye Coğrafyası*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Zangger, E. ve Woudhuizen, F. (2018). “Rediscovered Luwian Hieroglyphic Inscriptions From Western Asia Minor”, *TALANTA 50* (s.9-56).
- Zıvrallı, İ. ve Ü.N.Cabbar (2015). “Kültür Varlıklarında Risk Yönetimi; Gelişimi, Güncel Durum ve Öneriler” *5. Tarihi Eserlerin Güçlendirilmesi ve Geleceğe Güvenle Devredilmesi Sempozyumu Bildileri*. (s.155-169).

TABLÖLAR

Tablo 1

Eflatun Pınar Güçlü ve Zayıf Yönler ile Fırsat ve Tehdit (GZFT) Özet Tablosu

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Bilimsel olarak uluslararası boyutta tanınırlık ▪ Anıt ve çevresinin bütüncül olarak algılanması ▪ Anıt ve çevresinde doğal peyzajın bozulmadan korunması 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Bilimsel faaliyet eksikliği ▪ Hatalı onarım ve restorasyon uygulamaları ▪ Güvenlik, bakım ve temizlikten sorumlu sürekli personel ihtiyacı ▪ Eflatun Pınar Höyüğünde uygulanan tarımsal faaliyet ▪ Eflatun Pınar Anıtı ve çevresinde büyükbaş hayvanların dolaşması ▪ Kaçak kazı faaliyetleri ▪ Alana ulaşım sıkıntısı ▪ Ziyaretçi yönetimi planlaması eksikliği ▪ Ziyaretçi merkezi bulunmaması ▪ Yerel toplumun ekonomik yetersizliği ▪ Yerel toplumun bilgi eksikliği ▪ Yerel yönetimler arasında koordinasyon eksikliği
FIRSATLAR	TEHDİTLER
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Alanın UNESCO Dünya Miras Geçici Listemizde kayıtlı olması ▪ Alanın bilimsel çalışmalar için elverişli durumu (Höyük) ▪ Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın yerel teşkilatına ilişkin tüm birimlerin Konya'da mevcut olması ▪ Alanda Koruma Amaçlı İmar Planı hazırlık çalışmalarının devam etmesi ▪ 1/100.000 ve 1/25.000 ölçekli planlarda alanın "önemli turizm odağı" ve "koruma ölçekli turizm gelişim bölgesi" olarak tanımlanması ▪ Alanda gerçekleştirilecek faaliyetlerin yerel toplum için ekonomik gelir kaynağı imkânı sağlaması 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Beyşehir ilçesinin 3. derece, Hüyük ilçesinin ise 2. derece deprem kuşağında bulunması ▪ Yangın, sel gibi doğal afet riski ▪ Kaçak kazı faaliyetleri ▪ Genel güvenlik önlemlerinin yeterli koşullarda sağlanamaması

Tablo 2

BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE DOKÜMANTASYON

Faaliyet	Yönetim Hedefi	Öncelik Durumu	Zaman Aralığı	Sorumlu Kurum	İlgili Kurum	Bütçe Kaynağı
Alan ile ilgili yazılı ve görsel yayınların derlenmesi	Amaç (1)	Gerekli	0-1 yıl	Konya Müze Müdürlüğü	KVMGM Konya İKTM Üniversiteler İlgili STK'lar	KVMGM Üniversiteler Sponsorlar
Alan ile ilgili derlenen literatürün Konya Müzesi Kütüphanesi'ne aktarılması	Amaç (1)	Gerekli	0-1 yıl	Konya Müze Müdürlüğü	Konya İKTM	KVMGM
Eflatun Pınar Höyüğü'nde bilimsel kazı çalışmaları yapılması	Amaç (1)	Gerekli	0-5 yıl	KVMGM Üniversiteler	Konya İKTM DÖSİMM	KVMGM Üniversiteler Sponsorlar
Alana ilişkin bilimsel araştırma projelerinin geliştirilmesi	Amaç (1)	Arzulanan	0-5 yıl	Üniversiteler	KVMGM Konya İKTM MEVKA İlgili STK'lar	Üniversiteler Araştırma Fonları Sponsorlar
Eflatun Pınar odaklı uluslararası katılımlı sempozyum düzenlenmesi	Amaç (1)	Arzulanan	0-5 yıl	KVMGM Üniversiteler	Konya İKTM	KVMGM Üniversiteler MEVKA Sponsorlar

Tablo 3

SÜRDÜRÜLEBİLİR KORUMA VE RESTORASYON

Faaliyet	Yönetim Hedefi	Öncelik Durumu	Zaman Aralığı	Sorumlu Kurum	İlgili Kurum	Bütçe Kaynağı
Alan ve çevresinin korunması adına periyodik olarak paydaş toplantıları düzenlemek	Amaç (2)	Gerekli	0-6 ay	Konya Müze Müdürlüğü	KVMGM Konya İKTM Konya KVKBKM Konya RAM Üniversiteler Beşşehir Belediyesi	Konya İKTM Konya Müze Müdürlüğü Beşşehir Belediyesi
Anıt ve havuzun koruma durumunu bilimsel esaslar doğrultusunda izlemek amacıyla izleme göstergelerinin belirlenmesi	Amaç (2) (3)	Gerekli	0-1 yıl	Konya Müze Müdürlüğü	Konya KVKBKM Konya RAM Üniversiteler	
Uluslararası restorasyon ilkeleri doğrultusunda anıt ve havuzun restorasyonu için önceliklerin tespit edilmesi ve restorasyon programı oluşturulması	Amaç (2) (3)	Gerekli	0-5 yıl	Konya Müze Müdürlüğü	KVMGM Konya KVKBKM Konya RAM KVMGM Üniversiteler	
Anıt ve havuz için oluşturulan restorasyon projelerine ulusal ve uluslararası fonlardan kaynak aranması	Amaç (2) (3)	Gerekli	0-5 yıl	KVMGM	Konya Valiliği MEVKA Üniversiteler Konya Büyükşehir Belediyesi Beşşehir Belediyesi	KVMGM Uluslar arası Fonlar Sponsorlar

Tablo 4

ÇEVRE DÜZENLEMESİ VE ZİYARETÇİ YÖNETİMİ

Faaliyet	Yönetim Hedefi	Öncelik Durumu	Zaman Aralığı	Sorumlu Kurum	İlgili Kurum	Bütçe Kaynağı
Alanın düzenli bir şekilde temizlik ve bakımının yapılması (Çöp Toplama Kampanyası)	Amaç (2) (3) (5)	Acil	0-6 Ay	Konya Müze Müdürlüğü	Konya İKTM Konya Büyükşehir Belediyesi Beşşehir Belediyesi Muhtarlıklar İlgili STK'lar	KVMGM Konya Büyükşehir Belediyesi Beşşehir Belediyesi
Ziyaretçilerin temel gereksinimlerini karşılamak adına tuvalet, kafeterya, satış ünitesi gibi birimleri kapsayan ziyaretçi merkezi projesi hazırlanıp uygulanması	Amaç (5)	Acil	0-5 Yıl	KVMGM	Konya KVKBKM Konya RAM	KVMGM MEVKA
Ziyaretçi merkezi olarak fonksiyon verilmesi düşünülen ve eskiden restoran – pansiyon olarak kullanıldığı ifade edilen binanın kamulaştırma işlemlerinin gerçekleştirilmesi	Amaç (5)	Acil	0-2 Yıl	KVMGM	Konya İKTM Konya Müze Müdürlüğü	KVMGM
Ziyaretçi verilerine ilişkin düzenli kayıt tutulması	Amaç (5)	Gerekli	0-5 Yıl	Konya Müze Müdürlüğü	KVMGM Konya İKTM	KVMGM
Ziyaretçi anketleri hazırlanarak periyodik şekilde uygulanması	Amaç (5)	Gerekli	0-5 Yıl	Konya Müze Müdürlüğü	KVMGM Konya İKTM	KVMGM MEVKA
Çevre Düzenleme Projesinin engelli ve yaşlı ziyaretçilerin de ihtiyacını karşılayacak, otopark, dinlenme ve piknik alanları gibi donatı alanlarını kapsayacak şekilde revize edilerek hazırlanması	Amaç (5)	Acil	0-5 Yıl	KVMGM	Konya KVKBKM	KVMGM
Alana yönelik bir ziyaretçi yönetim planı oluşturulması	Amaç (5)	Gerekli	0-5 Yıl	Konya Müze Müdürlüğü	KVMGM Konya İKTM	KVMGM MEVKA

Tablo 5

TURİZM VE TANITMA

Faaliyet	Yönetim Hedefi	Öncelik Durumu	Zaman Aralığı	Sorumlu Kurum	İlgili Kurum	Bütçe Kaynağı
Konya ve Beyşehir'den alana erişimi kolaylaştıracak otobüs/dolmuş seferlerinin düzenlenmesi	Amaç (4) (5)	Gerekli	0-5 Yıl	Konya Büyükşehir Belediyesi Beyşehir Belediyesi	Konya Valiliği	Konya Büyükşehir Belediyesi Beyşehir Belediyesi
Konya ve Beyşehir merkezli düzenlenen tur programlarına Eflatun Pınar'ın dahil edilmesi	Amaç (4) (5)	Gerekli	0-5 Yıl	TÜRSAB	Konya İKTM	
Konya ilinde yer alan Hitit kültürüne ait anıt, havuz ve su kaynaklarını içeren tematik gezi programlarının düzenlenmesi	Amaç (4) (5)	Gerekli	0-5 Yıl	TÜRSAB	Konya İKTM Konya Müze Müdürlüğü Üniversiteler	
Alanın tanıtımını sağlamak için bir internet sitesinin hazırlanması	Amaç (4) (5)	Gerekli	0-5 Yıl	KVMGM	TGM Konya İKTM	KVMGM MEVKA İlgili STK'lar
Eflatun Pınar Anıtı'nın tarihi, kültürel önemi ve değerlerini anlatan animasyon ve belgesel film çekimlerinin teşvik edilmesi	Amaç (4) (5)	Arzulanan	0-5 Yıl	TGM SGM	Üniversiteler Konya İKTM MEVKA İlgili STK'lar	TGM SGM MEVKA İlgili STK'lar
Alanın tanıtımı amaçlı hazırlanan belgesel ve filmlerin ulusal ve uluslararası film festivalleri ile yarışmalara katılımının sağlanması	Amaç (4) (5)	Arzulanan	0-5 Yıl	TGM SGM	Konya İKTM MEVKA İlgili STK'lar	TGM SGM MEVKA İlgili STK'lar

Alanın tanıtımı amaçlı yazılı ve görsel materyal oluşturulması	Amaç (4) (5)	Gerekli	0-5 Yıl	TGM Konya İKTM	Konya Büyükşehir Belediyesi Beşşehir Belediyesi TÜRSAB	Konya İKTM Konya Büyükşehir Belediyesi Beşşehir Belediyesi MEVKA
Konya'daki konaklama tesislerine alanın tanıtıcı broşürlerinin dağıtılması	Amaç (4) (5)	Gerekli	0-5 Yıl	TUROB	Konya İKTM Konya Müze Müdürlüğü	TUROB
Şehir içi billboardlarda Eflatun Pınar ile ilgili tanıtıcı görsellerin kullanılması	Amaç (4) (5)	Gerekli	0-5 Yıl	Konya Büyükşehir Belediyesi Beşşehir Belediyesi	Konya İKTM	Konya Büyükşehir Belediyesi Beşşehir Belediyesi
Konya'daki müzelerde Eflatun Pınar'a ilişkin tanıtımın yapıldığı stantların kurulması	Amaç (4) (5)	Gerekli	0-5 Yıl	Konya Müze Müdürlüğü	KVMGM	Konya İKTM
Alanla ilgili resim, fotoğraf sergisi açılması ve çeşitli yarışmalar düzenlenmesi	Amaç (4) (5)	Arzulanan	0-5 Yıl	TGM Konya İKTM Konya İMEM	KÜVAM AEGM	TGM Konya İKTM Konya İMEM

Tablo 6

EĞİTİM

Faaliyet	Yönetim Hedefi	Öncelik Durumu	Zaman Aralığı	Sorumlu Kurum	İlgili Kurum	Bütçe Kaynağı
Beyşehir ve Hüyük ilçelerinde bulunan ilköğretim okullarında kültürel miras ve koruma konularında eğitim verilmesi verilmesi	Amaç (2) (4)	Arzulanan	0-5 Yıl	Konya Müzesi Müdürlüğü	Konya İKTM Konya İMEM Beyşehir Kaymakamlığı Hüyük Kaymakamlığı	Konya İKTM Konya İMEM İlgili STK'lar Sponsorlar
İlk ve ortaöğrenim ile lise öğrencilerine yönelik alanda eğitici etkinliklerin geliştirilmesi	Amaç (2) (4)	Arzulanan	0-5 Yıl	Konya Müzesi Müdürlüğü	Konya İKTM Konya İMEM Beyşehir Kaymakamlığı Hüyük Kaymakamlığı	Konya İKTM Konya İMEM İlgili STK'lar Sponsorlar
Öğrenciler için eğitim kitlerinin hazırlanması ve sunulması	Amaç (2) (4)	Arzulanan	0-5 Yıl	Konya Müzesi Müdürlüğü	Konya İKTM Beyşehir Kaymakamlığı Hüyük Kaymakamlığı	Konya İKTM Konya İMEM İlgili STK'lar Sponsorlar
Beyşehir ve Hüyük ilçelerinde bulunan okullardaki öğretmenler ile yerel kurumlarda çalışan görevlilere yönelik alana ilişkin bilgilendirme seminerlerinin düzenlenmesi	Amaç (2) (4)	Arzulanan	0-5 Yıl	Konya Müzesi Müdürlüğü	Konya İKTM Konya İMEM Beyşehir Kaymakamlığı Hüyük Kaymakamlığı	Konya İKTM Konya İMEM İlgili STK'lar Sponsorlar

Yerel halkla alana ilişkin bilgilerin paylaşılması ve alanın somut olmayan kültürel değerinin (kaynak suyu) sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla çeşitli aktivitelerin düzenlenmesi (Bahar şenlikleri, su festivalleri, piknikler vb.)	Amaç (2) (4) (6)	Arzulanan	0-5 Yıl	AEGM Konya Müzesi Müdürlüğü	Konya İKTM Konya İMEM Beyşehir Kaymakamlığı Hüyük Kaymakamlığı	Konya İKTM Konya İMEM İlgili STK'lar Sponsorlar
--	------------------	-----------	---------	-----------------------------------	---	--

Tablo 7

YEREL KATILIM ve SOSYO-EKONOMİK GELİŞİM

Faaliyet	Yönetim Hedefi	Öncelik Durumu	Zaman Aralığı	Sorumlu Kurum	İlgili Kurum	Bütçe Kaynağı
Sadıkıhacı ve Selki kasabalarının sosyo ekonomik durumu, ihtiyaçları ve işgücü potansiyelini belirlemek adına anket çalışmalarının yapılması	Amaç (6)	Acil	0-1 Yıl	Üniversiteler	Beyşehir Kaymakamlığı Hüyük Kaymakamlığı MEVKA Sadıkıhacı Muhtarlığı Selki Muhtarlığı	MEVKA Araştırma Fonları Sponsorlar
Eflatun Pınar yönetim alanı sınırlarının kuzey kısmında yer alan ve sit sınırlarının dışında bulunan alanda organik bağ-bahçe ürünlerinin üretimine yönelik program oluşturulması	Amaç (6)	Arzulanan	0-5 Yıl	Konya İTM	Beyşehir Kaymakamlığı Hüyük Kaymakamlığı MEVKA Sadıkıhacı Muhtarlığı Selki Muhtarlığı	MEVKA Araştırma Fonları Sponsorlar
Alanı simgeleyen hediyelik eşyalar ile el sanatlarının üretilmesini ve pazarlanmasını teşvik etmek amacıyla gerekli çalışmaların yapılması	Amaç (6)	Gerekli	0-5 Yıl	Beyşehir Belediyesi Hüyük Belediyesi	Konya İKTM Beyşehir Kaymakamlığı Hüyük Kaymakamlığı	Konya Büyükşehir Belediyesi Beyşehir Belediyesi Hüyük Belediyesi MEVKA

Yöresel ürünlerin ürünlerle yapılan, bölgeye özgü yemek kültürünün pazarlanmasını teşvik etmek amacıyla gerekli çalışmaların yapılması	Amaç (6)	Gerekli	0-5 Yıl	Beyşehir Belediyesi Hüyük Belediyesi	Beyşehir Kaymakamlığı Hüyük Kaymakamlığı	Konya Büyükşehir Belediyesi Beyşehir Belediyesi Hüyük Belediyesi MEVKA
Hitit mutfak kültürüne ilişkin gerekli araştırmaların yapılarak, Hitit yeme-içme ürünlerinin ziyaretçilere satışının sağlanması	Amaç (6)	Arzulanan	0-5 Yıl	Beyşehir Belediyesi Hüyük Belediyesi	Üniversiteler Beyşehir Kaymakamlığı Hüyük Kaymakamlığı	Konya Büyükşehir Belediyesi Beyşehir Belediyesi Hüyük Belediyesi MEVKA
Sadıkıhacı mahallesinde ev pansiyonculuğunu özendirecek çalışmalar yapılması	Amaç (6)	Arzulanan	0-5 Yıl	Konya İKTM Beyşehir Belediyesi Hüyük Belediyesi	Beyşehir Kaymakamlığı Hüyük Kaymakamlığı	Konya Büyükşehir Belediyesi Beyşehir Belediyesi Hüyük Belediyesi MEVKA
Bilimsel kazı ve araştırma çalışmaları ile restorasyon uygulamaları ve turistik faaliyetler aracılığıyla sağlanacak istihdam olanaklarının tespit edilmesi ve bu alanlarda meslek eğitiminin verilmesi	Amaç (6)	Gerekli	0-5 Yıl	Konya İKTM Konya İMEM İŞKUR	Konya Müze Müdürlüğü Konya RAM Beyşehir Kaymakamlığı Hüyük Kaymakamlığı Üniversiteler	Konya İKTM Konya İMEM Sponsorlar

Tablo 8

RİSK YÖNETİMİ

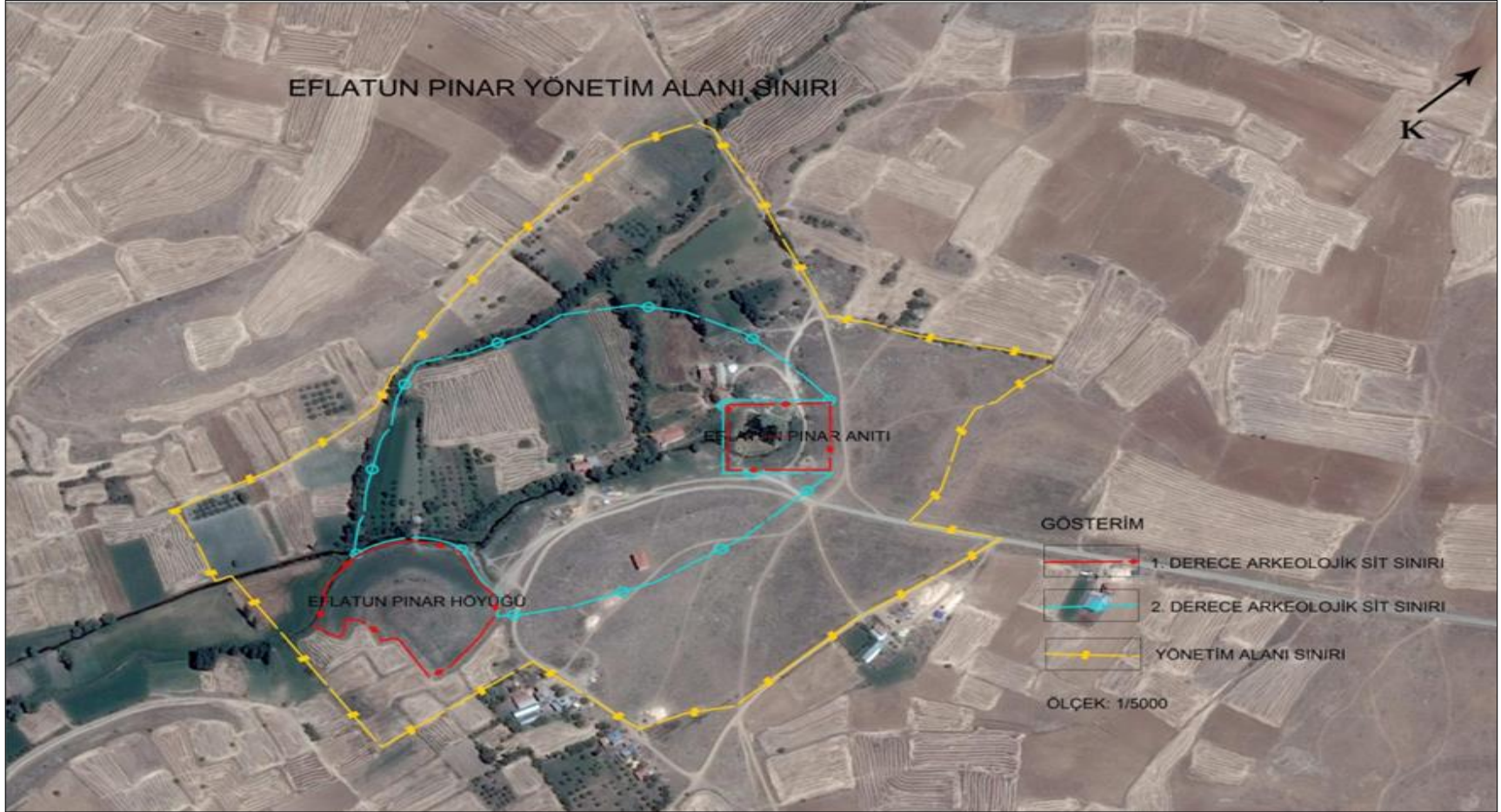
Faaliyet	Yönetim Hedefi	Öncelik Durumu	Zaman Aralığı	Sorumlu Kurum	İlgili Kurum	Bütçe Kaynağı
Bölge halkı ve paydaşlar içinde afetlere karşı hazırlık programı geliştirilmesi	Amaç (7)	Gerekli	0-5 Yıl	Beyşehir Belediyesi Hüyük Belediyesi	Beyşehir Kaymakamlığı Hüyük Kaymakamlığı Üniversiteler	Beyşehir Belediyesi Hüyük Belediyesi
Alanın meteoroloji verilerinin takip edilmesi	Amaç (7)	Gerekli	0-5 Yıl	Beyşehir Belediyesi Hüyük Belediyesi	Beyşehir Kaymakamlığı Hüyük Kaymakamlığı	Beyşehir Belediyesi Hüyük Belediyesi
Bölgenin su rezervlerinin klimatolojik su denge analizlerinin yapılması	Amaç (7)	Gerekli	0-5 Yıl	DSİ 4.Bölge Müdürlüğü	Üniversiteler	
Kuraklık Mücadele Planı oluşturulması	Amaç (7)	Gerekli	0-5 Yıl	DSİ 4.Bölge Müdürlüğü Beyşehir Belediyesi Hüyük Belediyesi	Üniversiteler	
Alanın etrafına su rezervuarı yapılması	Amaç (7)	Gerekli	0-5 Yıl	DSİ 4.Bölge Müdürlüğü Beyşehir Belediyesi Hüyük Belediyesi	Üniversiteler	

Taşkın ve sel felaketi ile meydana gelebilecek tahribatın bilgisayar modellenmesi ile tespit edilmesi ve risk taşıyan alanlar için müdahale çalışmaları yapılması	Amaç (7)	Gerekli	0-5 Yıl	Konya İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü	Beyşehir Kaymakamlığı Hüyük Kaymakamlığı	Konya İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü
İlkbahar ve sonbaharda alandaki otların temizlenmesi	Amaç (7)	Gerekli	0-5 Yıl	Beyşehir Belediyesi Hüyük Belediyesi	Beyşehir Kaymakamlığı Hüyük Kaymakamlığı	Konya İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü
Alanda yangın su deposu ile pompa istasyonlarının oluşturulması	Amaç (7)	Gerekli	0-5 Yıl	Beyşehir Belediyesi Hüyük Belediyesi	Beyşehir Kaymakamlığı Hüyük Kaymakamlığı	Beyşehir Belediyesi Hüyük Belediyesi
Alanın çevresinde gerçekleştirilen tarımsal faaliyetlerde toprağın derin sürülmesini engellemek adına bilinçlendirme çalışmaları gerçekleştirilmesi	Amaç (7)	Acil	0-2 Yıl	Konya Müze Müdürlüğü	Beyşehir Kaymakamlığı Hüyük Kaymakamlığı Sadıkhacı Muhtarlığı Selki Muhtarlığı	Beyşehir Kaymakamlığı Hüyük Kaymakamlığı

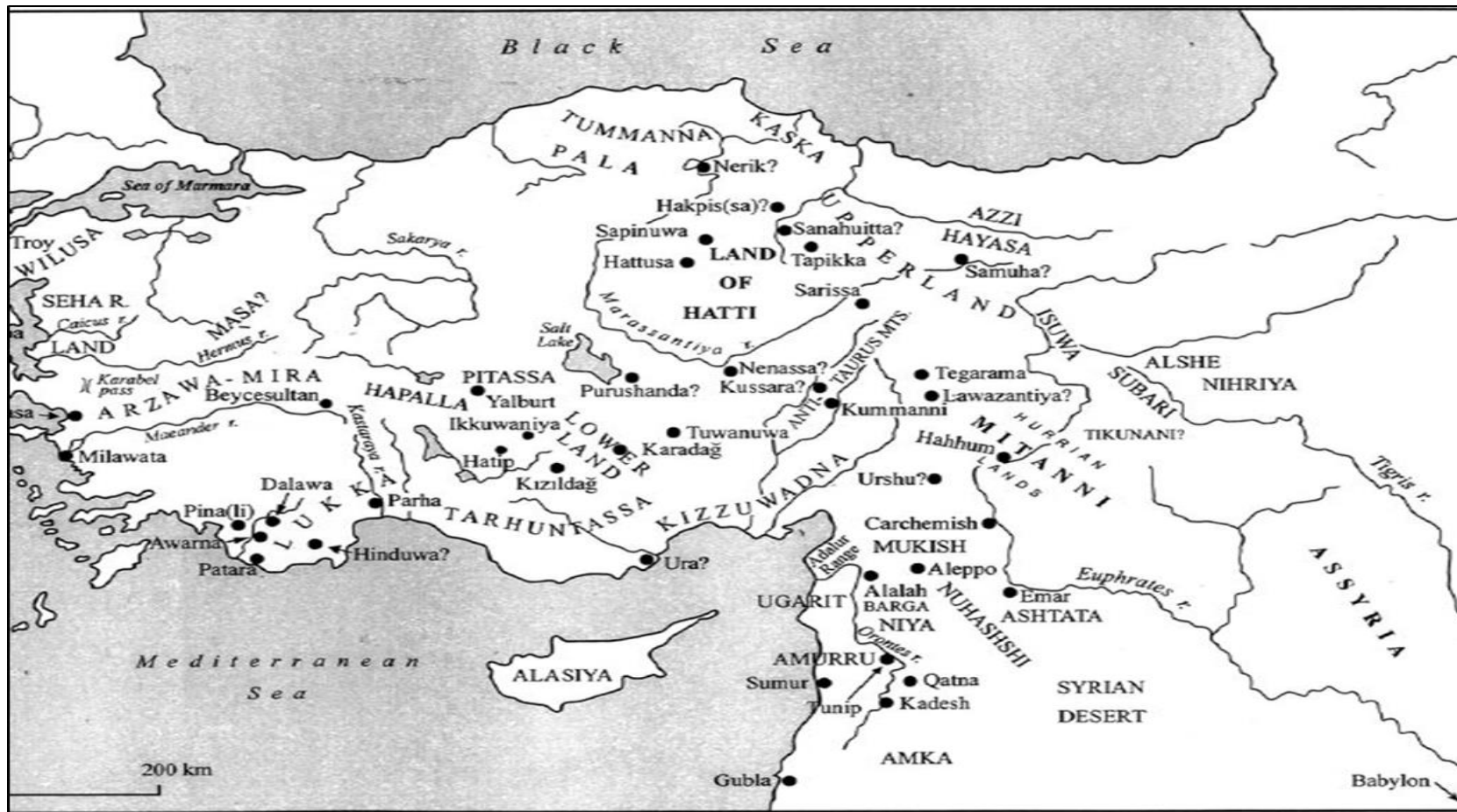
HARİTALAR

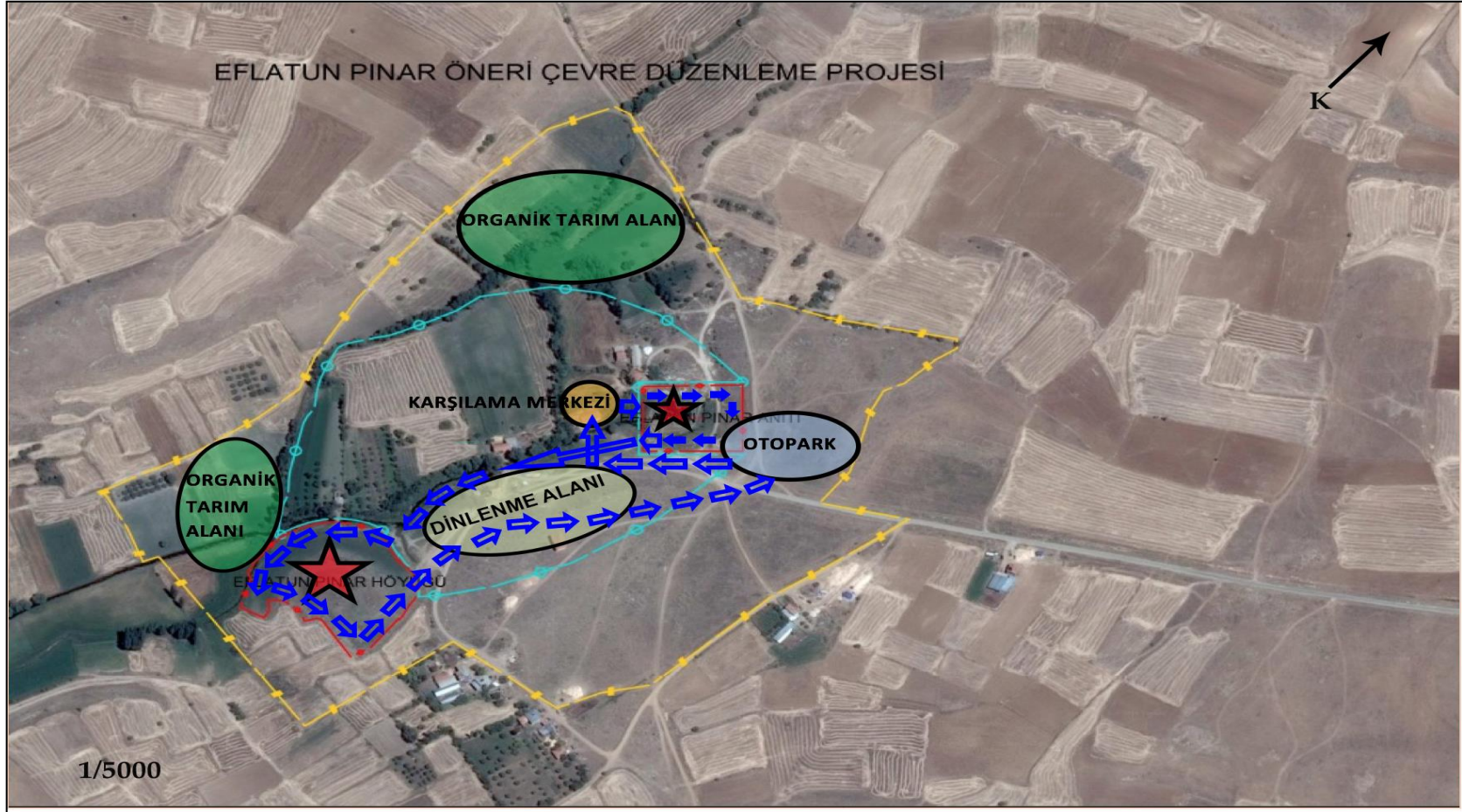
Eflatun Pınar Yönetim Alanı sınırlarını gösterir harita

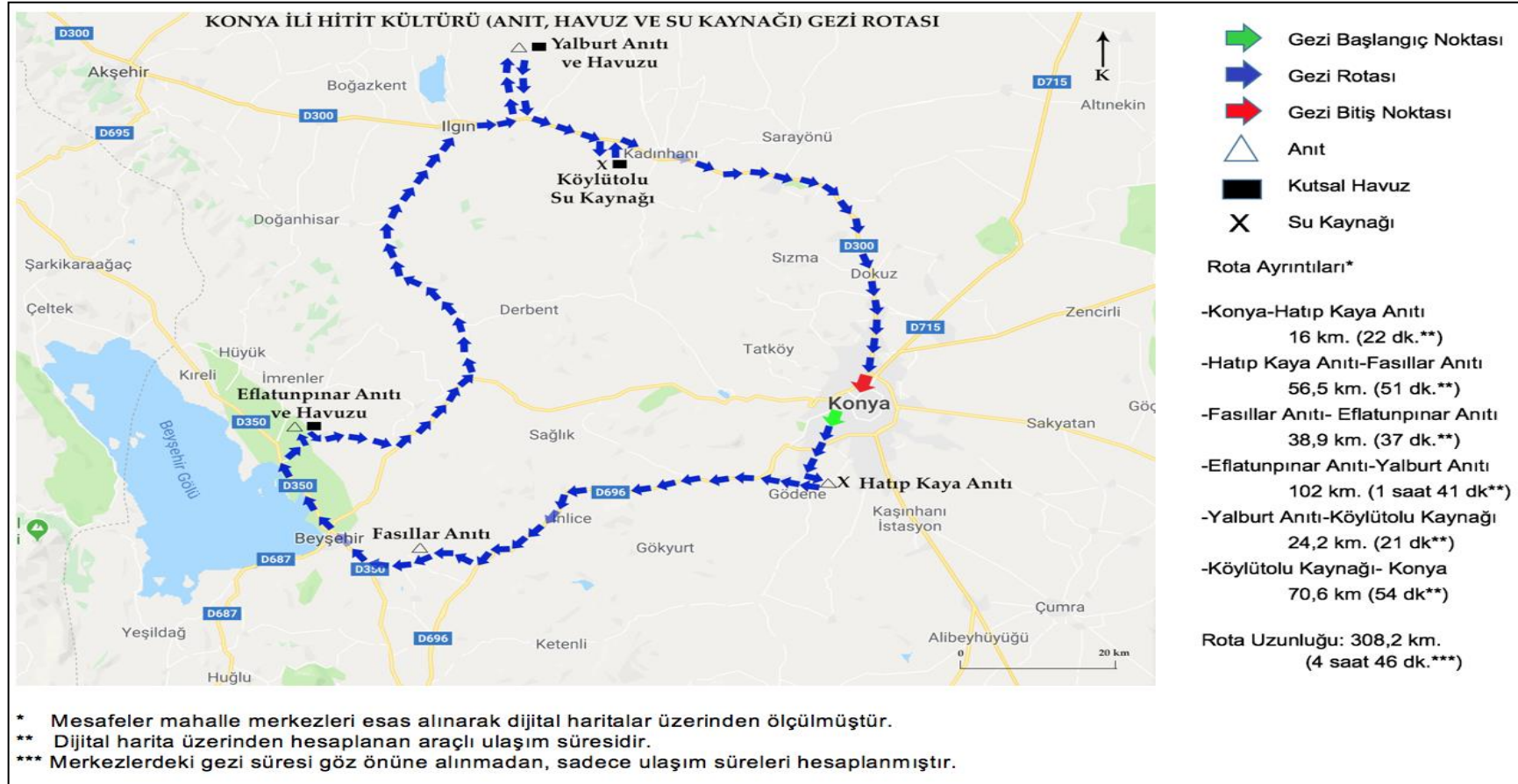
Hitit İmparatorluğu haritası (Gurney, 2005: 43)

Eflatun Pınar Öneri Çevre Düzenleme Projesi

Konya İli Hitit Kültürü (Anıt, Havuz ve Su Kaynağı) Öneri Gezi Rotası

LEVHALAR

Levha 1

(a)

(b)

(c)

(d)

Levha 2

(a)

(b)

Levha 3

(a)

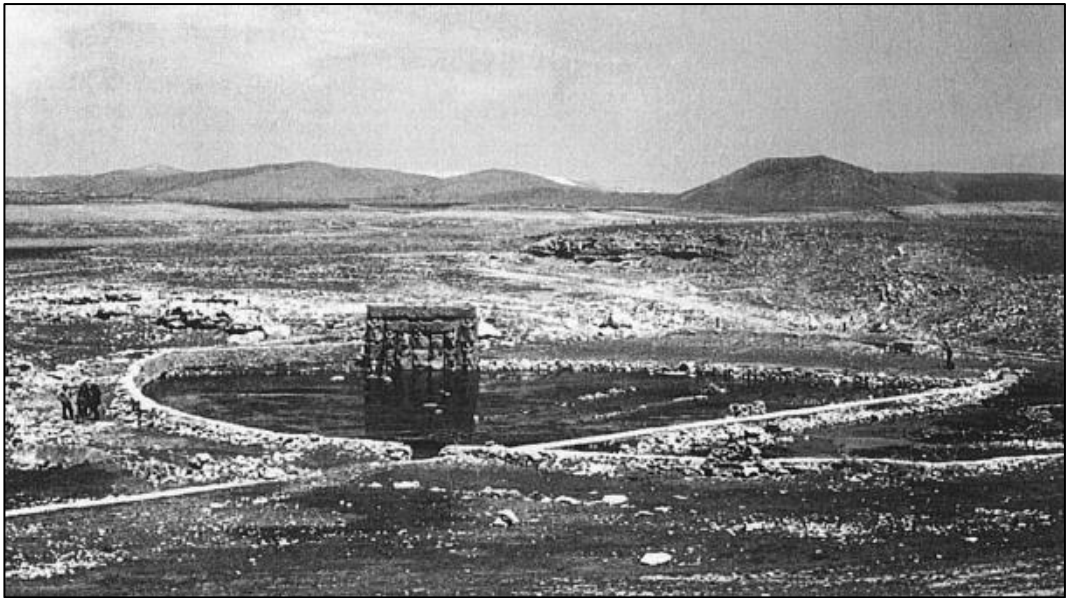
(b)

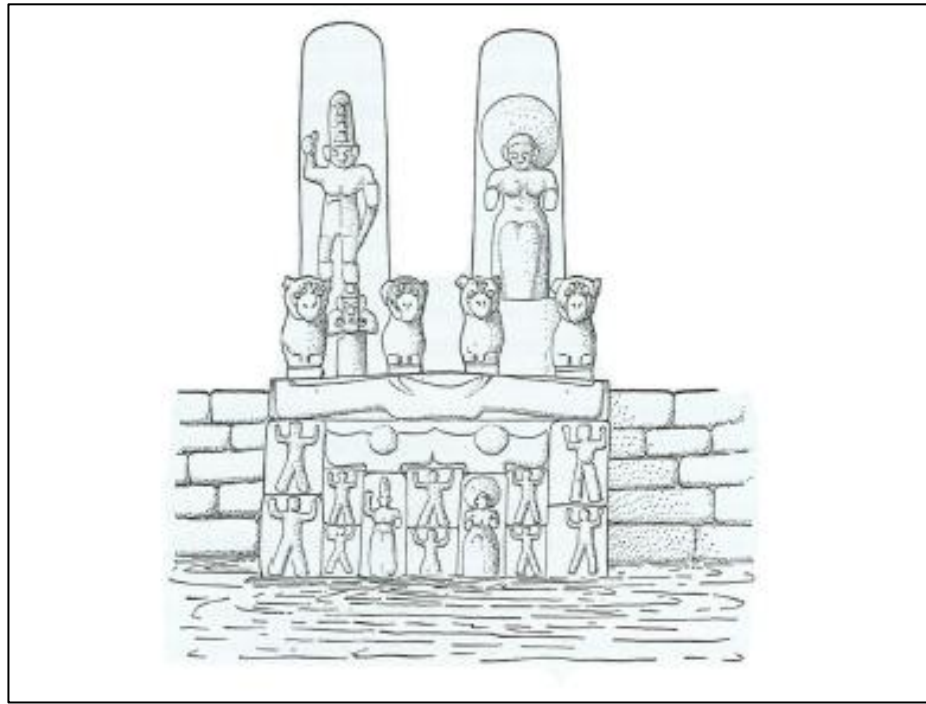
Levha 4

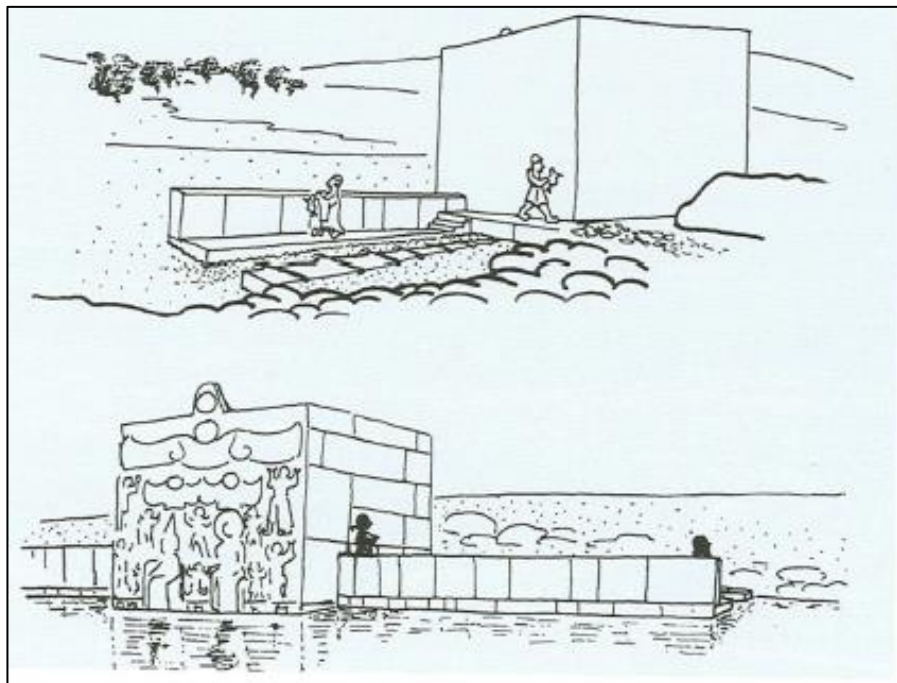
(a)

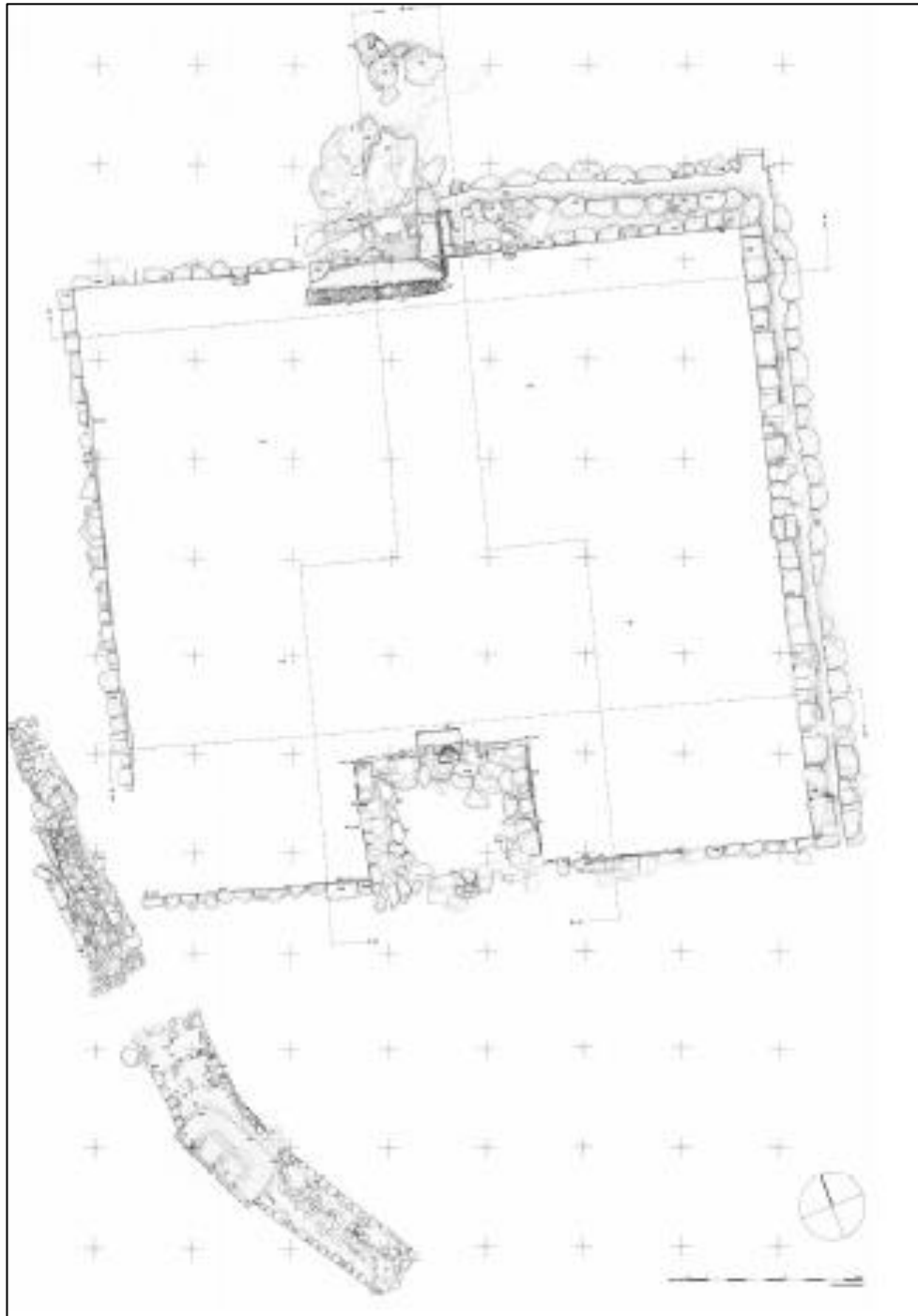
(b)

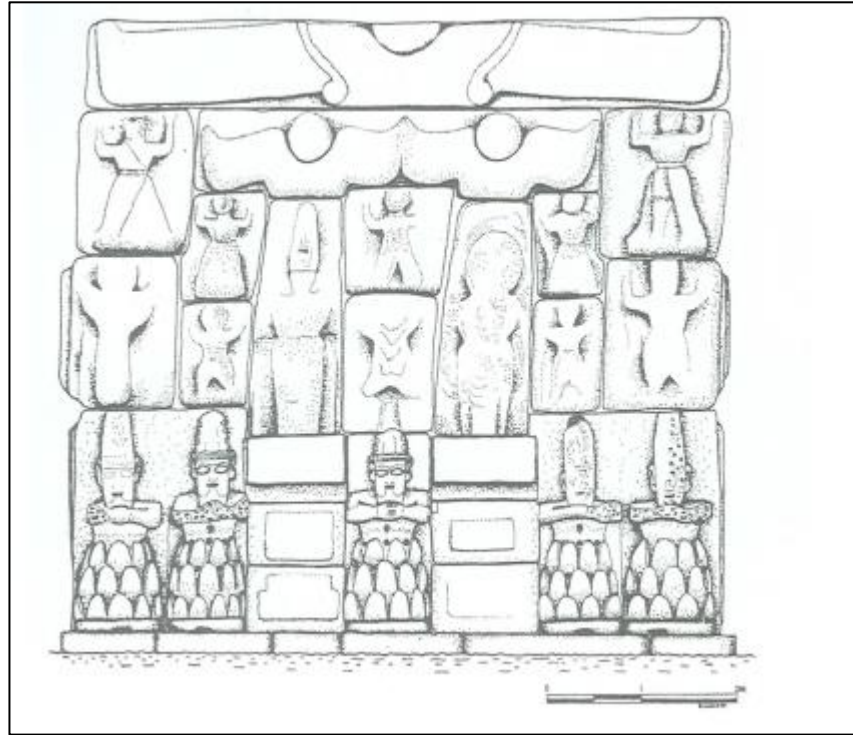

(a)

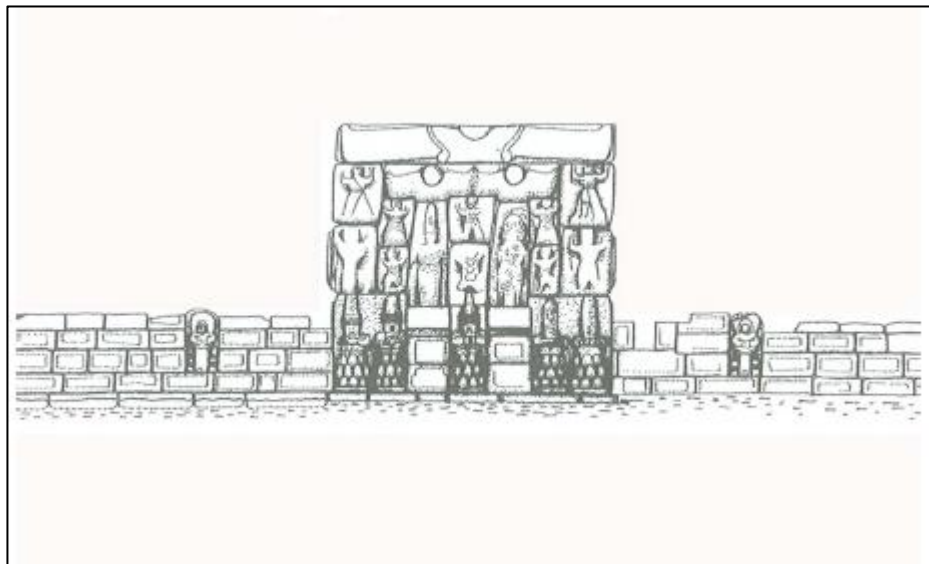

(b)

(a)

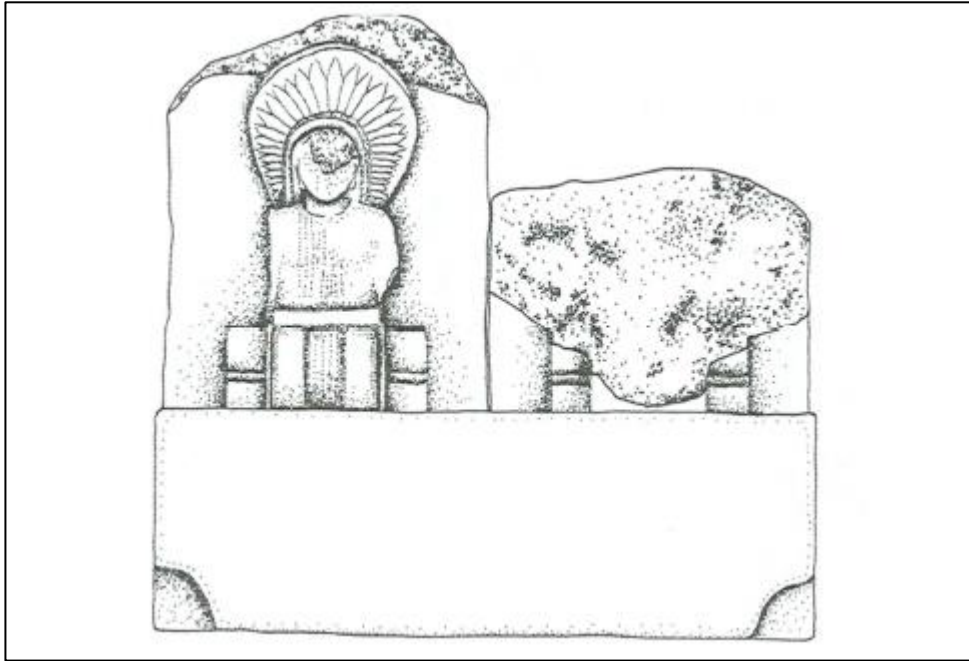
(b)

(a)

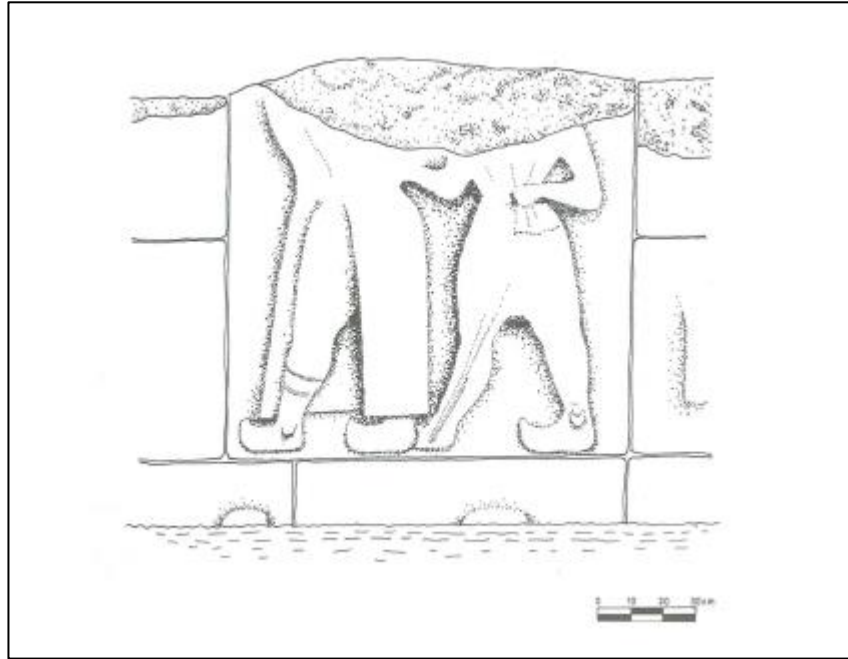
(b)

(a)

(b)

(a)

(b)

Levha 11

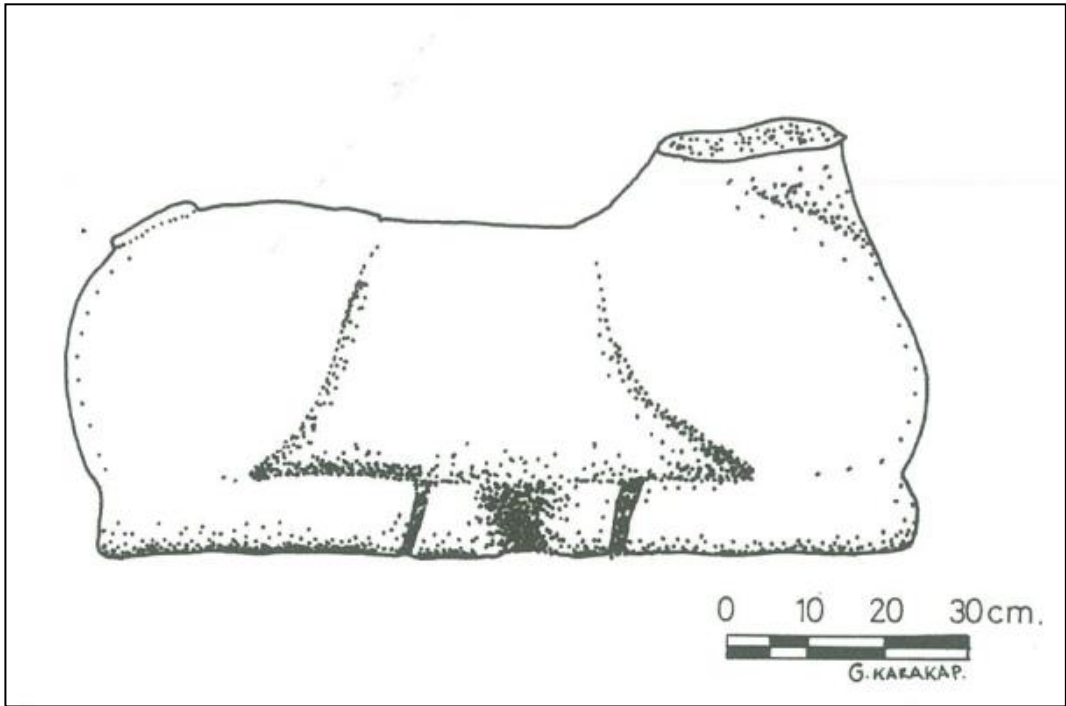

(a)

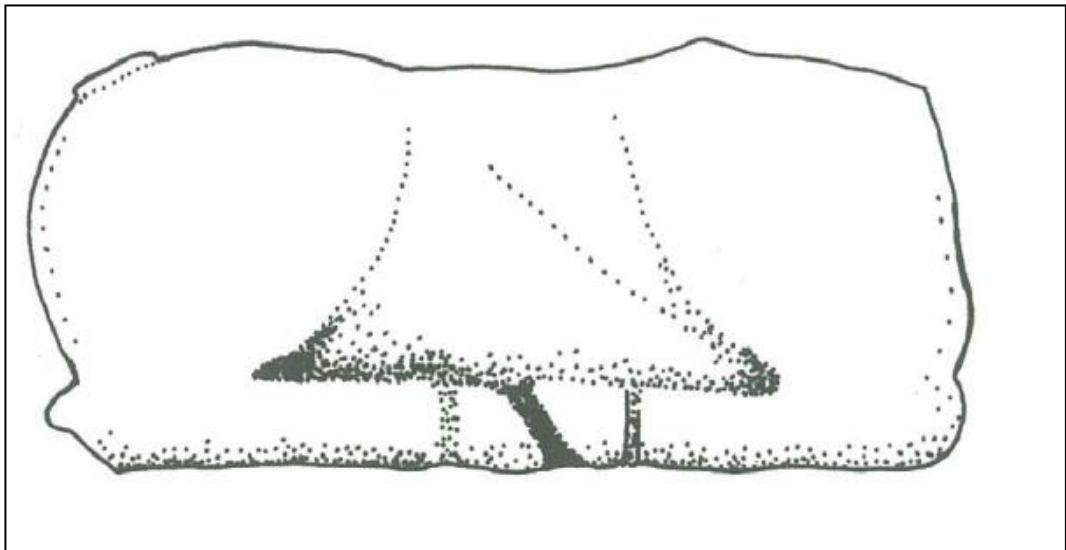

(b)

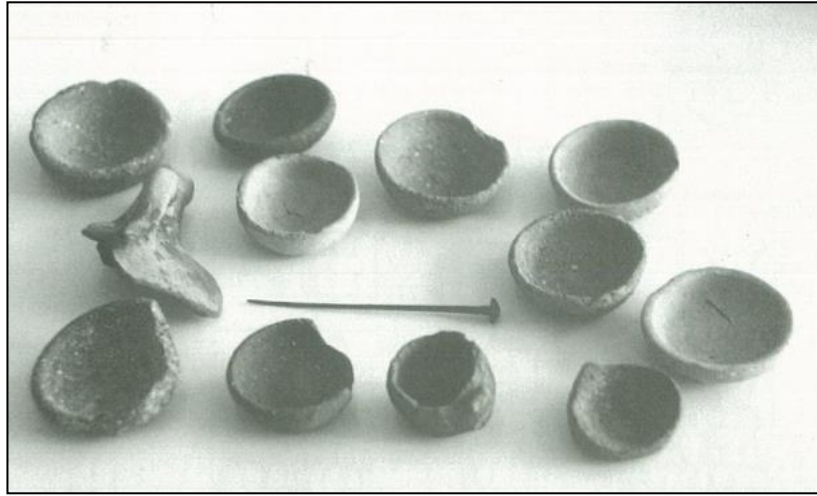

(a)

(b)

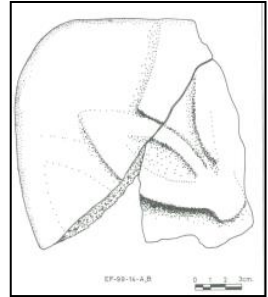
Levha 13

(a)

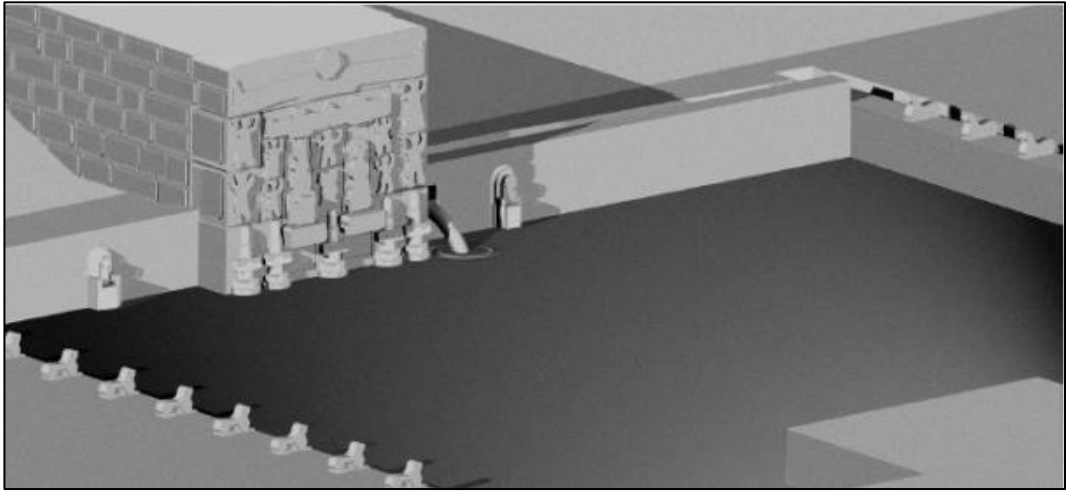

(b)

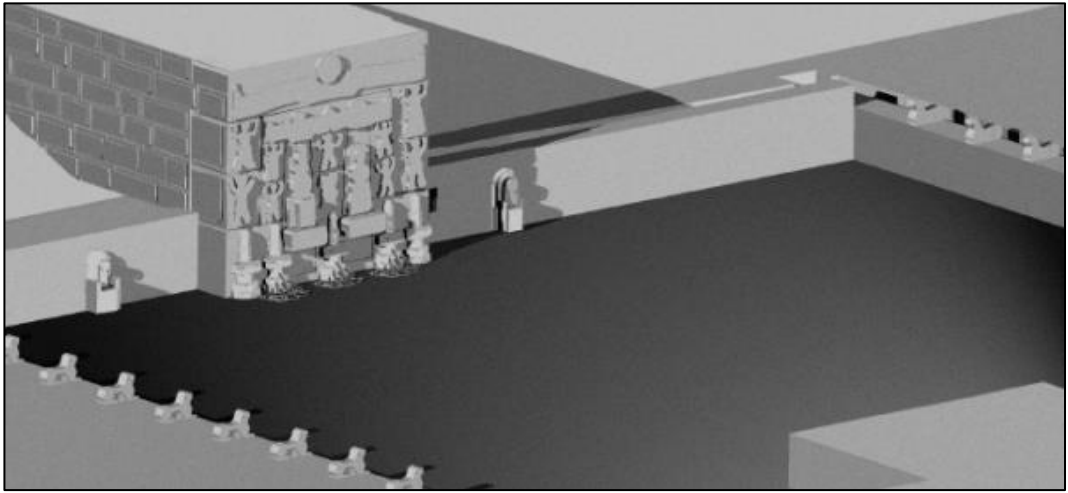

(c)

Levha 14

(a)

(b)

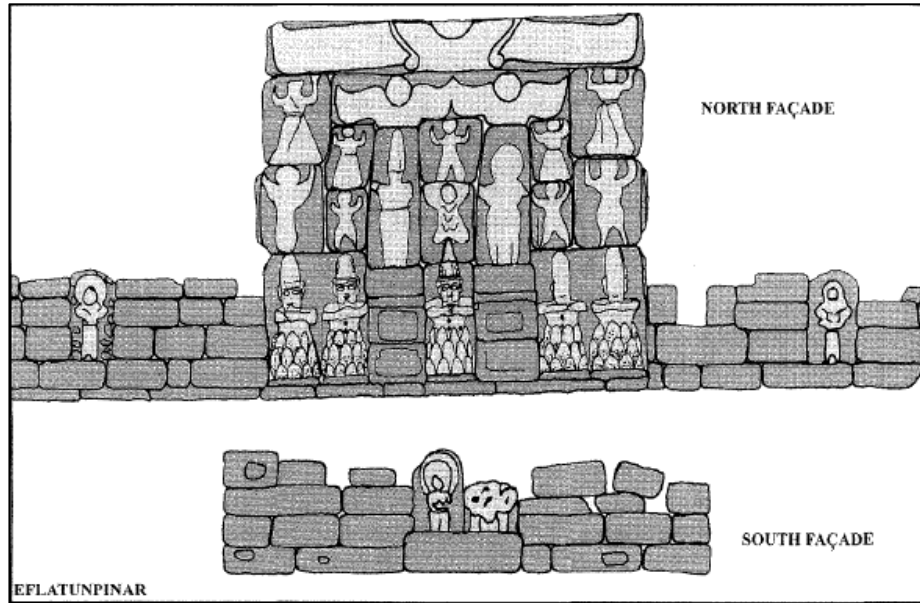
Levha 15

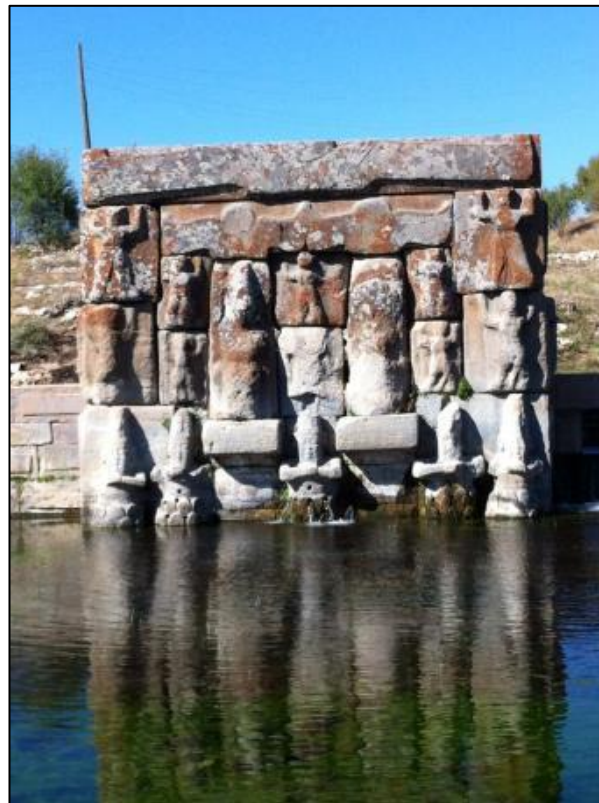
(a)

(b)

(a)

(b)

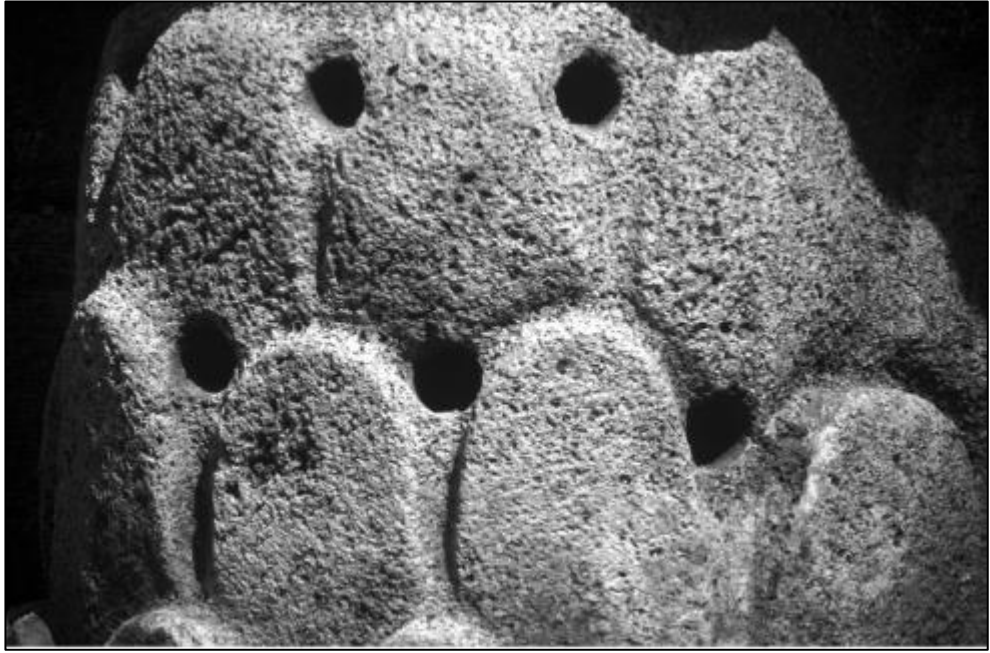
(a)

(b)

(c)

(a)

(b)

(a)

(b)

(c)

(a)

(b)

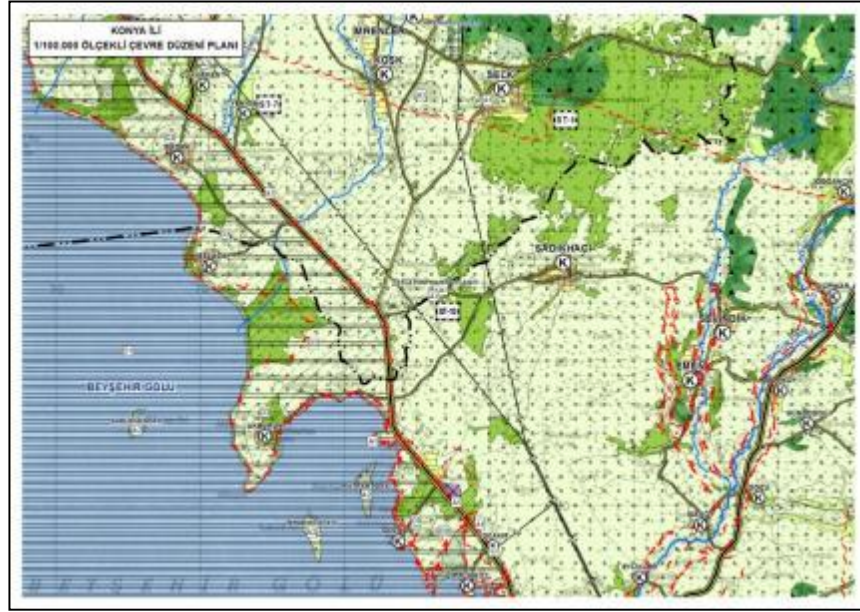

(a)

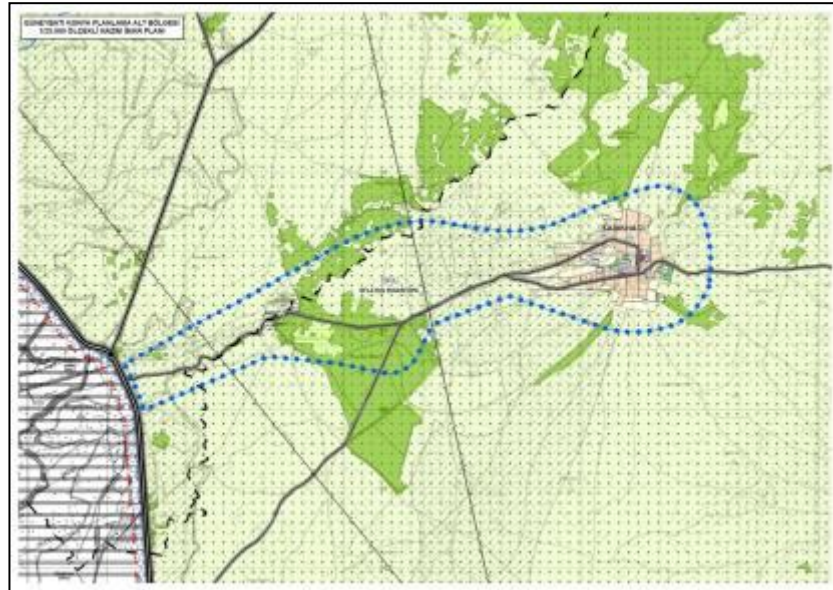

(b)

(a)

(b)

(a)

(b)

(c)

(a)

(b)

(c)

(a)

(b)

(c)

(d)

(e)

(a)

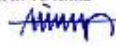

(b)

(c)

EK 1. ORJİNALLİK RAPORU

 <p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU</p>
<p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA</p>
<p>Tarih: 03/10/2018</p>
<p>Tez Başlığı : Arkeolojik Alan Yönetimi: Eflatan Pınar Örneği</p>
<p>Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarımdan oluşan toplam 139 sayfalık kısmına ilişkin, 03/10/2018 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnicio adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezinin benzerlik oranı % 5.4'tür.</p>
<p>Uygulanan filtrelemeler:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç 2- ☒ Kaynakça hariç 3- ☐ Alıntılar hariç 4- ☒ Alıntılar dâhil 5- ☐ 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç
<p>Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p>
<p>Gereğini saygılarımla arz ederim.</p>
<p>03.10.2018 Tarih ve İmza </p>
<p>Adı Soyadı: Yıldırım İNAN</p> <p>Öğrenci No: N14124222</p> <p>Anabilim Dalı: Arkeoloji</p> <p>Programı: Arkeoloji (Tezli Yüksek Lisans)</p>
<p>DANIŞMAN ONAYI</p> <p>UYGUNDUR.</p> <p> Dr. Öğretim Üyesi Yiğit Hayati ERDİL</p>

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
MASTER'S THESIS ORIGINALITY REPORT

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
ARCHAEOLOGY DEPARTMENT

Date: 03/10/2018

Thesis Title : Archaeological Site Management: The Case of Eflatun Pinar

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 03./10./2018 for the total of 139 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 5.000 %.

Filtering options applied:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. Bibliography/Works Cited excluded
3. Quotes excluded
4. Quotes included
5. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

03.10.2018
Date and Signature

Name Surname: Yıldırım İNAN
Student No: N14124222
Department: Archaeology
Program: Archaeology (Masters with thesis)

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

Dr. Assistant Professor Yiğit Hayati
EBBİİ.

EK 2. ETİK KURUL MUAFİYET İZİNİ

 <p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU</p>
<p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA</p>
<p>Tarih: 03/10/2018</p>
<p>Tez Başlığı: Arkeolojik Alan Yönetimi : Eflatun Pınar Örneği</p>
<p>Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam:</p>
<ol style="list-style-type: none"> 1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır. 2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir. 3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir. 4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.
<p>Hacettepe Üniversitesi Etik Kurulları ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p>
<p>Gereğini saygılarımla arz ederim.</p>
<p>03.10.2018 Tarih ve İmza</p>
<p>Adı Soyadı: Yıldırım İNAN</p>
<p>Öğrenci No: N14124222</p>
<p>Anabilim Dalı: Arkeoloji</p>
<p>Programı: Arkeoloji</p>
<p>Statüsü: ☐ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Bütünleşik Doktora</p>
<p><u>DANISMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI</u></p>
 <p>Dr. Öğretim Üyesi Yiğit Hayati ERBİL</p>
<p>Detaylı Bilgi: http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr</p>
<p>Telefon: 0-312-2976860 Faks: 0-3122992147 E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr</p>

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
ETHICS COMMISSION FORM FOR THESIS**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
ARCHAEOLOGY DEPARTMENT**

Date: 03.10.2018

Thesis Title: Archaeological Site Management : The Case of Eflatun Pinar

My thesis work related to the title above:

1. Does not perform experimentation on animals or people.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not based on observational and descriptive research (survey, interview, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board/Commission for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

Date and Signature

Name Surname: Yildirim İNAN
Student No: N14124222
Department: Archaeology
Program: Archaeology
Status: MA Ph.D. Combined MA/ Ph.D.

03.10.2018

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

Dr. Assistant Professor Yigit Hayati
ERHİL